A Perfecte Rule to knowe the beginning and ending of every Terme.

Hillary Terme beginneth the 23. day of Ianuary, if it be not Sonday, which then is referred until the next layafter, and endeth the 12. of February.

Easter Terme beginneth. 17.dayes after Easter day, and endeth foure

How allfaithful Chriflians ought to occupy and exertife themselves in their dayly Math.26.

Metter Donninteni Metter Donninteni

o Mitalia marter

" it a Annalidatio.

0

2658

0

g O favientia.

g O favientia.

g O favientia.

g D favientia.

g D favientia.

g D favientia.

g Denefey drigyn.

g Disas, Titagyn.

fill g Disas, Titagyn.

fill a 40, Diegyns. Fall

b Christmas daye.

g S. Stephen martyr.

b I Join Enangelist.

g Trant. of S. James.

g Trant. of S. James.

a wepc. Ertenwald. fall. 30 f Detri Mebiolanentie. May hath text. Dapes. Incent of the Crotte. Cotbian and Eptin John of Beuerley Apparttio Mich. Benguill martyr. e Witalis martyr. c Athanafit billyop. John Doutlatine. Trans. of 6. 15 b Philip and Iacob. Sol in Gemini Secualit confes Doniface marr Sophia virgin Flow and mac. g Clete bifhop, Anthony mar, Bobarb. 16 27 b Chieffen viegen. faft. Abban & Sennes mart. August hath xxxx. dues. Churtyne martic. Stephanus billiop Transfingurazion. The frait of Jelu. Samplon billyop Juffini confeffor. Geemain bilhop. S. Laurence Day A Appolitmatis. Lemmas Day. e bil. Slepers. c James Apostle. Clace byrgin affea byrgtu. Safirt Anne. Sol in Virg Komayne. Stephen Sirtahe. Martha.

Beried 2020 B Tugusin of Englaner Wermorne pichop

Nati. Iohn Bapcift.

d Tegula Pelene.
b John and papic.
c Achains concertor.
c Achains concertor.
c Achains concertor.
co bishop. Isaa
creamd Paule.
dunne, of paule.

canfl. of G. B. Canfl. of G. Canfl. of G. Canfl. of G. Canfl. Dogdares begin.
spoiltion of Becombal canil of S. Thomas-canile of S. IDarrin. e Diegin and martic. hath spill dapen. Agen and so unitally

OFFICIIS MAR. CI TVLLII CICERO. NIS LIBRI TRES.

Senectute: Paradoxa: & De Somnio Scipionis.

CVM D. ERASMI ROTERODAMI,

Philippi Melanethonis, ac Bartholomai Latomi Annotationibus.

omnia, variis arque op quibusque collatis exemplaribus, dili-

EX TYPOC

Diori Burecked wood aprolan Folin Zolimpon Lagn Robinson Loson infa San Mart orthank

D. ERAS. ROT. ORNATISS. IA-COBO TYTORI, INCLYTÆ CIVI. tatis Antuerpiensis, Pensionario. S. D.

Vemanniqui sunt à scorpis icti, solent ab issdem remedium petere: it a mihi consenire videtur, Iacobe Iuri consulto; rumeruditissime, vt quiliteris sumus addicti, animi lassitudine, aut corporis affectionem estudis granioribus contractam, ab is sdem study & sed amænioribus recreemus. Etenim qui vere fludiosi sunt, per omnem vitam nibil aliud agunt, quadiu licet illis suo arbitratu vita cur sum moderari:nec tamintermittunt studia, quam remittunt, & relaxant aliquoties ingenium:cesant nunqua,otiatur interdu, sed interim agentes aliquid. Feriatur aliquando. sed sis, vt oty rationer oulchre queant reddere. Et silibet, cessant etia munqua, sed vi horu cessatio plus adferat both nois, quam quorundamnegotiosissima occupationes. Sic nimirum fortis & gnauus miles (coferam enim exemplum similius) dum in estinis, aut bibernis agit, aut du inducie prastant, ut necesse non sit in accestare, aut excubare sub pellibus:tame ita lusibus relaxat animum, ac vires reficit, vt lusus ipsi motians sapiat. Pugnat ad palu, iasulatur ad semuntorquet fundam, vibrat hastam, de concurrit lanceis, torren chatath. matus inequum insilit : a sque sie feriatur à bellimunis, ut adea redeat egetior. Aliter Indit

267a

ERASMVS ROTEROD.

ganeo, aliter egregius princeps. Aliter scurraidcatur, aliter vir probus & integer. Ad boc igitur exemplu, cum nuper valetudo flagitaret, vt ingeny corporisq; vires diutinis, atque immodicis studioru laboribus fatigatas instaurare sarcireme, relicto Louanio, per aliquot Brabatia, Flandriag, oppida circumuectus sum: quo simul & à libris aliquantisper abessem, & amiculoru eruditoru cospectu fabulisq; memet oblectare. Neg, sic tamen abesse potui ab adamata bibliotheca mea, quin vnum aut alterum libellu, itineris comitem circunferrem: vt si quando forte in vehiculo non contigisset congerrosat commodus, non deesset tamen, cuius colloquio temporis tadium fallere. In his erant Officia Ciceronis, Lalius, & Cato, una cuns Stoicorum Paradoxis. Innitarat autem voluminis exiguitas, hand multum additura sarcinale ponderis. Ex huius lectione mi Tutor geminum fructum cepi: primum enim pristine co suetudinis nostra, qua nibil esse posuit mellitius, memoria sic mihi renouauit, vt incredibilem animo persenserim voluptatem. Deinde sic me totum inslamanit. adhonesti, virtutisq, studium, vt iampridem nihil tale senserim, nostraies quos dam neotericos legens qui Christiani Christiana philosophia mysteria profitentur, & issae de rebus; magnavt nobis videtur, subtilitate disserunt, sed aque frigide. Ego quid alys accidat nescio, mihi quid acciderit, ingenue fateor, id illoru vitio fit, sine meo. Sic subinde

mecum inter legendu cogitabă: Hiccine Ethnicus scribit Ethnicis, profanus profanis? At in praceptis viuedi quata equitas quata sanctimonia qua. ta synceritas, quata veritas, quam omnia cosentaneanatura, quam nibil fucatu, aut somnolentum? Que animu exigit ab his, qui gerunt Remp.vs admirabilemilla, & amabile virtutis speciem ponit ob oculos? Quam multa. sancte imo quam divinitus tradit, de gratis etiam inuandis omnibus, de tuenda amicitia, de immortalitate animorum, de contumptu earum rerum, quarum gratia vulgus bodie, non dica Christianorum sed Theologorum etia, ac monachorum nihil no & facit & patitur? Pudebat interim nostrorum morum, qui sacris libris edocti, qui tantis & exemplis, & premys pronocati, doctrinam Enangelicam profitemur, neo prastamus. Describe nostris Satrapis talem principem, aut magistratum, quale describit Cicero, dispeream ni cum sua imagine, vt delirus ridebitur. Quis nunc Rempub.nisi spe lucri aut honoris gratia capessit? Quis no ita gerit, vt questu facere videatur, vt hostë agat eoru, quibus debuer, at etia vita sua dispendio consulere? Vbi reperias inter Christianos par amicoru ad hanc imagine, quam proponit M.T.Vbi senes, qui taminfracto animo ferant etatis incommoda? Vbitam sancta senum cum iuuenibus colloquia? Nunqua antehac magis expertus sum veru esse, quod scribit Augustinus, ex Ethnicorum benefactis acriores addistimu'os

267a

ERAS, ROT. AD IAC. TVT. PR A. I. mulos ad virtutem, quam nostratium, cum subis animo quam turpe non perspicere pectus Euangelica luce illustratum, quod perspectum est is, quibus sola natura scintilla pralucebat : non prastare nos, qui sab Christi vexillis militamus pietati, qui stipendium immortalitatis ab codem expectemus, quod prastiterunt y, qui nibil hominis à rogo superesse aut suspicati sunt, aut plane crediderut. Et posteà non desunt crassi quidam, qui studiosos ab buinsmodi libris deterreant, ceu poeticio (vt vocant) & ad morum integritate officientibus. Ego vero dignos cesens, quos & omnibius in ludis pralegant adolescentia literatores, & sibilegant relegant q, senes quos olim immaculatos tibi dicani, nunc denuo dico non solum purgatiores, verum etiam auctario cumulatos. Siquidem adiecimus libellum de Amicitia alterum de senectute, tertin de Paradoxis: at g, in omnes annotatiuculas quasdam, breues quide illas, sed, ni fallor, handquaqua incommodas. In quibus hoc potissimum agimus, ve quorundam morosam in dicendo superstitione re-*undamus qui ad singulas penè voces reclamitat; Non est Latinum: no reperitur apud probos scriptores. Adhac mendas aliquot prodidimus antehac anemine, quod sciam, animaduer sas. Superest ve quemadmodu mihi in hoc labore versanti, Tutor seper ob oculos versabatur, itatibi, cum hac leges Eras.in mente veniat, tui cum primis & amas, & studiosus. Bene vale. Lona. 4. Id, Sep. An. 1512. VO-

oifficon OCES ALIQUOT AN-NOTATE EX OFFICII Marci Tullij Ciceronis per Erasmum Roterodamum. 30 FEx Prefatione. Ommunis est omnium Philosophorum.] Cùm dicamus, hoc mi hi cum illo commune est. Commune tamen omnium dicitur potiùs, quàm omnibus. Etiam si in codem hoc libro scripsit: Multa enim ciuibus interse communia: nec reciproci seruata proprietate, si modò locus mendo vacat. 2 Hic si sibi ipsi consentiat.] Confentit sibi, qui constatsibi, suíque similisest. Vtrunque recte dicimus: Consentit illi, & Consentit cum illo. Ex libro primo Annotationes. 3 Auemus aliquid audire.] Auere pro cupere: vides oratoribus vsurpatum. 4 Perspicientia veri.] Hoc annotavi, quòd rarius est perspicientia, sicut Intelligentia. 5 Hisque temere assentiamur.] Assentimus homini, cui credimus: & assentimur rebus, quas credimus, vt liquet ex hoc loco. 6. Quæ societas hominum inter ipsos.] Ipse pronomen proximum est naturæ reciprocorum: ideoque hoc loco ponitur, vbi vera reciprocatio 89 non est, sed quiddam illi simillimum.

Vel benignitatem. Hic palam docet M. Tullius benignitatem non fignificare mansuetudinem, quemadmodum vulgus putat, sed Beneficentiam, ac liberalitatem.

8 Sed iusticiæ.] Iustum dixit, non tantum qui suum cuique reddit, verum etiam probum, omique virtute præditum more Hebræorum.

9 Occupatio.] Qua rem vacuam vsurpamus primi.

10 Conditione.] Pro conventione.

dixit pro parari, Græcis Alionas Deu.

12 Ipse inter se, alij alijs prodesse possunt.]

Quod Græci anéhous hic vertit, alij alijs.

Tam est in vitio, quàm si parentes.] Vulgatum est, in culpa, in crimine, in causa, in mora esse. Inustratius autem in vitio esse, pro co quod est peccare.

14 Experuntur autem diuitiæ.] Expetimus res egregias, aut vt egregias: Appetimus, ad quæ

ferimur affectu magis, quam iudicio.

tus dicitur, cui promissum est aliquid: itares pacta dicitur, quæ pacto promissa est.

16 Nationes bello devictas in fide cepissem.]
Dome tuæ fidei, do me in fidem tuam: & Ca-

piote in fidem.

17 Cum de captiuis comutandis Romam missus esset.] Nouè dixit, missus est de hac re, proeo quod erat, missus est, vt ageret de captiuis commutandis.

18 Sed cum his, in quibus non præclare agitur, fi sunt simulachra virtutis. J Conijcio sic legendum: Sed cum his, quibuscum præclare agitur, si insunt simulachra virtutis.

19 Vtenim ab illa discedatur infinitate.] Infinitas pro immensitas, vox est non admodum

frequens.

20 Interius etiam est.] Pro coniunctius, sue

magis affine.

21 Post consobrinorum, sobrinorum que. Videtur appellare patrueles consobrinos, sobrinos duarum sororum filios.

22 Sed omnesomnium charitates Rarum est

charitates numero multitudinis.

23 Quò est detestabilior istorum immanitas.]

Pro, eóque est detestabilior.

24 Principes sint patria & parentes.] Principes dixit primi loci, quemadmodum & principem vitæ diem dicimus.

25 Quocirca nemo.] Quocirca, pro quamobrem, fiue ideirco. Id annotaui, quòd multi vitent hoc verbum ceu parum Latinum. Vtitur hac voce & inferius aliquantò.

26 In hac elatione, & magnitudine animi.] E-

lationem dixit etiam in bonam partem.

26 Existuntque in repub.] Existunt, pro oriuntur, iam & ante dixit.

28 Largi-

ANNOT. ERAS. ROT.

28 Largitores & factiosi. JVt largitio in malum sonat, ita largitor, hoc sanè loco. Et tamen largitor in usitata vox est.

29 Quod maxime natura sequitur.] Sequi di-

citur, qui expetit: assequi, qui obtinet.

30 Qui ex errore imperitæ multitudinis pendet.] Pendet hinc, & pendet ex hac re, Horat. Dixit, De te pendentis: etiam si nonnulli codices habent, de errore.

31 Hic in magnis viris non est habendus. JPro, numero magnorum, Græco more: ne quis hoc

reprehendat alibi lectum.

32 Non est autem consentancu.] Pro eo quod est, nó probabile: siue pugnat, neq; cohæret, &c.

Parum enim sunt soris arma Parum dixit, pro non satis sunt, siue non sufficient. In nonnullis pro (parum) scriptum erat parua. Vide num rectè legatur parui.

34 Et hæreditas huius gloriæ.] Hæreditas hominis dicitur, qui succedit: & rei dicitur hæreditas, in cuius possessionem succedit: vt hæredi-

tas regni Dei.

35 Hæc sunt opera magni animi.] Quod Græci 472, hic vertit opera. Nos frequentiùs dicimus
facta, quàm opera.

36 Periculofa, & callida confilia.] Vt & Græci

facinus audax Sepuir ippor vocant.

37 Nunqua omnino periculi suga committendum.] Comittere, prosacere, sed in mala parie.

48 In

- 33 In discrimen vocantur.] Qui veniunt in periculum.
- 39 De gloria vocantur in discrimen. Qui glotiæ causa periclitantur: quod vt nouè dictum, annotare visum est.

40 Vnum vt vtilitatem.] Græco more dixit: neque tamen non Latine, quanquam vsitatius est, alterum & alterum.

41 Honorúmque contentio. J Nouè dixit contentionem honorum, contentionem sus-ceptam honorum gratia: nam honores vocat magistratus.

42 Similiter eos facere.] Nouè similiter aduerbio subdidit: vt si nautæ inter se certarent, Per-

inde atque vsitatius est.

43 Advoluntatem nostram fluențibus] peopron: Et hoc à Græcis sumptum. Sumpta metaphora ab æstu maris, aut fluminis, ventisq;. In nonnullis reperi scriptum, ad voluptatem: sed mendose, ni fallor, etiam Græci dicunt reces instruir.

44 Nec adulari nos sinamus.] Videtur passiuè

dixisse adulari pro adulatione deliniri.

45 Cum antegressa est honestas.] Idest, cum præcessit Nouè dixit Cicero, quod sortasse Græcus diceret नर्लं असम्ब्राह्माय करूमा स्थान

46 Etiam vitiosis quid conueniat.] Vitiosos dicit Improbos, secus quam mancipium, equum aut donum vitiosum dicimus. Ne hoc quidem admodum frequens.

47 Aiax

47 Aiax quo animo traditur.] Hanc sermonis formam satis annotauit Valla.

48 Quatenus sermo delectationem habeat.] Quatenus, pro in quantum, & quemadmodum.

49 In domum multiplicatam.] Multiplicatam dixit, pro auctam. Nam quod proximarum ædium folum fuit, ædibus adiunxerat Scaurus.

50 Et vt in cæteris habenda ratio: non sua solum, sed aliorum.] Opinor pro sua legendum, sui. Et ratio reciproci pronominis seruabitur, si subaudias habenda homini.

51 Aliter domus ampla dedecori domino sæpè fit.] Planè aliter, vsurpauit pro alioqui.

52 Ne extra modum prodeas.] id cst, nemodum excedas.

73 Inhumanus videatur inscitia temporis.]Frequentius inscitia dicitur eius, qui insciens est. Hic nouè ad rem resertur, pro ignoratione.

54 Animaduersiones vitiorum.] Qui obseruant vitia, Nouè dixit.

55 Cûm omnis honestas manet à partib. quatuor.] Manet dixit, pro proficiscatur: pro quo Horat. dixit, defluat: Multáque merces, vnde potest, tibi defluat æquo ab loue.

56 Consociatio hominum.] Pro coniunctione.

ANNOTATIONES ALIQUOT

SERMONVM AC VOCVM IN fecundum librum de Officijs.

Vemadmodum.] Pro quo pacto: secus positum est, quam cum dicimus, quemadmodum diues est, ita potens.

2 Ducerentur. 3 Venustiùs ducitur alicunde,

quod inde proficiscitur.

3 Sequitur.] Tritius est, superest, restat, reliquum est, consequens est, vt de officio dicamus. Minus autem vsitatum est (sequitur) in eodem sensu.

4 Maxime vtile.] Cicero videtur vitasse superlatiuum huius nominis, vtilissimum, siue vtilli-

mum.

5 Nec me angoribus dedi.] Dat se voluptatibus, aut indolori, qui non repugnat, sed sese permittit.

6 Ad philosophiam retulissem.] Vt aliquò se consert, qui proficiscitur: ita se resert, quid redit,

& reperit quod ante reliquerat.

7 Multim adolescens.] Nouitate venusta nomini substantiuo addi solet aduerbium epitaseos: admodum adolescens, admodum puer, aut puella: Ne parum sis leno, nimium mater es. Sed hoc loco multim referendum est ad genitiuum temporis, interiectis in medio dictionibus nonnullis.

8 Amico-

8 Amicorum, & Reipub, temporis.] Noue dixit tempus amicorum, & Reipub, pro tempore, quodamicorum & Reipub, negotijs impendebatur.

9 Requies curarum.]Vt animi requies dicitur, ita & curarum requiem dixit, cum à curis requies élcitur: quali dicas, otium mentis, & otium studiorum, cum à studijs cessatur.

10 Aliquid acquirunt,] Acquirere non est simpliciter aliquid nancisci, sed adiungere potius

his, quæ iam parta sunt.

11 Nos autem vt cæteri.] Ordo sermonis perturbatior est, & obscurus amphibologia. Sic ordinari potest. Nos dissentientes ab his, nempe Stoicis, qui alia dicunt esse certa, alia probabilia, alia improbabilia Et mox centrà posuit, pro verò, siue rursus.

12 Quod me impediat.] Vetat me loqui, vsitatè dicimus: obstat mihi loqui, non ausim dicere. Cum autem impedire nihil aliud sit, quam impedimento esse: nouè dixit Cicero impediat me sequi. Mollius & tritius est impedit quò minus sequar.

13 Causarum esset sacta contentio.] Contentionem dixit pro comparatione, siue collatione. Sic num. 48. lib. 2. Sed si res in contentione.

nem veniat.

14 Constitueret honestum.] Constitueret dixit proponeret.

15 Ad

15 Ad eam speciem traducenda.] Traducere dixit, pro in diuersam partem ducere, siue transferre: quod verbum in hoc quidem sensu est vsitatius.

16-Principes inueniendi fuerunt] Principes dixit primos, sed nouè addidit gerundium inueniendi, sentiens primos inuentores.

17 Conspiratione hominum.] Conspiratio-

nem vsurpauit in bonam partem.

18 Nulla tam detestabilis.] Videbatur poscivt: sed quoniam quæ non, resoluitur in, vt ea non,

subiecit quæ pro,vt ea.

19 Artibus tribuuntur operosis.] Operosis dictum videbatur ab opera, non ab opere. Operosum dicitur, quod multo opere, multóq; negotio constat. Hic operosas dixit, quòd operis, non animi viribus exerceantur.

20 Quibuscum congregamur. Congregamur dictum est, pro consuetudinem habemus: & idcirco addidit, cum quibus: vt dicimus, mecum habet consuetudinem.

21 Si quid importetur nobis.] Importetur in-

commodum: nouè dixit, pro inferatur.

22 Cum reflauit.] Reflare fortunam dixit, cum est aduersa: quemadinodu resistit, qui ex aduerso obstat: & repugnat, qui ex aduerso pugnat.

23 Aut spe sibi id vtile suturum.] Noue nomini addidit verbum. Quis enim ausit ita loqui, venio huc spe, te mecum iturum ad cœnam?

Mollius

Mollius tamen est, cum additur, ducirur spe. ductus spe. Nam spes est, pro spero, satis vsitatum.

24 Vel perpetuitatem. Cum perpetuum ferè accipiatur pro continuo, hic perpetultatem v-

surpasse videtur pro aternitate.

25 Compunctum notis.] Compunctum dixit, vndig; notarum: vnde videntur Theologi dixifse compunctionem.

26 Desitum est enim videri. pro desijt.

27 Ex bellis Transalpinis triumpharunt.] Triumphamus hostem, quem in triumphum ducimus: & triumphamus ex his vude triumphum referimus.

28 Capitur beneficijs.] Mirum, cur non vitarit amphibologiam. Nam capitur beneficijs, qui ducitur, & delectatur beneficijs. Hic sentit beneuolentiam adipisci nos benefaciendo.

29 Amor multitudinis commouetur.] Commouetur pro excitatur, in bonam partem.

30 Capere confilium.] Dicitur, non qui consulit alium, sed qui ipse reperit consilium.

Animi despicientia. Nouè dixit despicientiam, pro magnitudine, qua inframos posita contemnimus.

32 Ac mox.] Magis noue dixit, admirabilitatemfacit, pro eo, quod est vsitatius, reddit hominem vehementer admirabilem.

33 Nec illi quidem.] Sunt qui dubitent, satisne Latinum

Latinum sit, vti, nec, si sequatur quidem.] Hie tamen ita est loquutus Cicero atq; alijs quoque locis, ne quis causetur hic suisse casum : velut libro tertio, nu. 64. Nec illi quide septem. Rursus nu.73. Rurlus nu. 87. Rurlus 89. Item 90. Item 103. Item de amicitia num. 18. Rursus 20. Rurfus de Senectute num. 27. Item. 28.ac mox. 39. 34 Lalius is, qui sapiens vsurpatur.] Noue dixit proco, quod erat, cui vsus tribuit cognomen sapientis.

35 Cum prohiberet iniuria.] Pro eo quode-

rat, defenderet ab iniuria.

36 Nam aliter iustitia non esset.] Aliter noue posuit, pro alioqui, quomodo vsurpatur & aliàs. Nam fecus ad hune modu non aufim yfurpare.

37 Sed etiam collocandæ.] Collocatur opera, collocantur horæ, collocatur beneficium: collocatur & pecunia, quæ infumitur, aut impenditur: sed id magis fit nouum in oratione absoluta. Mollius est, cum dicimus: collocauit in ingratum, male collocatum beneficium.

8 Tandiu laudabitur, dum,&c.] Videbatur quamdiu magis responsurum ad tandiu, & ta-

men hoc negligens subijcit dum.

39 In hominum ignoratione versatur.] Noue

dixit pro hominibus est ignota.

40 Benigne fit indigentibus.] Bene fit, quibus præstatur beneficium: pro quo Cicero nouè dixit, benigne fit impersonaliter. 41 Grati-

41 Gratificandi.] Gratificadi dixit, quod Grazci xuei 300 non ad gratiam aliquid faciendi, sed

præstandi beneficium.

42 Quæ te, malum, inquit, ratio.] Malum hic vel aduerbium est, vel (si malis) interiectio indignantis. Hoc no intelligens sciolus quispiam, ita locum hunc in plerisque codicibus deprauarat: Quod te malum, inquit, rationis.

43 Sed diligenter, atque moderate.] Diligenter hic vsurpat, non illo vulgari more, sed vt i-

dem valeat, quod cum delectu.

44 Vt his ingratis esse non liceat. Docent illud grammatici, hoc genus sermonis trisariam efferri: non licet esse ingratis, non licet esse ingratos, non licet esse ingrati. Primum elegantissimum est, postremum durissimum.

45 Latissime manat. Dixit Cicero, sicut latis.

sime patet, sicut latissime spargitur.

46 Gratiam autem & qui reddiderit.] In locum huic affiné argutatur Aulus Gellius lib. 1. cap. 4. Is ibi citatur ex oratione M.T. pro Planco.

47 Gratuse videri studet.] Vetusto more dixit, cum vsitatius sit, qui gratus videri studet.

48 Qui rem haberet. Dixit absolute pro diuité esse suté cum dicimus, re habet cu illo.

49 Nulla antea cum suisset Annotanda est nouitas compositionis: nam simplicius erat,

cui. nulla antea fuiffet.

13

50 E vpilatio, direptióque sociorum.] Hocan-

notaui quòd quidem putant expilandi verbum non posse referri ad personam, sed duntaxat ad rem, vt, expilatur ærarium; hic videmus & focios expilari.

51 Quid?qui eius,&c.]Quid separadum est à reliquo sermone: habet enim nihil aliud, quam vehementiam orationis, & excitat auditorem.

52 Habere quæstui.]Dixit,quemadmodudicimus habere risui, habere ludibrio. Quod tamen nonitidem liceat in cæteris omnibus.

53 Optimates exterminarentur.] Exterminare dixit, in exilium abigere. Quo verbo secus va tuntur Theologi.

54 In Sicyone attulisset.] Si Sicyo hic est vibs, miru est addită prepositionem more Giecoru.

55 Ita persectum est.] Persectum est simpli-

citer vius, pro factum eft.

56 Mox concordia cossitura. Dixit pro facta, fiue inita, fiue costabilita. Nam alias constituta dicuntur, quæ decernuntur, aut præscribuntur.

57 Ad sua vel tenenda, vel recuperanda obsit inuidia.] Noue dixit, obsit ad hanc rem, quemadmodum dicimus, conducit ad id.

58 Valere ve malis, quam diues esse.] Valere dixit absolute, pro bene valere. Et attende compositionem, valere vt malis, quasi carrnen sit, non prosa oratio.

59 Ad medium ianuæ scdentibus.] Non dubito quin meo iudicio subscripturæ sirut erudi-

B 2

torum

torum centuriæ. Siquidem omnino legendum arbitror, ad medium lanum: vt intelligamus e-am fori partem, in qua consistebant sæneratores, & in qua versabantur, quibus cum illis res erat. Damasippus apud Horatium libro Sermonum 2. saty. 3. ex negotiatore sactus philosophus Stoicus, ita loquitur:

Postquam omnisres mea lanum

Ad medium fracta est aliena negotia curo.

Excusus propries,

Quem locum sic explicat Porphyrio: Quia omnes ad Ianum in basilica stabant sceneratores. Acron ita, Iani statuæ treserant : ad vnam istarum solent conuenire creditores, & sceneratores, alij ad reddendum, alij ad locandum fænus. Hæc Acron: quem suspicor de suo adfinxisse commenti im detribus statuis, è quibus Christophorus Landinus facit tria templa. Probabilius est medium Ianum vocari, quod in medio foro bafilicam haberet. Erat enim olim aliud fæneratorum genus, qui in foro versabantur, numeraturi protinus, si quis quid præsente pecunia mercaretur. Friuolum est autem, quod Landinus me dium Ianum exponit mediam mercaturam. De his veique sensie M. Tullius, qui Romæin soro ad medium Ianum sedebant, de bene colle canda pecunia disputantes. Verba Ciceronis sic habe nt : Sed toto hoc de genere, de quærenda, de biene collocanda pecunia, etiam

de vtenda, comodiis à quibusdam optimis viris ad medium Ianum sedentibus, quam ab vllis philosophis vlla in schola disputatur. Hæc T. & paulò ante facta est de fœnerando mentio. Quod licet improbet Cato, tamen hinc colligit Cicero, & olim vtilitatum comparationes fieri solere. Porro qui ad medium lanua, de hemicyclis interpretantur, hoc adferre maluerunt, quàm nihil dicere. Primum enim hemicy clano sunt ad medium ianua, sed circa ianuam potius: nec quillic desident, magis disputant de bene collocanda pecunia, quam de rebus quibuslibet alijs, ac plerúnque de nugis. Iam in scriptura facilimus fuit lapfus. Ad medium Ianum, fortassis notula superposita, u, erat obscurior, ca sublata. Ianu nihil significabat: itaque scriba fecit Ianuæ. Aut aliquis semidoctus, qui non legerat Horatium, coque non intelligens, qui esset medius Ianus, vertit in medium ianuæ. Nec id miror accidisse vel scribæ, vel erudituli cuiuspiam, & audaculi vitio: magis miror in opere tam celebri, tam vtili, quod omnium manibus terrebatur, quod quotidie prælegebatur in scholis, quod ad verbum ediscebatur, tam insigne mendum hactenus à nemine fuisse animaduersun, quod equidem sciam. Sed viinam pauciora monstra laterent, ac fallerent in optimis autoribus: In hoc pulcherrimo facinore libens exhorter eruditos, vt sese mutua opera iuuent, nec

267a

nec inter se contentionibus amarulentis digladiantes, nec publicis studis, si quid sœliciter anunaduerterint, inuidentes: quemadmodum hoc nunc damus, daturi plura si vires animo respondeant.

ANNOTATIONES IN TERTIVM

SI discendi labor.] Discendi noue dixit pro discere.

2 Ea efficiens est vtilitatis. Cupiens voluptatum, & similia, satis in vsu sunt: hoc vt minus vsitatum annotare visum est.

3 Conueniëter naturæ viuit.]Verbi casum addidit, aduerbio. Id tamen apud Græcos vsitatius

est, quam apud Latinos.

4 Progressione discendi.] Progressionem dixit profectum Rursus paulò pòst, Si qua ad virtute sacta est progressio: Ingressus initium est, progressio profectus.

5 Quocirca.] Est alibi citatum.

6 Aliter enim teneri non potest.] Aliter rursum

propemodum posuit pro alioqui.

7 Respublicæ continentur.]Continentur dixit, pro constant: nam aliter continetur, quod comprehenditur, aut inclusum est.

8 Ex quo efficitur.] Efficitur dixit, pro colligi-

tur argumentis.

9 Humana

9 Humana consociatio.] Consociandi verbo fortasse timuissemus vii, ni Cicero vsurpasset.

pauit violandi verbum, non pro vim inferre, sed pro iniuriam facere præter ius: Græci dicunt of elemant of elemant iniuriam, sed etiam iniuriam, aut contumeliam vocant.

11 Consilium eius peremisset.] Noue vsus est verbo perimendi, nisi forte mendum subest, &

legendum est præuenisset.

12 Deos hominésque celare possumus. JCelamus eos aliquid, quibus clam esse volumus,

quod agimus.

Minime male illi quide. Peculiare est Ciceroni, ad hunc modum conjungere, quidem & illi. Quod ve apud hunc frequens est, ita haud scio, an apud quenquam vetustior u reperiatur.

14 Consilium cepisset. Est alibi citatum.

15 Hoc animo inter se suisse.] Vt dicimus, nouimus inter nos, amant inter se, id est, alter alterum: ita hic dictum est, hoc animo suisse inter

se, pro vtrunque in alterum.

16 Eósque exterminant. Rursus exterminant dixit, pro è finibus suis eijciunt, quod Latini in-

terpretes serè vsurpant pro perdunt.

17 Orationis vanitatem. JVanitatem dixit, vt pugnet cum veritate, cum vulgò putemus vanitatem esse iactantiam, fortassis ob id, quòd serè mentiantur multa gloriosuli.

B 4

18 Argen-

5267a

18 Argentariam faceret.] Vt dicitur quæstum facere, qui negotiatur, ira argentariam facere dixit Cicero.

19 Nomina facit.] Nomina facit, qui se debitorem constituit: vnde & bonæ sidei debitores, bona nomina dicuntur.

20 Semel Indicaretur.] Indicare dixit æstimare. Id annotandum putamus, quòd in omnibus quos viderim libris, comperimus deprauatum, iudicaret.

21 Vt etiam si minoris.] Vt hîc habet signisticationem exempli: confert enim sactum cum sacto. Qui plures emit, cum licuisset minoris emere, vir bonus est iudicatus, at non sapiens perinde esset, si minoris vendidisset, quod potuisset pluris vendere. Hoc admonere visum est, quòd hunc locum compererim in multisexemplaribus vitiatum, nec à commentariorum scriptoribus aliquid lucis adduci.

damnatut hoc genere damnationis: proscribitur domus aut alia res quæ venalis scripto præponitur. Et insulam vocat domum vndiq; semotam ab ijs ædibus, quales sere sunt magnatum.

23 Societas est enim.] Subinde occurrit apud Ciceronem, vt enim, ponatur tertio loco, præfertim cum adest verbum, est.

24 Interior earum.] Interiorem dixit coniunctionem: vnde & intimè coiuncti dicuntur qui arctissima IN II. LIB. 3. DE OFFIC.

arctissima necessitudine copulati sunt.

35 Testamentarijs.] Qui supponunt testamen-

ta, aut alioqui fraude inuadunt.

26 Vinculis, & carcere castigadi. In nonnullis exeplaribus pro castigadi, habebatur fatigandi.

27 Ab hoc nulla fraus aberit. Reciprocauit loquedi formam. Nam dicimus, non abest à superiore surto: hîc dixit, ab hoc nulla fraus aberit.

28 Homo autem iustus.] Est alibi citatum.

29 Perficiat vt veros hæredes.] Rursus perficiat dixit, pro efficiat, sue faciat.

30 Nec cogitare.] Est alibi.

31 A fide, iustitiaque.] Est alibi.

32 Non ita magnum.] Ac mox, non ita turpe. Ita, tantum habet epitasin: nihil autem illi respondet, quod genus est, cum dicimus, ita sum hominem expertus, vt denuò nosim experiri.

33 Quid?qui omnia recta,&c.]Quid separandum est à sequenti sermone: quod expergefacit

lectorem, vt antè monfrauimus.

34 Nam si violandum est.] Duo senarij sunt, tametsi Cicero non seruat in his legem, quam Græci Tragici seruant. Porro in secundo versu aut verbum Est, elidendum est, aut, In, præpositio, vt constet metri ratio.

35 Multi iniqui, atque infideles.] Trochaicus est tetrameter catalecticus, nisi quod duæ postremæ dictiones in omnibus quæ viderim exeplaribus erat traspositæ, boni sunt, prosunt boni.

36 In

52678

fanum ett: in honore esse, itidem. In gratia, in gloria esse, non perinde vsitatum: eoque annotauimus, ne quis ita vereatur loqui, cum Ciceronem habeamus autorem.

37 Si præmium ei proposuisset. Videbatur hic sermo magis requirere pronomen reciprocum, si præmium sibi proposuisset: sed vitasse videtur amphibologiam. Nos in huiusmodi locis se-

rè solemus vti, ipsi.

38 Præsractè desendere.] Cicero præsractos vocat, qui à sententia non possunt abduci : quos (ni sallor) Græci vocant av das Præsractè, pertinaciter. Hoc annotaui, quod eruditi quidam contenderint has voces non esse Latinas.

39 Stare conventis.] Pro seruare pacta: Inusitatius, quòd dixit Virg. Manere dictis: apud

Gracos mollius el inulper,

At Ithacæ viuere otiosè.] Opinor Ithacam hic vsurpare pro vrbe eius insulæ, alioqui mirum, non addidisse præpositionem. Neque enim permitteret hic sibi Cicero, quod permissit Virgili-

us: Deuenêre locos lætos,&c.

oportet in exéplaribus distinguere.] Cuius, hic non esticit nisi vnicam sillabam: quéadmodum apud Terentium eius, Deos, monosyllaba sunt vbique. Et istius, simili contractione sit dissyllabum, & percepset legendum pro percepisset.

42 Ofides

42 Ofides alma! Trochaicus est tetrameter catalecticus. Aptum dixit vndique concinnatum: vt Virg. Stellis ardentibus aptum, cum quidita contextum est gemmis, aut similibus, vt inter sese contingant: nam ab 270454 Latina vox ducta videtur.

43 Fidem violat.] Alibi citatum.

44 Iniussu enim populi.] Iussu tuo, iniussu tuo,

iusfus feci, iniusfus fecisti.

45 Fœdus fecerat.] Inire fœdus, ictum fœdus, pactum fœdus, ferire fœdus, percussum fœdus, vsitatiorasunt quàm facere fœdus: & ob id annotare visum est.

46 Efficiens voluptatis.] De quo & ante annotauimus.

IN LIBRUM DE AMICITIA

C'ur hæ duæ voces, cum & tu, solet conuenire modus verboru: quod mirum est hic non fieri: nisifortè pro narraret, legendum est narrare.

2 P. Sulpitio vtebare multum.] Pro multum fuisti familiaris. Satis nouè dictum est: nam vsi-

tatius, multus mihi cum illo fuit vsus.

3 Ne inquam, '& inquit sæpius int.] Hunc locu subtaxat Valla in præsatione dialogi de libeto arbitrio, sed argute magis quam grauiter: na Cicero 2078

Cicero non enumerat verba, sed ostendit genus sermonis, quod submolestu esse solet iteratione.

4 Sibi suo tempore.] Sibi additum est non perinde sestiuitatis gratia, atq; vt respondeat dan-

di casui, qui mox sequitur, Reipub.

5 Eam viriditatem. J Vigorem appellat viriditaté: na languescit vigor in his, quæ marcescunt. 6 Qua se in quiete. J Aut subaudiendum de, qua de se, aut addendum. In nonnullis, pro qua habebatur quæ: quæ lectio mihi magis arridet, vt reseratur ad verbum disserebat, ea, quæ.

7 Quia cum Scipione vixerim.] Non inficior (quia) iungit verbis subiunctiuis, sed haud scio.

an scriptum fuerit qui.

8 Æque Græcorum.] Legendum arbitror, eáque Græcorum: vt sensus sit, ne doctorum quidem omnium hanc esse consuetudinem, sed tantum Græcorum.

9 Nisi in bonis.] In bonis Graco more dixit,

prointer bonos.

10 Qui assequentur, quantum homines possunt.] Assequetur, positum videtur pro sequentur, vr Græci dicunt, raegand leder. Quanquam in

alijs legitur, sequuntur.

dixit, haud scio, vnde. Nam ab infinito non potest dici infinitas, sed ab infini potest (quod tamen in vsu no est) quemadmodum ab assini dicitur assinitas, Nisi quod nonullis exemplaribus habebahabebatur, ex infinita focietate generis humani.

12 Nihil aliud nisi.] Et nihil aliud qaam, v-trunque Latine dicitur.

13 Præclare illi quide, quod alibi notauimus.

14 His communis vita contenta.] His confecta est, vsitatius dicitur; de his contentus sum nescio an Latine dicitur. Videndum igitur, an

locus mendo vacet, ac plane non puto.

dicas, viuibilis vita. Nam iuxta veteru exemplaria lego: Principio, cui potest esse vita vitalis: non, quis potest, vt in nonnullis scriptu visitur.

16 Quo cũ omnia. Ego malim, quicũ omnia. 17 Opes, vt colare. Hic palam distinguit opes à diuitijs: licet altera res alteram soleat comitari. Inopia est amicorum magis, quàm rei familiaris, & potentiæ verius, quàm egestatis.

18 Nec agri quidem.] Citatur alibi.

Luxuriæ Códitione. JConditione dictu hic videtur nó à códendo, sed à condiendo. Inter iuuenes auté his etia de rebus solet esse cócertatio.
20 Ab amico quippiam contendisse. JAttende recte dici, hoc à me cótendit, pro eo quod erat, hoc à me instanter petit.

nem dixit quòd abhorreat à communi functione vitæ: quemadmodum olim philosophi, & hodie monachi quidam abhorrent à functioni-

bus vitæ communis.

22 Aman-

22 Amabilissimű nodum.] Ab huiusmodi nominibusrarò videmus superlatiua. Quis enim legit mirabilissimus? aut quis sic aust loqui?

23 Neq; diligat.] Neq; & nec coiunxit, Idannotavi ob quosda in hisnimium superstitiosos.

24 Intolerabilius fieri potett.] Fieri dictum videtur pro esse, Græcorū more viveo day, siue viveo day.

25 Quasi termini diligendi.] Aut diligendi dixit pro vndiq; eligedi, aut dirigendi legendum est.

26 Quam multa enim.] Quantò sanctiùs hic, quam Theologi quidam, qui docent ordinem charitatis.

27 Edixero.] Videtur vsurpasse pro dixero.

28 Est enim quatenus.] Graco tropo est vsus: est vbi, proalicubi: est quatenus, pro aliquo vsque, est quando, pro aliquando est, vi vir viro

præstet, pro aliquo modo vir viro præstat.

29 Mediocre telum.]Telum noue dixit instrumentum. Nam telo assequimur, quod ferimus. 30 Quanaquis tempestatis.] Æquè mendosè (nifallor) in alijs scriptum habebatur, equis teperatis. Legendum arbitror, equis tétatis. Nam yt modice tentamus equos prius, quam laximus illis frænos ad curlum : ita no statim recenti amico per omnia fidendum. In vetustioribus exemplaribus habebatur aquis non equis. Et hæc lectio magis etiam arridet mihi: quandoquidem cursus no minus nauium dicitur, quam equorum: & nautæ demissa bolide tentant profunditafunditatem aquarum prius, quam passis velis se credant arbitrio ventorum.

Periclitatis moribus. Periclitatis pro expertis, & experimento probatis, dixit passiue.

32 In bonis rebus Nouè bonas res dixit, se-

cundas: malas aduersas.

33 Sicut aliarum rerum societates.] Licet reclamant omnes, quos viderim, codices: tamen dubitandum non est, quin prosocietates, legendum sit satietates.

34 Patres esse duxerunt.] ipormid est existimauerunt. Ita planè vsurpauit: licet eos quoque ducimus esse patres, quos patrum habemus loco cum sciamus non esse.

35 Aliter enim annicitiæ stabiles.] Aliter pro

alioqui, sicut antè commonstrauimus.

36 Quanta maxima potest.] Hanc loquendi formam nullus auderet sequi, nisi Ciceronem autorem haberemus.

37 Ad amicos redudet infamia.] Ab inundatione, quæ ripas egressa, proxima quæq; comprehendit, atq; inuoluit: vsitatius tarhen est, recidit.

38 Et alterum acquirit.]Rursus acquirit dixit, pro adiungit, & lucro apponit.

Ibidem: Quæque ipsi non tribuunt amicis.]
Aliter tribuimus amicis, quod illis ascribimus,
aut etiam concedimus: aliter hic dixit, tribuunt
amicis, pro eo quod est, præstat; atque in hoc
sensu planè rarum est.

39 Colenz

ANNOT. ERAS. ROT.

39 Colent se interse.] Satiserat colent interse, & ita fortassis à Cicerone scriptum erat.

40 Tum eleuare. Ideft, leuius reddere: vnde eleuatur autoritas hominis cui pondus detrahitur: 41 Coaptatio.] Ita ferme deprauatum est in omnibus libris, cum scribendum sit cooptatio. 42 Hodie me ante omnes.]Duo senarij trimetri funt ex fabula, cui titulus Epicureus.

IN LIB. DE SENECTVTE

ANNOTATIONES. Ertius versus ita mutilus est vt ne constet quidem ea pars, nisi in Deprimeris elidas vltimam consonantem. Integer erit, sipost hoc verbum addas, post, aut mox, aut dein: tum fine adijcias, mi, vtranque vocem addidit Theodorus hac Grace vertens, iner aveni fiue vt expleret metrum.

2 In multis codicibus deprauate scriptum erat præmij, pro pretij. In eodem carmine videtur elidendum, s, in deprimeris. Est autem versus imperfectus.

3 Ille vir haud magna in re.] Quidam deprauarunt, haud magna cum re, non agnoscentes Romanisermoniselegantiam, qua vsus est Hora-

tius in Epistolis:

Me libertino natum patre, d'in tenui re Maiores pennas nido extendisse loqueris: Fortunæ tenuitatem, & reifamiliaris angustiam fignificans. Rurfus in fatyris.

VA

IN LIB. DE SENECTYTE.

Validus male films in re praclara sublatus:

Divitem judicans. Ad eum modum Ennius (opinor) describitur. Fortuna quidem tenui vir, sed egregiæ sidei. Nam videtur & hoc esse fragmentum Enniani carminis, vt sinis Heroici carminis sit. Ille vir haud magna in re: initium alterius. Sed plenus sidei. Non refellam hic Petri Marsi, vel aliorum commenta, cum ipse Theodorus videatur non animaduertisse M. Tullij sesum, vt qui verterit, magi puan pso s' maso prodicas quasi Flaminius de re leui sit discruciatus. Alioqui addidiste articulum Græcum, sin s' maso per pari. Sed quid hoc ad rem, aut qui coheret, sed plenus sidei? Certè magi puan, Græcis ad sacultates reservinon potest.

Quibus meipsum.] Nouum sermonis genus. Neq; enim hoc sentit se suspicari, isuenes istdens rebus commoueri, quibus suspicatur seipsum commoueri. Quis enim suspicatur de seipso?

5 Etsite quidem.]Quodhic absolute subijcit. Etsi, id vistatius est in quanquam: neque tamen verebimur imitati Ciceronem.

6 Adeptam] Dixit patsiue, quod tamen inuenturarius est.

7 Tanquam Deum sequimur.] Allusit ad prouerbium [78 366, vnde 36442xeiv dicuntur, qui naturæ repugnant.

8 Quasi victum & caducum.] Sic habetur, in plerisque codicibus: legendum autem victum,

atque

atque caducum. Nam flaccidum, & vigore ca-

Speramus quidem senes fieri.] Nouum est,

speramus fieri.

10 Propter opes, & copias.] Nouum est copias

vsurpari, non pro exercitu, sed pro diuitijs.

12 Qui Tarentum recipit.] Recipit qui promittit. Recipit se, qui redit, vnde venerat. Recipit, cui tedditur aliquid. Recipit vrbem, qui re-

cuperat.

13 Ad Capuam.] Nomini vibis addidit præ-

politionem.

14 Quæ pro Reipublicæ salute sierent.] Est ab Hectoris apophthegmate prosectum:

his chorde des & duired vier नविषड.

cuntur plebiscita, ac leges: Cæterum quod sequitur, contra auspicia ferri, legendum arbitror fieri, non ferri.

ad hoc: ita infrequens est, accidit ad hoc, vnde mendum arbitror. Vt in alijs rectiùs legi, accedebat: Gaza vertit segoù.

17 Hancille egit.] Nouum est, egit orationem,

pro habuit orationem. Et mox.

18 Septem & decem annos.] Opinor legendű, decem annis. Neque enim dicimus triduum post tuum abitum prosectus sum, sed triduo.

19 Similesq; sunt, vt si qui &c.] Noue dictu & hoc Ciceroni: mollius erat, perinde faciunt ac si, &c. Hoc annotandu putaui, ob quorunda in dicedo morositate, cum videamus nec Cic. vsq; adeò suisse superstitiosum ac paulò inserius.

celò, qui vestram Remp.] Apparet carmen esse iambicum tetrametrum: & constat addita dictione, tantam, quæ in nostris vulgatis exemplaribus hactenus non habebatur, vt legatur ad hunc modum: Cedò qui vestram Rempub. tantam amissis tam citò? Sed aliter versus non perinde constat suis pedibus, nisi legamus: Porrò veniebant rhetores noui, stulti, adolescentulis Et verismile est, scribam pro rhetores posuisse oratores, ceu vocem idem pollentem. Cæterim quod in vulgatis codicibus habetur scriptum, vt est in Ennij Poëtæ libro: in alijs: vt est in Ennij posteriore libro, haud dubiè mendosum est. Legendum autem, vt est in Næuij ludo, sue in Næuij Poëtæ ludo: nam & Theodorus vere in Næuij Poëtæ ludo: nam & Theodorus vere

C 2

enim percontantur, quemadmodum legisse videtur Theodorus: alij legunt. Sic enim percontantur, vt est in Næuij ludo, respondentur & alia, & hoc inprimis.

21 Cum atate processisset.] Qui prouecta sit

ætatis,eum dicit in ætate procesisse.

22 Ne perdam memoriam.] Vulgò putabatur officere memoriæ, si quis legeret inscriptiones sepulchrorum.

23 Omnia quæ curant.] Aliter curo, quibus

prospicio: aliter ea, quæ mihi curæ sunt.

24 Ad summanı senectutem.] Dixit, sicut ad extremum, propostremo loco. Et nouè dixit

faceretragcedias, proscribere.

dum (quod aiunt) in scirpo quærere. At mihi videtur locus non carere mendo: si quidem hic sermo. Melius Cæcilius de sene, &c. Videtur elfe non Catonis probantis quidem superiorem Cæcilis sententiam, sed hanc non periode probantis, quam his versibus complexus sit.

Apporter secum, cum aduenerit, vnuid est sais, Quod din vinendo, multa, que non vult videt.
Sunt Senarij tres comici, & sermo no sapit orationem Rhetorică vt nihil quicquă, & apportet secum & que non vult. Hæc nimiru comicoru veterum sunt. Quanquam verò proximum est

Lælij

Lælij personam ab hoc loco submouenda esse, ve accipiamus Catonem ipsum diluere, quod sibi è Comico obijceret: hic mecum sacit Theodori Gazæ interpretatio. Nec apud hunc addituridem: quæ vox mihi videtur adiecta abs quopiam volente explicare, quid demonstraret pronomen illud, qui subiecerit, id est: ac rursum ex (id est) abbreuiato sactum idem.

26 Illud veroidem] Rursushic sermo videtur esse Catonis sibi locu alteru obijcietis ex eode Poeta, citantis alios duos è Cæcilio senarios:

Tum etiam in sencêta hoc deputo miserrimum, Sentire ea atate esse odiosum se alteri.

Quod si versus duriusculi sunt, nemo miretur, cum alicubi Cicero scriptorem hunc serreum vocet. Citantur autem apud Nonium Marcellu ex Ephestione in dictione Senium: voi non abdizur etiam & deputo legitur, non reputo.

27 Facit sibi audientiam.] Noué dixit, neque non eleganter tamen, pro co quod erat, reddit attentum auditorem.

28 Nec erat ei verecundum.]Opinor pro verecundum,legendum verendum,nisi sortè idem est verecundum & verendum.

29 Necvos quidem,] Gitatur alibi.

30 At multi ita sunt. Hoc loco quidam admiscuerant rursus personam Lælij, cum sitsermo Catonis sibijpsihæc obijcien tis, ac sibi mox respondentis.

31 Nisi

ANNOT. ERAS. ROT.

31 Nisitanquam lumini.] Tanquam adhibuit ad significandam similitudinem.

32 Quanta percipi potest maxima.] Hanc ser-

monis figuram & ante notauimus.

33 In Gallia exhortatus est à scorto.] Si locus mendo vacat, exhortatus est, dixit passiué.

34 Damnatirei capitalis.] Damnati capitis, vsitatius est: Damnati rei capitalis, hoc venustius, quo rarius.

35 Crebro funali.] Funale dixit tedam, aut fa-

cem, ex vnctis funibus contextam.

36 Tum compotationem.] Græci Latine non loquuntur: sed Cicero interpretatur, quod Greci dicunt συμπόσιον & συίσειπον.

37 Magisteria delectant.] Magisteria videtur

dicere regna conviuialia.

38 Emeritis'Aipendijs.] Emeritos milites vsitate dicimus: Emerita stipendia, rarius est.

39 Secumq; vt dicitur, viuere.] Apparet idem

esse cum illo: Tecum habita.

40 Fabulamelicuisset.] Vide num locus mendo vacet,& num legendum,ædidisset.

41 Versiculo quodam.] Versus adhuc extat:

I'neaona de a'el noma diduondedo. i. Alsiduè discens plurima, sio senex.

42 Existit tanguam ad articulos.] Eleganter dixit gemmam existere, quæ emergit, & ad articulos dixit, pro iuxta articulos.

13 Non illius quidem iustæ.] Vide lib. 2.

Offic.num.33.

4

44 Quod cuique temporis.] Quod temporis, pro quod tempus, sue quantum temporis.

45 Coagmentauit.] Pro coniunxit, fiue con-

glutinauit.

46 Nequesunera fletu faxit.] Nouum est facere funus, pro agere exequias.

47 Quod ad eam propius adsum.] Nouum est adsum ad eam, eóque visum est annotare.

48 Vrinam essem terminaturus.] Vt naufragium facit, cui nauis frangitur: ita terminat vitam aut gloriam, cui finitur gloria aut vita.

49 A calce ad carceres.]Mirè coniunxit diuerfas metaphoras. Siquidem à calce, sumptum est à corpore humano: ad carceres, sumptum elt à spatio ludorum equestrium.

IN PARADOXA CICERONIS.

1 CEd dicendo consequi tamen.] Condupli-Ocauit coniunctionem, sed tamen: sicut sie in attamen.

2 Quæ non sanè probantur in vulgus.] Nouè

dictum in vulgus pro vulgo.

Quasi punctis quod proposuit, efficit.] Rurfum efficit, positum pro colligit.

4 Ludens conieci.]pro collegi positum, sed tumultuarie.

5 In tuo nomine apparuit.] Noue dictum videtur in tuo nomine: & apparuit dixit, pro in

In apertum prodijt, io ain, subindicans hoc opus non esse huiusmodi, vt debeat in lucem & in

publicum exire.

odicibus falsò scriptum erat amma, & adiecum possessiva quanquam & in cæteris positiua, non à Tullio additum, sed à lectore reor
adiectum susse.

7 Non modò non repugnanti.] Non modó posuit in posteriore sermonis parte, præter mo-

rem vulgatum.

8 Suis quisq: sungitur moribus.] In alijs scriptum comperifingitur, & rectius sané. Neque enim dubium quin retulerit proucrbiale dictum cuius meminit Cornelius Nepos in vita Pompeij: Suam cuique mores singunt sortuna. Proinde & hic legendum arbitror, suis cuique moribus singitur.

9 Matellionem.] Arbitror dici, fignum repræ-

sentans servum porrigentem matulam.

in nonnullis codicibus adduntur ea, quæ pauló inferius adijciuntur, quibus & possumus, & debemus. Rursus quæ sequuntur, quibus & possumus & possumus & debemus videntur a contextu resulsa. Sic enim apparet legendum: Quidenim adiungitur nisi vobis vniuersis, quibus & possumus, & debemus. Dominum mutare, non liber esse vult

IN SOM. SCIPIONIS.

vult. Nos verò si quidem, &c.

profrugiferas. Hoc admonendum putaui, quòd quidam abhorrent ab hac voce, tanquam parum Ciceroniana.

IOANNES MATTHÆVS THRISSEMIVS.

285 Æthionis tabula.] Mirum quam hic varient exemplaria, dum in alijs auctionis, in alijs actionis, in alijs actionis, in alijs Acteonis legitur: quarum lectionum nulla satis arridet. Video suisse, qui legerunt Echionis: cui ego libentissimè subscripserim, cum inueniam apud Plinium Echionem insignem pictorem tuisse: & certum est Ciceronem hæc de ciusmodi tabulis loqui, in quibus quippsam erat depictum.

IN SOMNIVM SCI-

Pag. 297. I Lli autem octo cursus, in quibus eadem vis est duorum, Mercurij & Veneris modorum, septem essiciunt distinctos internallis sonos: qui numerus rerum omnium serè modus est.] Hic locus nonnihil torquet eruditos. Nam & in nostris exemplaribus habetur varius, in nonnullis sic habe-

tur: in nonnullis sic habetur: Octo cursus, quibus eadem visest modorum, septe effi. &c. Nec vlla mentio fit Mercurij & Veneris. At Theodori vertio discrepat ab vtraque lectione. Sic enim reddidit : देस्मिंग्रं का गांधा का के किया मिन्नि के मिने के पर्याः જારુંદરકા ઈપ્રેયમાદ, જોવે દેવા કામિક માંદ કો સદમ્મા માટે મે જ્યાર જેમાર אצי בין, סבוב לוודם מפגושש , סטילנים שם שוחוף בידועף פידוע פידוע בידוע idest. Illi autem octo cursus, quorum gemina ijsdem vis inest, septem internallis distinctos efficiunt sonos: qui sanè numerus, planè reruin omnium nodus est. Videtur enim pro modus legisse, nodus, qui vertit ovissous. Qui addiderunt, Mercurij & Veneris, videntur terræ quoque dedisse suum sonum. Quanquam totum hoc de concentu orbium commentum, dictu iucundius est, quam vero similius. Deterracertè non sensit Cicero, quam vnam facit immobilem, docens reliquorum orbium sonos ex agitatione motuque cieri. Hoc isti parum animaduertentes, ne sint soni nouem eandem vocem tribuerunt Veneri & Mercurio: quoad in organis muficis aliquoties fit, vt duæ chordæ reddant eundem sonum. Iam quòd Cicero loquitur de septenario, cum orbes sint octo, bisariam potest explicari. Primum, vt summa acuta, & ima grauis, accipiantur pro eadem, propter summam consonantiam, veluti fit in Magade, Deinde vt in Ciceronis sermone, septem referamus non ad sonos, sed ad Internalla, efficient sonos Ainctos

IN SOM. SCIPIONIS.

distinctos septem internallis. Siquidem in the marrier octo quidem voces sunt, sed internalla nonnisi septem. Porrò quod Marcus Tullius ait. Eandem esse vim modorum in alijs octo, non sentit omnes sonare, sed ad Harmoniam absoluendam pariter agere. In quo differunt omnes à terra: cui talis vis non adest.

Quid autem secutus Theodorus, qui verterit

stratio, non satis queo diuinare, nisi forte sensit de
duplici motu sphærarum, non de sonis. Quanquam in his quid attinet torqueri, cum ipse sermo Græcus non satis cohæreat? Et sieri potest,
vt Theodorus aliud scripserit, quam legimus. Si tollantur ea verba, quæ satis
apparet ab erudito quopiam addita, demonstrauimus niihil esse scrupuli.

ARGV-

ARGVMENTVM PHILIPPI ME-LANCHTHONIS IN OFFI-CIA CICERONIS.

Quid conferat lectio librorum de Officiis Marci Tullii Ciceronis.

WEMADMODVM vetant in exercedo sterili solo aut sumptus facere, aut jumere laborem:sta lecturis scriptore aliquem in primis videndum est, quid doceat, & quam inde accessione ad studia nostra facere possimus. Porrò vix panci in relegendis scriptoribus, secum ipsi deliberant, esquod operapretium facturi sint: o bona pars ducentium in wniner sum nescit, ad quem scopum studia omnia dirigenda sint. Proinde initio huins libelli & argumentum operis indicandem est, & quid conferat studijs nestris. Ea demme est solida eruditio de rebus moribusq; recte indicare pose: deinde que animo coprehenderis, per picue & commode explicare, atq; cloqui. Rerum cognitio ad indicadu & ad paranda prudentia est necessaria. Magnain primis optimorum verborum copia requiritur ad dicendum. Voco autem rerum scientiam physiologiam, mathemata, pracepta de ciuslibus moribus. Na de religione bic nibil dicimus. Eftq; ad communers vitam in primis ville eatenere, que de moribus, deq; ciuili vite consuctudine tradita sunt. Belluam dicas, non bomine, quisquis non

IN OFFIC. CICERONIS.

non est excultus, hoc doctrine genere, & ad humanitate, & cinilia officia assuefactus. Na virtutis incunabula atq; rudimenta sunt he litere, quibus ad honestate teneri animi aluntur, & incitantur. Porre non alius extat libellus de moribus absolutior Officijs Ciceronis. Diligentissime enim pracipit de omnibus vita partibus, quid deceat quamlibet atatem. Accedit buc etiam, quod iusto ordine formas virtutum propoluit, et extarent ob eculos lectoribus, tanquam regula omnin consiliorum & factoru. Fecut enim quatuor virtutis membra: Prudentiam, luftitiam, Fortitudinem, Modestiam: que tanquam locos communes proponant sibiadolescentes, vt eo referant omnia de moribus consilia & quos (indicaturi, quid deceat) ceu Theseinm filum sequantur. Il am vt Zeusis, cum Helenam Crotoniatis pingeret, inclusam habebat in aneno pulcherrimam quandim mulieris speciem, seus ve Graci dicunt)isian, collectamex optimis exemplis: ita indicaturos de moribus opertet animo tenere tanquam formas, qualdam virtutum descriptiones, quas conjulant, quas intueantur, in quas defigant oculos, quoties de honest ate deliberant. Neg; ego hic de religione dico, que ex sacris literis petenda est -Cinilis vita consuetudo à Cicerone describitur, cum quareligio nibil pugnat. Scripsit de Officijs etiam dinus Ambresi is: credo, vi pueris inculcaret religione de qua videbat in Ciceronianis nibil pracipi. Veruns

Verum ego religionem ex dininis literis censeo hauriendam ese: de ciuilibus moribus malim audire Cicerone, qui maximis rebus gestis, versatus in Republica principe orbis terrarum, v su plerag; comperit, plarag; ex Grecorn scriptis, qui maximas ciuitates gubernauerunt, vertit. Habes itaq; quid hic heellus ad indicadum conferat. Est enim vel prima prudetia pars, tenere pracepta de moribus. Est auté Cicero res partitus in bonesta & vitia. Honestatis partes in primo libro tractat, ubi primum virtutes definit dialectica quada confuetudine: deinde cogerit multa pracepta de moribus velut in aceruu. In secudo librores omnes enumerat, quas natura ad vilitatem, seu v sum hominis condidit docetq; que ex quaque re vsum percipere debeamus. Intertio confert cu honestate viilitate.

Quidad dicendum conferat libellus Ciceronis de officijs.

PRaterquam quòd, vi catera Ciceronis omnia, magnum numerum lectissimorum verborum, & sigurarum suppeditabit hic libellus: ideò
etiam ad dicendum aliquanto plus, quam plaraq;
alia seripta, confert: quia locorum aliquot communium formulas, & propemodum simulachra
continet. Porrò, cùm hi loci virtutum ac vitiorum regula sint, ad quas hominum mores & facta
exigimus in iudicando, oratio etiam omnis referriad eos debet: inde argumenta, amplisicationesq; reputantur, vt si quis in ingratu dicat, mul-

tailli non de persona tantum, sed de ipso etiam vity genere erunt dicenda: erit que danda opera, ve intelligant auditores, quanta sit in eo vitio turpitudo. Verum id nemo prastare poterit, nisi locorum illorum formulas bene meditatas habeat, & exempla veterum teneat, unde verba, sententias, & ornamenta mutnetur. Erit itaque hic libellus velutipenu, & (sicut inquit Thucidide:) Alima, unde depromant orationem studiosi, de quacunque re dicendum fuerit. Hinc argumenta, hinc sentëtias, binc figuras, binc apta verba excerpant. M. Cicero magnum instrumentum eloquentia id esse putanit, habere locos in numerato paratos, atque expeditos in quibus procudendes multium profecto Ciceronis exemplis adiunabimur. Que enim potest de dolo malo, deg; equitate vberior. graniorue disputatio excogitari, quam illa de re intertio Officioru? qua ad innumerabiles causas ceu Delphicogladio vii possis. Plarimum etiam addicendum conducent narratiuncule, que sunt in boc opere & multa, & varia. Quondam in Rhetorica progymnasmata erant sinyiuara (sic enim vocarunt.) In quo genere qui se volunt exercere, magnam hic exemplorum copiam innenient. Et cum nibil sit difficilius, quam commode narrare, non est alia exercitatio frustuosior, quam bac. Quanta (Deum immortalem) elegantia, quantus lepos est in narratione gestoru Arati Sicyonig in secundo libro? Non minorem laude meretur Gy-

gis Lydi historia versa ex Platone, in libro tersio: Similes alia multa funt in hoc commentariolo quas sibi ad imitandum proponant, quicunque tolerabiliter dicendistudio tenetur. Eag; exercitationon tantu augebit verborum supellectilem, sed etiam, que mibi in dicendo pene maxima virtus videtur, bene disponendi scientiam. Nam indoctinon tantum adulterina moneta verbis orationem obscurant, sed ita etiam confundunt, ac miscent omnia, vt intelligiprorsus nequeat. Scholia alicubi breuissima adscripsimus, que indicarent lectori orationis ordinem, & dispositionem: quam qui deprebenderint, facile sententia scripti asseguentur. Nam de consilio autoris promuntiare aut indicare nemo potest, nisi serie erationis animaduersa. Obisententia collegeris hicimmoranduerit in singulis membris orationis: videndum quo genere verborum, quibus schematibus orationis vsus sit Cicero. Esta; cum thins oratione certandum, & nostris verbis exponendum argumentum. Ita fiet, vt & sententiam propins aspicias, & clarius appareant lumina Ciceroniana orationis, vbicum tua mescesion contuleris. Interea & verba, & sententia autoris obiter firmius adherescent animo. Sed faciamus in exordio periculu. Initio proponit Latine se de Philosophia ad filin scribere: quod totide verbis dici poterat. Verum est addita occupatio, cur in tanta copia Gracorum scriptorum ipse Latine scribat ifdem

ARGYM. PN OFFIC. CIC.

dem de rebus, quas Graci copiosisme splendidistime q; tractanerunt: & facta praceptoris mentio,
& vrbis, & (vi in distributione) sun cuique subiectaratio. Est q, weishwie cum occupatione coniuncta propositio: Quanquam extant de moribus
supietissime scripta multa à Gracis, & cum Cratippus doctrina, tum Athena ipsa exempliste erudire queant: tamen, quia meus mos est Latina
cum Gracis coniungere, volebam Latine ad te
Philosophica quadam scribere. Adeundem modum in omnibus partibus orationis Ciceroniana
sententia, earumque sigura excutienda sunt.

PHILIPPI MELANCHTHONIS

ANNOTAT. IN M. T. CIC. libros de officijs.

Vanquam.]pag.3.lin.30.Propositio. Latinè de philosophia scribo. Estque figura occupatio, tametsi Græcis abundes.

Sed etiam in dicendi.]pag.3.lin.28.Circumstatia.Sæpe aliàs Latine scripsi de Philosophia.

Quamobrem. Jpag. 5. lin. 18. Reiectio.

Non pænitebit.]ibidem,lin.8.idest,non parum videbitur:sicut Teren.in Heautont.

Sed tamen nostra. Jibid. Res alij sortè tradent non insæliciter, at mea proderunt ad latinè dicendum.

Nec verò arroganter.] ibid.lin. 1 3. 2000 pia cur sua putet coducere ad locupletandam facundia.

Visenim dicendi maior est in illis.] ibid.lin.

D 21.Duplex

PHIL. MELANC. ANNOT.

21. Duplex est dicendi genus, tragicum & violentum in forensibus orationibus, comicum & summissum in philosophicis disputationibus.

Et id quidem nemini.] pag 4.lin.24.Amplificat collatione Græcorum.quòd nemo elaborarit in vtroque genere dicendi.

Sed cum statuissem. Jibid. Iin. 31. secunda pars

præsationis, cur de officijs scribat.

Nulla enim vitæ pars.]pag. 5. lin 10. Commendat ab vtilitate.

Comunis est. Jibid.lin. 22. Ab exeplis alioru. Sed sunt, &c. Jibid.lin. 26. Taxat eos, qui pa-

rum ciuiliter præceperunt de officijs.

Nam qui summum bon. Jibid.lin. 25. Hoc ad Epicureos pertinet: quanquam enim summum bonum in voluptate ponat Epicurus, tamen nó potest perpetuò voluptatem inter optima ducere. Sæpe enim honestatem coget natura præferre: neque enim promiscuas libidines probate poterit: itaque à natura vincitur.

Quoniam Aristonis.]pag.6.lin.14. Aristo & Pyrrhus nullum delectum mediarum rerum reliquerunt, vt inter optime & pessime valere, inter inopiam & diuitias nihil dicerent interesse. Id verò alienum est à communi vita, & ciuili consuetudine. Herillus solam scientiam dice-

bat effe bonum.

Placet igitur. Jibid.lin. 23. Principiò definitio est concipienda ex Dialecticorum doctrina.

In præceptis, &c.] pag 7.lin. 17. Sicut medi-

cina

cina dupliciter tractatur:nam aut products cause morborum excutiuntur & remedioru, aut tantum præcepta sanitatis: aut remedia traduntur, quod sæpè solent aniculæ imperitæ causarum: ita de officijs bisariam scribitur. Nam aut natura hominis, & sinis bonorum products inquiritur, aut ræcentore tantum traduntur sine disputatione accuratiore de natura hominis, & de bonis: vt sunt præcepta Phocylidis, aut Theognidis, aut quæ dicuntur Catonis. Hoe modo Cicero profitetur hie se præcepta congessisse.

Quod Græci emp Jibid.lin. 29 nemponua perfectum officium est: & negabant vllum factum
esse cuiusquam tale. Medium verò officium tribucbant mediocribus & ciuilibus viris: quare
hic del ramponual no nihil disputat, quæ tantum
disputando imaginamur, sicut persectum ora-

torem, aut alias species in artibus.

Triplexigitur. Jpag. 8.lin. 3. Genera rerum, ad quæ tanquam ad scopos diriguntur omnia confilia, & facta: sunt honestum, & vtile: quæ sibi pueri proponant, vt discrimina, & rerum, &

factorum humanorum perspiciant.

Principio.]pa.9.lin.13. Vtilis imprimis disputatio, quomodo sint innata semina virtutu humanis animis. Illa semina dicuntur alio nomine leges nature, sunt que quæda, hoc est opiniones, quas ex natura sine doctore tenemus de moribus: Nemini iniuriam sacere: Tueri sobole,

5267a

& commissos nostræ sidei, non nimio labore, autluxu naturam corrumpere, sed modum in dictis, sactis, vitáque omni conservare.

Eadéinq; natura] ibi.li.28.lustitiæsemina. Itaque cum sumus.]pag.20.lin.10.Pruden-

tie lemina.

Huic verò. Jibid.lin. 16. Fortitudinis semina. Nec verò. Jibid.lin. 22. Modelli e semina.

Vtait Plato.]pa. 11.10. Ex Phędro Platonis.

Δεινε'ς γδ' αν παρείχεν έρφτας εί τοις τον ίαυτής

έναρη ες είσωλον παρείχετο είς εξεν ίον.

Sed omne. Jibid lin. 15. Diuidit honestum, & singulis virtutibus proprium munus assignat. Species honesti quatuor sunt virtutes. Iustitia suum cusq; reddit. Prudentia desiberat de omnibus rebus. Fortitudo commissos nobis tuetur. Modestia naturam conservat, ne nimis vellabor velluxus corrumpat.

Primus ille. Jpag. 12. lin. 20. Prudentia est veri

cognitio.

rempus & diligentia.]pag.12.li.11. Tempus enim est artium autor. Et sanè perniciosum est pronuntiare de ijs, in quibus no sis diu versatus.

Omnis autem cogita. Jibid. lin. 16. Prudentiæ munera, de moribus deliberare, & naturam

inquirere.

Scd institiæ pri.] ibid.lin.28. Iustitiæ munus est, nec corpus alterius, nec res occupare.

Atq; vt placet Stoicis.] pag. 10.lin. 15.Communicatio

IN I. LIB. DE OFFIC.

municatio reru quamuis priuatarum ratione fit

Fundamentum autem iuft.] ibid.lin. 24.Fi-

des vinculum est contractuum.

Sed iniusticia, &c.] pag. 15. lin. 2. airriderie.

Vis, & fraus duo vitia pugnantia cum iustitia.

Nulla sancta so.]pag. 16.lin. 2. Lucanus:

Nulla sides regni sociys, omnisq; potestas

Impatiens consortis erit.

Temeritas.] ibid.lin.27. aliter tempestas.

Desertos esse.] ibid. lin. 26. Epicuri dogma est, Na 3 & Work, quo vetuit attingi Respu. Id reprehendithic M. Cicero. Est autem & apud Horat.

· Nec vixit male, qui viuens moriénsq; fefellit. Autodio quodam hominum.] pag. 17.lin.

I 2. niuwres of paseivdeones taxantur.

Sedmeidane.]pag.18.lin.tr. Iultum ex circumstantia: id verò etiam a summam iustitiæ lege reserendum est, ne quis ledatur. Nam inferiores leges ømnes ita demű sequende sunt, si cu summa illa consentiant. At depositum gladium si reddas furioso, summam legem violaueris.

Extribusenim optatis. Jibid.lin. 26. Optauerat, Theseus à Neptuno, vt Minotaurum coficeret, vt adiret inferos, vt Hippolytus discerperetur.

In rem præs] pag. 16. lin. 3. In iudicium, nam

in ipsis finibus primum disceptabatur.

Îniuriæ suæ pænitere.] pag.20.lin.6. Quem pœnitet facti, is propè non peccauit.

Cum vero.]pag.12.lin.14.Causaru alię modera-

PHIL. MELANC. ANNOT.

derationem, aliæ sæuitiam requirunt.

Deinceps vt erat. Jpag 15 lin 1. In beneficetia spectandum principio, ne violetur iustitia. Itaq; tria precepta colligit. Primum ne beneficijs nostris lædanturvel ipsi qui accipiunt, vel alij. Akter locus, vt pro modo facultatum nostrarum largiamur. Tertium est, vt pro dignitate demus: ne, quod in prouerbio est, Suem Veneri. Item, beneficium dando accipit qui digno dedit.

: Quoniam auté viuitur, pag. 20, lin. 19. Hinc illud est, Mores amici noueris, non oderis : quia

quædam amicorum vitia ferenda funt.

Virtutibus lenioribus erit ornatus] pag. ead. lin. 25. Qualis est apud Ter. in Adelphis Mitio.

De beneuolentia.] pag. 17 lin. 5. pro titulo. Quo ordine collocanda fint beneficia. Ac primum bene meritis grava est referenda. Est autem totus locus de gratitudine, nonnihil rhetoricis amplificatus argumentis.

Quo quisque animo.] pag. 28. lin. 28. Mo-

dus in remetiendis beneficijs.

Optime auté.]pag. 28 lin. 13. titu. Quomodo contideranda sit vitæ comunitas. Aperit autem sottes societatis humane. & quomodo natura nos sinxerit ad comunicada officia, addidit enim orationem, vt significaret nos adsocietate sactos.

In qua.]pa.ca.lin.28.Quomodo sint res comunicade quæ citra incomodu aut iniuria prestari possunt, iuxta proucrbium, maria na Mariana.

Sunt

Suntautemhumanissimi versiculi Ennij, qui docent quæ res sine iniuria communicari possint.

Gradus.]pag.29.lin.24. Quo ordine gratificandum sit. Ordine autem, quem natura parit: sunt coniux, liberi, parentes, cognati, propinqui, ciues, amici, virtute adiuncti.

Qui cũ vna do.] pa. 30. li. 12. Platonis est 6. de legib, a es santiar a pinte popies a vois. Ad hunc modu sepè aliàs elegatissime figure ex Plat. verse sunt. Vnus fiat ex plurib.] pa. 31. li. 4 σω μαθα μέρ δύο, ψοχά δε μία.

Quo est detestabilior. Jibid.lin. 50,726, rhetoricum ornamentum obiter accersitum. Inuehitur autem in eos, qui lacerarunt Rempub.

Sed in his.]p.20.lin.5. Circustantie sepe mutat gradus, ordinémo; eoru. quib.largiendum est.

Salmacida spolia.] pa. 33. lin. 16. Metaphora à Salmaci fonte, de quo Ouid. Metamorph. 4. Reliquas historias require ex Iustino.

Leuctris.] ibi lin. 21. Sabellicus legit Leuctris Stratóq; Nã Stratos vrbs est, de cuius gestis reb. Thucid li. 2. scribit. Stratocles verò dux Athenië-sis ad Chæroniā, de quo Æschines (2012) Anno allow. Cetera nomina sunt locoru insigniu, non ducu.

Sed ead.] ibid.li.29. Fortitudo iustitiæ propugnatrix est: ergo vbi à iustitia remoueris, suror est, non virtus.

Sed illud otiosum.]pag.23.lin.16.Cognatum fortitudini vitium, ambitio.

Difficile auté, &c. Jib.li. 33. Prouer 2001 102 de l'and.
D 4 Omnino.]

5267a

PHIL. MELANC. ANNOT.

Omnino. Jpag. 15. lin. 18. Partitur fortitudinem in domestică, & polițică. Domestica priustum animuarmat adversus fortună: de qua dixit Hor.

Æquam memento rebus in arduis Seruare mentem, non secus in bonis, Ab insolenti temperatam latitia.

Politica tuetur societatem ciuilem hominum.

Cauenda eft, &c.] pag. 36.lin.21. Inuictum animum aduersus gloriam gerere oportet.

Multi autem & lunt.] pag 37.lin.1.De ijs,qui se à Republica remouerunt, del as his se sus ous.

Sed cũ plęriq;] pag.39 lin. 8. Disputatio est, qua oltedit res vibanas maiores esse bellicis, &, togatorum consilia imperatoris laudi preponit. Locus comunis. Artes pacis & virtutes togatæ, quibus domi Resp. tenetur, ac regunturino sunt inseriores artibus belli, seu castres ibus virtutibus.

Nam & vrbana negotia prudentiam, magnitudinem animi, & præsentiam animi non minorem requirunt, quam bella.

Bellum autem ita suscipiatur.]pag.41.lin.20. Notetur bella pacis causa suscipienda.

De euertendis.] pag. 42. lin. 20. Describitur officium Imperatoris in bello, vrbéque euertenda, diripiendáque.

Periculosa, & callida cossilio. Jibi.lin. 28. 3:4 pui, sicut apud Aristotelem 3:4 puòv tepor, audax facinus.

Periculosas curationes.] ibid.lin.26.Vt in Mimo, Nunquam periculus sine periculo vincitur.

Plus

Plus adipiscare boni.] pag. 43. lin. 1. Extat in eam sententiam Augusti dictum, Aureo hamo piscari.

Promptiores igitur, Jibid, lin. 5, Quia publica

salus priuatæ præponenda est.

Vt Callicratides. Jibid lin. 12. De Callicratide Xenoph.in Paralip. lib. 1. Kan in eartishe ig en ev, on in analym solve più nestrono cines rey a urs a modanovro, o peu year de a i appir Granica.

Cleombrotus inuidiatimens. Jibid.lin. 21. Cur dixerit de Cleombroto, quòd esset inuidiam timens, intelligi non potett, nisi ex historia, quæ extatin lib.6. Erde di To Kascuberta ci psi pino:, &c. id eft. Ibi Cleombrotum amicraccedetes dicebant: Si dimiscris Cleombrote Thebanos sine pugna, periculum est, ne à cinibus extrema patiaris. Obijcientenim, quòd neque hossium agrum vastaueris, cum in Cynos cephalas vertum est:neque posteà data pugnandi copia, cum hoste costixeris, cum Agesilaus iniquiore loco per Citherone toties adortus sit hostes: proinde si quam tuirationem habes, aut patriam retinere cupis, dimicandum est. Atque hac amici dicebant. Æmuli verò, nunc dicebant, palàm erit, an verum fit, es um cum Thebanis colludere, sicut dicuntur.

Omnino.]pag.34.lin.1.Vtilissimum præceptum, ne totam Rempub. complectantur ij, qui præsuturi sunt Rebuspub. Nam & nostris temporibus dum soli plebi consulunt concionatores, euertunt Respub.

M. iferrima

PHIL. MELANC, ANNOT.

Miserrima est omninò ambitio. Jibid. lin, 28. Vt cum iustitia ita cum vera sortitudine, ambitio pugnat.

P. Africanum, & Quintum Metellum.]pag.45 lin.6. Vide Valerium Maximum de moderati-

one animi.

Quæ placet Peripatet. Jpa 46.li.2. Citat Aristotelis sentétiam de mediocritate. Na Aristoteles omnes virtutes ita definijt, esse mediocriatem inter extrema vitiosa: vt intertimiditatem, & audaciam sortitudo est.

In rebus prosperis, Jibidem, lin. 19. Virgil· Nescia mens hominum fati sortisg, futura, Et servare modum rebus sublata secundis.

Item Salust., Secundæ res etiam sapientum animos satigant.

Quanto superiores. Tibid.lin. 21. 2000. Bis vin-

cit, qui sesevincit in victoria.

Vt equos,&c. Jibid.lin.2 1. Parabola infignis.
Temperantia & modestia. Jpa.48.lin.1 5. Sunt
obscuri loci duo hic. Prior, quid inter honestu,&c
decoru in rsit. Idsortasse potest ex hac similitudine intelligi: Bonus habitus corporis, seu valetudo bonu colorem gignit: malus habitus malum colore. Ita honestas parit decorum. Estque
decorum, virtutis color quide, seu species. Posterior locus, generale decorum nihil contra naturam facere. Nam facere cæde, predariex alieno,
vt sunt contra naturam, ita desormia, & monstrosa

strosa sunt: Contrà dignitas quædam est, & pulchritudo in iusticia, in prudentia, & sortitudine: qua nihil faciunt hæc contra naturam. Speciale decorum est non modò nihil contra naturam facere: sed illa ipsa, que sert natura, delectu quoda, & ordine facere:vt cacare, nihil habet vitig:at fi more Diogenis caces in publico, vitiofum crit. Hoc secudu decori genº requiritur in hac quarta virtute, quam modestiam vocanimus:vt,non pugnat contra Natura vestiri peregrino more, at indecorum est &c. Porrò quòd dicit Philosophos aliter de decoro loquiatq; poëtas, id ita accipias Philosophi negant decorum esse, siquid à natura dissentiat, ve in crudelitate neo; dignitas neg; decorum est. Atpoëtæ suum quoddani decorum singulis personis tribuunt, sicut pictores monstris etia decorgquodda tribuunt, tamets, sinaturam spectes, in monstro nihil est decori.

Officium autem. Jpa. 51 .lin. 13 Sensus communis iudicat, quid deceat in ijs actionibus que non sunt contra Naturam. Est autem modestiæ

maxima vis in frænandis libidinibus.

Duplex est enim vis. Jibi.lin. 17 Due hominis partes inum appetitio, & x62 @ iudicium de rebus.

Apophthegma. Jpag. 53. lin. 19. Breue dictum Latini scitum dixere.

Sic & in animis existunt.] pag. 15. lin.11. In decoro dijudicando primum, hominis natura, deinde suum cuiusq; ingenium spectandum est.

Itaque

5267a

PHIL. MELANC. ANNOT.

Itaque hic varietatem ingeniorum tractat, iuxta illud:

Tu nibil inuita dices, faciésue Minerua.

In Caio Lelio multahilaritas ibidem, linea 16. Vide apud Silium Italicum lib. 15. Lælij deferiptionem.

Cum dulcia solueret ora,

Aquabat Pylia, Nelesaverba Senetta.

Et Periclem Jibid.lin. 21. De Pericle apud Thucyc.lib. 2. Exer 6 pop o luncie do rep re a Empart, &c. Id est:

Pollebat ille cu dignitate, tum consilio, minime
omnium pecunia expugnabilis. Plebe in officio
liberaliter retinebat: neque verò ex cius volutate
pendebat, sed etiam sibi parere cogebat. Nam
cum bonis artibus potentiam adeptus esset, nihil
erat cur assentaretur multirudini. E amq; sepe ofsendebat, etiam cum prosautoritate resragaretur.
Proinde si quado temere a udere e a anima duertit, metu incusso dicendo repressit. Contra stulte
formidantibus animum restituit. Videbatúrque
in speciem summa rerum penes populum esse,
verum re ipsa penes voum Periclem erat.

De Themistocle.] ibidélin.27.Ex Thucydide lib.1. Nam inde Cic.&c. hæc alia est mutuatus. Et quia personaru descriptiones apud historicos inprimis observandæ sunt, & vel ad mores, vel ad eloquentia multum conducunt excerpsimus.

Hryd' & @ : puson in B. Cariorata Si qu'oras izum Indoas, &c.i.

Erat Themistocles firmissimo nature robore.

præditus,

præditus, propter quod apud omnes eximia admiratione meritò fuit. Suopte enim ingenio, quod doctrina neque exercuerat, neq; auxerat presenti a improuisari reri breuissima deliberatione egregius erat æstimator. Futura autem nemo vnqua vel longius, vel certius prospexit. Que tenebat, inque manibus habebat, explicare potis erat. incerta verò, & obscura, donec deprehendisset, non acquiescebat. In retum delectu, quo sacto, quoue præterito opus esset, nullis indicipserat oculatissimus. De quacunque re incidisserat oculatissimus ponitate, negligentissime in rebus necessaris vsu vnquam vicit.

Et Pheræum Iasonem Jpag. 55.linea.12. Iafon Preræus non est argonautaille, de quo est in fabulis vt quidam suspicati sunt, sed suit Thesialorum princeps, proxime ante Philippum Mace. donem: dictus Pheræus ab oppido Thessalorum oferis, vbi imperauit. Extat autem eius elegans телото, емоја, apud Xenophonte lib. 6.ad qua hic allusit Cicero, scribens suisse vastu ingenium viri. φεένιμος μθρ ετα σεατηγές επν, &c. Id eft, Cautus adeò dux est, ve cum fallere hoste, aut anteuertere, aut vi adoriri instituit, haud ferè frustretur. Noctu ac die iuxta paratur:ne tum quidem cum conuiuiu agitat, otiosus. Nec anteà acquiescit, quam cò, quo tendit, peruenerit, quamque effecerit, quæ ex vsu sunt. Ad cundé modum & milites affirefecit:

5267a

fecit: quibus & prolixè indulget, vbi facinus aliquod egregium fecerunt: est que persuasum omnibus, qui apud cum stipendia merent, voluptatem atq; otium labore parari. Ipse verò omnis, quos noui, parcissimè voluptatibus fruitur: quate nec hæ morantur quò minus rectè res gerat.

Lacedæmonium Lylandrum.]pag. 56.lin. 8.

Vide Plutarchi Lyfandrum.

Xeno quidem seuerissi.] ibid.lin. 18. Tanta is fuit seueritate, vt Pla sepe diceret ei, ans son xeleuri.

Epilogus. Jpa 58. lin. 1 3 loris nomé fabulæ. dicuntur autem Epigoni à Græcis posteri eorum, qui Polynice duce ad Thebas occubuerant. Hi duce Almeone posteà renouatunt bellum: cuius belli meminêre Diodorus Siculus in quinto, & Pausanias in Bæotijs.

Menalippam, vel. jibi lin. 13. Menalippa vtru ferens, in carcerem coniecta ett. Diod. lib. 5.

Quam vt vitia sugiamus. Jibi. lin 24. Horatius: Est virtus vitin sugere, & supientia prima, & c. Ac duabus. Jibid. lin. 97. Quatuer gradus secit: naturam suam, cuiusque indolem, vitæ genus. In quod casu incidimus, studium, ad quod voluptate nos contulimus.

Idem secit Tim. pag. 59. lin. 15. Is socrate præceptore vsus est tam samiliariter: vt etiam in

castris eum habuerit.

Et in quo genere vitæ.] ibid. lin. 26. Præcepit de quarto gradu.

Hereu-

Hercule Prodicum. Jpag 60.lin.34. Prodicus rhetor finxit Herculi voluptatem, ac virtutem apparuisse. Silius in Scipione lib. 15. imitatus est.

Sensim dissuere.]pag.61.lin.11.Sic præcepit

& in libro de Amicitia.

Estigitur. Jpa. 62. lin. 12. Adolescentis officia. Hoc verò præceptum in primisest necessarium, vt adolescens & in studijs, & in instituenda vita proponat sibi aliquem, quem estingat, quemq; exprimat summo studio. Ideo Virgilius de Pallante ait.

-Sub te tolerare magistro

Militia, & grave Martis op⁹, tua cernere facta Assuescat, primis & temiretur ab annis.

Eadem apud Homerum de Achille.

Senibus.]ibid.lin.25.apud Homerum Nestor.

Βελή η μύςοισι το η γέρας ές γερόντων.

Sermo in circulis.]pa. 87. lin. 1. Comitas laudata in Ennij carmine apud Gellium lib. 1 2. cap. 4.

Obiurgationes,&c.]pag.68.lin.17.Plautus in Trinummo: Næ amicum castigare ob meritam noxiam immane est facinus, verum in ætate necessarium.

Ira absit cum qua,&c.]pag.69.lin.5.Virg.

- Furor iraque mentem Pracipitant.

Deinceps de ordi.]pag.\$7.lin.15.Quomodo

52678

PHIL. MELANC. ANNOT.

circumstantiæ variant ossicia. Obiurget Thersites Agamemnonem, seditiosum estisaciatidem Nestor, videbitur à Rep. sieri. Eurafia est ordinis observatio: dinageia, temporis observatio.

Etharum similibus.] pag. 72. lin. 5. Est sanè prudentia cum modestia cognata, sed modestia hactenus vocamus, quatenus gestus ipsos, & tanquam illam actionem, à concern gubernat.

Fit enim nescio quo modo] pag 93. lin. 23.

Catul.

Sed non vid mus mantice quodin tergo est.

Quimercantur, quod statim vendant.] pag.

lin. 1 2. ij funt nestrona.

Sed ab his partibus. Jpag. 76. lin. 10 Collatio virtutum. Porrò preserunture a, quibus communis societas hominum inter ipsos conseruatur. Est itaque sustitui in fassigio virtutum.

Illud forsitan]pa. 75. sin. 18. Societas ita seruetur, verecundia tamé, seu modestia non violetur.

Patefactus, &c.]pag.80 lin.7 Epilogus.Summæ autem funt virtutes, quæ societatem communem conservant.

IN SECVNDVM LIBRVM DE OFFICIIS.

Vemadmodum offic.] pag. 81.linea. 15.
Quanquam enim lib.no comp.]ibid line6.

Cur philosophetur exponit, & occasionem qua

ad philosophandum detulit.

Quid est enim, per Deos, optabilius sap]pag. 83 li. 3. Exposita occasione, subijcit laudes philosophie. Est enim philosophia, cum nature per-uestigatio, tum ciuile de moribus iudicium, & disciplina quædam, qua ad humanitatem, seu ad ciuiles mores animi assuesiunt.

Occurritur, &c.ibi.lin. 28. Occupatio cur tradat certa præcepta, cum tamen Academicus haberi velit, qui nulla de re pronuncia. Est autem hæc longa dispuratio, qua in his scholijs explicare non possumus. Duz suerunt secta, qua no solebant pronuntiare, Pyrrhonij, & Academici. Pyrrhonij dicebant omnia iuxta in certa esse, nec esse magis probabile, oriri solein, quam no oriri, cum illucescit. Proinde hi prorsus explosi sunt. At Academici reliquerunt tamen discrimen hoc, ve quædam dicerent fimiliora veri, quanquam fufpenderent iudicium. Vide Gellium lib. 11.cap. 5. & Cic.in Academicis Quaftionibus, vbiait: No sum sapiens, & meas cogitationes sic dirigo, no adillam paruulam xuxosex, qua fidunt duce nocturna Phoenicis in alto, vt ait Aratus eoq directius gubernat, quod cam tenent, quæ cursu interiore breui convertitur orbe sed ad Helicen, & clarissimos Septentriones, id est rationes has, latiore specie non ad tenue elimatas.

Quz ergo ad vitam.]pa.86.li.1. Quiahoc li-

52678

PHIL. MELANC, ANNOT.

bro de villicate præcipitut, ideo res, quæ sunt vsui ad vitam, primum diuiduntur.

Homines hominibus, &c Bibid.lin. 15! Horho homini Deus, Item, homo homini lupus. Vide

paulopolt pag. 89 ver. 24.

Cum ignur, &c. Jpag. 88. lin. 26. Ibi annotant du, vulitas ex honestate nascitur. Nam homines vt prosint, honestate adiunguntur, & inuitantur.

Subijciunt se homines imperio. pa. 91. lin. 6. In imperijs quomodo homines adiungendi. Primum beneuolentia en erendum este amorem.

Rerum autem omnium Jibid lin. 16. Rhetoricus locus, Propositio Ratio ex natura assectium petita.

Sed ijsque vi op Jibid lin vlt Seneca: Ferrum

tuetur principein, melius fides.

Quid enim censemus superiore illum Dionyfium.]pag.92 lin 15 Exemplis probat obsuisse crudelitatem multis, suntq; hic aliquot venustiffimæ narrationes.

Quam P. Sylla cum vibrasset. Jpa. 94. lin. 20. Hic P. Sylla est pro quo extat Cic. oratio: & cuius in Casaris bello ciuili mentio sit Scriba Cornelius suir, cuius sit mentio in Lepidi oratione, qua extat inter Salustianas.

Certum igitur. pa. 99. lin. 10. Epilogus. Item amicitia est opus & prinatis hominibus, & tene-

tibus Respub.

Summa igitur & persecta gloria.]ibid.lin.27.
Docet

Docet per popularem fauore que resemereantur: & quò dillo opus est ijs, qui resp. tenent. Hæc autem iunt que emerentur eum beneuolentia, iustitie ac prudentie fama, admiratio insignium virtutum; arque hæc ordine suo explicat.

Ac primum, &c.]pa,69.lin.8.De beneuolentia tractat, innuens quod amor amore emitur.

Occupatio cur virtutes, quæ tamen natura videntur cohærere, diuellat à sese.

Erat igitur extribus.]pag.98.lin 1 Admiratio in fignis virtutis, qualis erat admiratio continétiæ Scipionis, cum restituit virginem optima forma captam sponso intactam: apud Liuium lib 6.decad.3.

Ac mea quidem sententia.]pa.99.lin.17.Epi-logus longior: contingt autem in aufair iustitum.

Viriatus Lusitanus. Ja. 100.lin. 11. Vide Flori

Èpitomen.

Sed vt pecuniæ.] pag. 101. lin.12. Anteà de paranda existimatione, hic de tuenda præditi. Conservabitur autem, si esse virtute præditi, quam videri malimus. Nam simulatio virtutis non est diuturna. Sunt autem hæc ad verbum versa ex Xenophonte.

Prima igitur.] pag.102.lin.23.Studia adolefcentum quæ existimatione augent reinilitaris.

Tum pietate.]pag. 103. lin. 11. Annotatur pietas erga bene meritos.

E 2

PHIL. MELANC. ANNOT.

Sifrequentes sunt. [ibi,dlin. 15. Consuetudo cum bonis viris.

Sedexpositis. Jpa. 105. lin 8. Docet quomodo debemus vii liberalitate, ad captandam multitus dinis beneuolentiam: & quomodo benesicentia adiungantur voluntates hominum: & primum docet quatenus debeat largiri.

Præclare in epistola. Jibid.li.25. Augetexem-

plis præclarum Philippi præceptum.

Sed diligenter, atque moderate.]pa.107.lin.

1 2. luxta prouerbium, है क नवंशक, है क नवंशक.

Largitionem fundum non habere. Jibid.li. 29. Prouerbium.

Omnino duo, &c.]pa.108.lin.2.Prodigalitas damnatur.

Quenquam intelligo.]pa. 1 06.li.7. Quomodo Romæ laudem metuerit prodigalitas.

In illo autem.]pa.111 lin.7. Liberalitatis pars,

gratificari largiendo.

In exigendo non acerbum.] pag. 112. lin.10.

Impudentia ett fiagitare officum.

Quæ autem opera.]pa.11 3.lin.o. Pars liberalitatis opera gratificari,& docendo,ibi. Quid enim eloquentia laudabilius?

Admonebat me res &c.]pa.114.lin.4.Deplo-

rat Reipub calamitatem.

Sed cum in hominibus.]pa. 115.lin. 1. Docet quibus sit gratisseandum.

Commodè autem quicunque dixit, &c. Jibi.

lin.

li 15. Extat & pro Plancio. Gellius videtur præter rem calumniari hanc sententiam.

Sed quoniam. Jpa.116.lin.29.De publicis agit largitionibus, quæ perniciosæ sunt Rebuspub.

C.Helij Jpag. 117 lin. 7. Aliàs Sp. Melij & C. Gracchi. M. Octavius Gracchi adversarius suit. Caput autemest. Jpag. 118 lin. 15. Avaritia vacare debent, qui muneribus publicis sunguntur. Est que antithesis: commemorat enim contineatiam principum.

Lacedæmonij Lyfandrum,&c.Agim regem, &c.]pa.120.lin,21.Vide Plutarchum in horum

vitis.

At verò Aratus Sicyonius iure laudatur.]pa.
121.lin. 3. extat & huius vita in Plutarcho. Est
epigramma in eum compositum: quod ad cómendandam lectoribus memoria viritutis huius
viri libuit adscribere.

Behai phi ni raishna, ni in wei Emasto- anna, &c. Ideft.

Herculeas quamuis aquent tua facta columnas,

Dumpatriam servas inclyto Arate tuam: Nos tamen banc statuam pro libertate recepta, Virtutis tibi testem fecimus esse tua,

Communis tibi cum dis sernatoribni esto

Hie honor, in patriam nam pia iura refers,

Tabulæverò nòuæ.]pa.99.li.23.Tabu.nouæ, condonatio debitorum.

ERAS.

E

5267a

ERASMVS RO-

TERODAMVS ORNATIS.

viro M. IACOBOTVton I.V. Prudentiffi.S.D.

Larique lucubrationes suas primatibus inscribunt, partim vt ab his honestissimu vigiliaru pramiu serant, partim quo ipsis contra nouitatus inuidiam magns nominis au-

torstas suffragetur. Ego verò candidissime, doctisimeg; l'utor, non lucubrationes, sed cessationes meas etiamsi neutiqua otiosas, nostra necessitudini malui consecrare: quam cum augurarer fore perpetua, propterea quod hanc no vulgares illa amandicause stupeis funabus, sed honestissimoru Stediorum societas, & virtus ipsaimmortalis aelamantims vintulis nodég; quod aint, Herculano colligasse ; consentaneu esse ratus sum, vt eiusde aternu aliqued extaret monumentu. Inrebus aute humanis aut nihil omnino durabile, aut profecto litera sunt. In proximis igitur meis inambulaticaibus, quibus ob valetudinis imbecillitate à cibo crebisus vei solitu sais (na vnus ferè correptabas) tres illes M. Tulin de Officies libelles verè aureos relegimus, incertu maioréne voluptate, an fructu. Quos quonia Plin. Sec. negat unqua de manibus deponi oportere voluminis magnitudir ë quoad

EPISTOLA ERASMI.

quadlicuit, corraximus, quò semper in manibus enchiridij vice gestari, &, quod scripfit idem, ad verbu edisci possint. Pro Petri Marsi comentis, vinamexquisitis potius, quam immanibus, crebras annotatiunculas adjeripfimus, qua velut asterisce quida commode ad omnem caligine alluceant. Praterea titulos illos, quibus nescio quis opus illud intersecuit magis qua diffinxis partins ve otios sustulimus, partim ve alienos aliotraiscimus:mutanimus amnes; atq; oberiores, argumi tuloru instar reposuimus Neg; minimus in castigado sudor Medas offendimus, ve in opere ta trito) plurimas, dum notarioru inter fersbendu bic compositionem perturbat, ille pro voce, que forte fugerat, finitima reponit, non illas quidem porictosas, sed iamen in tanto autore nonferenda. Eas omnes partim in conferedis exemplaribus, in quibus incredibile quanta dissensio, partim Tulliani characteris sagaci coniectura correximus: vt hoc verte possim lectori spondere, nullu his exemplar propius ad archetypum accedere. Quapropter te horter mi charissime Iacobe, vt hunc pugiunculu semper in manibus gestites, breuem quiaeillu, sed no Vulcanijs armss, vt Homericus Achilles, aut Aneas Virgilianus munitior. Na of fortius est cum vitijs, quam cu viris congredi: & vtrettisime (cripsit ike, omtor minsor of i apin Bestis: quod homines nullis armis melius armetur, quam virtute. Et quanqua aiurisperitoru latissimis cam-

267a

EPISTOLA ERASMI.

pis opimam fruge demetis, tamen bic agellus, licet angustus, si diligenter excolucris, omnia unus suppeditabit. Hinc efficacis succi berbas legas licebis, quibus per media monstra ad vellus aureu penetres. Neg; alibi reperies Homerica illa benba,qua Moly nominat, repertu difficilima, cotra omnia Circes veneficia prasentissima antidotum, Hinc vel aureu surculu, qui consilia tua bene forsunet, vel aureuramu decerpere poteris, quo tutus etia inferes audeas. Hic fens ille dininus honestatis in quatuor rinulos se dinidit, qui petus no folum vocalem, vt Aonius ille, verum ctiam immortalem faciet: cuius undis, si subinde mentis artus tinxeris, velut Achilles alter ad omnia fortuna tela impenetrabilis enades. Besee vale. Lutetia quarto Calend.

Maias. Anno. 1 498.

OFFICIIS MAR-

CI TVLLII CICERO-NIS LIBRI TRES.

ITEM, DE AMICITIA: DE Senectute: Paradoxa: & De . Somnio Scipionis.

DOCTISSIMORVM VIRORVM ANnotationes, quibus in his loci obscuriores explicantur.

OMNIA, VARIIS ATQUE OPTIMIS

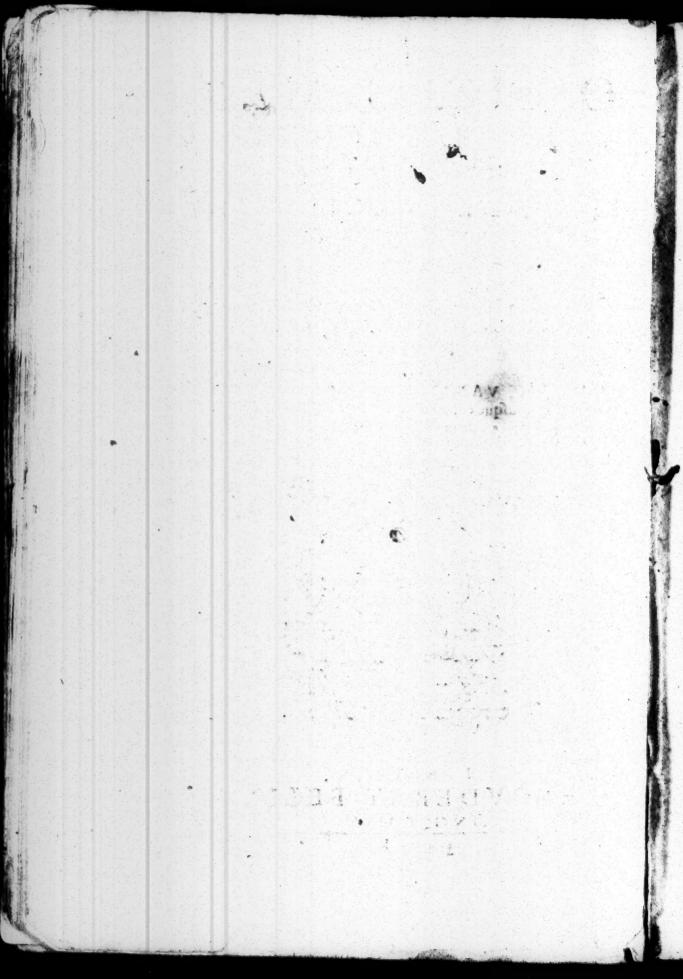
quibusque collatis exemplaribus, diligentissime castigata.

EXCVDEBAT FELIX

KINGSTONVS.

1598.

M.T.CICERONIS

OFFICIIS LIBER PRIMVS AD CYM FILIVM.

Argumentum per D. Erasmum Roterod.

Ciceronem filium suo hortatur exemplo, ne simplici cuipiam studio sese addicat, sed Græca cu Latinis, & orationis virtures cum Philosophiæ scientia coniungat. Deinde que deddat attentiorem, hanc, quæ de officijs est, parte, duobus potissimum nomiuod vius eius ad omnem vitæ ranibus co ,vel quod hec vna fit philosophis tionen munis. Postremò, restatur se in hac omni dispute de la cos potissimum sequi, quod hi vel optime bom fine ad que omnia officia referuntur, constituerint: quum Epicurus voluptate metiens fummum bonum, atque Aristo, Pyrrho, & Herillus, tollentes rerum delectum, officij quoque naturam fabuerterint.

VANQVAM te, Marce fili, annum iam audientem Cratippum, ida, Athenis, abudare oportet præ- Triplex arceptis, institutis g philosophia, prop- gumentum, ter summam & doctoris autorita- doctoris, & i-

tem, & vrbis, quorum alter te scientia augere po- tem loci & téporis diutest, altera exemplis: tamen ut ipse ad meam vti- turnitate. litate semper cum Gracis Latina coniunxi, neg; id in Philssophia solum, sed etia in dicendiexercitatione feci, idem tibi censeo faciendum, vt par sis in verinsq erationis facultate. Qua quide ad rem,

Dicere oratoris: iudici. um rerum Philotophi.

Vtrique id est, tu, qui Peripateticos sequeris, & e. go qui Academicus sum Nam olim qui Peripatetici, i dem & Academici erant.

* Et id quidemnemini vid. Inter Philo-Sophos in vdi Itudium, Platoni dicédi exercitatio, Demostphandi defuit.

rem,nos (vt videmur)magnum attulimus adiumentu hominibus nostris, vt non modo Gracarum literarum rudes, sed etiam docti aliquantu se arbitrentur adeptos, of ad dicendum, of ad indicandum. Quamobrem disces tu quide à principe huius etatis philosophorum, & disces quadin voles: tamdiu aute velle debebis, quoad te quantu proficias, non pænitebit. Sed tamen nostra legens, non multum à Peripateticis dissidential quonia vtrig, & Socratici, & Platonici e [evale de rebus ipsis viere tuo indicio (nihel enim tione autem Latinam profesto ficies pleniorem. Nec ver arre existimari velim. Nam philoso concedens multis, quodest Oratoris proprist, apte, distincte, ornatega dicere (quoniam in eo studio atatem consumpsi) sid mibiassumo, videor id meo

iure quodammodo vendio re. Quamobre magnoperete hortor, mi Cicero, vt non solum orationes meas, sed hos etiam de Philosophia libros, qui iam se illis fere aquarunt, studiose leg as. Vis enim dicendimaior est in illis: sed boc quog; colendum est aquabile, & temperatu orationis genus.* Et ideo, no Demetrio quod nemini video Gracorum adbuc cotigife,vt etiam discen- ide virog; in genere laboraret, sequereturg; &illud forense dicendi, & hoc quietum disputadi genus:nisi forte Demetrius Phalereus in hoc numeheni philoso- re haberi potest, disputator subtilis, orator parum vehemens, dulcis tamen, vi Theophrasti discipu-

lum possis agnoscere. Nos autem quantum in vtrog profecerimus, alioru sit indicium: vtrumq certe secuti sumus. Equidem & Platone existimo (si zenus id forense dicedi tractare voluisset) grauissime,& copiosissime potuisse dicere:& Demosto henem, silla qua à Platone didicerat, tenuisset, & pronuntiare voluiffet, ornate, plendideque facere potussse. Eodéma modo de Aristotele, & Isocrate Amulatio indico, quorum vterque suo studio de lectarus, con- inter Aristotempsit alterum. Sed cum statussem aliquid hoc fophum & Itempore adte scribere, & multaposthac, ab eoex-foratem ordiri volui maxime, quod et atati tua effet aptif- thetorem. simum, & authoritati mee grauissimum. Na cum multa sint en philosophia & grania, & vtilia, accurate, copioseg, a philosophis disfutata, latissime patêre videntur ea qua de officies tradita ab illis, & pracepta sunt. Nullemim vita pars neque pu- Commendat blicis, neg, prinatis, neg, foresibus, neg, domesticis officia à perin rebus; neg si tecu agas quid, neg si cum altero que, deinde contrabas, vacare officio potest, in eog; excolendo & communisita vita est honestas omnis, & in negligendo, tur-tate. pitudo, Atq; bac quide quastio communis est om- 1. nium philosophorum. Quis est enim qui nullis officy preceptis tradendis philosophu se audeat dicere? Sed sunt nonalla disciplina, qua positis bonoru Epicureos & malorum finibus, officium omne perueriut. Na notat. qui summum bonum sic instituit, et nibil babeat cum virtute coniunctum, ida suis commodis, non 2.

honestate metitur; hic si sibi ipse consentiat, & non

interdum

5267a

interdunatura bonitate vincatur, sit vt neg amicitiam colere possit, nec institiam, nec libera itaté.
Fortis verè, dolorem summum masu indicans; aut
temperans, voluptatem summum bonum statués,
esse certè nullo modo potest. Qua quanquam ita
sint in promptu vt res disputatione non egeat, tamé sunt à nobis also loco disputata. Ha disciplina
igitur si sibi consentanea esse velint, de officio nibil
queant dicere. Neque vlla offici pracepta sirma,
stabilia, coiunctanatura tradi possunt, nisi aut ab
is qui solam, aut ab is qui maxime bonest atems

In libris de

Solam honestatem. Stoicos significat: Qui maxime, Peripateticos.

propter se dicant expetenda. Itaque propria est ea praceptio Stoicorum, & Academicoru, & Peripateticorum: quoniam Aristonis, Pyrrhonis, & Heristi iamprisem explosa sententia est. Quitamen haberent ius suum disputandi de officio, sirerum aliquem delecture squissent, vt ad officio inuentionem aditus este. Sequimur igitur hoc quidem tempore, in hac quastione potissimum Stoicos, non vt interpretes. sed vt solemus, è sontibus eorum, iudicio arbitrioque nostro, quantum quoquo modo videbitur, hauriemus.

*alias quantocunque modo.

Idem in oratione Lyfiæ notauit Socrates in Phædro Platonis,

Placet igitur, quoniam omnis disputatio de officio sutura est, antè desinire, quid sit officium: quod à l'anatio pratermissum esse miror. Omnis enim qua à ratione suscipitur de aliqua re disputatio, debet à desinitione prosicisci, vt intelligatur, quid sit id de quo disputetur.

Quoniam non est simplex officij vocabulum, neque poterat

poterat in genere definiri commodè, divisione explicat, duplici quidé verbis, sed re eadé. Facit auté ex Stoicoru sententia duo genera officioru: Alterum, quod perfectu vocat estque cum fine boni coniunctu, neque in quenquam præterqua in sapientem competit: Alterum mediu, siue inchoatum, quod per se neque bonum sit, neq; malum,sed ad vsum aliqué vitæ sumitur:vt recte depositu reddere, perfecti sit officij depositu reddere, imperfecti, cum recte nisi sapiens nemo reddat, reddant auté fimul & stulti. Diuus auté Ambrosius prioris generis esse putar, que secundú consilia fiút:posterioris, que secúdum præcepta: vt bene administrare rem, ad inchoatu officium pertineat:erogare in pauperes, ad pertectum.

Mnis de officio duplex est questio. V num ge- * aliàs, nus est, quod pertinet ad finem bonoru: alse- varios Saua rum, quod positum est in preceptis, quibus in om- appellant, nes partes vsus vita confirmari possit. Superioris commune generis buius modi exempla sunt: Omniane officia officium perfecta sint? Nuquid officin alind also mains sit? vocant & que sunt generis einfiem. Quorum autem offi- Perfectum ciorum praceptatraduntur, ca, quanquam pertinent ad finem bonorum, tamen id minus apparet, quod in tequiamagis ad institutionem vita communis spectare videtur: de quibus est nobis his libris expli- redum, tum candum. Atq; etiam alia divisio est offici; nam & rece factum medium quoddam officium dicitur, & perfectum. turiest hone-Perfectum autem officium, Rectum (opinor) vo- flatis actio cemus, quod Graci* naróp Dopa: hoc autem Com- expete.da. mune, quod y nasinur vocant. Asque ea sic definiunt, vt reltum quod sit, id perfectum officium ofse definiant. Medium autem officin id esse dicat, quod

κατόρθωμα. tio de finibus Cicero tam

quod cur factum sit, ratio probabilis reddi possit.

Quæ in deligendis rebus deliberandi ratio.

Tres loci deliberatiui. Honestum, referuntur & illa, magnum, iucondum, fine periculo. Tertium addit Fab.qué Suvativ. le nominat.

Riplexigitur est, vt Panatio videtur, consily capiede deliberatio. Nam honestumne factu Vule, ad que sit, an turpe, dubitant, id quod in deliberationem cadit: in quo considerando sepe animi in cotrarias sententias distrabutur. Tum autem inquirut, aut consultant ad vite comoditatem, incuditatema, ad facultates rerum atq; copias, ad opes, ad potentiam, quibus & se possint invare, et suos, conducat idest, possibi- id nécne de quo deliberat. Que deliberatio omnis in rationem vtilitatis cadit. Tertin dubitandi genus est, cum pugnare videtur cu Honesto id, quad videtur esse ville. Cum enim villitas adse rapere,

* contra remocare ad fe.

non modò in omnes partes etiam in ple rasque indigeneris. Partitio toti-

de officijs.

bonestas contrano rapere ad se videtur, sit vt distrahatur deliberando animus, offerat quancipite Comparatio curam cogitandi. Hac dinisione (cum praterire aliquid maximu vitiu in dinidendo sit) duo prasuafor. z, sed termifa sunt. Nec enim solum vtrum honestum, an turpe sit, deliberari solet: sed etiam duobus procialis incidit positis honestis, virum honestins. Itémque duobus

propositis villious, virum villius. Ita, qua ille trius questionis plicem put auit esserationem, in quinque partes di-

stribui debere reperitur. Primu igitur est de Honesto, sed dupliciter: tum pari ratione de Viili: post

de comparatione eorum disserendum.

Ex veteris Academie, & Stoicorusententia, qui summum bonum à natura proficisci putant, & hoc ipsum esse beate viuere, secundum natura viuere comemorant, docet, quæ semina nobis natura inseuerit, quæ q; adminicula

nicula addiderit, quibus accedente industria, ac vsu, ad fælicitatem, quò referuntur omnia, proficiamus. Nam primo loco, omni animanti studium tuendi sui indidit, id quod iure nature est hominum eum pecudibus commune, vocaturq; vala ф/ σιν σρώτον, id est, secundum naturam primum: consequens est appetitus corum, quæ incolumitati funt amica, fuga eoru, quæ noxia. Veruna homini, quoniam non solum è corpore constat, sed etia ex animo, ve totus esse possit incolumis, ratiocinandi vim addidit, vnde disciplinæ omnes, & virtutes illæ mo-

rales proficiscuntur.

PRincipio generi animantiŭ omni est à natura I tributum, vt se, vitā, corpúsq, tueatur, declinétq; ea que nocitura videantur, omniáque, quacunq; ad vinendum sint necessaria, acquirat, & paret, vt pastum, vt laubula, vt alia einschem generis. Commune autem animantium omnium est coniunctionis appetitus procreandi causa, & cura quadam corum, qua procreata sunt. Sed inter homine & belluam, hoc maxime interest, quod hac tantum, quantu sensu monetur, adid solum, quod adest, quo aque presens est, se accommodat, paululum admodum sentiens prateritum, aut futurum: Homo autem, *quonia rationis est particeps, con- *que sequentia cernit, principia, er causas reru videt, earumque progressus, & quasi antecessiones non ignorat.similitudines comparat, & rebus prasentibus adiungit atq; annestit futuras, facile totius vita cursum videt, ad eumque regendum prapa- * eamque rat res necessarias. Eadémque natura virationis degendum. bominem conciliat homini & adorationis, & ad

vita

vita societatem: ingenerat quiprimis pracipuum quedam amorem in cos, qui procreati sunt : impellitá vt hominu catus celebrari inter se, 6 sibiobedire velit: ob casque causas studeat parareta, que suppeditent & adcultu, & advidu, nec sibi soli, sed coningi liberis, caterisa, quos charos babeat, tuerique debeat. Que cura exuscitat etiam animos, & maiores ad rem geredam facit. In primisque hominis est propria, veri inquisitio, atque , inuestigatio. Itaq, cum sumus necessarys negotys curifq; vacui, tum anemus aliquid videre, audire, ac discere, cognitionémq; rerum aut occultarum, ant admirabilium * ad beate viuendum necessariam ducimus, ex quo intelligitur, quod verum, simplex, sincerumg, sit, idesse natura hominis aptissimum Hucvers videndi cupiditati adiūsta est appetitio quedam principatus, vt nemini parere animus bene anavira informatus velit, nisi pracipienti, aut docenti, aut viilitates causa iuste, & legitime imperanti, ex quo animi magnitudo existit humanarumq; reru contemptio. Nec verò illa parua vis natura est, rationisque, quod vnum boc animal sentit quid sit ordo, * quid deceat, in factis dictisque quis sit modus. Itag, coru ipsorum, que aspectu sertiutur, nullum aliud animal pulchritudinem, venustatem, couenientiam partium sentit. Qua similitudinem natura, ratioque ab oculis ad animum transferes, multo etiam

magis pulchritudinem, constantiam, ordinem in

COM-

* ab bene beatéque viuen.

* Quid sit quod deceat: infactis dichique quis modusconsiiys, factisque conseruandum putat, cauetque, ne quid indecore, effaminateue faciat, tum in om- Ex his honenibus & opinionibus, & factis, ne quid libidinose Tinguod est, aut faciat, aut cogitet. Quibus ex rebus coflatur, finis: & va-& efficitur id, quod quarimus, Honestum : quod Too Doux, etiamsi nobilitatum non sit, tamen honestum sit, se laudabile, quodque vere dicimus, etiam si à nullo laudetur, etiam si nelaudabile esse natura. Forma quide ipsam, Marce mo laudet. file, o tanquam faciem honesti vides, que si ecu- Phadro les cerneretur, mirabiles amores (vt aut Plato) Platonis. excitaret sapientia.

De quatuor virtutibus, vnde omnia vitæ communis officia manant, Prudentia, lustitia, Fortitudine & Temperantia, ac de materia singularum.

C Ed omne quod honestu est, id quatuor partium 4 Joritur ex aliqua. Aut enim in perspicientia Omnes virveri solertian versatur: aut in hominu societate tutes vna tuenda, tribuendoque Juum cuique, & reram co- luta auxta tractarum fide, aut in animi excels, atq; inuicli Platonesa. magnitudine, ac robore, aut in omnium, que fiut, queq, dicuntur ordine, & modo, in quo inest modestia, & temperantia. Que quatnor quanquam inter se colligata, at q implicata sunt, tamé ex singulis certa officiorum generana scuntur: velut ex ea parte, que primo descripta est, in qua sapientia & prudentiam ponimus, inest indagatio atque inuentio veri, eiusque virtutis hoc munus est pro- in veri perprium.Vt enim quisque maxime perspicit, quid in spicientia lire quaque verissimum sit, quique acutissime & reliquarum.

celerrime

celerrime potest & videre, & explicare rationem, is prudentissimus, & sapientissimus rite haberi solet. Quocirca buic quasi materia, qua tractet, & in qua versetur, subiecta est veritas. Reliquis autë tribus virtuibus necessitates proposita sunt ad eas res paradas, tuendás q, quibus actio vita cotinetur, vt & societas hominum, coniuntioque seruetur, & animi excellentia, magnitudoq; tum in augendis opibus, viilitatibusque & sibi, & suis Temperantia comparandis, tum multo magis in his ipsis despiciendis eluceat. Ordo autem. & constantia, & moderatio, & ea que sunt his similia, versantur in eo genere, ad quod adhibenda est actio quedam, non solummentis agitatio. His enim rebus, que tractantur in vita, modum quendam adhibentes, & ordinem, bonestatem, & decus conservabimus.

Fortitudo in contemptu difficultatu. in æquabili modo rerum omnium. Decorn, velut vmbra corpushoneltarem cosequitur.

De prudent'a virtutum omnium principe, & quid in ea fugiendum, quid sequendum.

X quatuor aute locis, in quos honesti natura, L'vimq; dinisimus, primus ille, qui in veri cognitione co fiftit, maxime natura attingit humana. Omnes enim trabimur, et ducimur ad cognitionis 6. scientia cupiditatem, in qua excellere pulchru putamus.Labi aute, errare, nescire, decipi, & malum, & turpe ducimus. In hoc genere, et naturali, & honesto, duo vitia vitanda sunt: vnum, ne incognitapro cognitis habeamus, hisque temere assentiamur. Quodvitin effugere qui volet (omnes ante velle debent) adhibebit ad considerandaires,

13

& tempus, & diligentiam. Alterum est witium, quod quidam nimis magnum studium, multang; operam, in res obscuras, at que difficiles conferme easdémq; no necessarias. Quibus vitys de livation quodin rebus honestis, & cognitione dignis opera curag, ponetur, id iure landabitur; vt in astrolo- Sulpitius gia C. Sulpitiu audiuimus, in geometria Sex. Po- Gallus exerpeium ipsi cognouimus, multos in dialecticis, plu- manum falsa res in iure ciuili, que omnes artes in veri innesti- berauit lugatione versantur, cuius studio à rêbus agedis ab- naris eclipsis duci contra officium est. Virtutis enim laus omnis disserens. in actione consistit, à qua tamen sape fit intermis- Liu.lib.44. sio, multig dantur adstudia reditus. Tum agitatio mentis, que nunquam*acquiescit, potest nos in *quiescit. Studys cogitationis, etiam sine opera nostra continere. Omnis autem cogitatio, motusquanimi, aut in consilys capiendis de rebus honestis, & pertinetibus ad benè, beatéque vinendum, dut in studys scientia, cognitionisq versatur. Ac de primo quidem offici fonte diximus.

DE IVSTITIA.

DE tribus auté reliquis latissimé patet eara-6
tio, qua societas hominu inter ipsos, & vita
quasi comunitas cotinetur. Cuius partes dua sunt.
sustitia, in qua virtutis splendor est maximus, ex Iustitia & qua boni viri nominantur, & huic coniuncta bebeneficentia, nessentia, quam eandem vel benignitatem, vel li-7
beralitatem appellare iicet. Sed sustitia primum 8
munus est, ve ne cui quis noceat, nisi lacessitus iniuria.

5267a

confultos res quædain comunes fingulorum, 10 quedam vniucrlitatis: lius lunt. Vnde dicitur occupatio, quarem va. cuam vlurpamus. Prim.l. Adarchitam.

293247 .

iuria. Deinde vt communibus vtatur procomu-9 nibus, prinatis vt suis. Sunt antem prinata nulla es natura, sed aut veteri occupatione, vt qui quondam in vacua vinerunt: aut victoria, vt qui bello potiti sunt: aut lege, pactione conditione, sorte. Ex quo fit, vt ager strpinas Arpinatium dicatur, quadam nul- Tusculanus Tusculanoru. Similisq est prinataru possessionum descriptio. Ex quo quia suum cuiusque sit eorum qua natura fuerant comunia quod cuique obtigit, id quisq teneat. Eo si quis sibiplus appetet, violabit ius humana societatis. Sed quoniam (vt præclare scriptum est à Platone) non nobis solum nati sumus, ortusque nostri partem patria vendicat, partem parentes, partem amici, at q. " (vt placet Stoicis) qua in terris gignuntur, adv-

12 sum hominum omnia creari, homines auté hominu causaesse genitos, vt ipsiinter se alijs aly prodelle possent : in hoc nathram debemus ducem sequi, & communes villitates in medium afferre mutatione officiorum, dando, accipiendo tum artibus, tum opera, tum facultatibus denincere hominum inter homines societatem.

Fides iustitiæ fundamentum, ab etymologia.

Undamentum est autem institue sides, id est, I dictorum, conventorum g, constantia, & veritas, ex quo, quanquam hoc videbitur fortasse cui-*alias vide- pia durius, tamen* audeamus imit ari Stoicos: qui studiose exquirunt unde verba sint ducta, credamúsg, uia fiat quod dictu est, appellatam sidem.

Duo iniustitiæ genera, vt iustitiæ: & vnde oriatur.

CEd iniustitia duo genera sunt. Vnum eorum, Oqui inferunt: alterum eorum, qui ab ijs quibus infertur, si possint, non propulsant iniuriam. Nam qui iniuste impetum in quempia facit, aut ira, aut aliqua perturbatione incitatus, is quasi * manus * manus viovidetur afferre socio. Qui autem no defendit, nec lenter videobsistit si potest, iniuria, tam est in vitio, quam si ur. parentes aut patriam, aut socios deserat. Atque 13 ille quidem inueria, qua nocendi causa de indu- imprudente, ftrea inferniur sape a metu proficiscutur, vt cum inuria non is, qui nocere altericogitat, timet, ne nistid fecerit vitiofa sitigipfe aliquo afficiatur incommodo. Maximaman, norantia tem partem adminiriam faciendam ag gredintur Aristot. nonnulli, et adipiscantur ea que concupierunt, in quo vitio latissime patet auaritia. Expetutur autem dinitia cum ad v sus vita necessarios, tum ad perfruendas voluptates. In quibus ante maior est animus, in us pecunia cupiditas spectat ad opes, & ad gratificandi facultatem, vt nuper M. Crassus 14 negabat, vlla satis magnam pecuniam esseei, qui in repub.princeps vellet effe, cuius * fructibus ex- *qui suis ercitum alere no posset Delectant eria magnifici fructibus. apparatus vitag cultus cum elegantia & copia, quibus rebus effectum est vt infinit apecunia cupiditas effet. Necverores familiaris amplificatio, nemini nocens vituperanda: sed fugienda semper iniuria est. Maxime autem adducuntur plerique, vt cos institue capiat oblinio, cum in imperiorum, bonorums

52678

honorum, gloria cupiditatem inciderint. Quod en mim est apud Ennium: Nulla sancta societas, necessides regni est, --id latius patet. Nam quidquid eius modi est, in quo non possint plures excellere, in eo sit plerunque tanta contentio, vt difficillimum sit sanctam servare societatem. Declarant id modo temeritas C. Casaris, qui omnia iura divina, atq; humana pervertit, propter eum, quem sibi ipse opinionis errore sinxerat, principatum. Est autem in hoc genere molestum, quod in maximis animis, sp'endidissimis singenis plerunq; existunt honoris, imperiy, potentia gloria cupiditates. Quo magis cauenaum est, ne quid in eo genere peccetur.

Modo pro
admodum
super.
*tempestas.
Animi sublimitatem propriè Cæsari
tribuit Plinius.

Maxime, cu

primi motus

in nostra non

finr potesta-

Iniuria alia, alia leujor.

SEd in omni iniusticia permultă interest, virum perturbatione aliqua animi, que pleruq; breuis est, & ad tepiu; an cosulto, & cogitato siat iniuria. Leuiora sut enim, que resetino aliquo motu accidut, quam ea, que meditata & praparata inferutur. Ac de inferenda quide iniuria satis dictu est.

Causas recenset, vnde secundum iniustitiæ genus oriatur.

PRatermittenda autem defensionis, disserendiq; officiy, plures solent esse causa. Nam aut inimicitias & laborem, aut sumptus suscipere nolunt: aut etiam negligentia, pigritia, inertia, aut suis studys quibus dam, occupationibus quibus esse patiantur, vt eos, quos tutari debeat, desertos esse patiantur. Itaque videndum est, ne non satis sit id, quod apud

apud Platonem est in philosophos dictum: quod in Hoc Plato in veri innestigatione versentur, quodo en, que plerique vehementer experunt, de quibus inter se di- Rendit per gladiare solent, contemnant, & pro wihilo ducant, ijs quirvihai proptereasustos effes Nam dumakerum institia genus a Sequentur non inferenda, ne cui noceant, iniuria in alterum incidut. Discendi enim studio impediti, quos ineri debent deserunt. Itaq eos ad Remp.ne accessures quidem putant, nisi coactos aquius autemerat id voluntate fiers. Nam hor ip sumita instumed, quod recte fin fiest voluntas rium. Sunt etia, qui aut studio rei familiaris tuenda, aut edio quedam hominum, fuum se negoti-Am agere dicant, ne facere cuiquam videatur iniuriam: qui dum altero iniustitia genere vacant, in alterum incurrant. Deferunt enim vita socie. tatem, quia nibil conferunt in campfudy; nibil opera, nihil facultatum. Quando igitur duobus generibus iniustnia propositis, adianximus causas viriusque generis, easg, res ante constituimus, quibus iniustitia continetur, fucile quod cuinfque tempores officisms fit poterimus, nisi no metiples valde amabimus, indicare. Est enim distilisoura rerum alienarum: quanquam Terentianus ille Chremes, humani nibil à se alienum put at. Sed vamen quia magis ea percipimns, at q fentimus, que initio. nobisipsis desiprospera, aut adnersa eneniunt, qua illa, que ceteris, que quasi longo internallo interietto videmus, aliter de illie ac denobis indica-

libris de Rep. eleganter o-Halifflam, de in specusedentid quod Ciceroni non probari, viro politico, & natura lubinani non est mirum. Horat. Diffimulator opis propriæ mihi commodus

973 448

mus. Quocirca bene pracipiunt qui vetant quicquam agere, quod dubites aquum sit, an iniquum. Aquitas enim lucet ipsa per se : dubitatio cogitationem significat iniuria.

Proverbium: Que dubitas ne feceris.

Docet ossicia pro circumstantijs variari, & quod ossiciosum erat, id contra ossicium sieri, duobus maxime modis, si aut ab vtilitate recedatur, aut minus vtile præseratur vtiliori: quin interdum præter ossicium esse nimium

inhærere iuris apicibus.

Ed incidut sepè tempora, cum ea, qua maxime Dvidentur digna effe insta homine, eog; que virum bonu dicimus, commutantur, fiunt q, contraria, ut reddere depositum etiamne furioso: facere promissum, quaque pertinent ad veritatem, & ad fidem, ea negare interdum, & non seruare, sit instu. Referri enim decet ad ea que posui in principio.fundamenta iustitia:primum, ut ne cui noceatur : deinde ut communi viilitati serniatur : Ea cum tepore comutantur, commutatur efficium: & no semper est idem. Potest etiam accidere promissum aliquod, & conventum, vt id effici sit inutile vel ei, cui promissum su, vel ei, qui promiserit: Nã si (vt in fabulis est) Neptunus quod The seo promiserat, non fecisset, Theseu filio Hippolyto suo non effet orbatus. Extribus enim optatis (vt dicitur) hoc erat tertium, quod de Hippolyti interitu iratus optanit : que impetrate, in maximes luclus incidit. Nec promissa igitur sernamla sunt ea,que sint ys quibus promiseris inutilia: nec si plus tibi noceant, quam illi prosint, cui promiseris. Contra

Communi, id est, tum esus, qui præ-Statiustum, tum illius in quem præ-Statur. Tragicum exemplú-Theseus tria optauerat ab auo Neptuno, vt Minotaurum conficeret, vt fibiad inferos daretur mditus, vt Hippolytum vlcusceretur.

officin estimains anteponi minori: vt si constitueris le cuipiam aduocatum in rem prasentemesse veturu: atq; interim grauiter agrotare filius cœperit, no sit cotra officiu, non facere quod dixeris: magef of ille, cui promissum sit, ab officio discedat, si se destitutum queratur. Iam illis promissis non Stare prostanduesse quis non videt, que coactus quis metu, nere dicin. qua diceptus dolo promiserit? Qua quidem plant raque iure pratorio liberanter, nonnulla legibus.

In inrifdicialibus officijs æquitas spectanda, non verbis inhærendum.

Kestunt etiam sape iniuria calumnia quada, onimis callida, sed malitiosa iuris interprepatione. Ex quo illud, Summu ius, summa iniuria, Ex Heautoni factum est iam tritum sermone pronerbium. Quo in genere etiam in Republica multa peccantur, ut *criginta. slle,qui,cum * centum triginta dierum essent cum hoc comméboste patta inducia, nottu populabatur agros, quod tum Cleodierum essent pacta, non noctium inducia. Nec meni Lacenoster quidem probandus, si verumest, Q. Fabium ad scribit in Labeonem, seu quem aliam (nihil enim prater an- labeo. Labeo. ditum habeo) arbitrum Nolanis, & Neapolitanis de finibus à Senatu datū, cum ad locum venisset, cum virifque separatim loquatum, vi ne cupide quid agerent, nec appeteret, atque ut regredi, qua progredimallent. Id cum virinque fecissent, ali- *virique, quantum agri in mediorelictum est. Itaque illorum fines, ficut ipsi dixerat, terminaust. In medio relectum quoderat, populo Romano adindicanit. Decipere

Quod in punienda iniuria officium.

Decipere hoc quidem est, non indicare. Quocirca in omnire, fugionda est talis solertia. Sunt ansens quedam officia etiam adner sus eos sernanda, à quibus inturiam acceperis. Est enim vlciscendi con puniendi modus. Atq; haud scio an satissit enm, qui lacesterit, iniurie sue pænitere: ut & ipse nequid tale postbac committat, & cateri sint ad iniuriam tardiores.

Hacenus de civili iustiria, nune de bellicis officijs. Fa-. cit autem duo belli genera, quorum vtrique communia sunt hæc : vt non nisi justis de causis suscipiantur : ne inferantur nisi rebus repetitis, nisi solenniter denantiata : vt rite gerantur, ne fæuiamus fupra modum in victose humanius etiam qui se dedunt, recipiantur : fides hosti e tiam priuatim præstetur non modo in conuentis solenni. bus. Propria vero funt illa, vt cum hoc hostium genere, qui de imperio certant, humanius agamus: cum his qui vitam nostram petunt, seuerius.

Carthago in Africa, Numantia in Celtiberia à Scipione Æ miliano fun-Corinthus i tem in Acha mio sublata, quod in Iit. hmo effer, & ad bellum mouendum opportuna.

A Tque in Rep. maxime conscruada sunt inra: Ibelli. Nam cum fint duo penera decertandi: vnum per discept ationem, alterum per vim cumque illud proprium sit homims, boc belluarum, cofugiendum est ad posterius, si viinon licet superiore. Quare suscipionda quidem bella sunt ob eam ditus eueria. causam, vt sine iniuria in pace viuatur. Parta autë victoria, conseruadi sunt y, qui non crudeles in ia, à L. Mum- bello, nec immanes fuerunt: ve maiores nostri Tufculanos, Equos, Volfcos, Sabinos, Hernicos, in ciustatem etiam acceperunt: at Carthaginem, &: Numantiam funditus sustulerunt. Nollem Corinthn: sed credo illos secutos oportunitatem loci maxime.

maxime ne possit aliquando adbellum faciendum locus ipse adhort ari. Mea quidem sens entia, paci, que nihil habitura fit insidiarum; semper est confulendum. In que fimili obtemperatum effet, etfo non optimam, at aliquam Rempu. qua nunc nulla est, haberemus. Er cum ys, quos vi deniceris, con sulendum estitum y qui armis positis, ad Impera torum fidem confugient (quamnis muru dries percusserit) recipiendi. In quo tantopere apud nostros 16 institua culta est, ve y, qui cinitates, aut nationes Quod in bel-deuictas bello, in stdem recepissent, e arum patront dis officium. Ment meresnaiorus Ac belli quidem equitas san= Massime Faciali populi Romant iure perscripta est. Ex quo intellio i potest, nullu bellu esse instum, nisi quod aut robus repetitis geratur, aut denutiatum ante fit, & indictum. Pompilius Imperator tenebat proninciam, inchius exercitu Catonis filius tyro militabat. Cum autem Pompilio videretur unam dimittere legionem, Catonis quoque filium, qui in endem teoione militabat, dimifit. Sed cum amore pugnandi in exercitu remasifet, Cato Quanta sa. ad Pompilum feripfit, vt sieum patereturin ex- cramenti miercituremanere, secundo en obligaret militia fa- maioribus. cramento: quia priore amisso iure cum bostibus pugnare non poterat. Adeo samma erat observato in bello monendo Miquidem Catonis senis epi ius Vticenpistola est ad M. filium, in qua seripsit se audiste geres, mis eum missum factum esse à Consuité, cum in Macedonia Persico bello miles esset. Monet igitur, ve tem relene.

litaris relig o Senis addidit, ne pronepotem hu. sem intellimauis ad abfolutam æta.

caucat, ne pralium ineat. Negat enim ius effe, qui miles non sit, pugnare cum hoste. Equidem illudetia animaduerto, quod qui proprio nomine p. rduellis effet, is hostis vocaretur, lenitate verbe trift tia rei mitigata: host is enim apud maiores nostros. is dicebatur, que nunc peregrinum dicimus. Indi-. cant erim duodecim tabula: AVT STATVS DIES CVM HOSTE. Itemque ADVERSVS HOSTEM ETERNA AVTORITAS. Quid adbanc mansuetudinem addipotest, eum quicum bella geras, ta molli nomine appollari? Quanquam ed nomen durius iam effecit verustas: à peregrine enim iam recessit, & proprie in eo qui ferret arm contra, remansit. Cum vere de Imperio decertatur, bellog, quaritur gloria, cansas omnino subesse tamen oportes easdem, quas dixipaulo ante instas causas esse bellerum. Si dea bella, quibus imperig gloria proposita est, minus acerbe gerenda sunt.Vt enim cum civiliter contendimus, aliter siest inimicus, aliter si competitor: cum altero certamen. honoris, & dignitatis est, cum altero capitis & fama: sic cum Celtiberis, cum Cimbris bellum, ut. cum inimicis gerebatur, vter effet, non vter imperaret: cum Latinis, Sabinis, Samnitibus, Tænis, Pyrrho, de Imperio dimicabatur. Pæni fædifragi, erudelis Annibal, reliqui instiores. Pyrrhi quidem de captinis reddendis illa preclara sententia:

Nec mi aurum posco, nec mi pretium dederitis: Nec cauponantes bellum, sed belligerantes.

Ferros

Enniani yerlus.

Ferro, non auro vitam cernamus viria; (fors, Pyrrhus rex Vosne velit, an me regnare bera, quidue ferat Achillis fili-Virtute experiamur, & hoc simul accipe dictu: Quorum virtuti belli fortuna pepercit, Eorundem me libertatiparcere certum est:

Dono ducite, do que volentibus cum magnis dis. Regalis sane & digna Æucidarum * gete son- * genere. tentia. Atg, etiam si quid singuli temporibus adducti hosti promiserint, est in eo ipso sides conseruanda: vt primo Punico bello Regulus captus a Pænis, cum de captinis commutandis Roma mifsu esfet, iurasset q, se rediturum: primu vt venit, captinos reddendos in Senatu non censuit: deinde cum retineretur à propinquis & ab amicis, ad Impplicium redire maluit, quam fide hosti datam fallere. Secundo antem Punico bello, post Cannen-Sem pugnam, quos decem Annibal Romam adstri-Etos misit iureiurando seredituros esse, nisi de redimendis is, qui capti erant impetrassent: eos omnes, censores quoad quisque eorum vixit, qui peie- Tantaquearassent, in ararys reliquerus: nec minus illum, qui runt ignomiiurissurandi frande culpam innenerat. Cum enim nia,vt station Annibalis permissu existet è castris, redyt paulo consciscepost, quodse oblitum nescio quid diceret. Deinde rent, autore egressus è castris, iureiurando se solutum putabat: Decad.2. & erat verbis, re non erat. Semper autem in fide lib.3. quid senseris, non quid dixeris, cogit andu. Maximum autem exemplum est institue in hostem à

ad Pyrrhum um genus fu um referrebat, cui auus fuerat Æa-

liquos affeces

maioribus nostris costitutum. Cum a Pyrrho per-

24

fugasenatuiest pollicitus se venenum regi daturum, & eum nevaturum. Senatus & C.F. brisius
per sugam Pyraho dedit. Itane hostis quidem, &
potentis, & bellum vitro inferentis, cum scelere
interitum approbauit. Ac de bellicis quidem officijs satis dictum est. Meminerimus autom est im
aduer sus insimos iustitiam este sernandam.

Officium dominimieruos.

Triplex no-

adver sus instimos susticiames eservandam.

anteminsimos conditio, or fortuna servorum, quis
bus non male pracipiut, qui ita iubet vii, vi mercenaris ad operam exigendam, or susta prabenda. Cum autem duobus modis, idest, aut Usant
Fraude, siat iniuria: frau quas vulpecula, viste
onts videtur: virung alienissimum ab homine, sed
fraus edio digna maiore. Totius antem iniusticia
nulla capitalior est, quam eorum, qui tum, cum
maxime fallunt, id agunt, vi viriboni esse videantur. De iusticia satis dictum est.

De liberalitate secunda sustitie parte, quam tamen Az ristoteles modestis videtur annectere, in qua tria potissis mum spectanda docet Cicero: ne quid demus quod accipienti sit nociturum, néue quod alus largiamur, ab alus per iniuriam, auscramus. Secundu, vi pro facultatum modo liberalitatem exerceamus. Tertium, ne demus quibus non oportet. Dandu autem aut virtute commendatis, aut ijs qui nos honesta beneuolentia prosequuntur: aut quibus qui nos honesta beneuolentia prosequuntur: aut quibus un nobis aliquod societatis vinculum intercedit; aut denique qui bene de nobis meriti, quibus & cum senore beneficium remetiendum: Postremo societatis humanas gradus à summo sonte repetens, inter se componit, ve quantum cuique debetur, tantum præstetur. Se d de hae parte Seneca pluribus libris deligentissimè scripsit.

Deinceps

Einceps (ve erat propositu) de beneficentia; Do de liberalitate dicatur: qua quidem nibil est natura hominis accomodatives: fed habet mulras cautiones. Videndum est enim primum, ne obsu benignitas, et us ipsis quibus benigne videbitur fieri, & cateris. Demde, ne maior benignitas sit, Quomodo quam facultates: Tum ve pro dignitate cuique dandum, &; tribuatur, id enim oft institua fundamentum, ad quibus. quambac referenda sunt omnia. Na & qui gratificantur cuipiam, quod obsit illi chi prodesse velle wideantur, non benefici, neg; liverales, sed perniciosi, at q; assentatores indicandi sint. Et qui alis nocent, vt in alios liberales sint; in eade sunt inin. vt si, pro ac. Sunt autem multi, o quidem cupidisplendoris, of frater. gloria, qui eripiunt alis, quod alys largiaiur. Hique arbitrantur se beneficos in suosamicos visum iri.si locupletent eos quacunque ratione. Id auten tantum abest ab officio, ve nibil magis officio possit esse contrarium. Videndum est igitur, vt ealiberalitate vtamur, que prosit amicis, noceat nemi? ni. Quare L. Sylle, & C. Casaris pecuniarum Tyrannica translatio à instis dominis ad alienos, no debet li- Casaris & beralis videri. Nihil est enim liberale, quod non Sylla. idem sit sustum. Alter erat locus cautionis, ne benionitas mator effet, quam facultates: quod qui benigniores volut esse, quam res patitur, primum in eo peccant, quod insurios sunt in proximos. Quasemm copias his & suppeditari aquives est, & relingui,

*alias deliberasione.

relinquiseas transferunt ad alienos. Inest autem in tali tiberalitate cupiditas plarunque rapiendi, & auferendiper iniuriam, vt ad largiendum suppetant copie. Videre etiam licet plerofq, non tum natura liberales, quam quadam gloria ductos, vt benesici videantur, facere multa; qua videntur ab oftentatione magis, quam à voluntate proficesci. Talis autem simulatio vanitati eft consuctior, quam ant liberalitati, ant honestati. Tertium est propositum, vt in beneficentia delectus esset dignitatis in quo & mores eius erunt spectadi in quem beneficium conferetur, & animus erganos, & comunitas, & societas vita, & adnostras villitates officia antè collata: que et concurrat omnia, eptabile est: sin minus plures causa maior ésque, ponderis plus habebunt.

Quibus dandum, probis, viris claris, aliquo vinculo nobis iuuctis, bene meritis.

Mores non ad exactam illam fapientis Stoici rationem spectandos, sed ciuilem virtutis imaginem.

Voniam autem viuitur no cum perfectis hominibus, pleneque sapientibus, sed cum is, in
quibus preclare agitur, si sint simulacra virtutis, etiam boc intelligendum puto, neminem omnino esse negligedum, in quo aliqua signisicatio virtutis apparent. Colendum autem esse ita vnumquenque maxime, vt quisque maxime bis virtutibus lenioribus erit ornatus, Modestia, Temperantia, ac ipsa, de qua iam multa dicta sunt, sustitia. Nam fortis animus & magnus in homine non
perfecto, nec sapiente seruentior plerunque est: illa
virtutes

virtutes virum bonum videntur potius attingere. et que bec in moribus considerentur.

> Quomodo confideranda sit beneuolentia aliorum erga nos.

E beneuolentia antem, quam quisq; babeat erganos, primum illud est in officio, vi ei plurimum iribuamus, à quo plurimum diligimur. Sedbenenulentiam non adolescentulorum more, ardore quedam amoris, sed stabilitate potius, & constantia iudicemus.

Bene meritis de nobis, quomodo referenda gratia.

In erunt merita, vi non ineunda, sed referenda Ist gratia, maior que iam cura adhibenda est. Nullum enim officiu referenda gratia magis necessarin est. Quod se a que acceperis vienda, ma- Benchia sore mensura (si modo possis) inbet reddere Hesso- cum fænore remetiendan dus : quidna beneficio pronocati fatere debemus? maiori. An non imitari agros fertiles, qui multo plus afferunt quam acceperut? Etenim si in eos, quos speramus nobis profituros, non dubitamus officia conferre: quales in eos esse debemus, qui iam profuerunt? Nam cum duo genera liberalitatis sint,vnum dandi benefici, alterum reddendi: demiss nécne, in nostra potestate est: non reddere, viro bono non licet, mode id facere possit sine iniuria. Ac. Beneficia cepterum auté beneficiorum sunt delectus haben- animo dandi. Nec dubium, quin maximo cuique plurimum tis meticada. debeatur. In quo tamen in primis quo quisq, animo,studio, benenolentia fecerit, ponderandum est.

Multi

Porso

Non dandú vt recipias, ied vt profis amico. Multi enim faciunt multa temeritate quada sine indicio, vel modo in omnes, vel repetino quodam, quasi vento, impetu animi incitati: que benesicia equè magna non sunt habenda at que ea, que su dicio, cos iderate, constanter que la lata sunt. Sed in collocado benesicio, es in referenda gratia (si cetera paria sint) hoc maxime officy est, ve quisa, maxime opis indigeat, ita es potissimum opitulari. Quod contrà sit à pleris que en plurimu sperat, etias ille his no eget, tamé es potissimum inserviunt.

In coniunctione vitæ quis ordo, ac primum de societa-

Prime autem societas hominum, coiunding servabitur, siviquisq, erit coniunitissimus, ita in eum benignitatis plurimu conferetur. Sed que nature principia sint communitatis, & focie. tatis humana, repetendu a tius videtur. Est enim primu, quod cernitur in universi generis humani societate. Einsante vinculu est Ratio, & Oratio: que docendo, discendo, communicando, disceptando, indicando conciliat inter se hamines, consungitq, naturali quadam societate. Neq; vlla re longius absumus à natura ferarum, in quibus inesse fortitudine sape dicimus, vt in equis, in leonibus: sustitiam, equitatem, bonitatem no dicimus. Sunt enimrationis, & orationis expertes. Achar fime quide pateus bominibus interipsos, omnibus Inter omnes focietas hacest, in qua omnium reru, quas ad communem v am hominum natura genuit, eft *Seruanda*

Primi societati: humanæ fontes, ratio, & oratio. fernada comunitas, ut que descripta sunt legibus,

coniure civili, bac ita teneantur, ut sit constitutu:

equibus ipsis catera sic observetur, ut in Gracoru

proverbto est AMICORVM. BESE OMNIA

GOM MUNIA. Quinia autem comunia hominu:

videntur ea, que sant generis eius, quod ab Ennio. Bellissimi

possum in una re, transferri in permultas potest. *Comiti.

Homoquierranti * comiter monstrat viam,

Quasi lumen de suo lumine accendat, facit:

- Nibilominus ipsi lucet, cum illi accenderit.

detriment o possit commodari, id tribuatur vel iga noto. Ex quo sunt illa communia, non prohibere iquam profluentem: pati ab igne ignem capere, si quis velit: consilium sidele deliberanti dare: qua que sunt sant is villa qui accipiunt, danti non molecta. omnibus absque disquare es his viendum est, es semper aliquid ad crimine co-communem villitatem afferendum. Sed quoniam municanda. copia parua singulorum sunt; corum autem, qui his egeat, insinita est multitudo, vulgaris libera litas referenda est ad illum Ennis sine, NIHILO.

MINVS IPSI LVCET, vi facultas sit, qua in Abilla prinostros simus liberales.

Radus autemplures sunt societatis hominu. contractiores
Vt enim abilla discedatur infinitate, propior descendit 20.
est eins dem Gentis, Nationis, Lingua, qua maximoux comme homines coniungutur. Interiusetiam est eins- uersitatis, dem esse ciuitatis. Multa enim sunt cinibus interiores
se communia, forum, fana, porticus, via, leges,

iur az

5267a

Cognatio.

unam domus, 21. com munia omnia.

Affinitates ex coniugijs.

tute concili-

Nihil amabilius virtute

iura, iudicia, suffragia, consuet udines, praterea & familiaritates, multaq; cu multis res, rationé (que contracte. Arctior est verò colligatio societas propinquorum. Abilla enimimmen sit societate bumani generu in exiguum, angustum q; concluditur. Nam cum sit boc natura commune omnium animantiu, ut habeant libidinem procreandi, prima societas in ipsoest Coniugio: proxima in Liberis, deinde * una Domus, cui sunt omnia commuma. Id autem est principium Vrbis, & quasi seminarium Reip. Sequentur fratrum coniunctiones, post consobrinorum, sobrinorumque: qui cum vna domo iam capinon possint, in alias domos, taquam in colonias exeunt. Sequentur connubia & affinitates, ex quibus etiam plures propinqui. Que propagatio, & soboles, origo est rerum publicarum. Sanguinis autem coniunctio & beneuolentia deuincit charitate bomines. Magnum est enimeadem babere menumenta maioru, y sde vii sacris, Amicitia vir- sepulchra habere cemunia. Sedomnium societatu nulla prastantior est, nulla firmior, quam cum viri boni moribus similes sunt familiaritate coniuncti. Illud enim honestum (quod sape diximus) etiam si in alio cernimus, tamen nos monet, atg. illi in quo

> mus, in quibus ipsa inesse videatur : tamen lustitia & Liberalitas id maxime efficit. Nihil autem est amabilius, nec copulatius, quam morum simi-

> id inesse videtur, amicos facit. Et quanquam om-

nis virtus nos ad se allicit, facit que vit eos diliga-

litude

litudo bonorum. In quibus enim eade studia sunt, eadevolutates: in bis fit, vt quisq; altero aque delestetur, ac seipso. Efficiture, id quod Pythagoras vult in amicitia, vt vnus fiat ex pluribus. Magna goram zquaetiam illa communitas est societatu, que concitur ex beneficies vitro, citroque datis, acceptifq. Que am vna effe mutua, & grata dum sunt, inter quos ea sunt, firma devinciuntur societate. Sed cum omnia ratio- duobus. ne,animoque lustraueris,omnin focietatum nulla est gratier, nulla chartor, quam ea, qua cum Rep. est unicuique nostrum. Chari sunt parentes, chari liberi, propingui, familiares: sed omnes omnium charitates Patria una complexa est: pro qua quis Patriz debebonus dubitet mortem oppetere, si ei sit profutu- mum. rus? Quo est detestabilior istorum immanitas, qui 22 lacerarunt ommi scelere patriam & in ea funditus mortem,id delenda occupati & sunt, & fuerunt. Sed si con- est, vitrò tentio quadam, & comparatio fiat, quibus pluri- 23 mum tribuendum sit officy, principes sunt Patria 24 & Parentes, quorum beneficys maxime obligati sumus: proximi Liberi, tetag, domus, qua spectat in nos solos, neque alind villum potest habere perfugum: deinceps bene conuenietes propinqui, qui- Convenienbuscum communis etiam plarunque fortuna est. ter, pio con-Quamobrem necessaria prasidia vita debentar ys Quid farmaxime, ques ante dixi. Vita antem, victusque guine concommunis, consilia sermones, cohortationes, con- amicis po-Solationes, interdu ctiam obinrgationes in amicis beamus. vigent maxime. Est que ea incundissima amici-

tia.

tia, quam similitudo morum coniuganit.

Liberalitatis officia non folium ab his gradibus focietatis, sed etiam ab alijs circumstantijs spectari oportere.

CEd in his amnibus officies tribuendis videndum erit, quid cuig, maxime necesse sit, et quid quisque nobiscum, vel sine nobis aut possit consegui, aut non possit. It aque non ydem erunt necessiudinum gradus, qui & temporum: sunt q, officia, que alys magis quam alys debeantur: vt vicinum citius adinueris int frugilius percipiendis, quam aut fratrem, aus familiarem. At si lis in indicio sit, propinguum potius & amicum, quam vicinum defenderis. Hac igitur, & talia circumspicienda Sunt in omni officio: & consuetudo, exercitatio de capienda, ut boni ratiocinatores officioru esse possimus, & addendo, deducendog, videre, que reliqui summa fiat: ex quo quanturs cuique debeatur, inrelligas. Sed ot nec medici, nec imperatores, nec oratores, quanouis artis pracept a perceperint, quicguam magna laude dignum fine v fu, & exercitatione consequi possunt : sic offici consernandi pracepta traduntur illa quidem vt faciamus ipsi: sed rei magnitudo v sum quoque exercitationémque desiderat. Atque ab ys rebus, que sunt in iure societatis humana, quemadmodum ducatur bonestum, ex quo ortu est officium satis fere diximus.

Magnanimitatis tertius officioru fons qua exterum humanarum contemptu, & animi amplitudine quadam nascitur: declaratur aute potissimum in periculis adeundis, & arduis rebus obeundis. Huic ad dextram est audacia,

Vicinis quid debeatur. *alias fructibus.

One reliqui,
id est, quantom relinquatur deduet , & additis qua oportuit.

cia, pertinacia, immanitas, arrogantia, crudelitas, confidentia, morofitas, ira, sæuitia, ambitio: ad sæuam, timiditas, ignauia, stupor, & id genus vitia. Exercetur autem magnanimitas partim in rebus bellicis, magis autem in negotijs vrbanis, denique & priuata in vita: de quibus omnibus varie differit Cicero.

Ntelligendum est autem, cum proposita sint genera quatuor, e quibus honestas, officiumque manaret, splendidissimum videri, quod animo magno elat éque, humanásque res despiciente, fa-Etum sit. Itaq; in probris maxime in prompiu est, si quid tale dici potest:

Vos etenim inuenes, animos geritis muliebres, Illág, virgo viri. Et si quid est einsmodi:

Salmacida spolia sine sanguine, & sudore. Contrag; in laudibus, que magno animo, & fortiter, excellenter que gesta sunt, ea nescio quo modo pleniore ore laudamus. Hinc Rhetorum campus probratio, de Marathone, Salamine, Platais, Thermopylis, Leuctris: Hinc noster Cocles, binc Decy; binc proefformi-Cneus, & Publius Scipiones, binc Marciu Marcellus innumerabilésq; aly maximégipse populus Romanus animi magnitudine excellit. Declaratur autem studium bellica gloria, quod statuas quoque videmus ornatu ferè snilitari.

> Fortitudinem si ab honestate recedat. nomen fuum amittere.

SEdea animi elatio, que cernitur in periculis & laboribus, si institua vacat, pugnatg non pro salute communi, sed pro suis commodis, in vitio

Commenda. tio fortitudinis. In primis opprobratur pufillanimi-Ex Ennio verba imperatoris exemplo Ciliciæ militum ignaulam increpantis. In hoc carmine molliciei est ex quoniam Salmacis fos

nato dicitur.

34

for mo Jano

est. Non enim modo id virtutis non est, sed potimi immanitatis, omnem humanitate repelletis. Itag, probè desinitur à Stoicis fortitudo, cùm eam virtutem esse dicut propugnante pro aquitate. Quocirca nemo, qui fortitudinis gloria consecutus est, insidys & malitia laude est adeptus. Nihil enim honestum esse potest, quod institua vacat. Praclarum igitur Platonis illud: No solum, inquit scientia, qua est remota à institia, calliditas potius, quàm sapientia est appellanda: verùm etiam ani-vilitate communi impellitur, audacia potius no-

Magnanimitasà inditia pender. Pertinacia elati animi comea

vtilitate communi impellitur, audacia potius nomen habeat, quam fortitudinis. Itaq, viros fortes, o magnanimos, eosdembonos, o simplices veritatis amicos, minimég, fallaces esse volumus : que sunt ex media laude institue. Sed illud odiosum est, quod in hac elatione & magnitudine animi, facillime pertinacia & nimia cupiditas principatus innascitur. Ut enim apud Platoncest, omnem morem Lacedamonieru inflammatu esse cupiditatevincendi, sic vt quisque animi magnitudine maxime excellit, it a maxime vult princeps omniu esse, vel potius solus esse. D'fficile autem est, cum prastare omnibus concupiueris, seruare aquitate. que est institie maxime propria. Ex quo sit, vi neg, disceptatione vincise, nec vllo publico ac legitimo iure patiantur. Existunt g in Rep. plerung, largitores, & factiofi, vt opes quam maximas cosequatur, & sint vi potius superiores, quam institia pa-

res,

res. Sed quod difficilius, hoc praclarius. Nullum e- Prouerbio nim est tempus, quodiustitia vacare debeat. For- Socratis, pultes igitur, & magnanimi sunt habendi, no qui fa- ficilia. ciunt, sed qui propulsant iniuriam. Vera autem & sapiens animi magnitudo honestum illud, quod ise pericula maximenatura sequitur, in fact is positum, non in gloria indicat : principémque se esse mauult quam sus, non forvideri. Etenim qui ex errore imperita multitudinis pendet, hic in magnis viris no est habedus. Facillime autem adre: iniustas impellitur, vt quisq, est altissimo animo & gloria cupido. Qui locus est sane lubricus, quod vix inuenitur, que laboribus Lubricus, susceptis, periculisque aditis non quasi mercedem anceps, & periculosus rerum gestarum desideret gloriam.

Quigloriz 30. suscipit,

Vera magnanimitas duabus in rebus potissimum sita, in contemnendis tum prosperis, tum aduersis, & in arduis rebus gerendis.

Mnino fortis animus & magnus duabus re-Ibus maxime cernitur: quarum una in rerum externarum despicientia ponitur, cum persuasum sit, nihil hominem, nisi quod honestum, decorumq; sit, aut admirari, aut optare, aut expetere oportere: nulliq; neq; homini,neq; persurbationi animi,nec fortuna succumbere. Alteraest res, vt cum ita sis affectus animo, vt suprà dixi, res geras, magnas illas quidem & maxime vtiles, sed vehementer arduas, plenásq; laborum, & periculoru cum vite,tum * aliarum rerum que ad vitam pertinent. *aliàs mub Harum rerum duarum splendor omnis & ampli-tarum.

tudo, addo etiam vtilitatem, in posteriore: causa autem & ratio efficiens magnos viros, est in priore. In eo enim est illud, quod excellentes animos, & humana contemnentes facit. Id aute ipsum cernitur in duobus, si & solum id quod bonestum st, bonu iudices, & omni animi perturbatione liber sis. Nam & ea,qua eximia plerisque, & praclara videntur parua ducere, eag, ratione stabile, firmág, contemnere fortis animi, magnig ducendu est. Et en que videntur acerba, que multa, & varia in

bominum vita, fortunag, versantur, ita ferre, vt nibil à statunature discedas, nibil à dignitate sapientis: boc robusti animi est, magneg constantia. 32 Nonest autem consentaneum, qui metu no fran-

gatur, eum frangi cupiditate: nec qui inuictum se vinci quam à à labore prastiterit, vinci à voluptate. Quamobre dolore.

é hec vitanda sunt, é pounie sugienda cupiditas. Nihilenim est ta angusti animi, tamá parui, quam amare divitias. Nihil honestius, magnifi-

centius q, quam pecuniam contemnere, si non habeas: si habeas, adbenesicentiam, liberalitatemg conferre. Cauenda est etiam glorie cupiditas, vt

supra dixi: Eripit enine libert atem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse cotentio. Nec vero Imperia expetenda, ac potius aut non accipienda interdum, aut deponenda nonnunguam. Vacandum autem est omni animi perturbatione, tum ca-

piditate & metu, tum etia agritudine, & voluptate animi, & iracundia, vt tranquillitas adsit,

Turpius à voluptate

Humilis ani. mi mirari diuitias.

Æquabilitas. animi propria fortitu. dinis.

& securitas, que afferat tum constantiam, tu etia dignitatem Multi autem & sunt, & fuerunt, qui eam, quam dicotranquillitatem expetentes, à ne- Fuga negogotis publicis se remouerant, ad otiumg, persuge-tiorum. runt. In his & nobilissimi philosophi, longég principes, o quida homines seueri, o graues, nec populi,nec principum mores ferre potuerunt. Vixerunt q nonnulli in agris delectative sua familiari. His idem propositum suit, quodregibus, vi ne qua re egerent, ne cui parerent, libertate vterentur: cu- Vt ne, pro ne ius propriu est sic vinere, vt velis. Quare cum boc commune sit potentia cupidorum cum is, quos dixiotiosis: alteri se adipisci id posse arbitrantur, si opes magnas habeat:alteri, si conteti sint & suo, & paruo. In quo quidem neutrorum omnino contemnenda est sententia. Sed & facilior & tutior, Vi Plato. & minus alijs granis, an molesta vita est otiosorum: fructuosior autem hominu generi, & adclaritatem amplitudinémque aptior corum, qui se.ad Rempub. & adres magnas gerendas accommodaucrunt. Quapropter & is forsitan concedenda sit Remp.non capessentibus, qui excellenti ingenio,otio, doctrineg sese dediderunt: & ijs, qui aut va- Vii Scipio. letudinis imbecillitate, aut aliqua graniore causa impediti, à Repub. recesserunt, cum eius administranda potestate ales, landem que concederet. Quibus autem talis nulla sit causa, si despicere se dicat ea que plerique admirentur, Imperia, & magistratus, ys non modo non laudi, verumetiam vi-

sio dandum puro. Quorum indicium in eo, quoa gloriam contemnant, & pro nibilo putent, aifficile factuest no probare: sed videntur tum labores, & molestias, tum offensionum & repulsarum, quasi quandam ignominiam timere & infamiam. Sunt enim qui in rebus contraris parum fibi constent, voluptatem seuerissime contemnant, in delore sint molliores:gloriam negligant, frangatur infamia: atg; ea quidem non fatis constater. Sed is qui babent à natura adiumenta rerum gerendaru, abiecta omni cuctatione adipiscedi magistratus sunt, & gerenda Resp.est. Nec enimaliter aut regiciuisas, aut declarari animi magnitudo potest. Capessentibus autem Remp.nibil minus, quam philofophis, baud scio an magis etiam, of magnificetia, & despecientia adhibenda sit rerum bumanarum, quam sape dico, & trange illitas animi atq; securitas: signidem nec anxij futuri sunt & cum grauitate, constantiag; victuri. Que eo faciliora sunt philosophis, quò minus patent multa in eorum vita,que fortuna feriat, & quo minus multis rebus egent: o quia si quidaduer si eueniat, tam grautter cadere non possunt. Quocirca non sine causa maiores motus animorum concitantur, * maiorg, cura essiciendi Rempublicam gerentibus, quam quietus: quò magis hic & magnitudo animi est adhibenda, & vacuitas ab angoribus. Ad rem gerendam autem qui accedit, caucat, ne id modo

consideret, quamillares honesta sit: sed etiam ve

babeas

Non fatis constanter, id est, alibi concemnant, alibi minimè.

majoráque efficienda.

Majora viribus aggredi, tomeritatis est : quæ posfis, in his tibi diffidere, igpauiæ.

habeat efficiendi facultatem. In quo ip (o considerandum est, ne aut temere desperet propterignauiam, aut nimis confidat propter cupiditatem. In omnibus autem negotijs prius, quam ag grediare, adhibenda est praparatio diligens.

Longè fortius esse ciuilibus in rebus quâm bellicisan. tecellere, multis argumentis docet, nonnihilque de se.

CEd cum plerique arbitrenturres bellicas maioresesse qu'am vrbanas, minueda est bac opinio. Multi enim bella sape quasierunt propter gloria cupiditatem: atque id in magnis animis ingenissa, plerunque contingit : eoque magis, si sunt ad rem militarem apti, & capidi bellorum gerendorum. Vere autem si volumus indicare, multa res extiterunt vrbana maiores, clarior ésq, quam bellica. Quamuis enim Themistocles iure laudetur, & Themisto. sit eius nomen quam Solonis, illustrius: citeturque ensiam im-Salamis clarissima testis victoria, qua antepona- perator apad tur consilio Solonis ei, quo primum constituit A- insula Xerxe reopagitas: non minus praclarum hoe, quam illud, pralio viniudicandum est. Illudenim semel profuit, hoc sem- Salaminius per proderit cinitati. Hoc consilio leges Athensen- dedit leges maxime falusium, hoc maiorum instituta seruatur. Et 7 hemi- tates. stocles quidem nihil dixit, in quo ipse Areopagu adiunerit. At ab illo verum est adiutu esse Themistoclem: est enim bellum gestum consilio Senatus eius, qui à Solone erat constitueus. Licet eadé de Pausania Lysandrog; dicere: quoru rebus gestis quanqua Imperium Lacedamonys dilataium

gum lator, Pauliniæ ac Lylandro ducibus multis victorijs nobilib an tefertur. M. Scaurus eloquentia & iuris feien ta commendatus : & Q. Catulus in rebus ciuilibus florucrunt. Marius Sz Pompeius. fell gloria. Scipio Amilianus Numantia fustu-Scipio Nalica Tiberium Gracchum pernitiofas leges ferente prinatus occidit. Hicestinuidiolus ille versiculus, quo Cicero gloriatus est ie in toga Catalinariam conjurationem oppres-

fiffe.

Lycurgus le putatur, tamé ne minima quide ex parte Lycurgi legibus, & discipline conferendi sunt. Quinetiam ob has ipfas caufas & parationes habuerunt exercitus & fortiores. Mibi quidem neque puers nobis, M. caurus C. Mario, neg cum verfaremur in Repu. Q. Catulus Cn. Pompero cedere videbatur. Parui chim funt foris arma, nist est consilium donsi. Nec plus Africanus singularis. & vir, & Imperator, mexcidenda Numantia Respub. profuit, quam code tempore P. Nasica prinatus, cum Tyberium Gracchuminteremit. Quanquam hac quidem res no solumex domestica est ratione: attingit enim & bellicam, quoniam vi, manug confectaest: sed tamen id apsum gestum est consilio vrbano sine exercitu. Illud aute optimu est, in quo inuadi solere ab improbis, & inuidis me audio:

Cedant arma toga concedat laurea lingua. Vi enimalios obilitam, nolis Remp. gubernantibus, nonne toga arma cessère? Neg; enimin Rep. periculum funt oranius vnquam, nec maius odiz. Ita consilys. deligentiaq, nostrace leviter de manibus audacissimorii ciurum delapsa arma ipsa ceciderut. Que res igitur gesta est unquam in bello tanta? quis triumphus conferendus? Licet enim mihi, Marce fili, apud te gloriari, ad quem & hareditas busius gloria er factorum imitatio pertinet. Mibi quidem certe vir abundans bellicis laudibus Cn. Pompeius multis audientibus hoc tribuit, vt diceret, frustra se tertium triumphum deporta-

deportaturum fuisse, nisimee in Remp. beneficio, Tertriuphavbi triumpharet, esset habiturus. Sunt ergo dome- de Afris, & stica fortitudines non inferiores militaribus: in ireide Hifquibus plus etiam, quam in his, opera. studigg, po- de Mithridanendum est. Omnino enimillud honestu, quod ex te. animo excelso magnificog, querimus, animi efficitur non corporis viribus. Exercendum tamen corpus, & na afficiendum est, ve obedire consilio, rationique possit in exequendis negoties & in labore tolerando. Honestum ausem id quod exquirimus, totum est positum in animi cura. & cogitatione:in quo non minorem villitatem afferunt, qui togati Respub.prasunt, quam qui belium gerunt. Itaque eorum consilio sape aut non suscepta, aut confecta bella sunt, nonnunqua etiam ilata:vt M. Cato- . Cato fico nis bellum tertium Punicum, in quo etiam mortui icum è Carvaluit autoritas. Quare expetendaquidem ma- thagine tulegis est decernendi ratio, quam decertandi fortisu- oftensa perdo. Sed cauendum, ne id belladi magis fuga, quam suasit ve tervillitatis ratione faciamus. Bellum autem ita suscipiatur, vt nihil alind nisi pax quesita videatur. Fortis vero animi, & constantis est, non perturbari in rebus asperis, nec tumultuantem gradu go, qui cum deigci, vt dicitur, sed presentis animi vti consilio, anno mortunec à ratione discedere : quanqua boc animi, illud us effet, tamé etiam ingeniy magni est, precipere cogitatione futura, & aliquanto ante constituere, quid accidere tas contra possit in otranque partem: & quid agendum sit, euerteretur cum quideuenerit, nec comittere aliquid vt ali- suadentem.

thim b. lium Punicu fusci. peretur, quo eriam euerfa est Carthain feaventi valuit & fepulti autori-

quando.

Turpe non putaram. Scipionis a. pophthegma

35 quando dicendum sit, Non putaram. Hac sunt operamagni animi, & excelli, & prudentia, confilioque fidentis. Temere antem in acie versari, & manu cum hoste confligere,immans quiddam, & belluaru simile est: sed cum tempus, necessitásque postulat, decertandum manu est, & mors seruituti, turpitudinique anteponenda.

> Alienam este ab officio magnanimi crudelitatem, & item temeritatem.

Non fauiendum in vicros. Multitudini arccadum.

E euertendis autem, diripiendisque vrbibus, valde illud considerandum est, ne quid temere, ne quid crudeliter fiat, idg, est viri magni,rebus agitatis punire sontes, multitudine conseruare,in omni fortuna, recta, atque honesta retinere.

Pericula quatenus viro forti suscipienda.

Trenim suns (quemadmodum supradixi)qui vrbanis rebus bellicas anteponunt: sic reperies multos, quibus periculosa & callida consilia, quie-36 tis cogitationibus & spledidiora, & maiora videantur. Nunqua omnino periculi fuga committe-Magnanimus non nili dum est, vt imbelles, timidique videamur. Sed fuidonea de causa periou- giendu etiam illud, ne offeramus nos periculis, sine la suscipit. causa: quo nibil potest esse stultins. Quapropter in adeundis periculis consuetudo imitanda medicorum est, qui leuiter agrotantes leuiter curant: granioribus aute morbis periculosas curationes, & ancipites adhibere cogutur. Quare in traquillo tempestate aduersam optare, dementisest: sub-

uentre autem tempestati quante ratione, sapietis:

eoque

Belliffimæ Metaphera, eoque magis, si plus adipiscare re explicata boni,

qua addubitatamali. Periculose aute reru actio- Que res pones partimys sunt, qui eas suscipiut, partim Reip. tius perich-

Itema; aly devita, aly de gloria, & beneuolentia 38 ciuium in discrimen vocantur. Promptiores igi- 39 tur debemus esse adnostra pericula. quam adcomunia, dimicaréq; paratius de bonore, & gloria, quam de cateris commodis. Inventi autem multi sunt, qui non modo pecuniam, sed vitam etia pro- moniorum fundere pro patria parati effent : ijde gloria iachuram ne minimam quidem facere vellent, ne Rep. quidem postulate:vt * Callicratises qui cum Lacedemoniorum dux fuisset Pelaponnesiacobello, multaq; feciffit egregie, vertit adextremum omnia, cum consilio non paruit corum, qui classem ab Arginusis remouendam, nec cum Atheniensibus phontem, dimicadum put abant. Pribus ille respondit, La-primo l'aracedemonios classe illa amissa, aliam parare posse: se Cicombrofugere sine suo dedecore non posse. At que hac quidem Lacedamonys plaga mediocris fuit:ill 1 pestifera, qua cum Cleombrotus inuidiam timens temere cum Epaminonda conflixisset, Lacedamo- magna suoru niorum opes corruerunt. Quanto Qu. Fabius Maximus melius? de quo Ennius:

Vnus homo nobis cunctando restituit rem, Non ponebat enim rumores ante salutem:

Ergopostque magisq; viri nune gloria claret. Quod genus peccandi vitandum est, etiam in rebus vrbanis. Sunt enim qui quod sentiut, etiam si

des Lacedæ dux ab officio mugnanimi receilir. qui c affis, qua u priuatægloriæiactura facere maluerit e hiftoria eft apud Xenolipomenon. tus Lacedæmonius ab Epaminonda Thebanorum duce victus : clade. Fabius cunctator. historia notillima.Fortis eft faliam infamiam contemnere.

Magnanini elt publica commoda fuis anteponere. Magnitratus æquus omini bas, & parti un studio vacuus. Optimum optimatem dieit. Portis vt non recufat inuidiamin loco, ita nec temere arcessit.

optimu sit, tamen inuidia met u non audent dicere. Mnino qui Respublice prafuturi sunt, duo Platonis praceptu teneant: Vnum, vt vtilitatem ciuium sic tueantur, vt quicquid agunt, ad eam referant, oblite commodorum suorum: Alterum, vt totum corpus Reipub.curent, ne dum partem aliquam tuentur, reliquas deserant. Vi enim tutela, sic procuratio Reipu.ad utilitatem eorum, qui commissi sunt, non ad eorum, quibus commissa est, gerenda est. Qui autem parti cinium consulunt, partem negligunt, rem pernicios simam in ciuitatem inducunt, seditionem, atque discordia. Ex quo enenit, vt aiy populares aiy studiosi optimi cuiusque videantur pauci vniuer sorum. Hincapud Athenienses magne discordie orte: in no-Stra Repub.non solum seditiones sed pestifera etiam bella ciuffia: qua grans. & fortis ciuis, & in Repub.dignus principatu fugiet, atque oderit, tradéta, se totum Reipub. neque opes, aut potentiam consectabitur : totamg, eam sic tuebitur, vt omnibus cosulat. Nec vero criminibus falses in odium, aut inuidiam quequam vocabit : omninog, itaiustitie, bonestatique adherescet, vt dum eam consernet, quemuis graniter offendat, mortimg oppetat potius, quam deserat illa, que dixi.

De honoribus vehementer contendere, contra officium esse magnanimi.

M lserrima est omnino ambisio honorumo, cotentio: de qua preclare apud eudem est Platonem,

tonem: similiter facere eos, qui inter se contenderent, vter potius Remp. administraret, vt si nauta 42 certarent, quis eorum potissimum gubernaret. Idemá pracipit, vt eos aduersarios existimemus, fisinter P. qui arma contrà ferunt: non eos, qui suo indicio Scipionem, & Q. Metel. tueri Remp. velint: qualis fuit inter P. Africa-lum. num, & Q. Metellum sine acerbitate dissensio.

Iræ moderari proprium fortitudinis.

TEc verò audiendi sunt, qui grauiter irascen-I dum inimicis putabunt, idá magnanimi, & fortis viriesse censebunt. Nihil enim laudabilius, nibil magno, & praclaro viro dignius placabilitate, atq; clementia. In liberis verò populis, & in iuris aquabilitate exercenda etiam est facilitas, & altitudo animi, que dicitur: ne si irascamur aut interestine accedentibus, aut impudenter rogantibus, in morositate i utilem, & ediosam inci- Morositas damus. Et tamen ita probanda est mansuetudo, contra officiatque clementia, vt adhibeatur Reipub. causa se- dinis. ueritas, sine qua administrari ciuitas non potest.

In animaduertendo maxime ab ira temperandum.

Mnis autem & animaduer sio, & castigatio contumelia vacare debet : neque ad eius, qui *punit aliquem, aut verbis castigat, sed ad Reip. *Punitur, levtilitatem referri. Cauendum est etiam, ne maior git Nonius Marcellus & pæna quam culpa sit : & ne issdem de causis alig Seruius. plectantur, aly ne appellentur quidem. Probibenda autem maxime est ira in puniendo. Nunquam enimiratus, qui accedet ad pæna, mediocritatem illam

Horatius.
Virtus est
medium vitiorum vtr.nque, redactum Stoici
affectibus vacare, Peripatetici mode
rari sapientem volunt.

illam tenebit, qua est inter nimium & parum: qua placet Peripateticis: & reste placet, modò ne laudarent iracundiam, & dicerent, vi iliter à natura datam. Illa verò omnibus in rebus repudiada est: optandumg, vi y, qui prasunt Reip legum similes sint, qua ad puniendum non iracundia, sed aquitate ducuntur.

Magnanimi est neque secundis rebus insolescere, neque deijci aduersis.

A Tque etiam in rebus prosperis, & advoluta-Item nostram fluetibus. superbiam, fastidium, arrogantiamque magnopere fugiamus. Nam vt aduer sas res, sic secundas immoderate ferre, leuitatis est. Praclaragest aquabilitas in omni vita, & idem semper vultus, eadémque frons:vt de Socrate, it emque de C. Lalio accepimus. Philippum quidem Macedonum regem rebus gestis, & gloria superatum à filio: facilitate vero, & humanitate video superiorem suisse. Itaque alter semper magnus, alter sape turpissimus fuit:vi recte pracipere videantur, qui monent, ut quanto superiores Sumus, tanto nos summissius geramus. Panætius quidem auditorem Africanum & familiarem Juum solitum ait dicere, sicut equos propter crebras contentiones pralioru ferocitate exultantes domitoribus tradere solet, ut his facilioribus possint vii sic homines secundis rebus effranatos, sibiq presidentes, tanquam in gyrum rationis, & dostrina duci oportere, vt perspicerent rerum bumanarums

Africani apophthegma

Præsidere, nimium sie dere.

manarum imbecillitatem, varietatémque fortune. Atque etiam in secund: simis rebus maxime est vtendum consilio amicorum, hisq maior etians quam ant è, tribuenda est autoritas, i, sdem g, temporibus cauenda est, ne assentatoribus patefacia- Magnanimus aures, nec adulari nos sinamus: in quo falli mus astentafacile est. Tales enim nos esse putamus, vt iure recipit. laudemur. Ex quonascuntur innumerabilia pec- 44 cata, cum homines inflati opinionibus turpiter irridentur, & in maximis versantur erroribus. Sed bac quidem hactenus.

Officia magnanimi in otio honesto.

Llud enim sic est indicandu, maximas gerires, & maximi animi ab ys, qui Rempublicam regant, quod corum administratio latissime pateat, ad plurimos g, pertineat. Esse autem magni animi, & fuisse multos, etiam in vita otiosa, qui aut in- Vii Pomponestigarent, aut conarentur magna quedam, seg, nius Atticus. suarum rerum finibus continerent : aut interiecti inter philosophos, & eos, qui Remp. administraret, delectaretur re sua familiari, non eam quide om- Priora triz ni ratione exaggerantes, neggexcludentes ah eius ad negotia-Vsu suos:potiusq & amicis impertientes & Reip. Posteriora si quando v sus esset. Que primum bene parata sit, ad otiosam pertinenti nullo neque turps questu, neque odioso: tum quam plurimis, modo dignis, si viilem prabeat: deinde augeatur ratione, diligentia, parsimonia: nec libidini potius, luxuriag, quam liberalitati, & beneficentia pateat. Has prascripta seruantem licet magnifice,

209 1 sy in H

48 M. T. CICERONIS

magnifice & grauiter, animose ég viuere, atq; etia simpliciter, sideliter, vita ég hominum amice.

TEMPERANTIA.

Quartus officiorum fons Temperantia, quam Aristoeles moderatione elle putat cupiditatum, earu duntaxat, que circa gulæ, & inguinis voluptates versantur. Temperans, inquit, ea cupit quæ oportet, & vt oportet, & quado oportet. Huius est caput, vt cupiditas rationi pareat, sicut puer pædagogo. Indidem oritur illud decorum, quod quemadmodu à natura, ac cæteris circunstantijs, ducatur, omnéq; vivæ officium colonester, diuinitus tradit Cicero. Equitur vt de una reliqua parte bonestatis dicendum sit:in qua verecundia, & quasi quidam ornatus vita, temperantia, & modestia, omnisque sedatio perturbationum animi, & rerum modus cernitur. Hoc loco continetar id, quod dici Latine Decorum potest. Grace enim to moistor dicitur. Huius vis egest, vt ab komesto non queat separari. Nam o quod decet, honestum est: & quod honestum est decet: Qualis autem differentia sit honesti, & decori facilius intelligi, quam explanari

45 potest. Quidquid enim est quod deceat, id tum apparet, cum antegressa est honestas.

Duplex decorum: generale, quod in omni officio situ est: & speciale, quod temperantiam propriè consequitur. Diuus Ambrosius generale decorum accepit, quod ex harmonia, & consensu omniù inter se virtutu existit, quale relucet in concordia vniuersitatis: speciale, quod in vna quapiam parte reluceat, potissimu tamen in temperantia.

Taque non solum in hac parte honestatis, de qua hoc loco disserendum est, sed etiam in tribus superioribus

Decorum honesti co-

*

Decorum in prudentia.

perioribus, quid deceat, apparet. Nam & ratione vti,atque oratione prudenter, & agere quod agas considerate, omnique in re quid sit veri videre, & tueri decet:contraq, falli,errare,labi,decipi,ta dedecet, quam de lirare, & mente capium esse. Et in Becorum sta omnia decora sunt: iniusta cotracet turpia, sic insti iz. indecora. Similis est ratio for studinis. Quod entim viriliter, animog magno fit id dignum viro, & decorn videtur: quod contrà, id vt turpe, sic indecorn. Quare pertinet quidem adomnem honestatem boc, qued dice Decorum: & ita pertinet, vt nonrecondit a quadam ratione cernatur. sed sit in Decerum ab promptu. Est enim quiddam (idque intelligitur in non separaomni virtute) quod deceat, quod cogitatione magis à virtute potest, quam re separari. Et vt venustar, & pulchritude corporis secerni non potest à valetudine: sic hoc de quo loquimur Decorn, totum illud quidem est cum virtute confusum, sed mente, & cogitatione distinguitur. Est autem eius descriptio duplex. Nam & generale quoddam decorum intelligimus, qued in omni bonestate verfatur: & alind buic subiectum, quod pertinet ad singulas partes honestatis. Atq; illud superius sic fere definiri soles: Decorum id esse, qued cosemaveum sit hominis excellentia in co, in quo natura eius areliquis animantibus differat. Que antem pars subjecta genera est, cam sic definiunt, vi id Decorum esse velint, quod ita natura cosentanen fit, ut in comoderatio, & teperantia appareat cum pecie 2000

Libe ali,id est, he resta. specie quadam liberali. Hac itaintelligi à Philosophis posumus existimare ex eo decoro, qued Poeta seguentur: de quo alio loco plura dici solet. Sed tum seruare illud poëtas dicimus, quod deceat, cum id qued qua que per sona dignum est, o fit, & dicitur: Vt si Aacus, aut Minos diceret,

Horatius, Reddere personæ scit suique.

Oderint dum metuant: Natis sepulchrum ipse est parens:

convenientia indecorum videretur, quod cos fuife iustos accepimus. At Atreo dicente plansus excitantur : est enim digna per sona oratio. Sed poeta quid queque deceat, ex persona indicabant: nobis autem personam imposuit ipse natura, magna cum excellentia prestantiag animantium reliquorum. Quocirca poeta in magna varietate personarum etia vitiosis quid conveniat, & quid deceat, videbunt: nobis antem cum à natura constantia, moderationis, temperantia, verecundia partes data fint: cumque eadem natura doceat nonnegligere, queadmodum nos adversus homines geramus: efficitur, vt & illud quod ad omnem honestatem pertinet decorum, quam late fusum sit, apparent: .

boc quod spectatur in vnoquoque genere virtutis.

Ut enim pulchritudo corporis apta compositione

membrorum monet oculos, & delettat, hoc ipfo.

quod inter se omnes partes cum quoda tepore con-

sentiunt: sie hoe decorum, quodelucet in vita, mo-

net approbationem corum, quibuscum vinitur, er-

dine, & constantia, o moderatione dictornomni-

poetarum honeftis, ac turpibns comune.

Decorum in ordine, con. Stantia & modo fitum.

um,

DE OFFIC. LIB.

um atque factorum. Adhibenda est igitur quadam reverentia adversus bomines, & optimicuinsque, & reliquorum. Nam negligere, quid de se qui que sentiat, non solum arrogantis est, sedetia omnino dissoluti. Est autem quod differat in omni ratione habenda inter institiam & verecundiam. Institia partes sunt, non violare homines: Vere- juria, offencundia, non offendere: in quo maxime perspicitur dimus imvis decori. His igitur expositis quale sit id quod modestia.

decere dicimus, intellectum puto.

Decorum secundum naturam esse, & cum in omnibus partibus, tum in temperantia plurimum valere.

Officium autem, quod ab eo ducitur, hanc pri- Prudentia, mum habet viam, qua deducit ad conuenietian, conservationemg, nature: quam si sequemur ducem, nunquam aberrabimus: sequemurg; & id quod acutum, & perspicax natura est, & id qued ad hominum consociationem accommodatum, & Fortitudo, id quod vehemens, atque forte. Sed maxima vis Temperantie decori in bac inest parte, de qua disputamus. Neque enim solum corporis, qui ad naturam apti sunt sed multo etiam magis animi motus proban-

di,qui item ad naturam accommodati sunt. Fontem omnis esse modestiæ, vt appetitus pareat rationi: At hunc ipsum putat Ambrosius omnium officiorum

primarium effe fontem.

Vplex est enim vis animorum at que natura, bus appetiti-Ona pars in appetitu posita est, qua est ipun onem vocat, Grace, que hominem huc Grillac rapit. Altera in much, id est. ratione: que docet & explanat, quid faciendum, perturbatio.

quam in libris de fini-

fugiendumue sit. Ita sit, vi ratio prasit, appetitus

verò obsemperet. Omnis ausem actio vacare de-

Sic in libris de Finibus Cato officiú, quod ita factum est, vt eius facti pro babilis ratio reddi possit.

bet temeritate, et negligetia: nec vero agere quicquam, cuius non possis causam probabilem reddeve. Hac est enim sere descriptio ossicu. Essiciendu autemest, vi appetitus rationi obediant, eamque neque praturrant, nec propter temeritatem, nec propter pigritiam, autignauiam deserant: sinique tranquilli, at que omni periurbatione animi careunt. Ex quo elucebit omnis constantia, emnisq; moderatio. Nam qui appetitus longius eung atur,

Indecorum & in corpore à pertuibationibus-

& tanquam exultantes sue cupiendo, sue fre:ede, non f. tis à ratione retinentur, bi sine dubie sinem, & modum transeunt. Relinquiunt enim, & abijeiunt obedientiam, nec rationi parent, cui sunt subiecti lege natura, à quibus no modo animi perturbantur, sedetiam corpora. Liest orainfacernere sratorum, aut corum, qui aut libidine aliqua aut metu commoti sunt, aut voluptate nimia ge-Stiunt: quoru omnin vultus, voces, motus statufq; mutatur. Ex quibus illudintelligitur (vt ad officig formam revertamur) appetities omnes contrabendos, sedandosq, excitadamo, ese animadner sionem & diligentiam, vt ne quid temere, ac fortuito,inconsiderate,neoligenterg, agamus. Neque enimita generati anatura sumus vi ad ludum, & iocum facts effe videamur: sed ad feneritatem potius, & ad quadam studia graniare at que maiora. Ludo autem & soco, virilis quidem licet, fed

Gravitas, & Vrbanitas quarenus adlubenda. sieut somno, or quietibus cateris, tum, cum granibus serisso, rebus satisfecerimus. Ipsumá genus iocands non profusum, nec immodest um, sed ingenuum, or facetum esse debet. Vi enim pueris non omnem licentiam ludencis damus, sed eaus qua ab Licentia non honestatis actionibus non sit aliena: sic in ipso ioco abhonestate, aliquod probi ingeny lumen eluceat.

De scurrilitate & facetia.

Vplex omnino est iocandi genus: Unu illiberale, petulans, flagitio sum, obscarum: Alterum elegas, urbanum, ingeniosum, facetum. Quo genere no modo Plantus noster. & Atticorum antiqua comædia, sed etiam Philosophorum Socra-mædie, Plautin nevicorum librireferti sunt: muliag, multorum faque non So+ cete dicta, vt ea, que à sene Catone sunt collecta, catici sales. apophthegque vocanit mossiquam. Facilis igitur est distinma, breuis & ctio ingenui, & illiberalis Aci. Alter A, si tempo- granis senre sie, ac remisso animo, homine libero dignus: Alter ne libero quidem. si rerum turpitudini adhibetur verborum obscænitas.

Et honesti lusus modum esse quendam.

L'ot ne nimis omnia profundamus, elatique voluptate in aliqua turpitudinem dilabamur. Sup-Suppedirane peditant autem & campus noster, & studia ve-subministrat wandi, honesta exempla ludendi.

Animi delectatio ab honestis studijs petenda: corporis voluptas, quia pecorina sit, aut plane reijcienda, aut quam parcissme adhibenda.

Sed

M. T. CICTRONIS

Edpertinet ad omnem offici quastionem sem-Oper in promptu habere, quantu natura hominis pecudib reliquisq bestiys antecedat. Ille enim me aliasomni, bil sentiunt nisi voluptate, adeamg, ferutur * 1010 impetu: Hominis autem mens discendo alitur: & cogitando semper aliquid aut inquirit, aut agit: videndig, & audieai de lectatione ducitur. Quin-

Propensior, Qui propendit,id eft, indinatur.

etiam si quis est paulo ad voluptates propersior, modo ne sit ex pecudim genere (sunt enim quida bomines non re, sed nomine) sed si quis est paule erectior, quamuis voluptate capiatur, occultat & dissimulat appetitum voluptatis, proper verecundiam. Ex quointelligitur, corporis voluptatent Voluptas ho- non satis esse dignam hominis prastantia eamque contemni, & reigi oportere: sin sit quispiam, qui

mine indig-

*hominis excellentia.

aliquid tribuat voluptati, diligenter ei senendum esse eins fruerda modue. Itaque victus cultusque corporis advaletudinem referantur, er advires, non ad voluptatem. At que etiam si considerare volemus, que sit innatura * excellentia, & dignitas, intelligemus, quam sit turpe diffluere luxuria, & delicate, ac molliter vinere; quamg, honestum, parce, continenter, seuere, sobrie.

Animaduerte lector ordinem: primum ostendit quid decorum secudum naturam cum pecoribus communem: deinde quid secundum hominis præstantiam : deinceps quid deceat vniuscuiusque personam, vel à natura tribubutam, yel casu impositam, vel iudicio assumptam.

Ntelligendum etiam est, duabus quasi nos à natura indutos effe personis: quarum una est communis, ex eo quod omnes participes sumus rationis, prastantiag eius qua antecellimus bestijs: à qua omne honestum decorug, traditur, & ex qua ratio inuentendi officy exquiritur. Altera autem, que proprie singulis est attributa. V tenim in cor- Varietas inporibus magna dissimilitudines sunt (alios enim geniorum à videmus velocitate ad cursum, aisos viribus ad luctandum valere: itémg in formis alis dignitatem inesse, in alijs venustate) sic & in animis exi-Gunt etiam maiores varietates. Erat in L. Craso, & in L. Philippo multus lepos, maior etiam magisq de industria in C.Casare Lucy silio. At issue temporibus in M. Scauro, & in Marco Druso adolescente singularis seueritas: in C. Lalio multa hilaritas, in eius familiari Scipione-ambitio maior, vita tristior. De Gracis autem aulcem & facetum, festiuig, sermonis, atque in omni oratione fimulatorem, quem segova Graci nominauerunt, Socratem accepimus: contrà Pythagoram, & Periclem summam autoritatem consecutos sine vla hilaritate. Callidu Annibalem ex gente Pænoru; ex nostris ducibus Q. Maximum accepimus facilè celare,taccre, dissimulare, insidiari, praripere hostiu consilia. In quo genere Graci Themistocle Atheniensem,& Pherau Iasonem cateris anteponunt.In primisque versutum, & callidum factum Solonis, qui quò & tutior vita eius esset, & plus aliquan-

Simplicitas.

Vafri & ad omnia versatiles.

Comitas & affabilitas.

Mancino.

aliquanto Reipublica prodesset, furere se simulauit. Sunt his aly multum dispares, simplices, & aperti, qui nibil ex occulto, nibil ex insidys agendu putant; veritatis cultores, fraudis inimici. Itema, aly, qui quiduis perpetiantur, cuinis deserniant, dum qued velint, consequantur: 2't Syllam, & M. Crassum videbamus. Quo in genere versuissimum, & patientissimum Lacedamonium Ly-Sandrum accepimus. Contrag, Callicratidem. qui prafectus classis proximus post Lysandrum, fuit. Itéma, in sermonibus aliu quide videmus, quamuis prapotens sit, efficere vt vnus de multis esse videatur. Quodin Catulo, & in patre, & in filso, i. temque & in Q. Mutio * Numantino vidimus. Andini & ex maioribus natu hoc idem fuisse in P. Scipione Nasica. Contrag patrem eius, illum, qui Tybery (Fracchi concrus perditos vindicanit, nulla comita iem habuisse sermonis, nec no Xenocratem quidi feuerissimu Philosuphorum: ob eag rem ipsum m. ignum, clarumq; fuisse. Innumerabiles alie diffi militudines funt nature, morung, minime tame n vituperandorum. Admodum autem tuenda si int sua cuique, non vitiosa, sed tame propria, que f'acilius Decorum illud, quod quarimus, retineatiur. Sic enim est faciendum, vt contranaturam quiner sam nibil contedamus: ea tamen conserua ta, propriam naturam sequamur.V: etiam si sint a lia graniera atque meliora, tamen nos studia nos, tra natura regula metiamur. Neg:

enimattinet repugnare natura nec quicquam fe. Non frustra qui, quod assequi nequeas. Ex que magis emergit, pugnandure quale sit decorum illud: ideo, quia nibil decet in- Horatu nil uita (vt aiunt) Minerua, id est, aduer sante. & re- facielue Mipugnante natura. Omnino si quicquam est deco- nerua. rū, nihil est profecto magis, quam aquabilitas vninersa vita, tum singularum actionum: qua conservare non possis, si aliorum naturam imiteris, omittas tuam. Vt enim sermone eo debemus vti, qui notus est nobis, ne (vt quidam) Graca verba vtapud Luinculcantes, iure optimo irrideamur: sic in actio- no ridetuc. nes,omnémque vitam, nullam discrepantiam con- Albucius Cherc. Tice. ferre debemus. At que bac differentia naturarum tantam habet vim ut nonnunqua mortem sbypsi consciscere alius debeat, alius in eadem causa non debeat. Num enim alia in causa M. Cato fuit, a- Cato Viicz lia cateri, qui se in Africa Casari tradiderunt? sibi mortene Atqui cateris forsitan vitio datum esset, si se interemissent, proptered quod corum vita lenior, & mores fuerat faciliores: Catoni autem cum incredibilem tribuisset natura granitatem, eamg ipse perpetua constantia roborasset, sempérque in proposito susceptoque consilio permansisset, moriendu potius, quam tyrani vultus aspiciendus fuit. Qua filia, Calypso multa passus est Vly ses in illo errore diuturno, cum nympha, & mulieribus (fi Circe, & Calypso mulieres ap- pitio Vlysses pellande sunt) inseruiret, & in omni sermone om- aliquandiu nibus affabilem, & incundum se esse vellet? Do- procos vxomi verò etiam cotumelias sernorum, ancillarum- ris perderet.

quarum hof-

que pertulit, ut ad idaliquando, quod cupiebat, perueniret. At Aiax (que animo traditur) millies oppetere mortem, quam illa perpeti maluisset. Que contemplantes expendere oportebit, quid qu: [q, babeat sui,idg, moderari,nec velle experiri,quam se aliena deceant. Id enim maxime queque decet, quod est cuius que sun maxime. Sun igitur quisquoscat ingenium, acreg se et vitierum, & bonorum suoru indice prabeat : ne scenici plus, quam nos videantur habere prudentia. Illi enim non optimas, sed sibi accommodatissimas fabulas eligunt. Qui voce freti sunt, Epigenos, Medeamque:qui gestu, Menalippam, vel Clytemnestram: semper Rutilius, quem ego memini, Antiopam: non sape Asopus Aiacem. Ergo histrio boc videbit in scena, quod non videbit sapiens in vita? Ad quas igitur res aptissimierimus, in is potissimum elaboravimus. Sin aliquando necessitas nos ad ea detruserit, que nostriingeny non erunt, omnis adhibenda erit cura, meditatio, diligentia, vt ea si non decore, at quam minime indecore facere possimus. Nec tam est enitendum, vt bona, qua nobis data non sunt sequamur, quam vt vitia fugia-201 145.

Decorum ab ijs, quæ nobis fortuna attribuit, quæue nobis iudicio ipsi adsciuimus.

A C duabus is personis, quas suprà dixi, tertia Adiungitur, quam casus aliquis, vel tempus imponit. Quarta etiam, quam nobismetipsis iudicio

Scenici, hittriones è feena.

Epigoni clamola tragez dia de The. bis captis. Medea nota.

dicio nostro accomodamus. Nam regna, imperia, nobilitates, honores, diuitie, opes, cag, que sunt his contraria,in casus stateporibus gubernantur. Ipsi autem quam personam gerere velimus, à nostra voluntate proficiscitur. Itaque se aly ad Philosophia, alij adius ciuile, alij ad eloguentia applicant, ty farumg, virtutu in alia alius maunit excellere. Quorum vero patres, aut maiores aliqua gioria Que quisque prastiterunt corum plerique in hoc genere landis studia maxistudent excellere: vt Q. Mutius, P. filius in iure me sequitur. civile, Paule filius Africanus inre militari. Quidam autem ad eas laudes, quas à patrib. acceperunt, addunt aliquam suam : vt bic idem Africanus eloquentia cumulauit bellicam gloriam. Quod idem fecit Timotheus Cononis filius, qui etiam orator' cum belli lande no inferior fuisset, quam pater: ad Isocratis diseam laudem, doctrine go ingent; gloriam adiecit. Cono incly-Fit autem interdum, vt nonnulls omissa imitatio-tus dux A. ne maiorum, suu quoddam institutum consequa- Homines tur: maximéque in eo plerúnque elaborant y, qui noui. magna sibi proponunt, obscuris orti * maioribus. bus. Hac igitur omnia, cum quarimiu qua deceant, complecti animo, & cogitatione debemus.

Constituendum genus vitæ, & institutum. Nprimis autem constituendum est, quos nos, & quales esse velimus, & in quo genere vita: que deliberatio est omnium difficillima. Ineunte enim adolescetia, cui inest maxima imbecillitas cosily, tunc id sibi quisq; genus atatis degenda costituit, quod

* Alias Prodiens dicit. Predict fophilta uc Hercule fitbula per qua festiva refertur apud Xenophontem lib o fecun. do Memora. bilum.

* item.

quisque est

mattus.

quod maxime adamauit. It aque ante implicatur aliquo certo genere cursug, vinendi, quam potnit, quod optimum effet indicare. Nam que Herculem *Prodicum dicunt (vt est apud Xenophontem) cu primum pubesceret (quod tepus à natura ad deligendum quam quisque viam vinendi sit ingressurus, datum est) exigle in soltudinem, at que ibi sedentem din secum, multing dubitasse, cum duas cerneret vias, unam volaptatis, alteram virtutis, vira ingredi melius effet : hoc Herculi Ionis fatu edito potuit fortasse cotingere:nobis non'idem, qui imitamur quos cuique visum est, at que ad corum studia, institutaque impelimer. Plerunque autem parentum praceptis imbuti ad eorum consuesudinem, morémque deducimur. Aly multitudinis iudicio feruntur, queq; maiori parti pulcherrima videtur, ea maxime exoptant. Nonnulli autem sue fælicitate quada sine bonitate natura, sue parentum disciplina, rectam vita secuti sunt viam.Illud tamen maxime rarum genus est eoru, qui aut excellente ingeny magnitudine, aut praclara eruditione, at que doctrina, aut vtrag; re ornati, spatium deliberandi habuerunt, quem potifsimum vita cur sum sequi vellent. In qua deliberatione, ad suam cuiusque naturam confilium est omne renocandum. Nam cum in omnibus qua a-*Aliser que de la la la comodo quo qui sque natus est (vi suprà diclum est) quid deceat exquirimus: tum in tota vita constitucda multo est cura maior adhibenda.

91

benda, vt constare in vita perpetuitate possimus Pe nobismetipsis, nec in vllo officio claudicare. Ad stantia. banc autem rationem, quoniam maximam vim Natura babet, Fortuna proximă, viriusque omnino ratio habeda est in deligedo genere vita, sed Natura magis: multo enim & firmior est, & con-Stantior: vt Fortuna nonnunquam tanquam ipsa mortalis, cum immortali natura pugnare videatur. Qui igitur ad natura sua non vitiosa genus, consilium vinendi omne contulerit, is constatiam *vita. teneat.idenim maxime decet: nisi forte se errasse intellexerit in deligedo genere vita. Quod si acciderit (potest autem accidere) facieda morum institutorumq; mutatio est. Eam mutatione, stem- Quomodo pora adinuabut, facilius, commodius q; faciemus: commutansin minus, sensim erit, pedetentimq; facienda: vt genus amicitias, qua minus de elent, & minus probentur, magis decere censent sapietes sensim dissuere, quam repente pracidere. Commento autem generevita, omni ratione curandum est, ut id bono cosilio fecisse videamur. Sed quoniam paulo ante di-Etumest, imstandos esse maiores: primum illud exceptum sit, ne vitia sint imitanda : deinde, si natura non ferret, vi quedam imitari possint, vi (superioris Africani filius, qui bunc * Paulo natum * Paulo Acadoptauerat, propter infirmitatem valetudinis milio. non tam potuit patri similis esse, quàm ille fuerat sui) si igitur non poterit sine causas defensitare, siue populum concionibus tenere, siue bella gerere: sla

illa tamen prastare debebit qua erunt in ipsius potestate, sustitiam, sidem, liberalitate, modestiam, temperantiam, quò minus ab eo id, quod desit, requiratur. Optima autem hareditas à patrib. traditur liberis, omnig, patrimonio prastantior, gloria virtutis, rerúmq; gestarum: cui dedecori esse, nefas, & vitium iudicandum est. Et quoniam officia non eadem disparibus atatibus tribuuntur, aliáque sunt inuenum, alia seniorum, aliquidetiam de hac distinctione dicendum est.

Decorum ab

Adolescentiam quæ propriè deceant.

Estigitur adolescetis, maiores natu vereri, ex hisq, deligere optimos, & probatissimos, quoru constito, at q, autoritate nitatur. Ineuntis enim atatis inscitia, senum constituenda & regenda prudentia est. Maxime autembac atas à libidinib. arcenda est, exercendá quin labore, patientiáq; & animi, & corporis: vt eorum & in bellicis, & ciulibus officis resgeat industria. At que etiam cum relaxare animos, & dare se incunditativolent, caueant intemperantiam, memineriat verecundia: quod erit facilius, si einsmodi quoque rebus maiores natu interesse velint.

Exercendus animus. Ve profine alus. Senectutem quæ deceant maxime.

SEnibus autem labores corporis minuendi, exercitationes animi etiam augenda videntur. Dãda verò opera, vt & amicos & iuuetute & maxime Remp.confilio, & prudentia quam plurimum adiuuent. Nihil autem magis canendum est sene-ctuti,

Verecundia.

Disciplina.

Industria.

Etuti, quam ne languori se, desidiag, dedat. Luxu- Turpis res ria verò cum omni atati turpis, tum senectuti sœ- desidiosa senecus, dissima est. Sin autem libidinum etia intemperan- Luxuriosa tia accesserit, duplex malum est, quod & ipsa se- dinosa turnectus concipit dedecus, & facit adolescentium pissima. impudentiorem intemperantiam.

Magistratus personam quæ deceant.

A Cne illud quidem alienum est, de magistratuum, de prinatoru, de siniem, de peregrinoru officies dicere. Est igitur proprium munus magistratus, intelligere, se gerere personam cinitatis, deberég, eius dignitatem & decus sustinere, seruare leges, iura describere, & ea sidei sua comissa meminisse. Prinatum autem oportet aquo, & pa- Prinatum ri cum ciuibus iure viuere, neg submissum & ab - quid deceat. iectum, nec se efferentens; tum in Repub.ea velle, que traquella, & honest fint. Talem enim & fentire bonu ciuem, & dicere solemus. Peregrini autem, & incole officinest, nibil prater sum negotium agere, nihit de alio inquirere, miniméque in Hospitis aliena esse Repub curiosum. Ita ferè officia reperientur, cum quaritur quid deceat, & quid aptum sit personis, temporibus, atatibus. Nibil est aute, quod tam deceat, quam in omnite gerenda, consi-· lioque capiendo fernare constantiam.

Decorum à cultu motuque corporis.

Ed quonia decorum illud in omnibus factis, & dictis, in corporis denique motu, & statu cernitur, idque positum est in tribus rebus, formositate, ordine,

5267a

ordine, ornatu ad actionem apro: difficilius ad eloquen dum sed satis erit intell gi. In his autem trihis continetur cura etiam illa, vi probemur is, quibuscum, & apud quos viuamus. His quoq; de rebius panca dicantur.

Quasdam corporis partes indecore ossendi: res item quasdam, inhoneste vel fieri palam, vel aperte nominari.

T) Rincipio, cerporie nostre magnam natura ipsa videtur habuisse ra ione, qua formam nostra religuamo, figuram, in qua effet species bonesta, eam posuit in promptu. Que autempartes corporis adnature necessitatem date, aspectu e sent deformem babiture, * atg. formam, eas contexit, atque abdidit. Hanc natura tam diligentem fabricam imitata est hominum verecundia. Que enim natura occultanit, eadem omnes, qui sana mente sunt, remoueut ab oculis; ipsignecessitati dant operam, vt quam occultissime pareant : quarumq, partium corporis vous sunt necessary, eas neque partes, neq; earum v sus suis nominibus appellant: quodque facere turpe non est, modo ecculte; id dicere obscænnest. Itag, nec aperta actio rerum illarum petulantia vacat, nec* orationis obscænitas. Nec vero audiendi sunt Cynici aut si qui fuerunt Stoici pane Cynici, qui reprebendant, & irrident, quoden, que iurpia re non sunt, verbus flagitiosa dicamus: illa autem, qua tur peu sunt, nominibus appellemus suis latrocinari, fraudare, adulterari, re turpe est, sed dicitur no obscæne, lib. ris dare e-

perams,

* atque turpem eas.

*oratio obfcænitate.

Cyn ci & vetere soici
n hal dictu
p. taben obfæcure, ouod
factu turpe
non effet.

peram, re honest um est, nomine obscænum. Pluráque in eam sententiam ab eisdem contra verecundiam disputatur. Nos autem naturam sequamur, & ab omni, quod abborret ab spsa oculorum, auriumque approbatione fugiamus. Status, incessus, Cestus nesessio, accubatio, vultus, oculi, manuum motus te- que mollis, neat illud decoru. Quibus in rebus duo sunt maxi. cus. me fugienda, ne quid effæminatum, aut molle, & ne quid durum, aut rusticu sit. Nec verò histrionibus, oratoribus q, concedendum est, vt is hac apta sint, nobis di soluta. Scenicoru quidem mos tantambabe: vetere disciplina verecundia, vt in seena sine subligaculo prodeat nemo. Verentur enim, ne si quo casu euenerit, vt corporis partes quadam Exemplum aperiantur, as piciantur non decore. Nostro quide verecundia, more cu paretibus puberes fily, cum soceris generi petitum. no lauantur. Retincda est igitur huius generis ve- Exemplum Romanæ verecudia prasertim natura ipsa magnira, & duce. recundia.

Quæ forma virum, quæ fæminam deceat, & quatenus vtrique colenda: quis item gestus, qui motus decorus.

Om autem pulchritudinis duo genera sint, quorum in altero venustas sit, in altero dig-Dignitas vinitas : venustatem muliebrem * dicere debemus, rorum. dignitatem virilem. Ergo & à forma remouea- milierum. tur omnis viro non dignus ornatus: & buic s. *ducere. mile vitium in gestu, motuque causatur. Nam & palastricimotus sape sunt odiosiores et histrionum nonnulli gestus ineptys non vacant, & in vtrogue

Forma & Vestitus. Mundities ir edia inter elegantiam vitiofam,& agrestem negligentia Incessus moderatus. Pomparum in quibus facra lentifiimo incessiicircumferuntar. Horatius, Sæpe veluti qui currebat fugiens hostem, periæpe velat qui Junoni facra ferret.

Cogitatio. Appetitus.

troque genere que sunt recta & simplicia, laudantur. Forma autem dignitas, coloris bonitate tuenda est: color exercitationibus corporis. Adhibenda est praterea munditia, non odiesa, neque exquisita nimis, tantum qua fugiat agrestem. & inhumana negligentiam. Eadem ratio est habenda vestitus: in quo sicut in plerisque rebus, mediocritas optima est. Cauedum est autem, ne aut tarditatibus viamur in gressu mollioribus, vi pomcra & simula- parum ferculis similes esse videamur, aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates. Qua cum funt, anhelitus mouentur, vultus mutantur, ora torquentur : ex quibus magna significatio fit, nen adesse constantiam. Sed multo etiam mazis elaborandum est, ne animi motus à natura recedant: quod assequemur, si cauebimus, ne in perturbationes atque exarimationes incidamus: & siattentes animos ad decori consernationem tenebimus. Motus autem animorum duplices sunt: alteri Cogitationes, alteri Appetitus. Cogitatio in vero exquirendo maxime versatur: of spetitus impellit ad agendum. Curandum est igitur, vt cogitatione ad res quam optimas viamur: appetitu rationi obedientem prabeamus.

Duplex orationis genus, rhetoricum, & quotidianum.

T quoniam magna vis erationis est, eaq; duplex, altera contetionis, altera sermonis: Contentio disceptationibus tribuatur indiciorum, cocionum.

cionum, senatus: Sermo in circulis, disputationibus, congressionibus familiarium versetur, sequatur etiam conninia. Contentionis praceptarhetorum sunt multa, nulla sermonis: quanquam haud scio, an possint hec quog; esse. Sed discentium studys inueniuntur magistri: huic autem qui stude- Ea nemo doant, sunt nulli: rhetorum turba referta omnia. cupiunt dis-Quanquam que verborum, sententiarumg pre-cere. Sermo purus cepta sunt, eadem ad sermonem pertinebunt. Sed & cum digcum orationis indicem vocem babeamess, in voce pronuntiatio aute duo sequamur, vt clara sit, vt suauis: vtrum- cuiusmedi. que emnino à natura petendum est: verum alteru exercitatio augebit, alterum imitatio presseloquentium, & leniter: quod fuit in Catulis, vt eos Catuli, pater exquisito iudicio putares vi literaru: quanquam quibns in erat literati, sed o aly. Hi autem optime vii lin- Bruto. qua Latina putabantur. Sonus eratedulcis, litera neque expressa,neq; oppressa, ne aut obscurum esset, aut putidum. Sine contentione vox, nec lan- Putidum, id quens, nec canora. Oberior eratie L. Crassi, nec & affectatum minus faceta: sed bene loquendi de Catulis opinio non minor. Sale verò, & facetys Casar, Catulipatris frater vicit omnes, vt in ipso illo forensi genere dicendi contentiones aliorum sermone vinceret. In omnibus igitur his elaborandum est, si in omnire quid deceat, exquirimus.

Sermo familiaris quemadmodum moderandus.

SIt igitur hic sermo (in quo Socratici maxime excellut) lenis, minimé q pertinax: insit in eo le-

Ne actions. ne pertinax, nemulius, ne immedicus, sit rebus accomodus, ne obtrectatorius.

Vt honestis de rebus.

Ne vagus,&

e concita-

Ne contunicliofus in amicos. Objurgatio quatenus ad hibenda.

pos. Nec vero, tanquam in possessionem suam venerit, excludat alsos: sed cum reliquis in rebus, tu in sermone communi, vicissitudine nonnunquans viendum putet. Ac videat inprimis, quibus de rebus loquatur : si series, seueritatem adhibeat : si iocosis leporem. Imprimis provideat. me sermo vitium aliquod indicet ine fe moribus. Quod maxime tum solet enenire, cum studiose de absentibus detrabendi causa, aut perridicule, ant seuere, aut maledice, contumeloseg, dicitur. Habentur autem plerung, sermones, aut de domesticis negotys, aut de Repub. aut de artium studys, or doctrina. Dandaigitur operaest, vt etiam si aberrare ad alia coeperit, ad hec renocetur oratio. Sed vtinæqualis. cunque aderunt res (neque enim omnes ysdem rebus, nec in omni tempore, nec similiter delectamur) anima uertend of etiam quatenus sermo delectatione habeat, & vt incipiendi ratio suerit, ita sit desinendi modus. Sed quoniam in omni vita rectissime pracipitur, vt perturbationes fugiamus, idest, motus animi nimtos, rationi non obtemperantes: sic einsmodi motibus sermo debet vacare, ne aut ira existat, aut cupiditas aliqua, aut pigritia, aut ignauia, aut quid tale appareat. Maximéque curadum est, vi eos, quibuscum sermonem conferemus, & vereri & diligere videamur. Obiurgationes etiam nonnunquam incidunt necessaria, in quibus viendum est fortasse & vocis contentione maiore, & verborum granitate acriore. Id

Id agendum etiam est, vi ne ea facere videamur irat:: sedut ad vrendum, & fecadum, sic ad boc *secandum renus castigandi raro inuitiq veniamus: nec vn- medici, sic quam, nisi necessario, si nulla reperietur alia me- nos ad hoc. dicina. Sed tamen ira procul absit, cu qua nibil re-Ete sieri, nibil consid rate porest. Magna aute par-

te clementi castigatione licet vii, granitate tamé adiuncta, vt & seueritas adhibeatur, & contumelearepellatur. Atgetiam illudipsum, quod acer-

bitatis habet obiurgatio, significandum est ipsius causa, qui obiurgetur, susceptum esse. Relictum est Ne tum qui-

autem etiam in illis contentionibus, qua cum inimicissimis fiunt, etiam sinobis indigna audiamus, dictum, cum

tamen grauitatem retinere, iracundiam repellere. Qua enim cum aliqua perturbatione fiunt, ea nec

constanter sieri possunt, nec ijs, qui adsunt, appro- Indecora iabari. Deforme etiam est de seis so predicare, falsa ctantia Thra-

prasertim, & cum irrisione audientium imitari militum glorio sum.

In ædificijs extruendis qui modus.

T quoniam omnia perseguimur dicendum est Letiam qualem hominis honorati, o principis domum placeat esse, cuius finis est vsus : ad quem accommodanda est adisicandi descriptio, & tamen adhibenda dignitatis, commoditatis qualigentia. C.Octanio (qui primus ex illa familia consul fa-Etus est) honori fuisse accepimus; quod praclaram adificasset in palatio & plenam dignitatis domu: quacuvulgo viseretur, suffragata domino nouo homini

dum malemale audic-

homini ad Consulatum putabatur. Hanc Scaurus demolitus, accessionem adiunxit adibus. Itaq; ille in suam domum Consulatum primus attulit: hic Summi & clarissimi viri filius in domum multi-

Ignominiam quòd à consulatu repulf.s: calimitatem, quòd repetundarum re us.

plicatam non repulsam solum retulit, sed ignominiam etiam, & calamitatem. Ornanda est enim dignitas domo, non ex domo dignitas tota quarenda. Nec domo dominus, sed domino domus honestanda est. Et vt in cateris habenda ratio non sui solum, sed etiam aliorum: sic in domo clari hominis, in quam & hospites multi recipiendi sunt, & admittenda hominu cuiufque generis multitudo, 50 adhibenda est cura laxitatis. Aliter ampla domus

Domus optimatis, neque dedecori domino sape fit, si est in ea solitudo: & angusta,neque vasta.

piam fumpvidetur. Antiquam autem nobi-Iem dixit & augustam.

maxime, si aliquando alio domino solita est fre-51 quentari. Odiosum est enim cum à pratereutibus A poëra quo- decitur: O domus antiqua, heu quam dispari dosus versiculus minaris domino! Quodidem his temporibus in multis licet dicere. Cauendum est etiam (prasertimsiipse adifices) ne extra modum sumptu, & magnificetia prodeas, quo in genere multum ma-52 li etiam in exemplo est. Studiose enim plerique (prasertim in hac parte) facta principum imitantur: vt L. Luculli summi viri virtutem quis? at quàm multi villarum magnificentia imitati sunt? Quarum quidem certe est adhibendus modus, ad mediocritatémo, renocandus: eadémque mediocritas * ad omnem vsum, cultumq; vita referenda est. Sed bac bactenus.

*ad communem vlum.

Tria

Tria omni in vita seruanda.

Nomniautem actione suscipienda, tria sunt te- ve consilo nenda. Primum vi appetitus rationi pareat: quo non cupidinibil est ad officia conservanda accommodative, tur. Deinde, vt animaduertatur, quanta illares sit, quam efficere velimus, vt néue maior, néue minor cura & opera suscipiatur, quam causa postulet. Tertium est, vi caueamus, vi ea que pertinent ad *liberalitatem, specie & dignitate moderada sint. * liberalem Modus autemest optimus, decus ipsum tenere de speciem, & quo ante diximus, nec progredi longius. Horum dignitatem, autem trium prestant finum est, appetitum ob- fint. temperare rationi.

Decorum à loco, ac temporé.

Einceps de ordinererum, & temporum opportunitate dicendum est: Hac autem scientia continetur ea, quam Graci du fiav nominant, suraglas non hac quam interpret mur mode siam, quo in que eadem verbo modus inest: sed illa est drazia, in qua in- modestia, quid sit. telligitur ordinis conseruatio. Itaque vt eandem nos modestia appellemus, sic definitur à Stoicis, vt Buzaseia modestia sit scientia earum rerum, que agentur, que Latine aut dicentur, loco suo collocandarum. Itaque vi- opportunidetureadem vis ordinis, & collocationis fore. Na naies & ordinem sic definiunt, compositionem reru ap. occasio: tis & accommodatis locis. Locum autem actio- raiponis, opportunitatem temporis esse dicunt. Tempus araupor autem actionis opportunum, Grace ibraicia, La- impointuis. tine appellatur Occasio. Sic fit, ut modestia hac,

K 4

quam interpretamur, ita vt dixi, scientia sit opportunitatis idoneorum ad agendum temporum.
Sed potest esse eadem Prudentia definitio, de qua
principio diximus. Hoc autem loco de Moderatione, & Temperantia, & harum similibus virtutibus quarimus. Itaque qua erant prudentia propria, loco suo dicta sunt. Qua autem harum virtutum, de quibus iam diu loquimur, pertinent ad
verecundiam, & ad eorum approbationem, quibuscum viuimus, nunc dicenda sunt.

Quid quo loco, ac tempore deceat, dedeceatque.

Alis est igitur ordo inonum adhibendus, ve quemadmodu in oratione costanti, sic in vita sint omnia apta inter se & connementia. Turpe est enim, valdeque vitiosum, in re seuera conutuio dignum, aut delicatum aliquem inferre sermonem.Bene Pericles: Cum haberet collegam in pratura Sophiclem poëtam, hig; de communi officio cousenissent: & casu formosus puer prateriret, dixissét que Sophocles, O puerum pulchrum Pericle, ait: At enim pretorem Sophocle decet non solummanus, sed etiam oculos abstinetes habere. Atg, bocidem Sopbocles sin athletarum probatione dixisset, instareprehensione caruisset. Tanta vis est & loci, & temporis, vt si quis cum causam sit acturus, in itinere, aut in ambulatione secum ipse meditetur, aut si quid aliud attentius cogitet, nonreprehendatur: at boc idem sinconuinio faciat, inhumanus videatur, inscitia temporis. Sed

Indecorum aut in re setia nugari, aut re iocosa scrium esse.

Athletæ, qui virtutis exercendæ gratia certant. ea, que multum ab humanitate discrepant, vt si

quis in foro cantet, aut si qua est alia magna per-

vt in fidibus 54. rebusore dissentire.

uersitas, facile apparent, nec magnopere admonitionem & precepta desiderant : que autem parua videntur esse delicta, neque à multis intelligi possunt abijs est diligentius etiam declinardum: vt ın fidibus, aut in tibiys, quamuis paulum discrepet, tamen id à sciente animaduerti solet. Sic vinendum est in vita, ne forte quid discrepet : vel mulio etiam magis quò maior, & melsor actionu, quam Harmonia sonorum concentus est. Itaque vt in sidibus musicorum aures vel minima fentiunt: sic nos (si acres, Ne minimis ac diligentes indices esse volumus, animaduerso- portet à loresg, vitiorus magna sape intelligemus ex paruis. co, ac tempo-Ex oculorum obtutu,ex superciliorum aut remissione, aut contractione, ex mœstitia, ex hilaritate, exrisu,ex locutione, ex reficentia, ex sontentione vocis, ex submissione, ex cateris similibus facile indicabimus, quid corum apte fiat, quid ab officio, naturaque discrepet. Que in genere non est incommodum, quale quodque eorum sit, ex alys indicare: vt si quid dedeceat in aligs, vitemus & ipsi. Fit enim, nescio quomodo, vi magis in alys cernamus, quam in nobismetipsis, si quid delinquitur. Itaque facillime corriguntur in discendo, quorum vitia imitantur emendandi causa magistri. Nec Vitia quore verò alienum est ad ea eligeda, que dubitationem pro, ij quoafferunt, adhibere doctos homines, veletiam vsu peritos, o quid his de vnoquoq; officy genere pla-

Id de Apelle refert Plint us,& de Marone.item li teris proditi.

*mutanda.

Socrates reus factus, quod Athenienfin instituta contemneret. Hor. Omnis Ariftippum Cynicorum infritutum. quoniam abhorrer ab hamara verecundia, reijciendum. Quid erga Supmene personam deceat.

ceut exquirere. Maior enim pars eo fere deferri solet, quò a natura ipsa deducitur. In quibus videndum est non modo quid quisque loquatur, sed etiam quid quisque sentiat, atque etiam qua de causa quisque sentiat. Vi enimpictores, & y, qui signa fabricatur, & veri etiam poeta, suum quifque opus à vulzo considerari vult, vt si quid reprehensum sit à pluribus, id corrigatur: hique & secum & cum alys, quid in eopeccatum st, exquirunt: sic aliorum iudicio permulta nobis & facienda, & non facienda, & * imitanda, & corrigenda Sunt. Que verò more aguntur, & institutis ciuilibus, de ijs nibilest pracipiendum. Illa enim ipsa pracepta sunt. Nec quenquam hoc errore duci oportet, vt si quid Socrates, aut Aristippus contra morem, consuetudinéma, ciulem fecerunt, locutiue sint, idem sibi arbitretur licere. Magnis enimilli, & muinis bonts hanc licentiam affequebantur. Cynicorum verò ratio tota est encienda. Est eniminimica verecundia, sine qua nibil redecuit color. Etum esse potest, nihil honestum. Eos aute, quorum vita perspecta in rebus honestis atq; magnis est. bene de Republica sentientes, ac benemeritos, aut

> scruare, & colere debemus: tribuere etiam multu senectuti. Cedere ys, qui magistratum habebunt: habere delectum ciuis, & peregrini in ipso quaque

> merentes, aliquo honore, aut imperio affectos ob-

peregrino prinatimne an publice venerit. Ad summa (ne agam de singulis) commune totius ge-

nem colere, tueri, seruare debemus.

Quæ artes, & qui quæstus sordidi: qui contra liberales.

I Am de artificys, & questibus, qui liberales habendi, qui sordidi sint, hac ferè accepimus. Primum improbantur y quastus, qui in edia hominu incurrent: vt portitorum, vt fæneratorum. Ili- + in berales autem, & sordidi quastus mercenarioru, Autoramen. omniumque quorum opera, non quorum artes e- tum, præmimutur. Est enim in illis ipsamerces autoramentu gatio. sernitutis. Sordidi etiam putandi, qui mercantur à mercatoribus, quodstatim vendant. Nihil enim proficiunt, nisi admodum mentiantur. Nec vero quicquam est turpius vanitate. Opisices quomnes in sordida arte versantur. Nec vero quicqua ingenuum potest habere * officina: minimeque artes *opificina. ha probanda, qua ministra sunt voluplatum, cetary, lany, coqui, fartores, piscatores, vt ait Tere- Ex Eunucho. tius. Adde his, si placet, unquentarios, saltatores,totumq; ludum talarium. Quibus autem ar- Artes honetibus aut prudentia maior inest, aut non medio- Medicus sicris vtilitas quaritur, vt medicina, vt architectu- delis. ra, vt doctrina rerum honestarum, he sunt is Studia. quorum ordini conueniunt, bonesta. Mercatura aute, sitenuis est, sordida putanda est. Sin magna, Mercatura & copiosa, multa undig, apportans, multisque sine copiosa, citra vanitatem. vanitate impertiens, non est admodum vituperanda. Atg. etiam si satiata quastu vel contenta po-11115

Ex alto, d eft, è mari.

turæ.

tius, ut sape ex aito in portum, sic ex ipso portu se inagros, possessionés que contulerit, videtur iure optimo posse laudari. Omniu autemrerum, ex qui-Laus agricul- bus aliquid acquiritur, nihil est Agricultura melius, nibil oberius, nibil dulcius, nibil homine libero dignius. De qua quoniam in Catone Maiore. satis multa diximus, illine assumes, que ad hunc locum pertinebunt.

Ex duobus honestis vtrum honestius.

CEdabijs partibus, que sunt Honestatis, que admodum officia ducerentur, satis expositum videtur. Eorum autem ipsorum, qua honesta sunt, potest incidere sape contentio, & comparatio, de duobus honestis verum honestius. Qui locus à Panatio est pratermissus. Nam cum omnis honestas manat à partibus quatuor, quarum una sit Cognitionis, altera Comunitatis, tertia Magnanimatis, quarta Moderationis : ha in deligendo officio sape inter se comparentur, necesse est. Placet ergo aptiora esse natura ea officia, qua ex communitate, quam ea, que ex cognitione ducantur. Ida boc argumento confirmari potest: quod si contigerit ea vita sapients, ut omnium rerum affluentibus copies ditetur: quamuis omnia, que cognitione dona sint, summo otio secumipse consideret, & contempletur: tamen si solitudo tata sit, vt bomine videre non possit, excedat è vita. Princépsq, omnium virtutum est illa Sapientia, quam ooqiar Graci vocant. Prudentiam enim, quam Graci

Iustitiæ officia potiora officijs prudentiæ.

Sapientia reram intelligibi ium. Prudentia rerum agendarum.

opórnoir dicunt, aliam quanquam intelligimus, que est reru expetendarum, fugiendarumg, scientia. Illa antem Sapientia (quam principem dixi) reram est divinarum, atq; humanarum scientia, in qua continetur deorum, & hominum communitas, & societas inter ipsos. Ea si maxima est (vt est certe) necesse est, quod à communitate ducatur officium, id esse maximum. Etenim cognitio, contemplatiog, natura manca quodammodo, at q, inchoata sit, si nulla actio rerum consequatur: ea verò actio in hominum commodis tuedis maxime cernitur: pertinet igitur ad societate generis bumani. Ergo hac cognitioni anteponenda est: atque id optimus quisgre ipsaostendit, & indicat. Quis est enim tam cupidus in perspicienda, cognoscendag; rerum natura, vit si ei tractanti, contemplantique res cognitione dignifimas, subito sit illatum periculum, discrimeng; pairie, cui subuenire, opitulariq; possit, non illa omnia relinguat, atg, abijciat, etiam si dinumerare se stellas, aut metiri mudi magnitudinem posse arbitraretur? Atq; hoc ide in parent is, in amici re, aut periculo fecerit. Quibus rebus intelligitur, studits officisség scietie preponenda esse officia institia, qua pertinent ad bominum vtilitatem, qua nibil homini debet este antiquius. Atque illi, quorum studia, vitáque omnis Antiquius, in reru cognitione versata est, tamen ab augendis id est charihominum viilitatibus, & commodis non recesserunt. Nam erudierūt multos, quò meliores ciues, vtiliorésq,

Epaminodas

dux Thebanus à Lyfia Tarentino Philosopho Pythagorxo Philotophiæ præcepus institutus, Dió Syraculanus à Platone Eloquentia ad communitatis comquam contemplatio. tem magis ac prius fecundum natura quam cognotcendi cupiditatem : ideo enim discimus vt focietatem adiunemus: cutiflima metaphora docet. *congregandig.

veilioresq; in rebus suis publicis esset:vt Thebanu Epaminondam Lysias Pythagoraus, Syracusium Dionem Plato, multique multos. Nofq, ipfiquicquid ad Rempub.attulimus (si modo aliquid atulimus) à doctoribus atque doctrina instructi ad eam, & ornati accessimus. Neque solum viui, at q, præsentes studiosos dicedierudint, at q docent: sed hoc idem etiam post mortem monumentis literaru asseguütur. Nec enim locus vkus prætermissus est moda villior ab ijs, qui ad leges, qui ad mores, qui ad disciplina Reipub.pertinerei:vt otium suum ad nostrum ne-Communita. gotium contulisse videantur. Ita illi ipsi doctrina, studys, & sapientia dediti, ad hominum viilisatem suam prudentiam, intelligetiama potissimum hominis esse, conferunt. Ob eam etiam causam eloqui copiose (modo prudenter) melius est, quam vel acutissime sine eloque atia cogitato: quod cogitatio in seipsa vertitur, eloquentia vero complectitur eos, quibuscum communitate iuncti sumus. Atg, vt apu non ideo co- examina non fugiendorum fauorum causa courecognosca- 56 gantur, sed cum congregabilia natura sint, singut mus idque a- fauos: sic homines, ac multo etiam magis, natura congregati adhibent agendi, cogitandig, solertia. Itaque nisiea virtus, que constat ex hominibus tuendis, idest, ex societate generis bumani, attingat rerum cognitionem, solinaga cognitio, & ieiuna videatur. Itéma magnitudo animi remota comitate, coiunctionég; humana, feritas sit quada, & insmanitas. Ita fit, vt vincat cogitationis studiam

ic.

ad

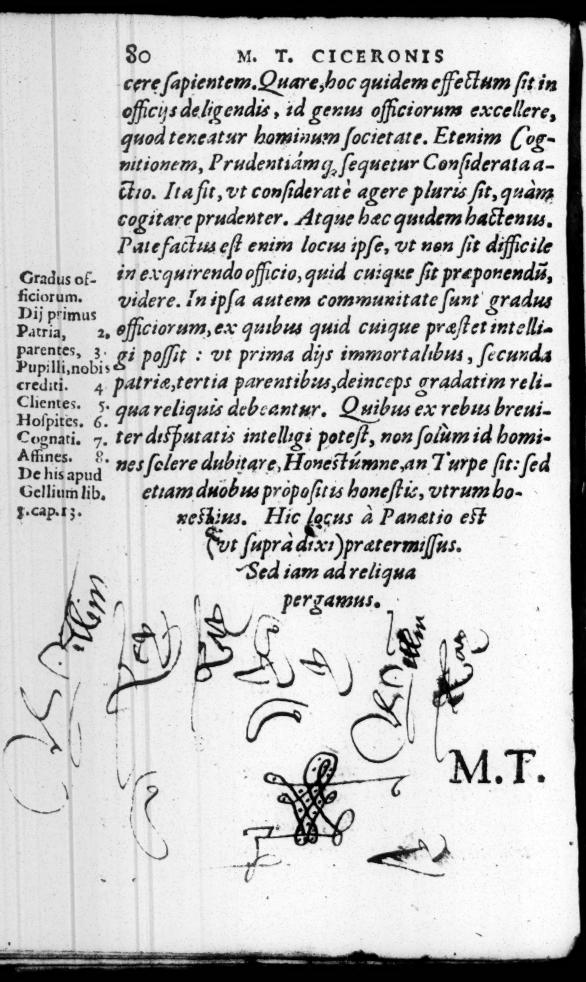
Bod

ũ

dium consociatio hominum, at q comunitas. Nec verum est, quod dicitur à quibusdam, propter necessitatem vita, quod ea que natura desideraret, consegui sine alys, at que efficere non possemus, idcirco istam esse cum hominibus communitatem, Virgula di-& societatem. Quod si omnia nobis que advictu, uina, id est, cultumque pertinent, quasi virgula dinina (ve operam: proaiunt) suppeditarentur, tum optimo quisque ingenio, negotys omnibus omiffis, totum fe in cognitione, & scientia collocaret. Non est ita. Nam & solitudinem fugeret, & socium studys quereret: tum docere, tum discere vellet, tum audire, tum dicere. Ergo omne officium, quod ad coniunctionem hominum, & ad societatem tuendam valet, anteponendum est illi officio, quod cognitione, & (cientia continetur.

Iustitiane, an ten; perantia potiar. Llud forsitan querendum sit, num hac communitas, que maxime est aptanature, sit etia Moderationi, Modestia g, semper anteponenda. Non placet. Sunt enim quadam partim ita fæda, quadampartimita flagitiosa, vt ea ne consernanda Ne instum quidem patrie causa sapiens facturus sit. Ea Po-quidem, quod non sidonius collegit permulta, sed ita tetra quadam, idem decoru. ita obscæna, vt dictu quoque videantur turpia. Exipsis insti-Hac igitur no suscipiet quisquam Reipub. causa: alindalio hone Respub quidem pro se suscipi volet. Sed hac commodius se res habet, quod non potest accidere sempus, vt inter sit Reipub. quicquam illorum fa-

cere

M.T. CICERONIS

DE OFFICIIS LIBER

Argumentum per D. Erasmum Roterod.

Superiore libro duas propositæ initio divisionis partes absoluit, quid honestum, quid contrà: & in honestis viril honestius. In hoc de alteris duabus promittit, quid ville, quid inutile: tum inter villia virum villius, aut quid villissimum. Deinde inconstantiæ reprehensionem deprecatur, quod à ciuili vita, quam sæpe prætulerit, nunc ad otium studiorum se convertit: tum cur ad philosophiam potius, quàm aliud studiorum genus. Postremò, cur Academicus de officijs præcipiat, rauonem reddit.

VEMADMODVM officia ducerentur ab honestate, Magce fils, atque ab omnigenere virtuits, satis explication arbitror libro superiore.
Sequitur vt Lac officiorum genera

persequar, qua pertinent ad vita cultum, et ad propositio argumenti earum rerum quibus vituntur homines, faculta-totius huius tem, ad opes, ad copias. In quo tum quari dixi, quid libri. viile, quid inutile: tum ex viilibus quid viilius, aut quid maxime viile. De quibus dicere aggrediar, si pauca prius de instituto, ac de iudicio meo dixero. Quanquam enim libri nostri complures non modo ad legendi, sed etiam ad scribedi studium excitanerunt: tamen interdum vereor, ne

L

qui-

5207a

Be ie nomen: quoderataviros inuidiofum : nam res ipía bo no viro non potest non probari. Cælaris tyrannidem notat, Socios Catonem 5. Milonem.

quibusdambonis viris philosophia nomen sit inuipud politicos sum, mirenturque in ea tantum me opera, & temporis ponere. Ego autem quandiu Respub. per eos gerebatur, quibus se ipsa commiserat, omnes meas curas, cogitationes q in eam coferebam. Cum autem dominatu unius omnia tenerentur, neg esfet v squam consilio, aut autoritati locus, socios denique tuende Reipub summos viros amissem: nec me angoribus dedidi, quibus essem confectus, nis his restiti [em: nec rur sum indignis homine docto voluptatibus. Atque vtinam Respub stetisset, quo sæperat statu,nec in homines non tam comutandarum rerum, quam euertendarum cupidos incidisset: primum cnim, vt stante Republica facere solebamus, in agendo plus, quam inscribendo opere poneremus: deinde ipsis scriptis non en, que nunc, sed actiones nostras mandaremus, vi sape fecimus. Cum auté Respublica (in qua omnis mea cura, cogitatio, opera poni solebat) nulla esset omnino, ille scilicet litera conticuerunt forenses, &. Genatoria. Nibil aute agere cum animus non posset, in isstudies ab initio versatus etatis, existi-

In agendo, id est, in dicendo.

Forenses in judicijs, enatoriæ in confultationibus

Succifiux o. peræ Studijs datæ.

mani bonestissime molestias deponiposse, si me ad Philosophiam retulissem. Cui cum multu adolescens discendi causa temperis tribuissem, posteà quam honoribus inservire cœpi, méque totu Reip. tradidi, tantum erat Philosophia loci, quantu su-

perfuerat amicorum, & Respub.temporis. Idau-

sem omne consumebatur in legendo:scribendi otiñ

repugnatur: Academicum morem mul-

non erat. Maximis igitur in malis hoc tantu boni assegusuti videmur, vt ca literis mandaremus, que nec satis erant nota nostris, & erant cognitio- Laus philone dignissima. Quid est enimper Deos optabilius sophiz. Duobus nosapientia? quid prastantius? quid homini melius? quid homine dignius? Hanc qui expetunt igitur, philosophia commendat: philosophi nominantur:nec quicqua alindest Phi-primu quod losophia, si interpretari velis, quam studium sa- vitam tran-10. quilla inpientia. Sapientia autemest (vt à veteribus philo- cundamque Sophis definitum est) rerum diuinarum, & huma- reddit: deinde, quod per narum, causarumque, quibus be res continentur, hanc vnam scientia: cuius studium qui vituperat, haud sane nobis tota in vita consta... intelligo quidnam sit, quod baudandum putet. Na mus. sine oblectatio quaritur animi, requiésq; curari, In Homensio qui delideque conferri cum corum studys potest, qui semper ratur, neque aliquid acquirunt, quod spectet, & valeat ad be- folus. Occurritur aut in ne, beateq; vinendum? que ratio constantia; ver- cogressu, aut relititur, & tutisque quaritur: aut hec ars est, aut nulla omnino per quameas assequamur. Nullam vero dicere nam id quomaximarum rerum artem esse, cum minimarum que significat sine arte nulla sit, hominumest parum considerate Quoniam loquentium, at q in maximis rebus errantium. Si autemest aliqua disciplina virtutis, vbi ea qua- tis locis proretur, cum ab hoc discendi genere discesseris? Sed bauit. hac cum ad Philosophia cohortamur, accuratius solent disputari: quod alio quodam libro fecimus. Hoc auté tempore tantum nobis declaranda fuit, cur orbati Reipub.muneribus, adhoc nos studium potissimum contulissemus. Occarritur autem no-

10

n-

05

4et

C

B

Scimus nihil, opinamur quæ verifimilima.

Id quod erat Pyrrhonio ú omni de reambigentiú.

Efficax refutandi genus, cùm argu. mentum veluti telum in aduerfarium retorquetur: non erat tibi

disserendum, quoniam negas quicqu i
pe cipi, mò
ob istud ipsum omni de
re disserendum, vt pro
babile certé
eluceat.
Finitima,
quòd antè ab
illis no multùm dissidentia dixit.

bis, & quidem à doctis, & cruditis quarentibus, satisne constanter facere videamur, qui cum percipi nibil posse dicamus: tamen or alys de rebus disserere soleamus, & boc ip so tepore pracept a offici persequamur. Quibus vellem satis cognitaes-11 set nostra sententia. Non enim sumus y, quorum vagetur animus errore, nec habeat unquam quid sequatur. Qua enimista esset mens? vel que vita potius, non solum disputandi, s d etiam vinendi ratione sublata? Nos aute vi cateri qui alia certa, alia incerta esse dicunt, sic ab bie dissentientes, alia probabilia, contrà alia improbabilia e se dicimus. Quideft ergo, quod me impediat ea qua mibi probabilia videantur sequi? qua contra, improbare? atque affirmandi arrogantiam vitantem, fugere temeritatem, que a sapientia dissidet plurimum? Cotra aute ouspia disputantur à nostris, quod hoc spfim probabile elucere no possit, nisi ex vtraque parte causarum esset facta contentio Sed hac explanata funt in Academicis nostris satis, vi arbitror, diligenter. Tibi ante mi Cicero, quanquam in antiquissima, nobilissimaque philosophia Cratippo autore vensaris, ijs similimo, qui ista praclara pepererut: tamé hac nostra finitima vestris ignota esse nolui. Sed iam adinstituta pergamus.

Vtilitatem non eam hic accipi quam vulgus pecuniario lucro metitur, & commoditate vndecunque parta: sed eam, quæ cum honesto sit coniuncta, & ad vitæ societatem pertineat.

ed sage

Quinque

526

Ving; igitur rationibus propositis offici per-lequendi quar ū dua ad decus, honestat smq; pertinent: due ad commodu vite. copias, opes, facultates: quinta ad eligendi indicium, si quando ea, qua d'xi pugnare inter se viderentur honestatis pars perfectaest, quam quidem tibi cupio esse notifinam. Hoc autem, de quo nurc agimus, idipsum est quod Viile appellatur. In quo verbo lapsa consuctudo d flexit de via, sensimque co deducta est, ut Honestatem ab villitate secernens, consti- 14 sueret bonestume se aliquid, quod viile non effet: & vtile, qued non honestum: qua nulla pernicies maior hominum vica potuit afferri. Summa quide autoritate Philosophi, seuere sane, at q honeste, Confusa,id bac tria genera confusa, cogitatione distinguunt. est, insepara-Quicquidenim instum sit, id vtile etiam esse cen- Cogitatione, sent. It éma quod honest un, de sse ifth. Ex quo distinguent. efficieur, ve quicquià honestum sir, idem sie veile. * idem. Qued qui parum perspiciunt, hi sape ver sutos homines, & callidos admirantes, eorum malitiam sapientiam iudicant. Quoru error eripiendus est, 15 omnisá opinio ad eam speciem traducenda, vt honestu consilys, instifq factis, non fraude & malitia se intelligant ea que velint, consegui posse.

Quæ quaque ex re commoda, aut incommoda capiantur, quæ Græci euchrestemata, & dyschrestemata nominant. Colligitque quicquid est ferè in vita commodi, aut incommodi, id homini ab homine nasci.

Va ergo ad vitam hominum tuendam perti-Lnent, partim sunt inanimata, vt aurum, argentum, vt ea que gionuntur ê terra, & alia eixfdem generis: partim. * ammata, que habent suos impetus, & rerum appetitus. Eorum autem alia rationis expertia sunt altaratione vietia. Expertes rationis sunt equi boues, relique pecudes, apes, quarum opera efficisur aliquid ad hominu v (um atque vitam. Ratione autem vtentium duo generaponuntur: vnu Deorum, alterum Homenum. Deos placatos pietas efficiet, & sanctitas: Proxime autem, & secundu deos, Homines hominibus maxime villes esse possunt. Earumq item rerum que noceant, & obsint, eadem divisio est. Sed quia Deos nocere non putant, bis except is, homines bominibus plurimum obesse, vel prodesse arbitrantur. Ea enimpipsa, que ir animata diximus, pleraque sunt hominum operis effecta, que nec haberemus, nisi manus, & ars accessissent: nec his sine hominum administratione vteremur. Neque enim valetudinis curatio, neg, nauigatio, neg, agricul. tura, neg, frugu fruduumg, reliquoru perceptio, & conservatio sine opera bominum vlla esse po-

tuisset. Iam verò & earumrerum, quibus abun-

daremus, exportatio, & carum quibus egeremus,

inuectio certe nulla effet, nifi his muneribus homi-

nes fungerentur. Eadémque ratione nec lapides è

terra exciderentur ad v sum nostru necessary:nec

ferrum, aurum, as, argentum effoderentur penitus

abdita,

*animalia.

Dij semper benefici pijs Homines ab homine plurimum vel commodi, vel incommodi.

Artes ad viú vitæ excogitatæ.

Quæ verò quitque in vita inuenerit, refert.

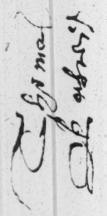
Plin, lib. 7.

cap. 19.

Commutatio in ercium.

abdita, sine hominum labore, & manu. Tecta vero, quibus & frigorum vis pelleretur, & calorum molestie sedaretur, unde aut initio generi humano dari potnissent, aut posteà subuenire, si aut vi tempestatis, aut terra motu, aut vetustate cecidissent, nisi communis vita ab hominibus harum rerum auxilia petere didicisset? Adde ductus agua- Fontes canarum, deriuationes fluminum, agrorum irrigatio- libus ducti. nes, moles oppositas fluctibus, portus manu factos, ta flumina que " vnde sine hominum opera habere possemus? Portus fadiex quibiss omnibus, multifg, aligs perspicuum est, *qua non siqui fructus, que g vilitates ex rebus is, que sunt ne. inanimate, percipiantur, eas nos nullo modo sine hominum manu, atque opera capere potuisse. Qui denigex bestijs fructus, ant que commoditas, nisi homines adiunarent, percipi posset? Nam & qui principes inneniendi fuerunt, quem ar quag bellua v sum habere possemus, homines certe fuerut. E multis qua Nec hoc tempore sine hominum opera aut pascere commodita-* eas, aut domare, aut tueri, aut tempestinos fru- 16 Elus ex his capere possemus. Ab eis denique & ea, *equos. que nocent, interficiuntur: & que vsui possunt es- venatio. se, capiuntur. Quid enumerem artium multitu- Medicina. dinem, sine quibus vita omnino nulla esse potuis- vent. set? Quis enim agris subnenissent? qua esset oble- Destitit, id Etatio valentium? qui victus, aut cultus, nisi tam est, distare multa nobis artes * ministrarentur, quibus rebus stat legatur, exculta hominum vita tantum destiti à victu & vt est in noncultu best arum? Vrbes varo, sine hominum cœtu plaribus.

Politica.

Themiltocles, Pericles, Duc. Athenienles. Cyrus Perfa. rum tyranus.

Agelilaus Lacedamoniorum dux. Alexander Macedonum Fatales cafus. inundantihas aguis. Pelitientia à cale corruptio. Valuitates à fuga incolaruna.

non potuissent nec adificari nec frequentari. Ex quo leges, moréfque constituti, tum iuris aqua descripno certag, vin nai disciplina, per quas bene beateg; vinitur. Quas res & man suetuto animorum consecuta, & verecundia est : effection quest vi elet vita munitior, at que dando & accipiendo permutandis q facultatibus, & comodis, nulla re egeremus. Longiores hec loco sumus, quam necesse est. Quis enim est cui non perspicua sint illa, que pluribus verbis à Panatio commemorantur? neminem neg; duce bello, nec principe domi mag. nasres, & salurares sine hominum studys gerere potuesse. Commemoratur ab eo Themistocles, Pericles, Cyrus, Agesilaus, Alexander: quos negat sine adiumentis hominum tantas res efficere potuisse. Viitur in re non dubia, testibus non neces-17 Sarys. Atq; gt magnas utilitates adipiscimur cospiratione hoininum, atque consensu, sic nulla tam detestabilis pestis est, que non homini ad homine nascatur. Est Dicaarchi liber de Interituhominum, Peripaterici magni, & copios: qui collectia Flamones ab Cateris causis, elunionis, pestilentia, vastitatis, belluarum etiam repentina multitudinis, quarum empetu docet quadam hominum generaesse con-Sumpta: deinde coparat, quanto plures deleti sunt homines hominum impetu, idest, bellis, aut seditionibus, quam omnireliqua calamitate. Cum igitur hic locus nihil habeat dubitationis, quin bomines plurimum bominibus & profint, & obfint:

15ne 0eft nlla 6-4,

È

proprium bocstatuo esse Virtutis, cociliare sibi animos haminum, & ad vsus suos adiungere. Itaq; 19. Impetus que in rebus inanimus, queq; in vsu, & tractatio- locustarum, ne belluarum fiunt viiliter ad hominu vita, arti- cuniculorum bus ea tribuunt ur operosis. Hominum autem stu- plurima perdia ad amplificationem nostrarum rerum promp-nicies homita, & parata virorum prestantium sapientia, & ni ab homivirtute excitantar. Etenim virtus omnis in tri- Mirusordo, bus rebus ferè vertitur: quarum vna est in perspi- quid optun ciendo, quid in quag, re verum, syncerumque sit, videamus, quid consentaneum cuig, quid conseques, ex quo quaque gignantur, qua cuinsque rei sit causa. Al- 20. abeo aterum, cohibere metus animi turbates, quos Gracimin nominant, appetitione que, quas illi spuae, communitaobedientes efficere rationi. Tertium is quibuscum congregamur, vis moderate & scienter : quorum Vertitur, destudys ea, que natura desiderat, expleta cumulatag habeamus: per eos denique si quid importetur 21. nobis incommodi, propulsemus: vlciscamurq; cos qui nocere nobis conati sunt, tant aq: pæna afficia- batione, tu mus quantum aquitas bumanitas q; patitur. Qui- affectiones, bus autem rationibus hac facultatem assegui pos- siones vertesimus, vt hominum studia complestamur, eaque teneamus dicemus: neque ita multo post: sed pau- 22. a casu. ca antè diceda sunt. Magnam vim esse in Fortuna in viranque partem, vel secundas ad res, vel aduersas, quis ignorat? Nam & cum prospero fla- Reflauit, id tueius viimur, ad optatos exitus prouehimur: & flauit. cum reflauit, affligimur, Hac igitur ipsa fortuna CALETOS

quid optimu alterum,ne cupiditatibus uocemus, tertium vt te æquabili. ter agamus. punens pro verlatur. tum morbus tum perturnonulli pal-Incommoda

Trium Pompeijin Thef.
Petrei in
Hisp.silioru
Pomp.
Expulsus
Camillus:
Phocion
damnatus.
Cessit inuidiz Scipio.

cateros casus rariores habet:primum ab inanimis procellas, tempestates, naufragia, ruinas, incendia: deinde, à bestijs, ictus, morsies, impetus. Hac igitur (vt dixi)rariora. At verò interitus exercituum, ve proxime trium, sepe muli orum clades imperatorum, vt nuper summi ac singularis viri:inuidia pratereà multitudinis, atque ob eas benemeritorum sepe ciuum expulsiones, calamitates, fuga: rurfusque secundares, bonores, imperia, victoria, quanquam fortuita sunt, tamen sine hominum opibus, & studys neutram in partem effici possunt. Hoc igitur cognito, dicendum est quonam modo. bominum studia ad viilitates nostras allicere, atque excitare possimus. Qualitorgior fuerit oratio, cum magnitudine viilitatis comparetur, ita fortassis etiam breuior videbitur.

Coparetur, id elt, compensetur.

> Quibus rebus commouçantur homines, vt quempiam magistratu digram putent, cique parere velint.

Primum ho.! nores homine ni ab homine deferuntur Conducta fuffragia.

O Vacunque igitur homines homini tribuunt ad eum augendum, at que honest andum, aut beneuelentia gratia faciunt, cum aliqua de causa quempiam diligunt: aut bonoris, si cuius virtutem sus piciunt, & si quem dignum fortuna quam amplissima putant: aut cui sidem habent, & bene de rebus suis consulere arbitratur: aut cuius opes metuunt: aut contrà, à quibus aliquid expectant: vt cum reges, popularé sue homines largitione aliquas proponunt: aut postremo pretio, aut mercede ducutur: qua sordidissima quidem est ratio, &

inqui-

Mercenarius

a:

ur

7,

7-

æ

inquinatissima, & is, qui ea tenentur, & illis, qui adea confugere conatur. Male enim se res habet, cam quod virtute effici debet, idtentatur pecunia. Sed quonia nonnuqua hoc sabsidiu necessariu est, quemadmodum sit viendu eo dicemus, si prisu is de rebus que virtuti propiores sunt, dixerimus. Atg, etiam subijciut se homines imperio alterius, & potestati pluribus de causis. Ducutur enim aut 23 beneuclentia, aut beneficiorum magnitudine, aut dignitates præstatia, aut spe sibild veile futurum, aut metu, ne vi parêre cogantur: aut spe largitionis promissionisque capti: aut postremo (vt sape in nostra Republica videmus) mercede conducti.

Vuliffimum ijs qui cum Imperio funt, ab omnibus amati: metui tum turpe, tum minime tutum.

D Erum auté omnium nec aptius est quicqua Lad opes tuendas, ac tenendas, qua diligi: nec alienius, quam timeri. Praclare enim Ennius: Quem metuunt, oderunt. Que qui sq; odit, perusse expetit. Multorum autem odijs nullas opes posse obsistere, si antea fuit ignotum, nuper est cognitu. Nec verò buius tyranni solum, que armis oppres- Casar tyran-Sa pertulit ciuitas, apparet, cuius maxime mor- preffus. tui interitus declaret, quantum odium hominum valet adpestem: sed reliquorum similes exitus tyrannorum: quorum haud fere quisquam interitu similem effugit. Malus enim est custos diuturnitatis metus: contrág, Beneuolentia fidelis est, vel ad perpetuitatem. Sedys, qui vi oppressos Impe- 42

110

iP.

ipfe

*inffruunt. Metu coërecrisferuile.

rio coërcent, sit sanè adhibenda sanitia, ot beris in famulos, si aliser teneri non possunt: qui verò in libera cinitate ita fe*instituunt, vt metuantur, bis nibil effe potest dementius. Quanis enim demersa sint leges alicuius opibus, quamuis tremefacta libertas, emergunt camen hac aliquando aut indicystacitis, aut occultus de bonore suffragis. Acrieres auté morsus sunt intermisse libertatis, quam retenta. Quodigitur latissime patet, negne ad incolumisatern folism, sedetiam ad opes & potentiam valet plurimum, id amplectamur, vt metus absit, charitas retineatur. Ita facilime que volumus & privatis in rebus, & in Repub.consequemur. Etenim qui se metni volent, a quibus metnuntur, eofdem metuant ipfi, neceste est Quid enim censemus superiorem shum Dinoy sum? que cruciatu timpris anci solitum, qui cultros metnes tonsorios, sandenti carbone sibi adurebat capillu? Quid Alexandrum Pharenm? quo animo vixile arbitramur, qui (vt scriptum legimus) cum vxorem Thebe admodum diligeret, tamen ad eam ex epulis in cubiculum veniens, barbarum, & eum quidem, ut scriptum est, compunctum notis Thrac.is, districto gladio subebat anteire? Pramittebat q, de stipatoribus suis, qui perscrutarentur arculu muliebres, & ne quod in vestimentis occulfugacis indi- taretur telum, exquirerent. O miserum, qui fideliore & barbarum, & stigmaticum putaret, quam coningem? Neceum fefellit opinio; ab eaest enim

Dionyfius Syracularum tyrannus.

Alexander Phæreus.

Thraces barbari, apud quos frons **Stigmatibus** compuncti, nobiliratis erat infigne, pud alios ferui aum.

ipse propter pellicatus suspicione interfectus. Nec vero vlla vis imperij tanta est, que premente meen possit esse diuturna. Testis est Phalaris, cuius est prater cateros nobilitata crudelitas: qui no ex Nobilitata insidys interyt, vt is, quem modo dixi, Alexander:non à paucis, vt hic noster : sed in quem vni- abierit, Phauersa Agrigentinoru multitudo impetum fecit. Quid? Macedones, nonne Demetrin reliquerunt, Imperium. universig se ad Pyrrbum contulerum? Quid? Lacedamonios iniuste imperantes, nonne repente à Demetrio omnes fere socy deserverunt spectatores que oriosos prabuerunt Leuctrica calamitatis? Externa humanum. libentius in talire, quam domestica recordor. Veruntamen quandiu Imperium populi Romanibe-biam à socis nesicistenebatur non iniuris, bella aut pro sociis aut de imperio gerebantur: exitus erant bellorum pugnaturi. aut mites, aut necessary. Regum, populorum, nationum portus erat, & refugium Senatus. Nostri auctum, szuiautem magistratus, Imperatorés que una hac re Syllæ victoris maxima laudem capere studebant, si prouincias, crudelitas in sisocios aquitate, o side defendissent. Itaque illud 26 patrocinium orbis terra verius, quam Imperium Delitum els, prodefijte. poterat nominari. Sensim hanc consuetudinem & leganter, ve disciplinam iam antea minuebamus: post verò captum est. Sylla victoriam penitus amisimus. Desitum est Catar Sylla enim viders quitquam insocios iniquum, cum ex- crudelior. titisset etiam in cines tanta crudelitas. Ergo in ille secuta est bonestam causam non bonesta victoria. Est enim ausus dicere hasta posita cum bena

adeò, vieria in prouer bid larismus & Defectio M acedonum rege superbo ad Pyrrhum Lacedæmo. nes ob superdeferti conMassi ia
Gasha Narbonensis,
vrbs P. R. amica, cu- 26
ius imago in
triumpho
circumlata.
Sol vidisser
prouerbialiter.

in foro venderet, & bonorum virorum, & locuple. tum, & certe ciuium, pradam suam se vendere. Secutus est, qui in causa impia victoria etiam fœdiore, no solum singulorum ciuium bona publicaret sed vninersas prouiricias, regionesque vno calamitatis *genere comprehenderet. Itaque vexatis, & perditis exteris nationibus, ad exemplum amissi Imperiy portari in triumpho Massiliam vidimus, & exea wrbe triuphare, sine qua nunquam nostri Imperatores ex Transalpinis bellis triumpharunt. Multa pretereà commemorarem nefariam socios, si hoc uno sel quiequam vidisset indignius. Iure igitur plectimur. Nisienim multoru impunita scelera tulissemus, nunquam ad vnum tanta peruenisset licentia: à quo quidem rei familiaris ad paucos, cupiditatum ad mulios improbos venit hereditas. Nec vero unquam bellorum ciuilium semen, & causa deerit, dum bomines perditi hastamillam cruenta & meminerint, & sperabut, quam P. Sylla cum vibraffet distatore propinguo suo, idem sexto & tricesimo anno post à sceleratione hastanonrecessit. Alter aute, qui in illa distatura scriba fuerat, in hac fuit questor vrbanus. Ex quo debet intelligi, talibus pramijs propositis nunquam defutura bella civilia. Itaque parietes urba modostant & manet, ique ipsi iam extrema scciera metueses: rem vero publicam penitus amifimus. At q in has clades incidimus (redendum est enim ad propositum) du metui, quam chari

St. Ra Syllæ, & Cararis. Cornelius in priore feriba tantum, in posteriore etiam quæ-stor. Modò non referrur ad fiant, non etiam impe-sium.

2.

2-

2-

n

chari est, & diligi maluimus. Qua si Po. Roms iniuste imperanti accidere potuerunt, quid debent putare singuli? Quod cum perspicuum sit, Beneuolentia vimesse magnam, Metus imbecillem: se. Exemplum à quitur vt disseramus, quibus rebus possimus facilime eam, quam volumus, adipisci cum honore, & fide Charitate. Sed ea non pariter omnes egemus. Nam ad cuinsque vitam instituedam accommodandum est, à multisne opus sit, an satis à paucis deligi. Certumigitur boc sit, idá & primum, & maxime necessarium, familiaritates habere fidas amantium nos amicorum, & nostra mirantium. Hac enimest unares prorsus, ut no differat usultuminter summos, & mediocres viros, eaq; est vtrifg, propemodum comparanda. Honore, & gloria, & beneuolentia ciuium fortasse non aque omnes egent: sed tamen si cui bac suppetunt, adiuvat aliquantum tum ad catera, tum ad amicitias co- Lalius Ci.de parandas. Sed de Amicitia alio libro dictum est, Duo libri qui inscribitur Lalius: nunc dicamus de Gloria, Cic. de Gloquanquam ea quoque de re duo sunt nostri libri: sed atting amus, quandoquidem ea inrebus maioribus administrandis adinuat plurimum.

Tribus maxime adduci multitudinem, vt honore dignum aliquem ducat: Beneuolentia, Fide, & Admiratione.

CUmma igitur, & perfelta Gloria constat ex tribus bis: si diligit multitudo, si sidem habet, si cum admiratione quadam honore nos dignos putat.

M. T. CICERONIS 06

sat. Hac autem (sest simpliciter, breuiterque dicendum) quibus rebus parintur à singulis, essdem fere à multitudine. Sed est alius quoque quidam aditus ad multitudinem, ut in universorum animos tanquam influere possimus.

Quæres homini multitudinis beneuolentiam concilient.

Liberalitas optima conciliati ix amorum.

Humanitas

grata populo

C primum de illis tribus, qua ante dixi, Bene-Quolentia pracepta, videamus: que guidem be-28 nesicijs capitur maxime. Secundo autem loco benesica voluntate Beneuo'entia mouetur, etia sires forte non suppetit. Vehementer aute amor multitudinis comoustur ipsa fama, & opinione liberalitatis, beneficentia, institia, fidei, omniumque earum virtutu, que pertinent ad mansuetudine mo-26 ru, ac facilitatem. Etenim illudipsum quod deco+ & benignitas ru, honestumg, diximus, quia per se nobis placet, animosque commum natura, & specie sua commonet, maximeg, quasi perlucet ex is, quas commemorani virtutibus, ideireo illos, in quibus eas virtutes esse remur, à natura ipsa delegere cogimur. Atque ha quidem sunt causa delegende granissis

> Quibus rebus efficiatur, vt nobis habeatur fides. I Ides aute vt habeatur, duabus rebus effici potest. Si existimabimur adepti coiunctam cum 30 iustitia prudentiam. Nam & ys sidem habening quos plus intelligere quam nos, arbitramur, quos que & futura prospicere credimus, & cum res ilgatur, in discriming ventum sit, expedireremet

ma:possunt enim praterea nonnulla esse leusores.

cossium ex tempore capere pose. Hanc enim omnes existimat villem, veramque prudentiam. lustis autem, or fidis hominibis, id est, viris bonis, ita fides babetur, vt nulla sit in bis fraudis ininriag, suspicio. Itaq; his salutem nostram, his for- suspecta fine tunas, bis liberos rectissime comitti arbitramur. Iuftiria pru-Haru igitur duarum ad sidem faciendam institia dentia. plus pollet : quippe cum ea sine prudentia satis babeat autoritatis, prudetia sine institia nibil valet adfaciendam fidem. Quo enim quis versutior, & callidor est, boc invisior & suspection, detracta opinione probitatis. Quamobrem intelligentie iustitia coniuncta, quantum volet habebit ad faciedam sidem virium : institia sine prudetia multum poterit: sine institia nibil valebit prudentia. Sed ne quis sit admitatus, cur cum inter omnes philosophos constet, à még ipso sepe disputatum sit, qui vnam haberet, omnes habere virtutes: nunc sta seiunga, quasi possit quisqua, qui non idem prudens Aliter in exsit, instrus esse. Alia est illa, cum veritas ipsa lima- actis disputatur in disputatione. subtilities al:a, cum ad opinio- terin præcitionibus, aline comune omnis accomodatur, oratio. Quaobrem piendo, aut vt vulgus, ita nos hoc loco loquimur, vt alios for- loquimur. cohortando tes, alios bonos viros, alios prudentes dicamas. Popularibus enim verbis est agendu, & vsitatis, cum loquimur de opinione populari: idque eodem modo fecit Panatius. Sed ad propositum renertamur.

Quæ res multitudinis admirationem moueat: quæ contrà contemptum.

Erat

Rat igitur ex tribus, qua ad gloriam pertinet, L hoc tertium, vt cum admiratione hominum honore ab his digni indicaremur. Admirantur igitur communiter illi quidem omnia, que magna, & prater opinionem suam animaduerierunt : separatim autem in singulis, & perspiciunt nec opinata quadam bona. Itaq; eos viros suspiciut maximisq; efferunt laudibus, in quibus existimant se excellentes quasdam & singulares virtutes perspicere. Despiciunt autem eos, & contemnunt, in quibus nihil virtutis, nihil animi, nihil neruorum putant. Non enim omnes eos contemnunt, de quibus male existimat. Nam quos improbos, maledicos, fraudulentos putant, o adfaciendam iniuria instructos, eos haud contemnunt quidem, sed de his male existimant. Quamobrem (vt ante dixi) contemnantur y, qui nec sibi, nec alteri prosunt, (vt dicitur) in quibus nullus labor, nulla industria, nulla cura est. Admiratione autem quadam afficiuntur y, qui anteire cateros virtute putatur, & cum omnicarere dedecore, tum verò is vitis, quibus aly non facile possunt obsistere. Nam & voluptates blandissime domine, sape maiores partes anima à virtute detorquet: & dolorum quum admouentur faces prater modum plarique exterrentur. Vita, mors, divitia, paupert as, omnes homines vehement: simè permouent. Qua qui in viraque partem excelso animo, magnóque despiciunt, cumque aliqua his ampla, & honesta res obiecta

Nec sibi nec alijs vules prouerbio dicti. Admiratio à continentia.

Voluptates dominæ.
Admiratio à magnanimitate.

est, totos ad se convertit, & rapit, tum quis non admiretur splendorem pulchritudinemque virtutis? Ergo & bec animi despicientia admirabilita- 31 Admiratio. tem magnam facit : & maxime institia, ex qua à iustitia. vna virtute viriboni appellantur, mirifica quadam res muititudini vedeturinec iniuria. Nemo 32 enimiustus esse potest, qui mertem,qui dolorem, qui exilium, qui egestatem timet, aut qui ea, qua his sunt contraria aquitati anteponit. Maximeg, A pecuniaru admirantur eum, qui pecunianon mouetur: quod contemptu. in que viro perspectum su, bunc dignum spectutu arbitrantur. taque illa tria.que proposita sunt ad gloriam, omnia susticia conficit : & beneuolentia, quod prodesse vult plurimis, & ob eandem cansam sidem & admirationem, quod eas res spernit, & negligit, ad quas plarique inflammati auidirate rapiuntur. Ac mes quidem sententis, omniaratio, & institutio vita, adiumenta hominum desiderat. In primisq; vt habeas, quibuscum possis familiares conferre sermones: quod est difficile, niss speciem pra te boui viri feras. Ergo & solitario Iustiz opl-bomini, atque in agro vitam agenti, opinio iusti- nio adomnes tia necessaria est, eoque etiam magis, quod si eam vita partes non habebunt, ininsti habebuntur: É nullis prasidys septimultis afficietur iniurys. Atg, ys etiam, A minore exqui vendunt, emunt, conducunt, iocant, cotrahen- emplum. disgnegotys implicantur, institua ad rem gerenda necessaria est. Cuius tata vis est ve nec illi quidem, qui maleficio, & scelere pascutur, possint sine ยแล

2678

Leges latronum inter iplos. Bargulus,& Viriatus latrones ob æquitatis opimonem potentes. Cell runt, verecunde, quum victos fignificet. Viurpatur, id eft, valgo nominatur. Herodorus in Thalia, & Clio. *alias fruende. Inflitiz opinio primumi reges lecit.

vllaparticula institue vinere. Nam qui corum cuipiam qui vnà latrocinantur, clam furatur aliquid aut eripit, is sibine in latrocinio quidemrelinquit locum. Ille autem, qui e Archipirata dicitur, nisi aquabiliter pradam dispertiat, aut occidetur à socies, aut relinquetur. Quinetia leges latronum esse dicuntur, quibus pareant, quas obsernent. Itaque propter aquabilem prada partitionem & Barqulus Illyricus latro (de quo est apud Theopompu) magnas opes habuit : & multo maiores Viriatus Lusitanus, cui quidem etiam exercitus nostri, Imperatorés que cesserunt: quem C.Lalous, is qui sapiens v surpatur, pretor fregit, & cominuit, ferocitatemque eius itarepressit vt facile bellum reliquis traderet. Cum igitur tata vis iustirie sit, vt ea etiam latronum opes firmet, at que augeat, quantam eius pim inter leges, & indicia, & instituta Reipublica fore putamus? Mihi quide non apud Medos solum (vt ait Herodotus) sed etiam apud maiores nostros,* seruanda institua cansa videntur olim bene moratireges constituti: nam cum premeretur initio multirado ab ys, qui maieres opes habebant, ad unum aliquem confu-35 giebant virtute prastantem: qui cum probiberet iniuria tenuiores, equitate constituenda, summos cuminfimis pari inveretinebat. Eademg constituendarum legum fuit causa qua regu. Ius enim semp: r quesitum est aquabile, neque enim aliter effet iss. Id fi ab vno insto, & bono viro consequebanture

5267a

quebantur, eo erant contenti: cum id minus contingeret, leges sunt inuenta, qua cum omnibus semper una aique eadem voce loquerentur. Ergo boc quidem perspicuum est, eos ad imperandum deligi solitos, quorum de institia magna effet opiniomultitudinis. Adiuncto vero bos, vi idem etiam prudentes haberentur, nibil crat, quod bomines his autoribus non posse consequi se arbitrarentur.Omniigitur ratione colenda, & retinenda 36 institia est, tum ipsa propter se (na aliter institia non esset) tum propter amplificationem honoris & gloric. Sed vi pecunia querenda non folum ratio Honoris vel est, sed etiam collocanda, que perpetuos sumptus deferendi suppeditet, nec solum necessarios sedetiam libera- modus. les: sic gloria & quarenda, & collocanda ratione est. Quanquam præclare Socrates hac via ad glo- 37 Compendia. riam proximam, & quasi Empendia am dicebat man, deft, esse, si quis ageret, vt qualis haberi vellet, talis es- expedicam & breuem ageset. Quods qui simulatione, & inani ostentatione, re radices, ve & fisto non mode sermone, sedetiam vultustabi- agere imas, agere gein lem se gloriam consequi posse rentur, vehementer mas. errant. Veragloria radices agit, atque etiam pro- Nihil fucapagatur: ficta omnia celeriter tanquam foscult num. decidunt, nec simulatum potest quicqua esse diu- 38 turnum. Testes sunt permulti in vtramque partem, sed breuttatis causa, familia erimus contenti una. Tyberius enim Gracchus Publig filius tandin ludabitur, dum memoria rerum Romanarum manebit. Ateius filij nec viui probabantur à M 3 bonis,

numerum. bomis, & mortui obtinent * nomen iure casorum.

Nobilibus curandum ne quid ma iorum imaginibus ind:g-v num com-

Nouis fumlitentur.

mittant.

Qui igitur adipisci veram gloriam volent, institie fungantur officys. Ea que essent, dictum est libro superiore. Sed vi facilime quales simus, tales este videamur, etsi in eo ipso vis maxima est, vi simus y, qui haberi velimus, tamen quadam pracepta danda sunt. N.m si quis ab incunte etate babet causam celebritatis, o nominis, aut a patre acceptam (quod tibi mi Cicero arbitror contigisse) aut aliquo casu, ai q fortuna: in hunc oculi omnium conuciantur, atq; in eo, quid agat, quemadmodum vinat, inquiritur: & tangua in clarifopus ve nobi- sima luce versetur, in nullum obscurum potest nec dictum eius esse, nec factum. Quorum autem pri. ma atas propter humilitatem, & obscuritatem in hominum ignoratione versatur, bisimulaciunenesesse caperunt, mage a spectare, & adearectis Studys debent contendere. Quod eo firmiore animo facient, quia non modo non innidetur illi atati, verum etiam fauetur.

> Adolescentes, quibus rebus populo primum commendantur.

D Rima igitur est adolescenti commendatio ad gloriam, si qua ex bellicis rebus compararipotest:in qua multi apud maiores nostros extiterut: semper enim ferè bella gerebantur. Tua autem &tas incidit in id bellum, cuius altera pars sceleris nimium habuit, altera fælicitatis parum. Quotamen in bello cum te Pompeius ale alteri prafecislet,

Cælariana & Pompeiama Cic. filius alæpræfe- .e Aus, si dijs placet.

m.

ti-

li-

les

fi-

a-

te

a.

i-

li

2-

C

set, magna laudem & à summo viro, & ale exercitu confequebare equitado, saculando, ominiaque militari labore tolerado. Atg. ea quidem tua laus pariter cum Repub.cecidit. Mibiantem hec oratio suscepta no de te est, sed de genere toto, quamobrem ad ea, que restant, pergamus. Vi igitur in reliquis rebus multo maiora sun: opera animi, quam corporis: sic bares, quas per sequimur ingenio, ac ratione, gratiores sunt, quam illa, quas viribus. Prima igitur commendatio proficiscitur à modestia, tum pietate in parentes, tum in suos beneuolentia. Facilime autem, & in optimam partem cognoscutur adolescentes, qui se ad claros & sapientes viros, bene consulentes Reipublica contulerunt:quibuscum si frequentes sunt, opinionem afferunt populo, eorum fore se similes, ques sibi ipsi delegerunt ad imitandum, P. Rutily adolescentiam ad opinionem & innocentia, & iuris scien- miliaritas. tia P. Mutij commendavit domus. Nam Lucius Crassus ado. quide Crassus cum esset admodum adolescens, non satione C. aliunde mutuatus est, sed sibi ipsi peperit maxima Carbonis laudem ex illa accusatione nobili, & gloriosa. Et ciuis nobiliqua etate qui exercetur, laudibus affici solent (vt tatus, Cauc Demosthenem accepimus) ea at ate L. Crassus o tatum legas, stendit id se in foro optime iam prameditatum facere quod etiam tum poterat domi cum laude me- habent exditari. Sed cum duplex sit ratio orationis, quarum in altera sit serme, in altera contentio: non est id cum sensu quidem dubium, quin contentio orationis pluri-conuenit.

lescens accunobiliffimi impræmedivt magna quædam emplaria,

104 M. T. CICERONIS

Affabilltas.

Eloquentia

Senatoria, oratio forenfis ad gloria parandam vberior.

mum valeat, & maiorem vim babeat ad gloria. Ea est enim, quam eloquentiam dicimus. Sed tamen difficule dictuest quantop reconciliet animos hominum comit as affabilitafq fermonis. Extant epistole & Philippi d Alexandru, & Antipairi ad Cassandrum. & Antigoniad Philippum filiu, trium prudentissimoru, (sis enim accepimus)quibus pracipiunt, vi orazione benigna multitudinis animos ud beneuolentiam aliciant, militesque blande appellando sermane deliniant. Que autem in multitudine cum cotentione habetur oratio, ea sepe universam excitat gloriam. Ni agna est enim admiratio copiose, sapientéry; dicentis quem qui audiut, intelligere ettam, & sapere plus, quam ceteros arbitratur. Si vero irest in oratione mista modestie granitas, nilaamirabilius sieri potest: eog; magis, fea sunt ix-adolescente. Sed cum sint plurima causarum genera, que eloquentiam desiderant, multique in nostra Repub.adolescentes & apud indices & apud Senaium dicende landem assequuti sint, maxima admiratio est in indicus: quorum ratio duplex est. Nam ex accusatione, & defensione constat: quarum et si laudabilior est defensio, tamen etiam accusatio probata persace est. Dixi paulo ante de Crasso: idem fecit adolescens M. Antonius. Etiam P. Sulpity eloquentiam acensatio illustrauit, cum seditiosum, & inutilem cine C. Norbanum in indicinm vocauit. Sed boc quidem non est sape faciendum, nec unquam nisi aut

a-

05

nt

25

10

n

a

aut Reipublice causa, vt duo Luculli: aut patroci- Rard accusanio,vi nos pro Siculis, pro Sardis: pro M. Al icnus. butio Inlines Casar. In accusando etiam Manlio, Accusatio L. Fusiy cognitaindustria est. Semelioitur, aut no prosaidis. sepecerte. Sin erit cui faciendum sit sepius, Reipub. tribuat hoc muneris, cuius inimitos vlcisci sepius, non est reprehendendu: modus i amen adsit. Durienim hominis, vel potius vix hominis videtur, periculum capitis inferre multis. Id enim cum periculosum ipsi est, tum ettam sordidum ad famam, committere, vt accufator nominetur. Quod contigit M. Bruto summo genere nato, illeus filio, Brutus accuqui iuris ciuilis inprimis peritus fuit. At quetiam fator veheboc praceptum officie deligenter tenendum est, ne quem unqua innocentem indicio capitis arcessas. Id enim sine scelere sieri nullo pacto potest. Nam quidest tam inhumanum, quam eloquentia anatura ad salutem hominum; & ad conservationem datam, ad bonorum pestem, perniciemque conuertere? Nec tamen vt hoc fugiendum est, ita haben- scelestum, dum est religioni, nocentem aliquado & nefariu, accusare inimpiumg defendere. Vult hoc multitudo, patitur humanum cosuetudo, fert etiam humanis as. sudicis est sem- defendere per in causis verum sequi, patroni, nonnunquam nocentem. verisimile, etiam si minus sit verum, desendere. Quod scribere (prasertim cum de Philosophia scriberem)non audere,nisi idem placeret graussimo Stoicorum Panetio. Maxime autem & glo- Maxima ex ria paritur, & gratia defensionibus : eog, maier, si desendendo

quando

quando accidit, vt ei subueniatur: qui petentis alicuius opibus circumueniri, vrgerig, videtur: vt nos & sape ali às. & adolescentes contra L. Sylla Adolescentes dominantis opes pro Sext. Roscio Amerino feciid est, anno. mus: que (vt scis) extat oratio.

Duplex liberalitatis genus, & quatenus ad concili-andam multitudinem adhibendum.

Ed expositis adolescentum officies, qua valeant Dad gloriam adipiscendam, deinceps de Beneficentia ac Liberalitate dicendum est. Cuius est ra-40 tio duplex. Nam aut operabenigne fit indigentibus, aut pecunia. Facilior est hac posterior, locupleti prasertim: sedikalautior, ac splendidior, & viro forti clarog, dignior. Quanquam enimin vtroque inest gransicando liberalis voluntas, tame 41 altera ex arca, altera ex virtute depromitur. Largitiog, que fit ex re familiari, fonte ipsum benignitatis exhaurit: ita benignitate benignitas tollitur. Qua quò in plures v sus sis, eò minus in multos vii possis. At qui opera, id est, virtute, & industria benefici, & liberales erunt, primum quo pluribus profuerint, eo plures ad benigne faciendum adiutores habebunt: deinde consuctudine benesicentia paratiores erunt, & tanquam exercitatiores ad bene de multis promerendu. Praclare in epistola quada Alexandrū filiū Philippus accusat, quod largitione beneuoletiam Macedonum consectetur. Quate, malum, inquit, ratio in istam 12 speminduxit, vt eos tibi fideles putares fore, quos pecunia

Largitiones multis de caulis vitan-

pecunia corrupisses? An inidagis, vt Macedones non to regem suum sed ministrum. & prabitorem putent? Que quid sordidius regi? Melius etiane, run sordidzo quod largitionem corruptelam dixitesse. Fit enim to petitierz. deterior, qui accepir, aique adidem semper expe-Etandem paration. Hoc ille fino : sed pracepta putemus omnibus. Quamobrem id quidem non est dubinim, quin illa benignitas que constat ex opera o industria & honestior sit, & latius pateat, & possit prodesse pluribus. Nonnunquam tamen est largiendu, nec hoc benignitatis genus omnino repudiandum est: & sape idoneis hominibus indigentibus de re familiari impertiendum, sed diligenter. atque moderate. Multi enim patrimonia esfuderunt, inconsulte largiendo. Quid autem est stultius, quam quod libenter facias, curare vt id diutius facere non possit? L'ique etiam sequentur largitionem rapina. Cum enim dando egere caperint, alienis bonis manus afferre cogutur. It a cum beneuolentia comparada causa benefici esse velint, non tanta studia assequentur corum, quibus dederunt, quanta odia eorum, quibus ademerunt. Quamobrem nec ita claudeda est res familiaris, vi eam benignitas aperire non possit: nec ita rese- dolio pertiso randa, vt pateat omnibus. Modus adhibeatur, 1993 referatur ad facultates. Omnino meminisse debe- fuía aqua mus, id quod à nostris bominibus sapissime vsurpatum,iamque in prouerbij consuetudinem venit: tur,ita nec Largitionem fundum non habere. Etenim quis potest

translatum: qued vt innunquam tamé implepopulus largitionibus.

potest effe modus, cum idem & qui consueuerunt, & illudidem alij desiderent? Omnino duo sunt genera largorum: quorum alteri Prodigi dicuntur, alteri Liberales. Prodigi, qui epulis, & viscera-Viscerationes tionibus, & gladiatorum muneribus, ludorum, venationimg; apparatu pecunias profundunt, in eas res quarum memoriam aut breuem, aut nullam

Muuera gla. sint relicturi omnino. Liberales autem, qui suis facultatibus aut captos à prædonibus redimunt, aut Ludorum, id as alienum suscipiunt amicorum, aut in filiarum elt, comædicollocatione adinuant, aut opitulantur vel in re tragædiarfi,

cum nouæ quædam fere populo es hibentur.

convina è

carnibus.

diatorum,

spectacula.

cruenta.

arum, aut

Collocatione cum nuptum dantur.

Notatus à Cicerone Theophra-

ftus.

Ad multitu. dinem delin endam in multis exemplaribus non Miror in malam par tem.

Venationum, quarenda, vel augenda. Itaque miror, quid in mentem venerit Theophrasto, in libro, quem de dissitys scripsit, in quo multa preclare, illud absurde. Est enimmulius in laudanda magnificentia, & apparatione popularium munerum:taliumque sumptuum facultaten fructum dinitiaru putat. Mibiautem ille fructus liberalitatis, cuius exepla pauca posui, mulio & maior videtur, & certior. Quanto Aristoteles grauins, & verius nos reprehendit, qui bas effusiones pecuniarum non admiremar, que fiunt ad multitudinem delinienda: at ig qui ab hostibus obsidetur, si emere aque sextarium mina cogeretur, boc primo incredibile videri, omnesq; mirari, sed qui attenderimius, venia est adscriptu. necessisati dari: in bis immanibus iacturis, infinitisq; sumptibus nibil nos magnopere mirari. prasertim cum nec necessitati subueniatur nec dignitas augeatur, ipsaq; illa delinitio multitudinis ad

brene,

brene, exigung, sit tepus, eag, à leuissimo quog animo:in quo tamen ipso una cu satietate, memoria quoq; moriatur voluptatis. Bene etiam colligitur, hac pueris, & mulierculis, & seruis, & sernorum similimis liberis escegrata: grani verò homini, & ea que fiunt indicio certo ponderanti, probari posse nullo modo. Quanquam intellige in nostra cinitate inuetera Je iam bonis temporibus, ut splendor Ædilitatum ab optimis viris postuletur. Itaque & P Crassus cum cognomine dines, tum copis, functus est adilitio maximo munere. Et paulo post L. Crassus cum omnium hominum moderatissimo Q Mutiomagnificetissima adilitate functus est. Deinde C. Claudius Appiy filius. Multi post, Honestis de Luculius, Hortensius, Syllanus. Omnes autem P. dæ nonnun-Lentulus me consule vicit superiores. Hunc est quam largi-Scaurus imitatus. Magnificentissima vero nostri modice. Pompey munera secudo consulatu: in quibus omnibus quid mibi placeat, vides. Vitanda tamen est Mos antisufficio auaritie. Nam Mamerco homini ditissi- mam partem mo pratermissio adilitatis Consulatus repulsam Herculi conattulit. Quare & sipostulatur à populo, bonis vi- tescercrit ris non desiderantibus, attamen approbatibus, fa- vnde deciciendu est, modo pro facultatibus, ut nos ipsi feci- lanam parté mus: & si quando aliqua res maior, ut que vtilior Plantus noz populari largitione acquiritur: vt Oresti nuper prandia in semitis decima nomine magno konori fuerunt. Ne Marco quidem Seio vitio datum est, quod in caritate annona asse modium populo dedit.

Alias hicereum numulum fignificat.

Qui citra largitiones vllos hono res funt confequuti.

Nostro anno Emphasis est. Quibus in tebus sumptus huiut nodi rectius collocantur.

Propylça Minerue id eft vestibula sumptuosius cæpta inuidiam attulê re Pericli.

dit. Magna enim se, & inneterata inuidia, nec turpi iactura: quando erat adilis,nec maxima, liberauit. Sed honori summo nuper nostro Miloni fuit, quod gladiatoribus emptis Reipub.causa, que salute nostra continebatur, omnes Publy Clody conatus, furoresque compressit. Causa igitur lirgitiones est, si aut necesse est, aut viele. In his autem ipsis mediocritatis regula optima est. L. quidem Philippus Q. Faby filius, magno vir incenio, inprimify clarus gloriari solebat, se sine vilo mune. re adeptum esse omnia, que haberentur amplissima. Dicebat idem Cotta Curio. Nobis quoq; licet in boc quodam modo gloriari. Nam pro amplitudine bonorum, quos cunctis suffragys adepti sumus, nostro quidem anno, qued cotigit eorum nemini quos modo nominaui, sant exiguus sumptui adilitatis fuit. Atgetiamilla impensa meliores, muri, naualta, portus, aquarum ductus, omniág;, que ad v sum Reipublica pertinent. Quanquam enim quod prasens tanquam in manu datur, iucundus est: tamen hac in posterum gratiora sunt. Theatra, porticus, noua templa, verecundius reprehedo propter Pompeium: sed doctissimi improbant, vt & bic ipse Panatius, quem multum in his libris secutus sum, non interpretatus: & Phaleraus Demetrius, qui Periclem principem Gracia vituperabat, quod tantam pecuniam in praclara illa Propylaa coniecerit. Sed de hoc genere toto in his libris quos de Repub. scripsi, diligenter

est disputatum. Tota igitur ratio talium largitionum genere vitiosa est, temporibus necessaria, & *samen ipsa & adfacultates accommodanda, & mediocritate moderanda est.

Privata liberalitas in quos, & quatenus exercenda.

Nillo autem altero genere largiendi, quod à liberalitate proficiscitur, non uno modo in disparibus causis affecti esse debemus. Alia causa est eius, qui calamitate premitur, & eius qui res me- Adsuccurliores quarit, nullis suis rebus aduersis. Propensier promptiores benignitas esse debebit in calamitosos, nisi forte esse oportet erunt digni calamitate. In ist amen, qui se adin- nandum. uari volent, non vt ne affligantur, sed vt ad altiorem gradum ascendant, restricti omnino esse nullo modo debemus: sed in deligendis idoneis indicium, & diligentiam adhibere. Nam praclare Ennius:

Benefacta male locata, malefactuarbitror. Quod autem tributum est bono viro, & grato, in eo cum ex ipso fructus est, tum etiam ex cateris. trariorum Temeritate enim remota gratissima est liberalitas, cóg, eam studiosins plarig, laudant, quod sum- tissimum micunsa bonitas comune perfugium est omniu. Danda ioutur opera est, vit ens beneficies quamplarimis afficiamus, quorum liberis, posterisque prodatur memoria, vt his ingratis esse non liceat. Omnes enim immemorem benefici, oderut:camq, iniuriam in deterrenda liberalitate sibi etiam sierieuma qui faciat, communem hostem teruioru putant.

Carmen adnominationibus & conreciprocatio.

Ve alij fint ad pugnam promptiores, & neegeltas faciate

putant. Atque hec benignitas etiam Reipu.vtilis est, redimi e servitute captinos, locupletari tenuiores, quod quidem vulgo solitum fieri ab ordine norum cupidos stro, in oratione Crassi scriptum copiose videmus. Hancergo consuctudinem benignitatis largitioni munerum longe antepono. Hac est grauium hominum, atque magnorum: illa quasi affentatorum populi, multitudinis leuitatem voluptate quasititillantium. Convenit autem tum in dando muntficum effe, tum in exigendo non acerbum: in omnique re contrahenda, vendendo, emendo, conducendo, locando, vicinitatibus & confinis aquum, & facilem, multa multis de iure suo cocedentem: à litibus verò, quantum liceat, & nescio an paulo tlas etiam, quam liceat, abborrentem. Est enim non modo libera!e.paulum nonunquam de suo iure decedere, sed interdum etiam fructuosum. Habeda autem est ratio rei familiaris quam quidem dilabi sincre flagiciosum est: sed ita, vi l beralitatis, avaritieg absit suspicio. Posse enim liberalitatevti, non spoliantem se patrimonio, nimiru is est pecunia fructus maximus. Recte etiam à Theophrastoest landata bospitalitas, est enim (vt mihi quidem videtur) valde decorum, patere domos hominum illustrium illustribus hospitibus. Idque etiam Reipu.est ornamento, homines externos hoc liberalitatis genere in orbe nostra non egere. Est anie etiam vehementer vtile bis, qui honeste posse

multa volunt, per hospites apudexternos populos

walere

Paululum ali is de suo iure concedere, liberalitatis species

Hospitalitas publice priuatimque vtilis ad multa valere opibus, & gratia. Theophrastus quidem scribit, Cimonem Athenis etiam in suos curiales Cimonis Laciadas hospitalem fuisse. Ita enim instituisse, in contribu-& villicis imperausse, vt omnia praberentur, les luos. quicunque Laciades in villam sunm dinertisset.

In altero beneficentie genere, quod operis constat, multum valere iuris prudentiam, longe plurimum eloquentiam.

O va autem opera, non largitione, beneficia da-vur, bac tum in uniuer sam Rempublicam, tū in singulos ciues conferuntur. Na in iure cauere, consilio innare, at que boc scientia genere prodesse quam plurimis, vehementer & ad opes augendas pertinet & ad gratia. Itaq; cum multa praclara Antiquitas maiorum, tum quam optime constituti luris ci- bita iuris. uilis summo semper in honore fuit cognitio, at que prudentia. interpretatio: quam quidem ante hanc confusione temporum in possessione sua principe retinuerunt: nunc vt honores, vt omnes dignitatis gradus, sic buius scretia spledor deletus est. Idg eo indignius, quod eo tempore boc contigit, cum is effet, qui omnes superiores, quibus honore par esset, scientia facile vicisset. Hac igitur opera grata multis, & ad beneficies obstringendes homines accommodata. Atque buic arti sinitima est dicendi grauiter fa- Dicendi sacultas, & granier, & ornatior. Quid enim Elo- fertur. quentia prastabilius, vel admiratione audientiu, vel spe indigentium, veleorum, qui defensi sunt gratia? Huic quoque ergo à masoribus nostris est

CICERONIS 114

Turpis mer cenaria eloquentia.

*quam. Exleuioribus quoque operis gratiam conciliarı.

in tota dignitate principatus datus. Deserti igitur hominis, & facile laboratis, quodque in patrys est moribus, multoru caufas, & non granate. fed gratuito defendent is, beneficia, & patrocinia late patent. Admonebat me res. ve hoc quoq, leco intermissionem eloquetia, ne dicam internu, deplorare, nisivererer, ne de mcipso aliquid viderer queri. Sed tamen videmus, quibus extinctis oratori. bus quam in paucis spes, quanto in paucioribus facultas quam in multis sit audacta. Cum autem omnes no possint, ne multiquidem, aut lurisperiti esse, aut diserti: licet tamen opera prodesse multis, beneficia petentem, commendantem indicibus, aut magistratibus, vigilante prore alterius, eos ipsos, 45 qui aut consulunt, aut defendunt, rogantem. Quod qui faciunt, plurimum gratia consequitur, latissimeg; corum manat industria. I am illud nor sunt admonendi test enim in promptu) vt animaduertant, cum alios inuare velint, ne quos offendant. Sape enim aut eos ladunt, quos no debent: aut eos, quos non expedit. Si imprudentes, negligentia est: sissientes, temeritatis. Viendum etiam est excusatione aduersus eos, quos inuitus offendas, qua-Aut vitanda, cunque possis, quare id quod feceris, necesse fuerit, nec aliter facere potueris: caterifq; operis & officyserit, quod violatum est, compensandum.

aut mitiganda offentio.

> Operam apud tenues, & bonos rectius quam apud locupletes coilocari: nulli tamen nisi iusta in re præstandam esse.

C Edcum in hominibus inuandis aut mores spe-Etari, aut fortuna soleat, dietu quidem est procline: itag, vulgo loquuntur, se in beneficiys collocandis mores hominum, non fortunam segui. Honesta oratio est: sed quis est tandem, qui inopis, & optimi viri causa non anteponat in opera danda gratiam fortunati, & potentis? A quo enimexpeditior, & celerior remuneratio fore videtur, in eum ferè est voluntas nostra propensior. Sed animadnertendum est diligentius, que natura rerum st. Nimirum enim inops ille, si bonus est vir, etiam si referre gratiam non potest, habere certe potest. Commode autem, quicunque dixit. Pecuniam qui Lepidissima habeat, non reddidisse: & qui reddiderit, non ia ha- interrelatam bere: gratiam autem o qui retulerit, habere : 6, gratiam,& qui habeat, retulisse. At qui se locupletes, honora-cuniam. 46 tos, & beatos putant, hine obligari quidem beneficio volunt : quinetiam beneficium e dedisse arbitrantur, cum ipsi, quamuis aliquid magnum acceperint: at que etiam à se aut postulari, aut expe-Starialiquid suspicantur. Patrocinio verò se vsos, aut clientes appellari, mortis instar putat. At ve- Mortis inroille tenuis, cum quicqua factum sit, se spectatu, star, id est, exno fortunam putat: non modo illi, qui est meritus, lum. sed etiamillis, à quibiu expectat (eget enim mulsis) gratum se videri studet. Neque verò verbis auget suum munus, si quo forte fungitur, sed etia extennat. Videndumg, sllud est, quod si opulentu, fortunatumque defenderis, in illo uno, aut forte in liberis

Humilis probitas.

Contentionem, id eft, consultationem, & collocationem.

Themistocles apophtheg-Malo virum quam fine viro pecuniá. Nihil dici potuit vel granius vel festiuius. Turpi in caula nemini commodan-" da opera. * per iniuridir.

liberis eius manet gratia: sin autem inopem, probumi tamen, & modestu, omnes non improbi humiles (qua magna in populo multitudo est) prasidin sibi paratum vident. Quamobrem melius apud bonos quam apud fortunatos beneficium collorari puto. Danda tamen omnino operaest, vt omni generi satisfacere possimus. Sed sires in contentionem veniet, nimirum Themistocles est autor adbibendus, qui cum consuleretur, virum bono viro pauperi, an minus probato diuiti filiam collocaret: Ego,inquit, malo virum, qui pecunia egeat, quam pecuniam, que viro. Sed corrupti mores, fine pecunia, depranatique sunt admiratione divitiarum: quarum magnitudo quid ad vnumquenque nostrum pertinet? Illum fortasse adiunat, qui habet : ne id quidem semper. Sed fac unare: potentior sane sit, bonestior verg quomos? Quod sietiam bonus erit vir,ne impediant divitia, quò minus inuetur, modo ne adiunent : sit q omne ind cium, non quam locuples, sed qualis quisque sit. Extremum autem praceptum in beneficiys, operág, danda est, ne quid contra aquitatem contendas, ne quid* pro iniuria. Fundamentu enim perpetua comedationis, & fama, est institia, sine quanibil potest esse laudabile.

> Liberalitas in vniuersam multitudinem modice exercenda, exactiones, non nisi in iusta necessitudine.

SEà quoniam de eo genere beneficiorum distum est, qua ad singulos spectant: deinceps de ys, qua

0-

L

0

1-

n

ad universos, queg, ad Rempublicam pertinent, desputadum est. Eorum autem ipsorum partim eiusmodisunt, vt ad universos cines pertineat partim singulos vt attingant, que sunt etiam gratio- singu'i & v. ra. Danaa est opera omnino, si possir, virisque, nec minus, vi et iam singulis consulatur: sed it a vi In ve usto eares aut prosit, aut certe ne obsit Reipub.C. He- codice Helij. ly & P. Gracchi frumetaria magna laro tio fuit: aberant. exhauriebat igitur ararium: modica M.Octauy, & Reipublica tolerabilis, & plebinecessaria: ergo & cimbus, & Reipublica salutaris. In primis autem videndum erit ei, qui Rempublicam administrabit, vt suum quisq teneat, neq; de bonis prinatorum publice diminutio fiat. Permeiose enim Philipppus in tribunatu cum legem Agrariam ferret, quam tamen antiquare facile passes Antiquari id est: Tineo vehementer somoderatuprabuit: sed est, tolli, & cum in agendo multa populariter, tum illud male abrogari. dixit, non esse in ciuitate duo millia hominum, qui rem haberent. Capitalis oratio, & ad aquationem bonorum pertinens: qua peste qua potest esse ma- est, ad extreior? Hanc enim ob causam maxime, vt sua tue- ciem spectas. rentur, Respub.ciuitatesque constitut & sunt. Nam 49 etsi duce natura congregabantur homines, tamen spe custodia reru suarum, vrbium prasidia quarebant. Danda etiam opera est, ne (quod apud maiores nostros sape siebat) propter arany tenuitatem, assiduitatemg bellorum tributum sis conferendu. Exactio tri-Idg ne eueniat, mulio ani è erit providendum. Sin tanda.

niuerfi pugnant inter se.

main perni-

Ominari, id ell, nominado caufam malum omen adferre.

qua necessitas buius muneris alicui Reipub.obnenerit (malo enim alteri, quam nostra ominari:neque tantum de nostra, sed de omni Repub. disputo) danda erit opera, vi omnes intelligant (si salui esse velint) necessitatiesse parendum. At que etia omnes qui Remp. gubernabunt, cosulere debebut, vi carum rerum copia sit, qua sunt necessaria. Quarum qualis coparatio fieri soleat, & debeat, non est necesse disputare: est enim in promptu: tantum locus attingendus fuit.

Ad gratiam multitudinis comparandum maxime valere abstinentiam, contraque ex inuasione alieni summan, existere perniciem.

Memorabile de Roma. dicum conainentia.

Serò anaritia demigrauit.

Ab hoc Tribuno Ple. primum lata lex de re. 51 petundis, Censorino & Manlio Coff

Aput autemest in omni procuratione negoij, & muneris publici, vet anaritia pellatur etiam minima suspicio Viinam inquit C. Pontius Samnis, adjilla tempera fortuna me seruasset. & tunc etiamnatus, quando Romani dona accipere cæpissent, non essem passus diutius eos imperare. Nec illi quidem multa secula expestada fuerunt: modo enim boc malum in hanc Rempublicam inad Romanos Hasit. Itaq; facile patior tunc potius Pontium fuise, si quidem in illo tantum fuit roboris. Nondum centum & decem anni sunt, cum de pecunis repetundis à Lucio Pisone lata est lex, nulla antea cum fuisset. At verò postea tot leges, & proxima quaq; duriores, tot rei, tot damnati, tantum Italicum bellum propter indiciorum metu excitatum: tanta sublatis legibus. & indicijs expilatio, direpne-

Би-

tia

ut,

ia.

at,

u:

ale.

air

70-

MY

in

re.

nt:

n.

Cu-

1771

2.

ea

16

tiog; fociorum: vt imbecillitate aliorum, non nostravirtute valeamus. Laudat Africanum Pa- Africani abnatius, quod fuerit abstinens. Quid ni laudet? Sed I.de abstiin illo al:amaiora. Laus enim ch finentia non bominis est solum, sedetiam temperum illoru. Omni Macedonu gaza, que fuit maxima, potitus est Paulus: tant is in ararium pecuma inuexit, vt v- lij in victoria nius Imperatoris præda finem attulerit tributoru: Persei abstiat his nihil in domu sua intulit, prater memoria Lege Plutar. nominis sempiternam. Imitatus patrem Africa- chum, Scipio nus, mbilo locupletior Carthagine exersa. Quid? Amilianus, qui Africa. qui eius collega in censura fun Lucius Mumius, nus minor. nunquid coprosior, cum copiosissimam wrbem funditus sustulisser? Italiam ornare, quam domum 52 Mummius Suammaluit. Quarqua Italia ornata, domus ip- Achaicus esamihi videtur ornatior. Nullum igitur vitium tho ab omni tetrius (vt eo unde egreffe est, referat se oratio) prada abitiquam auaritia.prasertim in principibus, & Rem- "uit.; pub gubernantibus. Habere enim quastui Remp. 53 non modo turpe est sed sceleratum etiam, & nefa- Oraculum vium. Itag, quod Apollo Pythius oraculo edidit, Spartared. Spartam nulla re alia nisi auaritia esse peritura: pinogenuaria ed videtur non solum Lacedemonis, sed & omni- omaciai onos biu opulentis populis pradix: se. Nulla enim re co- anode soiv. ciliare facilius beneuolentiam multitudinis pos- Spartam cusunt y, qui Reipub. prasunt, quam abstinentia, & pugnanit, continentia. Qui vero populares esse volunt, ob aliud nihil. samg causam aut agrariam rem tentat: vt possessores suis sedibus pellantur: aut pecunias creditas

5267a

Condonan. cur. remitguntur.

ditas debitoribus condonandas putant, y labefa-Etant fundamenta Reipub. concordiam primum, que effe non potest, cum alijs adimuntur, alijs condonantur pecunia: deinde aquitatem, qua tollitur omnis, si habere suura cuique no licet. Idenim est proprium (vi supradixi) ciuitatis, atque vrbis, vt sit libera, & non solicita sua rei eniusque custodia. Atque in hac pernicie Respub.ne illam quide consequentur quam putant gratiam. Nam cui resereptaest est immicus : cui dataest, etiam dissimulat se accipere voluisse, & maxime in pecunys creditis eccultat suum gandium, ne videatur non fuise soluendo. At vero ille qui accepit insuriam, & meminit, & pra sa fert dolorem suum : nec si plures sunt i, quibus improbe datum est quam illi, quibus insuste ademptum est, ideirco plus etiam valent. Non enim numero bac indicantur, sed podere. Quam'autem habet aquitatem, vt agrum multis annis, aut etiam seculis ante possessum, qui nullum habuit, habeat : qui aute habuit, amittat? Ac propter hoc iniuria genus Lacedamony Ly-Sandrum Ephorum exputerut: Aginregem, quod nunquam ante à apud sos acciderat, necauerunt. 54 Exeoque tempore tanta discordia secuta sunt, vt & tyranni existerent, & optimates exterminarentur, & praclarissime constituta Respub. dila-Patere latius beretur. Nec vero solumipsacecidit: sedetiarelirustus quam Graciam enertit contagionibus malorum, que à Lacedemonys profecte manarunt latius.

Quid

Quæ calamitates ex iniu-Itis largitiombus.

manare la-

m,

n-

ur

est

vt

a.

13-

e-

MS

le,

m

20

i

d

Quid nostros Gracchos Tybery Gracchi summi viri filios, Africani nepotes? nonne agraria contentionesperdiderunt? At verò Aratus Sicyonius Arati salutasure laudatur, qui cum eius ciuitas quinquaginta annos à tyranis teneretur, profectus Argis Sicyonem, clandestino introitu vrbe est potitus. Cuma tyrannum * Nicoclem improuise oppressisset, sex- *alias, Mecentos exules (qui fuerant eius cinitatis locuple- thodeum. tissimi) restituit: rémg, publicam aduentu suo li- tat apud Poberaust. Sed cum magnam ansmaduerteret en bo-lybium. nis, & possessionibus difficultatem, quod & cos, quos ipse restituerat, quoru bona aly possederant, egere iniquissimum arbitrabatur, & quinquaginta annorum possessiones mouere minus aquum putabat, propterea quod tam longo spatio multa bereditatibus, multa emptionibus, multa dotibus tenebantur sine iniuria: indicauit neque illis adimi, neque his non satisfieri, quorum illa fuerant, oportere. Cum igitur statuisset opus esse ad eam rem constituendam pecunia, Alexandria se proficisci velle dixit, rémg, integram ad reditu suum iussit esse. Isg celeriter ad Ptolemaum suum hospitem venit, qui tum regnabat alter post Alexdriam conditam: cui cum exposuisset patriam se ·liberare velle, causamque docuisset, à Rege opulentovir summus facile impetrauit, vt grandi pecunia adiuuaretur. Quam cum Sicyonem attulisset, adhibuit sibi in consilium quindecim principes, cum quibus cansas cognouit, & corum, qui aliena

121

aliena detinebant, & corum, qui sua amiferant: perfectig, estimandis possessionibus, vt persuaderet alijs, ut pecuniam accipere mallent, co possessionibus cederent: alys, vt commodius putarent numerari sibi quod tanti esfet, quan summ recuperare. Ita perfectum est, vi omnes constituta cocordia sine querela discederent. O virum magnu, dignumg, qui innostra Repub.natus esset? Sic par oft agere cum ciuibus, non (vt bis iam vidimus) hastam in foro ponere, & bona ciuium voci subij. cere praconis. At ille Gracus (id quod fuit sapientis, & prestantis viri) omnibus consulendum pu-Stomachatur tauit. Eag, est summa ratio est sapietia boni ciuis, commoda ciuium defendere, non dinellere, atque omnes aquitate eadem continere. Habitant gratis in alieno. Quid ita? Vt cum ego emerim, adifiearim, tue ar impendam, tu, me inuito, fruare meo? Quidest aliud, quam aly sua eripere, alis dare aliena? Tabula verò noua quid habent argumenti, nisi vtemas mea pecunia fundum, & eum tu habeas, ego non habeam pecuniam? Quamobrem ne sit as alienum, quod Reipublica noceat, providendumest, qued maltis rationsbus caneri potest, si boc non fuerit, vt locupletes suum perdant, debitores lucrentur alienum. Nec enim vlla res vehementius Rempublicam continent, quam fides, que esse nulla potest, nisi erit necessaria solutio rerum creditarum. Nunquam enim vehementius actum est quamme Cosule, ne solueretur. Armis, & Ca-Aris

Cicero nonnihil, etiam prinato dolore.

Divisio agrorum:n. digna.

Exaggerat condonationem æris alieni.

lef-

cu-

nu,

ar

u)

ij.

n-

:3-

is,

216

afi.

?0

stris tentata res est ab omni genere hominum, & ordine: quibus ita restiti, vt hoc tantum malu de Repub.tolleretur. Nunquam nec maius es alienu fuit nec melius, nec facilius dissolutum est. Fraudandi enim spe sublata, soluendi necessitas consecutaest. At vero bic noster victor, nunc quidem v:Stus, que cogitarat, cum ipsus intererat, tum ea perfecit cum eius iam nibil interesset. Tanta in eo Casaracriter peccandi libido fuit, vt hocipsum eum delectaret taxatus. 56 peccare, etiam si causa non esset. Ab hoc igitur genere largitionis, vt aligs detur, aligs auferatur, aberunt y, qui Rempub.tuebuntur. In primifq, ope- 57 ram dabunt, vi iuris, & indicioru aquitate suum quisq teneat: & neg tenuiores propter imbecillitate circumueniatur, neg, locupletibus ad sua vel *tuenda, vel recuperanda obsit inuidia. Praterea *tenenda. quibuscunque rebus veltelli, veldami poterunt, Rempub.augeat Imperio, agris, vectigalibus. Hac magnoru hominu sunt, hac apud maiores nostros fuctitata. Hac genera officioru qui persequuntur. cum summa viilitate Reipub. magna sibi adipiscentur & gratiam, & gloriam. In his autem vtilitatum preceptis Antipater Tyrius Stoicus, qui Athenis nuper est mortuus, duo pracepta censet esse à Panatio pratermissa, Valetudinis curatione, Panatius à & pecunia, Quas res à summo philosopho prateri- Cicerone detas arbitror, quod essent faciles: sunt certe vtiles. Antipatrum.

Quibus rationibus Valetudo, & res familiaris tum paranda, tum tuenda.

Sed

C Ed Valetudo sustentatur notitia sui corporis, of observatione earum reru, que res aut prodesse soleant, aut obesse: & cotinentia in victu omni, atque cultu corporis tuendi causa, & pratermittendis voluptatibus:postremo arte eorum, quorum ad scientiam bac pertinent. Res autem familiaris quari debet ijs rebus, à quibus abest turpi. tudo: conseruari autem Diligentia, & Parsimenia: is sdem etiam rebus augeri. Has res commodissime Xenophon Socraticus persecutus est in eo libro, qui Oeconomicus inscribitur: quem nos, ista cu., id est, de fere, atate cum essemus, qua es tu nunc, e Graco in Latinum convertimus.

P

Occonumi familia administranda.

> Quartum genus deliberationis, inter Vtilia vtrum vtilius, aut quid vtilissimum.

S Ed viilitatum coparatio quanta hic locus erat quartus à Panatio patermissus sape est neces-58 saria. Nam & corporis comoda cum externis, & externa cum corporis, & ipsa inter se corporis, & externa cum externis comparari solent. Cum externis, corporis hoc modo comparantur: Valere vt malis, quam dines esse. Cum corporis, externa hoc modo: Dines esse porius, quam maximis corporis viribus. Ipsa interse corporissic: vt Bona valetudo voluptati anteponatur, vires veleritati. Externorum autem: vt gloria divitiys, vectigalia vrsit, Cato in- E banarusticis. Ex quo genere comparationis illud est Catonis senis: à quo cum quareretur, quid maxime in refamiliari expedirei?respondit, Bene pascere.

Quid iu agricultura vtiliffimum dicauit.

pascere. Quid secundū? Satis bene pascere. Quid tertium? Bene vestire. Quid quartum? Arare. Et cum ille, qui quasierat dixisset: Quid sænerari? tum Cato. Quid hominem, inquit, occidere? Ex quo. & multis alijs, intelligi debet, vtilitatum coparationes solere sieri, rectég, hoc adiunctum esse quartum exquirendorum officiorum genus. Sed toto hoc de genere, de quarenda, de collocanda pecunia, etiam de vtenda, commodius à quibus dam optimis viris ad mediū lanum sedentibus, quàma ab vllis philosophis vlla in schola disputatur. Sunt tamen ea cognoscenda: pertinent enim ad vtilitatem, de qua hoc libro disputatum est. Reliqua de-

M.T. CICERONIS DE OFFICIIS LIBER

inceps persequemur.

TERTIVS.

VBLIVM Scipionem, Marce si- Hie Annibali, eum qui primus Africanus ap- le pulso, Africam secit pellatus est, dicere solutum scripsit tributariam. Cato (qui suit ferè eius aqualis) Aqualis ad exatem re-Nunquam se minus otiosum esse, sertur.

Nunquam se minus otiosum esse, fertur.

quam cum otiosus: nec minus solum, quam cum Decora contentio ac solus esset. Magnifica verò vox, & magno vi-traductio.

ro, ac sapiente digna, que declarat illum & in o-cess re protiati aut nitio de negotiys cogitare, & in solitudine secum hilagere.

loqui solitum, vi neque cessaret vnquam, & in-

terdum

5267a

terdum colloquio alterius non egerit. Ita due res,

acriorem facere.

Verecur de colla ionem ingreditur.

Acuere, pro qua languerem afferunt cateris, illum acuebant, Otium & Solitudo. Vellem & nobis boc idem veredicere liceret. Sed si minus imitatione tantam ingeny prastantiam consequi possumus, voluntate certe proxime accedimus. Nam & a Repub. forensibusque negotis armis impus, vique probibiti otium persequimur. Et ob eam causam vrbe reli-Eta, co rura peragrames, sape soli sumus. Sed nec otium hoc cum es fricani otio, nec bec solitudo cum illa comparanda est. Ille enim requie sens à Reipub. pulcherrimis muneribus, otium' sibi sumebat aliquando, & à cœtu hominu frequentiag, interdum tanguam in portum, se in solundinem recipiebat. Nostrum autem otium regoty inopia, non requiescendistudio constitutum est. Extincts enim Senain, deletif quindicis, quidest, quod dignum nobis aut in curia, aut in foro agere possimus? Ita qui in maxima celebritate, at que in oculis ciuium quondam viximus, nunc fugientes conspe-Etum sceleratorum, quibus omnia redundant, abdimu s nos guant um licet, & sape soli sumus. Sed quia sie ab hominibus doctis accepimus, non solum ex malis eligere minima oportere, sed etiam excerpere ex his ipsis, siquid inesset boni: proptered & otio fruor, non illo quidem, quo debeatis, qui quondam peperisset otiu cinitati: nec eam solitudinem languere patior, quammibi affert necessitas, non veluntas. Quanquam Africanus maiorem

Latenter fuum otium commendat.

71

6

0

à

rem landem vel meo indicio assequebatur, nulla tan en tius ingeny monumenta mandata literis, nullum opus ory, nullum solitudinis munus extar. Ex quo intellegi debet, illum mentis agita- Sapiens netione, inuestigation éque earum rerum, quas cogi- que otiosus viquam, netundo consequebatur, nec otiosum, nec solum un- que tolus. quam fuiss: nos autem, qui non tantu roboris habemiu, vi cogitatione tacità à solitudine abstrahamur, ad hanc scribendi operam omne studium caráma convertimus. Itáq; plurabreus tempore ener fa, quam multis annis state Rep. scripsimus, Sed ciem tota philosophia, mi Cicero, frugifera, er fructuosa,nec vila pars eius inculta, ac deserta fit: ium nullin feracior in ealocus est necuberior, quam de officus, à quibus constanter, bonestéque vinendi praceptaducuntur. Quare, quanquam à Cratippo nostro, principe buies memoria philoso- Memoria,il phorum, hes te assidue audire, atque accipere con- est, etatis. fido:tamen conducere arbitror, talibus aures tuas tandi primu vocibus undig; circunsonare, nec eas (si fieri fosst) quicquam alind andire. Quod cum omnibus one, quam à est faciendum, qui vitam bonestam ingredi cogitant, tum hand scio, an nemini potius quam tibi. na, tum eti-Sustines enim non paruam expectationem imita- amaloco, colligit. de industrie nostre, magram honorum, nonnulla fortasse nominis. Suscepistionus praterea grave & Athenaru, & Cratippi: ad quos cum tanquam as mercaturam bonaru artium sis profective, inanem redire turp simu est, dedecorantem, & vrbis autorisatem

à re, de inde ab expectarifua, Cratippique perso-

Noue dixit discendi, pro discere.

autoritatem, & magistri. Quare quantum conniti ani...30 potes, quantum labore contendere, (si discendi labor est potius, quam voluptas) tantum fac essicias: néue committas, vt cum omnia suppeditata sint à nobis, tute tibi des uisse videare. Sed hac hactenus. Multa enim sape ad te cohortandi gratia scripsimus. Nunc adreliquam partem proposita divisionis revertamur.

Reprehensus Panætius, quòd tria genera pollicitus, tertium non exoluerit. Ab alijs item notatus, quòd cam partem homo Stoicus induxerit, in qua diceretur cum Honestate pugnare Vtilitas, atque à Cicerone desensus.

Anatius igitur, qui sine controuer sia de officys accuratissime disputauit, quemque nos correctione quadam adhibita, potissimum sequuti sumus, tribus generibus propositis, in quibus deliberare homines, consultare de officio soleret (vno cum dubitarent, Honestumne idesset, de que ageretur, an turpe: altero, Vtiléne, an Inutile: tertio, si id quod specie baberet bonesti.pugnaret cum eo, quod ville videretur, quomodo ea discerni oporteret) de duobus generibus primis tribus libris explicauit: de tertio autem genere deinceps se scripsit dicturum, nec excluit quod promiserat. Quod eò magis miror, quia scriptum à discipulo eiu Possidonio est, triginta annis vixisse. Panatium postquam eos libros edidisset. Quem locum miror à Possidonio breuiter esse tractatum in quibusdam commentarys, prasertim cum scribat, nullum est Locum

m

16-

di

0-

locum intota Philosophia tam necessarium. Minime verò assentior us, qui negant eum locum à Panatio pratermi Jum: sed consultorelictum,nec omnino scribendum fuisse, quia nunquam posset Utilitas cum Honestate pugnare. De quo alterio potest habere dubitationem, adhibendumne fuerit hoc genus, quod in divisione Panary tertium est, an plane omittendum. Alterum dubitari non potest, quin à Panatio susceptum sit sed derelictum. Nã qui è dinissione tripartita duas partes absoluerit, buic necesse est restare tertia. Pratereà in extremo libro tertio de hac parte pollicetur se deinceps esse dicturum. Accedit eodem testis locuples Posidonius, qui et iam scribit in quadam epistola, Publium Rutilium Ruffum dicere solere, qui Panatinm audinerat, vi nemo pictor esfet inuentus, qui Veneris eam partem, quam Apelles inchoatam reliquisset, absoluerit, (oris enim pulcbritudo re- lis capite tanliqui corporis imirandi spem auferebat) sic ea, que Panatius pratermisiset, & non perfecisset, prop- corpore deliter eorum, qua* perfecisset prastantiam, neminem esse persecutum. Quamobrem de indicio Panatij dubitari non potest: rectiene autem hanc tertiam Vnicum bopartem ad exquirendum officium adiunxerit, an ponunt. secus, de eo fortasse dubitari potest. Nam sue ho- Peripatetici nestum solum bonu est, vt Stoicis placet: sine quod ordinem bohonestum est, id ita summum bonum est (quemad-cunt. modum Peripateticis nostris videtur) ut omnia ex alteraparte collocata, vix minimi mometi in-

Venus Apeltum absoluta, reliquo neata folum.

star habeant: dubitandum non est, quin nunquam possit villitas cum honestate contendere. Itaque accepimus, Socratem solitu execrari eos, qui primum hac natura coher etia, opinione distraxisset. Cui quidem ita sunt Stoici assensi, vt etiam, quicquid honestum effet, id vtile effe cenferent: nec vtile guicquam, quod non honestum. Quod si is esset Panaiius, qui virtutem proptereà colendam diceret, quod ea essiciens viilitatis esset; vi y, qui res expetendas vel voluptate, vel indolentia metiuntur: liceret ei dicere, Honestatem aliquando cum Vilitate pugnare. Sed cum sit is, qui id so. lum bonum indicet, quod bonestu sit : que autem buic repugnent specie quadam viilitatis, eorum naque accessione meliorem vitam fieri, nec decessione peiorem: non videtur huiusmodi debuisse deliberationem introducere, in qua quod vtile videretur, cu eo, quod bonestum est, coparetur. Etenim quod summu bonum à Stoicis dicitur, connenienter natura vinere: id babet banc (vt opinor) sententiam, cu virtute congruere semper: catera autem, que secudum naturam essent, ita legere, si en virtuti non repugnarent. Quod cum ita sit, putant quidam hanc comparationem non recte effe indu-Etam, nec omnino de eo genere quicquam pracipiendu fuisse. Atg. illud quidem bonestum, quod ente: fimula proprie vereque dicitur, id in sapient ibus est solis, neque à virtute dinelli unquam potest. Inis autem,in quibus sapientia perfecta non est, ipsum il-Ind

Legere, pro fumere, vel deligere.

Vera virtus in vno iapi. chia eins etiam in mediocribus.

HE

ri.

er.

ic.

v-

ef.

m

lud quidem perfectum honestum nullo modo effe potest, sed similitudines honesti esse possunt. Hac igitur omnia officia, de quibus his libris disputamus, Media Stoici appellant: & ea comunia sunt, Meli, & adi. & latepatent: que & ingeny bonstate multi af- 4. sequentur, & progressione discendi. Illud autem officium, quodreitum i dem appellant, perfectum, atque absolutum est: &, vt ijdem dicunt, omnes omnes nunumeros habet: nec, præter sapientem, cadere in meros habet, quenqua potest. Cum autem aliquid actum est, in pars deelt. quo media officia compareant, id cumulate videtur esse perfectum: propterea quod vulgus, quid absit à perfecto, no fere intelligit : quatenus autem nemo rede intelligit, nihil putat prætermissum. Quodautem indicat nisi in poëmatibus, & in pieturis vsu venit, in aligg, artifex: de compluribus vt delectentur imperiti, laudéntque niss sapiens. ea, que laudanda non sint : ob eam credo causam, Docti partiquod insit in his aliquid probe, quo capiat igna- cipium. ros, qui idem, quid in vnaquaque re vitij sit, ne-Virtutis inqueat sudicare. Itag, cum sint doct i aperitis, faci - Decij pater le desistunt à sententia. Hec igitur officia, de qui- scipiones bus his libris disserimus, quasi secunda quadam fraires. honesta dicunt esse, non sapientum modo propria, ri contempsed cum omni hominu genere comunia. Itag his tor. omnes in quibus est virtutis indoles, commouentur. Nec vero cum duo Decij, aut duo Scipiones obabstinenfortes viri comemoratur, aut cum Fabricius, aut Aristides instinominantur, aut ab illis fortitudi. meruit, nis, aut ab his institie, tanquam à sapientibus potelser

aphora;

Fabricius au-Aristides . Athenienlis, tiam iufti cognomen

132

titur exemplum. Nemo enim horum sic sapies est, ve sapientem intelligi bic volumus. Nec y,qui sa. pientes habiti sunt, & nominati, M.Cato, & C. Lalius sapietes fuerunt. Ne illi quidem septem:

bi

S

6

Cato & Læ. lius lapien es

cognominati sed ex mediorum efficiorum frequentia similitu-5 dinem quandam gerebant, speciemque sapientum. Quocirca ne id quod vere honestum est, fas est cum villis repugnantia comparari: nec id quod communiter appellamus honestum, quodo, colitur ab is qui bonos viros baberi se volunt, cum emolumentis unquam est comparandum. Tamqueid honestum, quod in nostram intelligentiam cadit, tuendum, co servandum g, est nobis, quam id, quod proprie dicitur, vereg, est honestu sapientibus. Aliter enim tenerinon potest, siqua ad virtutem est facta progresseo. Sed hac quidem de is, qui conservatione officiorum existimantur boni. Qui autem omnia metiuntur emolumentis & commodis, neque ea volunt praponderari honestate, hi solent in deliberando honestu cum co, quod ville putant, comparare: boni viri non solent. Itaque existimo Panatin, cum dixerit homines solere in hac comparatione dubitare, boc ipsum sensise quod dixe-

rit, solere modo, non etiam oportere. Etenim non

modo pluris putare, qued ville videatur, quam

quod honestum, sed bac etiam inter se comparare,

& in his addubitare turpissimu est. Quidest ergo quod nonnunquam dubitationem afferre soleat,

considerandumque videaturi Credo, si quando du-

bitatio

Epicurei.

Exponit qué habeat intellectum, cum honestas di. citur cum vtilitatere. pugnare.

Modò pro duntaxat.

bitatio accidit, quale sit id, de quo consideretur. Sape enim tempore sit, vt quod plerung, turpe haberi soleat, inueniatur no effe turpe. Exemplicausa, ponatur aliquid, quod pateat latius. Quodpotest esse maius scelus, quam non modo homine, sed etiam familiare occidere? Nuigitur se obstrinxit scelere, si quis tyrannum occidit, quamuis familiarem? Populo quidem Rom.non videtur, qui ex omnibus praclaris factis illud pulcherrimum existimat. Vicit igitur viilitas bonestatem, imo vero honestas vielitatem secuta est.

d

Formula præscripta, ne quando nos falsa vtilitatis specesab honestate abducat, vt Iustitia, vel solum, vel maximum bonum statuamus, iniustitiam malorum maximu: nihilque ad priuatum commodum, sed ad communem societatem referantur omnia.

Taque vi sine vllo errore djudicase possimus si quando cum illo, quod honestum intelligimus, pugnare id videbitur, quod appellamus vtile, formula quadam constituenda est: quam si sequemur in comparatione rerum, ab officio nunquam recedemus. Erit auté hec formula Stoicorum rationi, disciplinaque maxime consentanea, quam quide in his libris propterea sequimur, quod quanquam Olim ijdem Gaveteribus Academicis, & Peripateticis no- & Peripate. stris (qui quondam ijdem erant, qui Academici) 11ch. qua honesta sunt, anteponuntur ys, qua videntur villia: tamen splendidius bac ab is disseruisur, quibus quicquid bone tu est, idem ville videtur:

Quoduis in commodum petius recipiendum qua juiuste quid committen. dum.

Mira fimili zudo,qua & dinus Paulus vtitur, de fo. cietate mem.

Ratio naturæ insgenti. um, ius ciuile quod hic leges populotum vocat. 7

nec vtile quicquam, quod no honestum: quam ab. us, quibus est honestum aliquod non vtile, aut vtile non honestu. Nobis autemnostra Academia magnam licentiam dat, vi quodcunque maxime probabile occurrat, id nostro sure liceat defendere. Sed redeo ad formulam. Detrahere iontur aliquid alteri, & hominum hominis incommodo (un augere comodum, magis est cotranaturam, quam mors, quam paupertas, quam do'or, quam catera que possunt aut corport accidere, aut rebus externis. Na principio tellit connictum humanu, & societate Si enim sic crimus affecti, vt propter suum quifq; emolument û spoliet, aut violet alterum, dis. rumpi necesse est eam, que maxime est secundum naturam, humani generis societatem. Vt si vnumquodque membrum sensum bunc baberet, vt pose put aret se valere se pre rimi membri valetudinem ad se traduxisset, debilitari, & interire totum corbrorum inter pus necesse esset: sic, si vnusquisque nostrum rapiat ad se commoda aliorum, desrabato; quod cuique possit, emolumenti sui gratia: societas bominum, communitasq; euertatur necesse est. Nam sibi vi quisq; malit, quod ad vsum vita pertineat, quam alteri acquirere, concessum est, no repugnante natura: Illud natura non patitur, ut aliorum spolys nostras facultates, copias, opes augeamus. Neque vero hoc solum natura, id est, iure gentium, sedetiam legibus populorum, quibus in singulis ciuitatibus Respublica continentur, eodem modo consti-

tutum

v-

BiA

ne

le-

li-

uũ

im

ra

7-

m

is.

m

m-

s se

m

27.

at

46

77,

10

m

a-

ys

NO

6-

4-

sutum est, ut non lice at sui commodi causanocere alters. Hoc enim spectant leges, hoc velunt, incolumemesse ciuium coniunctionem: quam qui dirimunt, eos morte, exilio, vinculis, damne coercent. Atque hoc multo magis exigit ipsanature rati),que est lex dinina, & humana, cui parêre qui velit (omnes autem parebunt, qui secundum naturam volent vinere) nunquam committet, vt alienum appetat, & id quod alteri detraxerit, sibe assumat. Etenim mulio magis est secundum natura celstas animi, & magnitudo, itémque comitas, iustuia, liberalitas, quam voluptas, quam vita, quam divitia. Qua quidem contemnere, & pro mbile ducere comparantem cum vtilitate communi, magni animi, & excelsi est. Detrabere auté alteri sui commodi causa, magis est contranaturam, quam mors, quam dolor, quam catera generis eiusde. Itemg, magis est secunanm natura, pro Virtus maxi. omnibus gentibus (sifieri possit) conseruandis, aut me secundu inuandu maximos labores, molestiás que suscipere, imitate Hercule illum, que hominu fama benefi- Hercules ob ciorn memor in concilio cœlestin collocauit, quam gemis mortaviuere in solitudine, non modo sine vllis molestis, lium, Deus sed etiam in maximis voluptatibus, abundantem omnibus copis; vi excellas etia pulchritudine, & viribus. Quocirca optimo quisque, splendidissi- 8 Complexio moque ingenio longe illam vitam huic anteponit. qualiscunque Ex quo essicitur, hominem natura obedientem, homini nocere në posse. Deinde qui alteru violat,

2,5

136

vt ipse aliquid commodi consequatur: aut nihil se existimat contra naturam facere: aut magis fugiendam censet mortem paupertatem, dolorem, amissionem etiam libercrum, propinquorum, amicorum, quam facere cuipiam iniuriam. Si nihil existimat contra naturam sieri in hominibus violandis, qui cum ea disseras qui omnino hominem ex homine tollat? Sin fugiendum id quidem censet, sed & mulio illa peiora, mortem paupertatem, dolorem: errat in eo, quod volum aut corporis aut fortunz vitium, animi vitius granius existimat. Ergo vnum debet esse omnibus propositum, vt eadem sit vtilitas vnius cuius que, & vniuersorum. Ouam si ad se quisque rapiat, dissoluetur omnis

Societatis ins
non modò
cum propinquis, led etia
cum vni 9
uerfis ciuibus, postremò & cum
hospitibus
feruandum.

Quam si ad se quisque rapiat, dissoluetur omnis humana consociatio. Atque si etiam boc natura prescribit, vi homo bomini, quicunque sit, ob eam ipsam causam, quod is home sit, consultum velit, necesse est seculdura fundem naturam omnium vilitatem esse communem. Quod si itaest, vna continemur omnes, & eadem lege natura. Ida, ipsum si ita est, certè violare alterum lege natura probibemur. Verum autem primum, verum igi-To tur & extremum. Namillud quidem absurdum est, quod quidam dicunt, pareti se, aut fratri nibil detracturos commodi sui causa, sed aliam ratione esse ciuium reliquorum. Hi sibi nibilinris, & nutlum societatem communis villitatis causa statuunt esse cum ciuibus : qua sententia omnem societatem distrabit cinitatis. Qui autem cinium rationens

rationem dicunt esse habendam, externorum negant, hi dirimunt communem humani generis societatem: qua sublata, beneficentia, liberalitas, bonitas, institia funditus tollitur. Que qui tollut. etiam aduer sus Deos immortales impy indicandi sunt: ab is enim constitută inter homines societatem enertunt. Cuius societas arctissimu vinculum Alienum niest, magis arbitrariesse cotra naturam, hominem dum, nec si bomini detrabere sui commodi cansa, quam om- citra cuiusnia incommoda subire vel externa, vel corporis, fieri potest. vet etiam ipsius animi, qua vacent sustitia. Hec enim una virtus omniŭ est domina, et regina virtutum. Forsitan quispiam dixerit, Nonne igitur sapiens, si fame ipse conficiatur, abstuleris cibum alteri homini ad nullam rem vtili? Minime vero. Non enim mihiest vita mea vtilior, quam animi talis affectio, neminem vt violem commodi Hominiad. mei gratia. Quid? si Phatarim cridelem tyrannum & immanem vir bonus, ne spse frigore confi- cet, si eò speciatur, vestitu spoliare possit, nonne faciat? Hec ad indicandu sunt facilima. Nam si quid ab ho- propriètibi mine ad nullam partem vtili, tua vtilitatis causa detraxeris, inbumane feceris, contrág, natura legem: sin autem is tu sis, qui multă vtilitatem Reipub. atg, hominum societàti, sin vitaremaneas, afferre possis, si quid ob ea causam alteri detraxeris, non sit reprehendendum: sin autem id non sit eiusmodi, suum cuig, incommodum ferendum est potius, quam de alterius commodis detrabendum.

hil viurpanque iniuriam

nihil vtili detrahere lides, vt focietati profis, nó

Non

Nonigitur magis est cotra naturam morbus, au

egestas, aut quid buiusmodi; quàm detractio, au appetitio alieni. Sed communis viilitatis dereli-Etio, contra naturam est: est enim iniusta. Itaque lexipsa natura qua villitatem hominum conseruat, & continet, decernit profesto vt ab homine inerti, at que inutili ad sapientem, bonum, fortemque virum transferantur res ad vinendum necessarie: qui, si occiderit, multum de communi vtilitate detraxerit: modo hos ita faciat, vt ne ipse de se bene existimans seg diligens, hanc causam habeat ad iniuriam. It aque semper officio fungatur, vtilitati cosulens hominum, & ei (quem sepe comemoro) humana societati. Nam quod ad Phalarim attinet, perfacile indicium est. Nulla enim nobis cum tyrannis societas, sed potius summa distractio est:neg; est contra naturam spoliare eu, si possis, quem kinestumest necare: atque hoc omne genus pestiferum, at q; impium, ex hominum communitate exterminandum est. Etenim ut mebra quadam amputantur, si & ipsa sanguine, & tanquam spiritu carere cœperunt, & nocent reliquis partibus corporis: si ista in figura hominis feritas, & immanitas bellua à communi tanquam humanitate corporis segreganda est. Huisu gene-

ris sunt questiones omnes ea, in quibus ex tempo+

re officium exquiritur. Eiusmodi igitur credores

Panatium persecuturum fuisse, nistaliquis cafus,

aut occupatio confiliumeius * peremisset. Ad quas

ap (as

Causam, id est, prætextum, & conmentitiam desensioné-

*prauenif-

DE OFFIC. LIB. 2. 129 ipsas consultationes ex superioribus libris satis multa pracepta sunt, quibus perspici possis, quid sit propter turpitudinem sugiendu: quid sit id, quod idcirco fugiendu no sit, quia omnino turpe non sit. Fastigium, Sed queniam operi inchoato, prope tame absoluto, manum : ab tanqua fastigium imponimus: vt Geometra solet adificijs trannon omnia docere sed postulare, vt queda sibi con - bus perfectis, cedantur, quo facelius, que velint, explicet: sic ego conus aliquis ate postulo, mi Cicero, vt mibi concedas (si potes) summo. nihil prater id, quod honestu sit esse propter se ex- Principia petendu. Sin hoc non licet per Cratippum, at illud nota. certe dabis quod bonestu sit, idesse maxime propter se expetedu. Mihi vtruuis satis est: & tuboc, tum illud probabilius vid tur, nec prætere à quicquam probabile. Ac primum Panatius in hoc defendendus est, quod non villia cum bonestis pugnare dixerit aliquando posses neque enim es fas erat) sed ea que videtur vitia. I ibil verò viile, quod non idem bonestum: nihil bonestu, quod non idem vtile sit, sape testatur: neg át quellam pestem Martenomaiorem vitam hominum inuasisse, quam eorum epinionem, qui ista distraxerint. Itag, non vt ali- militia tranquando anteponeremus villia honestis, sed vt ea sine errore dyudicaremus si quando incidissent, in- rein gerere duxit eam, qua videreturese, no qua esset, repugnantiam. Hancigitur partem relictam explebi- auxiliaribus mus, nullius adminiculis, sed (vt dicitur) Marte committeret.

nostro. Neg; enim quicqua de bac parte post Pa-

natium explicatum est, quod mibi probaretur, de

746

de

imponitur in

firo, proucre bialiter, à ilatum, vbi fuo Marte dicebantur, qui nullis copijs adiuti

T. CICERONIS. 140 is que in manus nostras venerunt.

Ne qua nos commoditas quantauis cum fumma etiam impunitate conjuncta permoueat, vt vel tantillum ab honesto recedamus, sine quo nihil non perniciosum.

Tm igitur aliqua species viilitatis obietta Jest, commouerinecesse est: sed sicum animü attenderis, turpitudinem videas adiunctam ei rei, que speciem viilitatis attulerit: tunc viilitas non requirenda est, sed intelligendum, vbi turpitudo sit, ibi villitatem effe non posse. Quod si nibil est tam contra natură, quam turpitudo (recta enim, & convenientia, & constantia natura de siderat, aspernaturg, contraria) nihilá, tam est secundum naturam, quam vilitas: certe in eadem re vilitas, & turpitudo esse non potest. Itéma, si ad honestatem nats sumus, eag, aut sola expetenda est, vt Zenoni est visum, aut cert è omni pondere granior est babenda, quium reliqua omnia, quod Aristoteli placet : necesse est, quod honestu st, idesse aut solum, aut summum bonum: quod autem bonum, id Turpis viili-, certe vule : ita quicquid bonestu, id vule. Quare error hominum non proborum, cum aliquid quod vtile visum est, arripuit, id continue secernit ab bonesto. Hinc sica, hinc venena, hinc falsa testamentanascuntur: hinc furta, peculatus, expilationes direptione [q, sociorum & cinium: hinc opum nimiarum potentia non ferenda: postremò etiam in liberis cinitatibus existunt regnandi cupiditates, quibus nibil nec tetrius, nec fædius excogitari potest.

tasomnium scelerum parens.

eaq;

0-

142

eág, adiutrice regem dominu interemit, sustulit. que quos obstare arbitrabatur. Nec in his quis. quam eum facinoribus potuit videre: sic repente annuli beneficio rex exortus est Lydia. Hune igitur ipsum annulum si habeat sapies, nihil plus sibi licere putet peccare, quam si non haberet. Honesta enim bonis viris, non occulta quaruntur. As q boc loco Philosophi quidam, minime mali illi quidem, sed no satis acuti, fictam & commentitiam fabulam dicunt prolatam à Platone: quasi verò ille aut factumidesse, aut sieri potnisse defendat. Hac est

Cui rei fabu læ fingantur, nempe vt ex empla proponantur.

alias zon potest.

vis buius annuli, & buius exempli: sinemo sciturus,nemo ne suspicaturus gutdem sit cum aliquid divitiarum, potetia, dominationis, libidinis causa feceris, sid Dis bominibufq futurum sit semper ignotum, sisné facturus? Negant id sieriposse, quanquam * potest id quidem. Sed quaro: quod negant pose, idsi poset, quidnam facerent: Vrgent rustice sane: negant enim pose, & in coperstant. Hoc verbum quid valeat, non vident. Cum enim quarimus, si possint celare, quod facturi sint, non quarimus possíntne celare: sed tanquam tormenta quadam adhibemus, vt si responderint se impunitate proposita facturos quod expediat, facinorosos se esse fateantur: si negent, omnia turpia per seipsa fugienda esse concedant. Sed iam ad propositum renertamur. Incidunt sepe mult a causa, qua conturbant animos vilitatis specie, non, cum boc

deliberetur, relinquendane sit honestas propter

villitatis

vilitatis magnitudinem, (nam id quidem in pro- In Collatine bum est) sed illud, possitne id, quod vi ile videatur, uidiam nofieri non turpiter. Cum Collatino Tarquinio collega Brutus imperiu abrogabat, poterat videri facereid iniuste: fuerat enins in regibus expellendis litati confulsocius Bruti & consiliorum etiam adiutor : cum honestas antem consilium hoc principes cepissent, cognatio- quidem abnem Superbi, noméng, Tarquiniorum, & memoriam regni esse tollendam, quod erat ville patria consulere, id erat ita bonestum, vt etiam ipsi Collatino placere deberet. Itaq; viilitas valuit prep- Romulus, ve ter honestatem, sine qua nec vilitas quidem esse poinisset. Anineorege, qui vrbem condidit, non mumfratie item? Species enim vtilitat is animu impulit eites, cui cum visum effet villeus solum se, quam cum sam prætexaltero regnare, fratreminteremit. Omisit bic & pietatem & humanitatem ut id quod vtile vide- tra legem batur, neg, erat, assequi posset : & tame murican- Romulus, sam opposuit, speciem bonestatis, nec probabilem, Quirinus. nec satis idoneam, Peccauit igitur pace vel Quirini,vel Romuli dixerim.

OC

n,

¥.

propter inminis eiecto. publica vti-

folus impeoccidit, hane quidem cauens, quòd monia contransilijsses

Proprijs commodis quatenus cuique inseruire permissum.

NEc tamen nostra nobis villitates omittenda I Munt, alus ja tradenda, cum his ipsi egeamus: sed sue cuique vilitati, quod sine alterius minria fiat, sermiedu est. Scite Chrysippus, vt multa: Qui stadium, inquit, currit, enits & contendere debet, quam maxime possit, vt vincat supplatare en qui

CHIE

144 M. T. CICERONIS

sum certet, aut manu depellere nullo modo debet. Sic in vità sibi quen g, petere, qued pertine at ad el. sum, non iniquum est: alteri subripere, sus non est.

ne

ar

Formula in amicitijs, vt semper honestati cedat beneuolentia amici, sides præstetur, etiam maximis incommodis propositis. Communibus in rebus tantum charitatiamicorum tribuatur, quantum religio, & honesti ratio patitur: cæterum nequa res turpis aut petatur ab amico, aut præstetur petenti.

Commodandum amicis, fed citra aras.

A Axime autem perturbantur officia in ami-Lcitys, quibus & no tribuere, quod recte pofss,& tribuere, quod non sit aquu, contra officium est. Sed buius generis totius breue, & non difficile praceptum est. Qua enim videntur vtilia, honores, divitia, voluptates, & catera generis einsdem, hac amicitie nunquam anteponenda funt. At neque contra Rempebeneque contra infinrandu, ac sidem, amici causa vir bonus faciet, ne si index quidem erit de ipso amico. Ponit enim personam amici, cum induit iudicis. Tantum dabit amicitia, vt veram amici caufam esfe malit, & vt peroranda liti tempus, quoad per leges liceat, accommodet. Cum verò inrato dicenda sententia sit, meminerit Deum sed adhibere teste, id est vi arbitror) mentem suam, quanibil homini dedit iffe Deus divinius. It ag praclaru à maioribus accepimus morem rogandi indicis, si eumteneremus, Qv A salua fide facere possit. Hac rogatio ad ea pertinet, que paulo ante dixi, honesta amico diudice

Perorandæ:
finiendæ.
Malim equidem ad ampliationem,
quan ad
et pfydarum
numerum
referre.
ludex quod
falua fide
pre stare non
possit, ne rogandus qui
dem elts

dice posse concedi. Nam si omnia facieda fint, que amici velint, non amicitia tales, sed Coniurationes putanda sunt. Loquor autem de communibus amicities: nam in Sapientibus viris, arg perfectis 15 mihil potest esse tale. Damonem, & Pythiam Py-Damon & Pythias nothagoreos ferunt boc animo inter se fuisse, ut cum bile par amieorum alteri Diony sus tyrannus diem necis desti. corum. nami set, & is, qui morti addictus esfet, paucos sibi dies commendandorum suorum causa postulauisset, vas factus est alter eins sistendi: vt sille non *revertisset, moriendum esset ipsi. Qui oum ad die *revertisset se recepisset, admiratus eorum fidem tyranus, pe- ad idem. tiuit vt se in amicitiam tertium adscriberent. Cum igitur id quod vtile-videtur in amicitia, cum ev, quod bonestum est, comparatur, iaceat v- laceat, pro tilitatis species, valeat honestas. Cum autem in amicitia que honesta non sunt postulabuntur religio, & fides anteponantur amicuta. Sic habebitur is,quem exquirimus,delectus offici.

nç-

10-

In publicis consultationibus semper honestum falsa v- In Corintho tilitate potius habendum, neque confilium vilum videri delenda falfa ville oportere, quod cum honesto pugnet. Atque huius viilitatis spereiviranque in partem exempla.

CEd vilitatis specie in Republica sapissime pec-Ocatur, vt in Corinthi disturbatione nostri. Du- quod crude. rius etiam Athenienses, qui scinerunt, vt c. Eginetis(qui classe valebant) pollices praciderentur. è regione Hoc visum est vtile: nimis enim imminebat propter propinquitate, Agina Pyrao: sed nibil, qued thenarum.

cies fefelliz Romanoss nihil enim vtiliter fit, liter. Ægina infula Attica, Pyre

crudele,

* Petronius. Cannensi, 16 à Cannis vico Apulia, vbi Panlus Æmilius fuit cum innumerabili ciuium & fociorum Rom. multitudine cafus. Træzen in Peloponnefo, in finu Argolico, quæ olim Polidonia dicta. *Cirsilum, ali] Lucidam fuiffe scribunt. Historia est apud Demo. Ithenem. टर गर्छ क्टा 5 02 15 λόγω. Sic accipiendi funt, qui nunc tyran nis nostris omnia, vel turpissima fuadent, modò quæstu. ofa.

crudele, vtile. Est enim hominum natura (quam sequi debemus) maxime inimica crudelitas. Ma. le etia qui peregrinos vrbibus vt i prohibent, eofq exterminant, vt* Penaus apud patres nostros, Papius nuper. Nam este pro ciue, que ciuis non sit, re-Etum est non licere: quam tulerunt legem sapientissimi consules Crassus & Scanola. O su vero vrbis prohibere peregrinos, sanè inhumanum est. Illa praclara funt, in quibus publica viilitatis species prahonestate contemnitur. Plena exemplorum est nostra Respub.cum sape alias, tum maxime bello Punico secundo, que Cannesi calamitate accepta, maiores animos babuit, quain unquam rebus secundis. Nulla timoris significatio, nulla mentio pacis. Tanta vis est honesti, vt speciem vtilitatis obscuret. Athenienses cum Persaru impetunullo modo possent sustinere, statuerent gut vrbe reli-Eta, coingibil Suberis Træzene depositis, naues conscenderent, libertatemá, Gracia classe defenderent, * Cyrsilum quendam suadentem, vt in vr. be maneret, Xerx'emg, reciperet, lapidibus; obrnerunt. Atqui ille sequi vilitatem videbatur: sed ea nulia erat, repugnante honestate. Themistocles post victoria eius belli, quod cum Persis fuit, dixit in concione, se habere consilium Respub. salutare, sed id scire opus non ese: postulanisque ve aliquem populus daret, quicum communicaret. Datus est Aristides. Huicille, classem Lacedamewiorum qua subducta esset ad Gytheum, clamincendi

cendi posse: quo facto frangi Lacedemoniorum o- Gytheum pes necesse esset. Quod Aristides cum audiuisset, nobile naudin concionem magna expedatione venit, dixitá, perutile esse consiliu quod I hemistocles afferres, sed minime honestum. Itaque Athenienses, quod In altero nohonestum non esset id ne ville quidem put auerut: pelus qui extotamque eam rem, quam ne audiuerant quidem, piratis à se autore Aristide repudianerunt. Melius bi, quam milia perconos, qui piratas immunes socios vectigales habe fittin altero mus. Maneat er go quod turpe sit, id nuquam esse Casar, qui ville, ne tum quidem, cum id quod ville efse putes, agros diftri. adipiscare. Hoc enim ipsum ville putare, quod buit. turpe sit calamito sum est.

fg,

7-

14

In contractibus communibus, quas formula honesti, & vtilis. Fingit autem speciem quandam iuris consultorum more : deque ea duos Stoicos diuerta fentientes, quorum alter ad Stoicam rationem omnia refert, alter & hominum consuetudine, & iure civili moderatur.

CEd incidunt (vt suprà dixi) sapetausa; cum repugnare viilitas bonestati videatur, vt animaduertendum sir repugnéine plane, an possii cum bonestate coniungi. Eius generis be sunt quastiones: Si (exemple gratia) vir bonus Alexandria Rhodum magnum frumeti numerum aduexerit in Rhodiorum inopia, & fame, summag, annone caritate: sidem sciat coplures mercatores Alexaudria soluisse, nanésque in cursu frumento onustas petentes Rhodum viderit, dicturusne sit id Soluisse, neu-Rhodys, an silentio suum quam plarimo venditu- traliter, id elt nauigasse. rus? Sapientem, & bonum virum singimus: de

21115

Pestiuus Dialegisinus inter Diogenem & Antipatrum.

eius deliberatione, & consultatione quarimus, qui ita celaturus Rhodios non sit, si id turpe indicet, sed nai dubitet an turpe non sit. In einsmodi causis alund die Diogeni Babylonio videri solet, magno, & grani Stoico: alind Antipatro discipulo eius homini acutissimo. Antipatro omnia patefacienda, vi ne quid omnino quod venditor norit, emptor ignoret: Diogenivenditorem, quatenus iure civili constitutum sit, dicere vitia oportere, catera sine insidys agere: & quoniam vendat, velle quam optime vedere. Aduexi, exposui, vendo meum non pluris, quam cateri, fortaffe etiam minoris, cum maior. est copia: cui sit iniuria? Exoritur Antipatri ratio ex altera parte. Quid agis? tute cum hominibus consulere debeas, et servire humana societati, eáque lege nat us sis, & ea habeas principia natnra, quibus parère, et que semper segui debeas, vi vilitas sua communis vilitas fi: , vicifim g communis vilitas tua sit, celabis homines, quid is adsit commoditaties, & copie? Respondebit Diogenes fortasse sic? Alind est celare, alind tacere: reque ego nunc te celo, si tibi non dico que natura Deorum sit, quis sit sinis bonorum, quatibipliu prodessent cognita, quam tritici vilitas. Sed non quicquid tibi audire viile est, id mibi dicere mcesse est. Imo verò (inquit ille) necesse est: si quidem meministi esse inter homines nature contun-Etam societatem. Memini, inquiet ille: sed nu ista Societas talk oft, vt nihil finm cuinfg, fit? Quodfi ila

dis

50

du

and do not

tims

DE OFFIC. LIB. ni ita est, ne vendendum quide quicquam est, sed donandum. Vides in bactota disceptatione non illud dici:quamuis hoc turpe sit, tamen, quoniam expedit,faciā:sed ita expedire, vt turpe non sit. Ex alsera auté parte, eare, quia turpe sit, no esse faciendum. Vendat edes vir bonus propter aliqua vitia, que ipse norit, cateri ignorent: pestilentes sint, & habeantur salubres: ignoretur in omnibus * cubiculis apparere serpentes:male materiate, ruinosa: gunt pro lased hoc prater dominum nemo sciat. Quaro, si hoc emptoribus venditor non dixerit, ades quendiderit pluris multo, quam se venditurum putarit, nu * id iuste, an improbe fecerit? Ille verò (inquit Antipater) improbe fecit. Quid enim est aliud, ste aut imerranti viam non monstrare (quod Athenis exe- probe. crationibus publicis sancitum est) siboc non est, crationes emptore pati ruere, & per exorem in maximam fraudem incurrere? Plus etiam est, quam viam qui viam ernon monstrare: nam est scientem in errorem altemonstrarent. rum inducere. Diogenes contrà, Num te emere Tabula reru venalium. coëgit, qui ne hortatus quide est? Ille quod non placebat proferipfit : tu quod placebat, emisti. Qued signi proscribunt villam bonam, beneque adificatam, non existimant ur fefellisse, et ia si illa nec bonaest, nec adificata ratione: multo minus qui domum non laudarunt. Vbi enim indicium emptoris est, ibi frans venditoris qua potest esse? Sin autem diebum non omne prastandu est, quod dielum non est, id prastandum putas? Quid verò est stulPræco, audi. onarius.

tius quans venditorem eius rei, quam vendat, vitianarrare? Quid autem tam absurdum, quam s domini iusuita praco pradicet, Domum pestilentem vendo? Sic ergo in quibusdam causis dubis ex altera parte de enditur bonestas, ex altera ita de viilitate dicitur, vi id, quod viile vide atur, non moda facere honestum sit: sed etiam non facere, turpe. Hac est illa que videtur viilium siericum bonestis sape dissensia.

ne Et

7

9

Sat 15

Superiori altercationi Philosophorum suam interponit. fententiam, omnino viro bono neque fimulandum effe quicquam, neque dissimulandum sui commodi causa, etiam si mos, legésq; ciuiles quædam reticeri non vetent.

Va dijudicanda sunt. Non enim ve quareremus exposumus, sed vi explicaremus. No iguur videtur nec frumentarius ille Rhodius, nec bic adium venditor celare emptores debuiste. Naque enim id est celare, * cum quid reticeas : sed cum, quod tu scias, id ignorare emolumenti tui cansa velis eos quorum intersit id scire. Hoc autem celadi genus quale sit, & cuius hommis, quis non videt? Certe non aperti, non simplicis est, non ingenui, non iusti, non viri boni, sed versuti potims, obscure, astuti, fallucis, malitiosi, callidi, veteratoris, vafri. Hec tot, & alia plura, nonne inutile Turpe celare est vitiorum subire nomina? Quod si vituperandi pius mentiri sunt, qui reticuerunt: quid de is existimandum guod nonest est, qui orationis vanitatem adhibuerunt? Caius 17 Cunnius eques Romanus, homo nec infacetus, &

Aliud celare, alind reticere *quicquid reticeas.

quod eft, ur -

45

a

latis literatus, cum le Syracufus otiandi cau la, no negotiandi (vt ipse dicere solebat) contulisset, di-Etabat (e hortulos alignos velle emere, quo inuitare amicos, & vbi fe oblectare fine interpellatoribus possit. Quod cum percrebuisset, Pythius ei 18 quidam, qui argentaria faceret Syracufis, dixit, vanales quidem se bortos non babere, sed licere vti Cannio (si vellet) vt suis: & simul ad coenam hominem in bortos inuitauit in posterum diem. Cum ille promisisset, tu Pythius, qui esset, vt argetarius, apud omnes ordines gratiosus, piscatores ad se connocanit, & ab his petinit, vt ante suos hortulos postera die piscarentur: dixitque, quid eos facere vellet. Ad conam tempore venit Can- Fabula pernius: opipare à Pythio * apparatum conniuium. na quo aftu Cymbarum ante bortulos multitudo. Pro se quis- Graculus Cannio imque, quod ceperat, afferebat: ante pedes Pythy posuerit. pisces abijciebatur. Tum Cannus, Queso, inquit, * paratum quidest boc Pythi? tantumne piscium? tantumne cymbarum? Et ille. Quid mirum, inquit? boc locoest Syracusis quicquidest pisciumibic aquatio, hac villa isticarere non possunt. Incensus Cannius cupiditate, contendit à Pythio, vt venderet. Granate ille primo. Quid multa? impetrat. Emit Granate, vel homo cupidus, & locuples tanti quanti Pythius uitus & vix. voluit : & emit instructos. Nomina facit, negotik 19 Nomina faconficit. Innitat Canius postridie familiares suos. cit, debitoro Venit ipsemature. Scalmum nullum videt. Que- se constituit. rit'ex proximo vicino, num feria quedam piscatorum

267a

ad

gi

la

CA

9

el

Formulas, inris regulas. Quod dolo est,id in inte grum restitui opurtet.

Circumseribere, circumwentre, circhducere.

*alias, Pleczoria: Bonx fidei judicia. Inter bonos bene agier. Verba funt Solemnia, quibus in 1 egotijs bonæ fidei vtebantur.

sorum effent, quod eos nullus viderit. Nulla quod (ciam) inquit ille : sed bic piscarinulli solent itag. herimirabar quid accidisset. Scomachari Canius: sed quid faceret?nondu enim Aquilius collega, & familiaris meus protulerat de Dolo malo formulas. In quibus ipsis cum ex es quareretur, quid efmalogestum set Dolus malus, respodebat, cum effet aliud simulatum, aliud actum. Hoc quidem fane luculenter, vt ab homine perito desiniendi. Ergo & Pythius, & ownes aliud agentes, aliud simulantes, persidi, improbi, malitiof funt. Nullum igitur factum enrum potest ville esse, cum sit tot vitus inquination Grad & Aquiliana definitio veraeft, ex omnivita simulatio, dissimulation tollenda est. Ita, nes ve emat melius, nec vt vendat, quicquam simulabit, aut dissimulabit vir bonus. Atque iste dolus malus etiam legibus erat vindicatus, vt Tutcla xij. tabulis, & Circumscriptio adolescentium lege * Latoria: 6 fine lege indicys, in quibus ex fide bona agitur. Reliquorum autemindiciorum hac verba maximè excellunt : In arbitrio rei vixoria, Melius, Aquius, in fiducia, Vt inter bonos bene agier. Quid ergo? aut in co quod melius, aquius est, potest vlla pars inesse fraudis? aut cum dicitur, vt Interbonns bene agier, quicqua agi dolose, aut malitiose potest? Dolus autem malus simulatione, & dissimulatione (vt ait Aquilius) continetur. Tollendum est igitur ex rebus contrabendis omne mendacium: non licitatorem venditor,nec qui

qui contra se liceatur, emptor apponit. V terque si ad elequendum venerit, non plus, quam semel eloquetur. Q. quidem Scauola P. filius, cum postu- 20 laffet, ut sibi fundus, cuius emptor erat semelindicaretur, inque venditor eta fecisset, dixissetá, se pluris astimare, addidit centum millia. Nemo est i astimaretur qui hoc viri boni fuisse neget: sapientis, negant: vt etiam si minoris quam potuisset, vendidisset. Hac jummum igitur est illa pernicies, qued alios Bonos, alios pretium elo-Sapientes existimant. Ex quo Ennius, Nequic- 21 quam sapere sapientem, qui ipsi sibi prodesse ne. Simile est quiret. Vereid quide, si quid effet Prodesse, mihi noris, quam cum Ennie conueniret. Hecatonem quidem Rho- possis & edium discipulum Panety, video in bis libris, ques quam possis. de Officies scripsit Q. Tuberoni, disserentem, Sa- Ex Ennis pientis effe, wibil contra mores, leges, instituta facientem, habererationem rei familiaris. Neque enim solum nobis divites elle voundus, sed liberis, propinquis, amicis, maximéque Reipub. Singulo- Compendiu. rum enim facultates, & copie, divitie sunt civitatis. Huic Scanolefactu (de quo paulo ante dixi) placere nullo modo potest. Etenim omnino se negat facturum compendy sui causa, qued non liceat. Huic nec laus maxima tribueda est, nec gratia. Sed sine & simulatio, & dissimulatio dolus malus est, perpauca res sunt, in quibus dolus iste malus non versetur: sine vir bonus est is, qui prodest quibus potest, nocet nemini, rette instum virum, bonum non facile reperiemns. Nunquam soilur.

volæ in emedo integritas. Indicaretur, Semel id eft. vt statim quereture vendere mimere pluris

reci

reE

bus

bei

ter

ab

di

igitur est viile peccare, quia semper est turpe. El

quia semper est honestum virum bonum esse, sem.

Lingua nun. cupata, veteprudentium

154

per est ville. Ac de sure quidem pradiorum sancia tum est apud nos iure ciuili, ut in his vendendis vitia dicerent ur, qua nota essent venditori. Nam cumes: duodecim tabulis satis esfet ea prastari, que essent lingua nuncupata, que qui inficiatus esset, dupli pænam subiret: à Iureconsultis etiam reticentie pæna est constituta. Quicquid enim est in pradio vity, id statuerunt, si venditor sciret; nisi. nominatim dictum esset, prestari oportere. Ve 22 cum in arce augurium Augures acturi esset, inf-Gsenta, Titum Claudium Centimalum, qui ades

In Claudio reticentia pro dolo malo daminata.

rum fürif-

fermo.

* quicquid sibidare facere oportet. *alias lume.

in Calio monte babebat, demoliriea, quorum altitudo officeret auspicies: Claudius proscripsit in-Sulam, vendidit : emit Publius Calphurnius Lanarius. Huic ab Auguribus illudidem denunciatum est:itaque Carpournius cum demolitus esset, cognouissetg; (landium ades postea proscripsise; quam eset ab Auguribus demoliri iussus, ad arbitrium illum adeqit, * quid sibi de re ea facere oporteret ex fide bona M. Cato sementiam dixit, buius nostri Catonis pater. Ve enim cateri, ex patribus, sic bic, qui illud * nomen progenuit, ex filio est nominandus. Is igitur index ita pronuncianit, eum in venundando rem eam scisses, & non pronuncia set, emptori damnum prastari oportere. Igitur ad fidem bonam statuit pertinere notum efse amptorivitium, quod nosset venditor. Quod s recte

5267a

recte indicanit: non recte frumentarius ille, non reste adium restilentium venditor tacuit. Sed buiusmodi reticentia iure ciuili omnes comprehendi non possunt: qua autem possunt, deligenter tenentur. M. Marius Gratidianus propinquus noster C. Sergio Orata vendiderat ades eas, quas ab eodem ipse paucis ante annis emerat. Ha Ser- Seruiebant, gio serusebant. Sed hoc in mancipio Marins non idett, debedixerat, Adducta res in indicin est. Orara Cras-Rigoriuris sus, Gratidianu defendebat Antonius. Ius Cras- Vrgebat, id fus vreebat, quod vitium venditor non dixisset bat. sciens, idoportere prastari: aquitatem Antonius, Aquitas. quoniam id vitium ignotu Sergie non fuisset, qui illas edes vendidisset, nibil fuisse, necesse dici: nec eum effe deceptum, qui id quod emerat, quo iure efset, teneret. Quorsum bac? vt illudintelligas, non placuisse maioribus nostres astus. Sed aliter. Leges, aliter Philosophi tomunt astutias. Leges, Quid inter quatenus manu tenere res possunt: Philosophi, losophorum quatenus ratione, d'intelligetia. Ratioigitur boc dogmata. postulat, ne quid insidiose, ne quid simulate, ne quid fallaciter. Sunt ne igitur insidia, tendere plagas, etiā si excitaturus no*sis, nec agitaturus?ipsa *sis besiiam, enim fera nullo insequete sape incidunt. Si tu cum ades proscribas, tabulam tanguam plagam ponas, domum propter vitia vendas, in eam aliquis incurrat imprudens, boc quanquam video propter depravationem consuetadinis neg, more turpe baberi,neque aut lege sanoiri, aut iure cinili: tamen nature

Litt

bos

341

di

64

litia,

mes:

Ius gentium, ins ciule continct, non contrà. Juris formunaturali ratione ductz. *nature principiis, & ver.

*alias,agevetur ex fide.

natura lege sancitumest. Societas est enim (quod 123 etsi sape dictum est, dicedu tamen est sapius) latifinter homi- sime quidem que pateat * omniñ inter omnes: interior corum, qui cius dem gentis sunt: propior co-24 rum, qui eius dem cinitatis. Itaque maiores alind ius centium, aliud ius civile esse voluerunt. Quod enim ciuste, non ide continuo Gentium: quod antem gentium,idem Civile effe debet. Sednos viri lea divino, & iuris Germanag, institua falidam, & expressam effigiem nullam tenemus: umbra & imaginibus veimur:eafgipsus veinam sequeremur. Feruntur enim ex optimis "natura, & veritaris exemplis. Nam quanti verba illa? Viine propter te, sidemne tua captus, fraudatissne sim : quam illa anrea? Vi inter bonos bene anter oportet, & sine frandatione? Sed qui sint Boni, & quid sit Bene agier, magna questio est. Q. quidem Scauola potifex maximus fummantum effe dicebat in omnibus is arbierys, in quibus * adderetur: Ex fide bona, fideig, bonanomen existimabat manare latissime, idque versari in tutelis, societatibus, siduciys, mandatis, rebusemptis, venditis, conductis, locatis, quibus vita societas continetur. In his magni esse iudicis Batuere, presert im cum in plerisque essent indicia contraria, quid quenque cuique prastare oporteret. Quecirca astutia tollenda sunt, e aque malitia,

qua vult illa quidem videri se esse prudentiam,

sed abest ab ea, distarg plurimum. Prudentia est

enim locata in delectu bonorum, & malori: ma-

litia, si omnia, que turpia sunt, mala sunt, mala bonis anteponit. Nec vero in predijs solum ius ciuile ductum à natura, malitiam, fraudémq; vindicat, sed & in mancipiorum venditsone, vendi- In maneipis, toru fraus omnis excluditur. Qui enim scire de- idest seruis buit de sanitate, de suga, de furis, prastat edicto quari soler, Adiliu. Haredum alia est causa. Ex que intelli- fugitiua, an gitur, quoniam inris natura funs fit, boc secudum furada naturam esse, neminem id agere, ut ex alterius pradetur inscitia. Nec vlapernicies vitamaior inuentri potest, quam in malitia simulatio intelligentia: ex quo illa innumerabilia nascuntur, ve villia cum honestis pugnare videantur. Quotus enim quisq reperietur : qui, impunitate, & ignoratione emnium proposita, abstinere possit iniuria? Periclitemur (si placet) & in is quide exemplis, in quibus peccari vulgus hominum fortasse non putat. Neque enim de sicaris, venesicis, testame-23 tarys furibus, peculatoribus boc loco disserendum est; qui non verbis sunt, & disputatione Philoso- 36 phorum, sed vinculis, & carcere * fatigandi: sed *aliaseastibac consideremus, que facient y, qui babenturbo- gandi. ni. L. Munity Basily locupletes homenis falsum Testamenti testamentum quidam è Gracia Romann attule- falsum. runt: guod quo facilius obtinerent, scripserunt sus & Horharedes fecum M. Craffum, & Q. Hortensium, tentius. bomines einsdem cinitatis potentissimos, qui cum illum falfum effe suspicarentur, sibi autem nullius e Jent conscipuntpa, alieni facinoris munusculum

qu 1111

ve 110

boi

ni

qu de

er

63

V

poffet

non repudiauerunt. Quid ergo? satin' hoc est, vi poss nondeliquisse videantur? Mihi quidem non vi for detur, quanquam alterum amaui vinum, alterum non ods mortuum. Sed cum Basilius Marcum Satyrium fororis filium namen suu ferre voluisset, enmque fecuset baredem, bunc autem dice patronum agri Piceni, & Sabini (ô turpem nota temporum illorum) non erat aquum principes * ciuis rem habere, ad Satyrium nibil prater no. men peruenire. Etenim si es, qui non defendit iniu. riam, neg, propulsat à suis, cum poiest, iniuste facit, vt in primo libro disserni: qualis habendus es is, qui non modo non repellit, sed etiam adiunat iniuriam? Mihi quidem etiam vera hareditates non honesta videntur, si sint malitiosis blanduys Haredipeta officiorum, no veritate, sed simulatione acquisita. Atqui in talibus rebus alind ville interdum, alind honest n'a videri solet falso. Nam eadem vii-27 litatis, que honestatis est regula, qui hoc non*preuiderit, ab hoc nulla fraus aberit, nullum facinus. Sic enim cogitans:est istud quidem honestum, verum hoc expedit, res à natura copulatas audebit errore dinellere, qui fons est fraudum, maleficiorum, scelerum omnium. Itag, si vir bonus habeat hanc vim, vt fidigitis concrepuerit, possit in locupletum testamenta nomen eius irrepere, hac vino vtatur, ne si exploratum quide habeat, id omnino neminem unquam suspicaturum. At si dares has vim M. Crasso, vt digitorum percussione hares

*civitatis.

turpes,

* alias permideris.

Supini,& quibus loqui non liberet, digitulo cre. pirates quippiam lignificabant.

ne est turpe anbitare Philosophos, qua ne rustici

quidem

Lufus genus erat micatio, digitis repente motis Cic. de Diuina. Quid est enim, so sidem propemodu quod talos iacere, quod tefferas. Citat idem adagiú & in fecundo de finib.lib. Notatus Marius, qui con-Sulatus gratia ab officioreecfferit

quidem dubitent? à quibus natum est id quodiam tritum est vetustate prouerbium: cum enim sidem alicuius, bonitat émq, laudant, Dignu esfedicunt, quicum in tenebris mices. Hoc quam babet vim, nisi illam: Nibil expedire, quod non deceat, et iam si id possis nullo refellente obtinere? Videsne igitar boc pronerbio neque Gygi illi posse veniam dari, neque buic, quempaulo ante fingebam digitorum micare, quod percussione hareditates omnium posse connertere? Vt enim quod turpe est, id quamuis occultetur, tamen bonestum fieri nullo modo potest: sic quod honestum non est, id vtile ut sit, effici non potest, aduersante etiam, & repugnante natura. At enim cum permagnapramia sunt, est causa peccandi.C. Marius chen à spe Consulatus longe abesse, & ia septimum annum post praturansiaceret, neque petiturus unquam Consulatum videretur. Q. Metellum, cuius revatus erat, summum virum, & ciuem,cum ab eo Imperatore suo Romansmissus esset, apud populum Romanum criminatus est: belproducere. lum illum * ducere : si se Consulem fecussent, breui st tempore aut vinum, aut mortuum Ingurtham se in potestatem pop. Rom. redacturum. Itug factus est ille quidem Consul, sed à side, instituag, discefsit, qui optimum, & granissimum cinem, cuius legatus, & a que missus esset, in invidiam falsocrimine adduxerit. Ne noster quidem Gratidianus officio boni viri functus est tum; cum Prator esset collegiumque Tratorum Tribuni plebis adbir

buissent,

Notatus Gratidianus, qui collegarum communem gratiam ad le propriè transtulit.

am

lem

ınt,

m,

am

ar

ri,

um

ur,

104

ft,

buissent, vt res nummaria de communissententia constitueretur. laccabatur enim temporibus illis nummus, sic, vt nemoposset scire, quidhaberet. Conscripserunt communiter edilium cum pæna, atque indicio, constituer unt que vt omnes simul in Rostrapost meridiem descenderent: & cateri quide alius alio: Marius à subsellis in Rostra recta: idá, quod communiter compositum fuerat, solus edixit. Et eares (si queris) ei magno honori fuit. Omnibus vicis statua facta, adeas thus & ceres. Quid multa? Nemo vnquam multitudini fuit charior. Hac sunt, qua conturbant homines in deliberatione nonnunguam, cum id, in quo violatur equitas, non ita magnum: illud autem, quod ex eo paritur, permagnum videtur: vt Mario preripere collegis, & Tribunis plebis popularem gratiam, non itaturpe: consulem ob eam rem fieri, quod sibi tunc proposuerat, valde ville videbatur. Sed omnium una regula est, quam cupio tibi esse notissimam: aut illud quod viile videtur, turpéne sit, aut siturpe est, ne videatur esse vtile. Quid igitur? possumusne aut illum Marium virum bonum indicare, aut bunc? Explica, atque excute intel. Explica, name ligentiam tuam, vt videas que sit in ea svecies, superius complicatam forma, & notio viri boni. Cadit ergo in virum bo- dixit notionum mentiri emolumenti sui causa, criminari, nem. praripere, fallere? Nihil profecto minus. Est ergo vllares tanti, aut commodum vl!um tam expetedum, ut viri boni & Splenderem, & nomen amit-

1.00?

Pompeius no atus, qui turpi consilio Cæsarem affinem adjunxerit ducta cius filia.

Euripideum carmen à Cefare vlurpa.

इं जिस्कृ की बंदी xeiv zen, TUexivid G- TEericinisova dixeiv, T'a' >-20000

tas? Quid est, quod afferre tantum villitas ista, que dicitur, possit, quantum anferre, si boni viri nomen eripuerit, fidem, iustitiamque detraxerit! Quid enim interest, virum ex homine se conuer-33 tat quis in belluam, an in hominis figura immani. tatem gerat bellue? Quid? qui omniarecta, & ho. nesta negligunt, dummodo potentiam consequan. tur, nonne idem faciunt, quod is, qui etiam socerum habere voluit eum, cuius ipse audacia potens esset? Viile ei videbatur plurimum posse alteriu inuidia: id quam iniustum in patriam, quam inu. tile, quam turpe esset, nonvidebat. Ipse autem socer in ore semper Gracos versus Euripidis de Phænissis habebat, quos dicam vi potero,incondite fortasse, sed tamen ut res possis intelligi:

Nam si violandum est ius, regnandi gratia Violandum est: alus rebus pietatem colas.

Capitalis Etheocies, vel potius Euripides, qui id vnum, quod omnin sceleratissimum fuerat, exceperit. Quidigitur minuta colligimus? hareditates, mercaturas, venditiones fraudulentas? Ecce tibi,qui rex populi Rom. dominus q, omnium genra s' élor Ges tium esse concupierit, idg perfecerit. Hanc cupiditatem si quis honestam esse dicit, amens est. Probat enim legum, & libertatis interitum: earumque oppressionem tetram & detestabilem, gloriosam putat. Qui auté fatetur honestum non esse in ea cinitate, que libera fuit, que q, esse debeat, regnare: sed ei, qui id facere possit, esse viile: qua bung

boni,-

bune obiurgatione, aut quo potius conuitio à tanto errore coner auertere? Potest enim, Dy immortales, cuiquamesse viile fædissimum, & teterrimum parricidium patrix: quamuis is, qui se co obstringerit ab oppressisciuibus Parens nominetur? Honestate igitur dirigenda viilitas est, & Casat pater quidem sic, vt bac duo verba inter se discrepare, latus, sed ab sed tamen voum sonare videantur. Nuc * adeo ad oppressis. vulgi opinionem. Que maior vtilitas, quam reg- trem patriz nandi esse possit? Nihil contra inutilius ei, qui in- Ciceronem inste consecutus sit, inuenio, cum ad veritatem *abeo. cæpi reuocare ratione. Possunt enim cuiquam esse villes angores, solicitudines, diurni & nosturni metus, vita insidiarum, periculorum q. plenissima? -Multi iniqui, at que infideles regno, pauci sunt 35

At Roma pa.

inquit. Accius. At sui regno? auod à Tantalo, & Pelope proditum iure obtinebatur. Nam quanto plures ei regi putas, qui exercitu Pop. Rom. populum ipsum Romanum oppressisset, ciustatemg, non modo liberam, sed etiam gentibus imperante, sernire sibi coegisset? Hunc tu quas conscientie labes in animo censes habuisse? qua vulnera? Cuius autem vita ipsi potest vtilis esse, cum eius vitæ ea conditio sit, vs qui illam eripuerit, in maxima o gratia futurus sit, & gloria? Quod si bec vti- 36 lia non sunt, que maxime videntur, quia plena sunt dedecoris, ac turpitudinis: satis per suasu esse debet, nibil esse viile, quod non honestu sit. Quanquans

64 M. T. CICERONIS

Historia à
Pyrrhi medi
co epistolam
Frabritio
missam narrant.

quam id quidem, cum sepe alias, tum Pyrrhi belle à C. Fabritio Consule iterum, & à senatu nostro indicatum est. Cum enim rex Pyrrhus Pop. Rom. bellum vitro intulisset, cumque de Imperio certamen esset cum Rege generoso, ac potente, perfuga ab eo venit in castra Fabrity, eique est pollicitus, si pramium ei proposuisset, se, vt clam venisset, sic clam in Pyrrhi castra rediturum, & eum veneno 2 37 necaturum. Hunc Fabritisus reducedum curanit ad Pyrrhum: idá, eius factum à Senatu laudatū est. Atqui si speciem vilitatis, opinionemá querimus, magnu illud bellum perfuga unus, & granem aduersarium Imperiy sustulisset:sed magnum dedecus, & flagitium, quicum laudis certamen fuisset, eum non virtute, sed scelere superatum.Vtrum igitur vtilius vel Fabritio, qui talis in bac vrbe, qualis Ariftides Athenis fuit, vel Senatui nostro, qui nunquam villitatem à dignitate seiunxit, armis cum hoste certare, an venenis? Si gloris causa Imperium expetendum est, scelus absit, in quo non petest esse gloria: sin ipsa opes expetuntur quoquo modo, non poterunt esse villes cum infamia. Non igitur vtilis illa L. Philippi Q. fily sententia: quas ciuitates L. Sylla pecunia accepta ex Senatusconsulto liberauisset, vt ha rur-

sus vestigales essent : neque bis pecuniam, quam

pro libertate dederat, redderemus. Ei senatus est

assensus. Turpe Imperio Piratarum enim melior

sides quam Senatus. At aucta vectigalia. Ville

igitur?

Turpis, có que nec vtilis L.philippi sententia.

DE OFFIC. LIB. igitur? Quous g, andebunt dicere quicquam vtile, quod non bonestum? Potest autem vili Imperio, quod glorsa debet fultum esse,& beneuelentia sociorum, vtile esse odium, & infamia? Ego etiam cu Catone meo sape dissensi: nimis enim mihivi- Cato perstridebatur præfracte ærarium, vectigaliág, defende- ctus. re, omnia publicanis negare, multasocijs, cum in hoc benefici esse deberemus: cum illis sic agere, vt cum colonis nostris soleremus. Eóque magis, quod 38 illa ordinum coniunctio ad salutem Reipub. pertinebat. Malè etiam Curio, sau sam cum Transpadanorum aquam esse dicebat: semper autem ad- Turpis oradebat, Vincat vilitas. Potius diceret : non esse a- tio Curionis, quam,quia no esset vtilis Reip. quam cum aquam tas. esse diceret, non esse vtilem fateretur.

Formulas aliquot, & rogatiunculas colligit non inamœnas, in quibus vicas de di hortari villitas, aliud honestas.

74

Si Si

10

it

ŭ

ŋ

Plenus est sextus liber de Ossicios Hecatonis talium questionū: Sitne boniviri in maxima caritate annona, familiam non alere. In vtranque partem disputat: sed tamen ad extremū, vtilitate putat ossicium dirigi magis, quàm humanitate. Quarit, si in mari iactura facieda sit, equine pretiosi potius iacturam faciat, an seruuli vilis. Hic aliò res familiaris, aliò ducit humanitas. Si tabulă de naufragio stultus arripuerit, extorquebitne eam sapiens, si potuerit? Negat quia sit iniurium. Quid dominus nauis, eripiétne suum?

5267a

Sumpta, conducta. *vetus exemplar, fibi vter rapiat.

*in micalo.
Agere cuniculos, vt antè, agere rimas.

Fugiens
quod duraturum non
fit Redhibitio, cum venditor rem,
emptor pretium recipit:
verbum est

iarisconfultorum.

Minime: non plus, quam sinauigantem in alto eycere de nani velit, quia sua sit. Quoad enim peruentum sit eo, quo sumptanauis est, non domini est nauis, sed nauigantiu. Quid si vna tabula sit, duo naufragi, big, sapientes, * sibine vierque rapiat, an alter cedat alteri? Cedat vero: sed et, cuius magis intersit vel sua, vel Reipublica causa vinere. Quid shac paria in viroque? Nullum erit certamen, sed quasi sorte, aut dimicando victus, altericedat. alter. Quod sipater fana expilet, cuniculos agat in ararium, indiceine id magistrations filius Nefusid quidemest: quin etiam defendat patrem, si arguatur. Non igitur patria prastabit omnibus officies. Imo verò: sed ipsi patria conducit, pios habere cines in parentes. Quid si tyrannidem occupare, si patriam prodere conabitur pater? silebitue filius! Imo vet segetrabit patrem, ne id faciat : si nibil proficiet, accufabit: minabitur etiam. Ad extremum, si ad perniciem patria res spectabit, patrie salutem anteponet saluti patris. Quarit etiam, si sapiens adulterinos nummos acceperit imprudens probonis, cum idrescierit. soluturusne sit cos,si cui debeat, probonis? Diogenes ait: Antipater negat, cui potius affentior. Qui vinum fugiens vendat sciens, debeatne dicere? Non necesse putat Diogenes? Antipater viri boniexistimat. Hac sunt quasi controversa iura Stoicorum. In mancipio vendendo, dicendine vitia? Non ea, que nis dixerit, redh:beatur mancipium iure civili: sed bac.

bac,medacemesse, aleatorem, suracem, ebriosum: alteri dicenda videntur, alteri* non videntur. Si *non dicenquis aurum vendens, orichalcum seputet vende- da. re,indicetne ei vir bonus aurum illud esse,an emat denario, quod si mille denarium? Perspicuum est iam, or quid mibi videatur, or que sit inter eos Philosophos, ques nominaui, controversia. Pacta, & promissa semperne seruanda sint, qua nec vi, nec dolo malo (vi pratores dicere solent) facta sint? Si quis medicamentum cuipiam dederit ad aquam intercutem, pepigeritque, ne illo medicamento unquam poste à uteretur: si eo medica- Aqua intermeso sanus factus fuerit, & annis aliquot post in- cus que hyciderit in eundem morbum, nec ab eo, quicum pe- hydropicis. pigerat, impetret, vt stem eo liceat vti, quid faciendum sit, cum sit is inhumanus, qui non concedat vti,nec ei quicquam fiaririnie? Vita, & faluti consulendum est. Quid? si quis sapiens rogatus sit abeo, qui eum baredem faciat, cum ei te-

stamento sestertium millies relinquatur, ut antè quam bereditatem adeat, luce palam in foro saltet,idque se facturum promiserit, quod aliter eum heredem scripturus ille non esset: faciat quod promiserat ille, nécne? Promisisse nollem, & idarbitror fuesse granitatis: sed quoniam promisit, si saltare in foro turpe ducet, honestius mentietur, siex hereditate nihil ceperit, quam si ceperit: nisi forte

eam pecuniam in Respu. magnum aliquod tempus contulerit, vt vel saltare eum, cum patria con-

iu

Etr

ch

[ts

De Sole & Phaëthonte filio *atque qua constitit.
De Theteo & Neptuno.

fulturus sit, turpe non sit. Ac ne illa quidem promissa seruanda sunt, que non sunt is ipsis viilia, quibus illa promiseris. Sol Phaethonti silio (vi redeamus ad fabulas) facturum se esse dixit, quiequid optasset: optaust, vi in currum patris tolleretur: sublatus est, at q, is ante quam constitut, ictu fulminis destagramit. Quato melius suerat, in hoc promissum patris non esse seruatum? Quid? quod Theseus exegit promissum a Nessuno? cui cum tres optiones Neptunus dedisset, optanit interitum. Hippolyti sily sui, cum is patri sus pectus essetus esset de nouerca: quo optato impetrato, Theseus in maximis suit luctibus. Quid? Agamemnon cum deuo-

De Agaménone, & filia immolata.

tres optiones Neptunus dedisset, optanis interitum. Hippolyti fily sui, cum is patri suspectus esset de nouerca: quo optato impetrato, Thefeus in maximis fuit luctibus. Quid? Agamemnon cum deuouisset Diana quod in suoregno pulcherrimum natum esse illo anno, immolaust Iphigeniam, qua nibilerat eo quidem anno natum pulchrius. Tromissum potius non faciendum, quam tam tetrum facinus admitiendum fuit. Ergo & promissa non facienda nonnunguam. Neg, semper depositareddenda sunt. Si gladium quis apud te sana mentis deposuerit, repetat insaniens: reddere, peccatu sit: non reddere, officium. Quid? si is, qui apud te pecunia deposuerit, bellum inferat patria, reddésne depositum? Non credo: facies enim contra Remp. 39 que debet esse charissima. Sic multa, que natura bonesta videntur esse, temporibus fiunt non honesta: Facere promissa, stare couentis, reddere deposita, commutata visitate fiunt non honesta. Ac de is quidem, que videntur esse vtilitatis contra iustitiam

iustitiam simulatione prudentia, satis arbitror di-Etum. Sed quoniam à quatuor fontibus bonestatis primo libro officia duximus, in eisde versabimur, cum docebimus ea, que videntur esse vtilia, neque sunt, quam sint virtutis mimica. Ac de Prudentia quidem, quam vult imitari Malitia: itémque de Institia (qua semper est villis) disputatum est.

DE FORTITYDINE.

DEliqua sunt dua partes honestatis, quaru al- Vlysses ne ad tera in animi excellentis magnitudine, & Troiam iret, prastantia cernitur: altera in conformatione, & mulauit, agru moderatione continentia, & teperantia. Vtile vi- fale serens. debatur Vlyssi (vt quidam poeta Tragici prodide- Palamedes runt: nam apud Homerum optimum autorem,ta- odoratus illis de Vlysse nulla suspicio est led insimulant eum filium eius, tragædia simulatione insania militiam subterfu- qua solcus gere voluisse. Non honestum consilium. At ville dus erat, ob. (vt aliquis fortasse dixerit) regnare, & Ithaca vinere otiose cum parentibus, cum vxore, cum fi- trum suspenlio. An vilum tu decus in quotidianis periculis, & laboribus cum tranquillitate hac conferedum putas? Ego vero istam contemnendam, & abyciendam: quoniam que honestanon sit, ne vtilem quidem effe arbitror. Quid enim auditurum putas fuisse Ulyssem, si in illa simulatione persenerasset? qui cum maximas res gesserit in bello, tamen hec audiuit ab Aiace:

lius aftutia, iecit, Vlyffes arte aradir. Itaque detecta fraus, cuius rei memor Vlyfles, postea Palamedem falsò criminatus 41. oppreffit.

Cuius

que

ne

(4

ai

Se

Cuius ipse princeps iurisiurandi fuit, Quod omnes scitis, solus neglexit sidem. Furere assimulauit, ne quo iret, institit. Quod ni Palamedis perspicax prudentia Istius percepset malitiosam auda iam, Fide sacratum ius perpetuo falleret.

Illi vero non modo cum hostibus, verum etiam cu fluctibus, id quod fecit, dimicare melius fuit, quim deserere consentientem Graciam ad Bellum Barbaris inferendum. Sed dimittamus & fubulas, & externa: ad remfacta, nostramg, veniamus. M. Attilius Regulus cum consul iterum in Africa, ex insidus captus esfet, duce Xantippo Lacedamonio, Imperatore autem patre Annibalis Hamilcare, iuratus missus est ad Senatum, vt nis redditi essent Ponis captini nobiles quidam, rediret ipse Carthaginemis cum Romam venisset, viluatis speciem videbat. Jed cam (vt res declarat) falsam indicauit:que erat talis, manere in patria, esfe domi sua cum vxore, cum liberis: quam calamitatem accepisses in bello, communem fortuna bellica indicare: tenere Consularis dignitatis gradu. Quis hac neget esse vtilia? Quid censes? Magnitudo animi & fortitudo negat. Num locupletiores queris autores? Harum enim est virtutum propriu nil extimescere, omnia humana despicere,nibil quod homini accidere possic,intolerandum putare. Itag, quid fecit? In Senatum venit, mandata exposuit : sententiam ne diceret, recusaurt : quandin

quandiu iureiurando bostium teneretur, non esse se Senatorem. At que illud etiam (ô stultum bominem dixerit quispiam, & repugnantem vtilitati (ua!) redde captinos, neganit esse viile: illos enim adolescenses, & bonos duces esse, se sam confectum senectute. Cuius cum valuisset autoritas, captini recentisunt, ipse Carchaginem redut : neque eum charitas patria retinuit, nec suorum. Neque verò tum ignorabat sead crudel: simum hostem, & ad exquisita supplicia proficisci: sed infiurandum conseruandum putabat. Itag, tum, cum vigilando necabatur, erat in meliori causa, quam si domi senex captium periurus, Consularis remansisset. At stulie, qui non modo non censuerit capinos remittendos, verumetiam dissuaserit. Quomodo stulie? etiamne si Reip. conducebat? Potest autem quod inutile Reip. sit, id cuiquam cini vtile esse? Peruert unt homines ea, qua sunt fundameta natura, cum villitatem ab honestate seiungut. Omnes enim expetimus vtilitatem, ad eamg, rapimur, nec facere aliter vllo modo possumius. Nam quis est, qui villia fugiat? aut quis potius, qui ea non studiosissime persequatur? Sed quia nusquam possumus, nisi in lande, decore, honestate utilia reperire.proptereà illa prima, & summa habemus: vtilitatis nomen non tam splendidum, quam necessarium ducimus. Quidest igitur, dixerit quis, in eureiurado? Num iratum timemus louem? At hoc quidem commune est omnium Philosophorum, no corum

5267a

corum modo,qui Deum nibil habere ipsum nego-

tine ty dicunt, & nihil exhibere alteri: sedeoru etiam, qui Deum semper agere aliquid, & moliri volut, pin nunquam nec irasci Deum, nec nocere. Quid aurai lio temiratus Inpiter plus nocere potuisset, quam no-

T 47

Minima de malis deligenda. Eclipfis vfitata in fermonibus vulgò víurpatis.

cuit sibi ipse Regulus? Nulla igitur vis fuit religionis, que tuntam villitatem peruerteret. An ne turpiter faceret? Primum, minima de malis. Num igitur tantum mali turpitudo ista habebat, quantum ille cruciatus? Deinde illud etiam apud Accium, Fregistine fidem? Neg, dedi,neg, do infideli cuiquam. Quanquam ab impio Rege dicitur, luculente tamen dicitur. Addunt etiam queadmodum nos dicamus, videri quada vtilia, qua non fint : sic se dicere, videri quedam honesta, que non fint: vt boc ipfum videtur bonestum confernadi iurisuradi causa ad cruciatu renertisse: sed sit non bonestum: quia quod per vim hostium esset actum,ratum esse vo debuit : Addunt etiam,quicquid valde ville sit, id sieri honestum, etiam si anteanon videretur. Hec ferè contra Regulum. Sed prima videamus. Non fuit Iupiter metuendus, ne iratus noceret, quia neque irasci solet, neg, nocere. Hac quidem ratio non magis contra Regulum, quam contra omne iusurandum valet. Sed in iureiurando, non qui metus, sed qua vis sit, debet intelligi. Est enim insurandum affirmatio religiosa. Quodautem affirmate, quasi Deo teste promise-42 ris, id tenendum est. Iam enim non ad iram deorum,

Iufiurandu.

DE OFFIC. LIB. 3.

rum, qua nulla est, sed ad iustitia, & ad sidem pertinet. Nam praclare Ennius: O fides alma, apta pinnis, & insurandum Ionis? Qui igitur insurandum violat, is Fidem violat, quam in Capito- Fides in Calio vicinam Ioni Opt. Max. (vt in Catonis ora- pitolio Ioni proxima. tione est) maiores nostri esse voluerunt. At enim ne iratus quidem Inpiter plus Regulo nocuisset, quam sibi nocuit ipse Regulus. Certe, si nibil malu Certe, conceesset, nisi dolere: Id autemnon modo non summum malum, sed ne malum quide esse, maxima autoritate Philosophi affirmant. Quorum quidem teste 43 non mediocrem, sed haud scio an granissimum Regulum, nolite quaso vituperare. Quem enim locupletiorem quarimus, quam principem Pop. Ro. qui retinendi offici causa cruciatum subierit voluntarium? Nam quedaiunt, Minima de malis, idest, vt turpiter potius, quam colomitose: an est vllum maius malum turpitudine? Que, si in deformitate corporis habeat aliquid offensionis, quanta illa depravatio & fæditas turpificati animi debet videri? Itag, nernosius qui ista disserunt, Nernosius solum audent malum dicere id quod turpe sit : qui vt Stojci : Remissius, vt autem remissius, hi tamen non dubitant summum Peripatetici. malum dicere. Nam illud quidem, Neque dedi, neque do fidem infideli cuiquam : idcirco recte à poeta dicitur, quia cum trastaretur Atreus, per-Sonæ serviendu fuit. Sed si * hoc sibi sumant, Nullamesse sidem, que insideli data sit: videant ne quaratur latebra periurio. Est autem ius etiam bellicum,

Justis hostibus pacta præltanda, latronibus nihil opurtet.

174

ripides:

Quid peie. rare.

In Hyppolito coronato. ש שאש מש ٥ho, hox, u of pour avalua-70.

ens in Caudinis fuicis sub iugum missus à Samnitibus.

bellicum, fides q iurisiurandi sape bosti seruanda. Quod enimita iuratuest, vi mens conciperet sieri oportere, id sernandum est: quod aliter, id si non feceris, nullum periurium est. Vt si pradonibiu pa-Etum pro capite pretium non attuleris, nulla fraus est, ne si iuratus quidera id non feceris. Nam piratanon est ex perduellium numero definitus, sed communis hostis amnium. Cum boc ne fides esse debet, nec iusurandum commune. Non enim falsum iurare, peierare est: sed quod ex animi tui sententia iuraueris, sient verbis concipitur more

T. CICERONIS

Po

115

qu

de

712

ba

bi

ef

Iuraui lingua, mentem iniuratam gero.

nostro,id non facere, periurium est. Scite enim Eu-

Regulus vero non debuit conditiones, pattionefg, bellicas & hostiles perturbare periurio: cum iusto enim 6 legitima boste res gerebatar, aduersus quem & totum ius feciale, & multa sunt iura comunia. Quod ni ita esset, nunqua claros viros Senatus vinctos hostibus dedidisset. At vero T.Ve-Rom. exerci- turius, & Spurius Posthumius cum iterum consules essent, quia cum male pugnatum apud Caudium esset, legionibus nostris sub ingum missis, pacem cum Samnitibus fecerant, dediti sunt bis: 44 iniusuenim populi, Senatus g, secerant. Eodem g, tempore T. Numitius, Q. Amilius, qui tu Tribuni plebis erant, quod eoru auctoritate pax erat facta, dediti sunt, vt pax Samnitium repudiaretur. Atqui huim deditionis ipse qui dedebatur Posthu-

quod

DE OFFIC. LIB. 3: Posthumius suasor, & autor fuit. Quod ide multis annis post C. Mancinus, qui vi Numantinis, quibuscu sine Senatus autoritate fædus fecerat, dederetur: rogatione suasit ea, quam Lucius Furius, & Sextus Attilius ex Senatusconsulto ferebant: qua accepta, est hostibus deditus. Honestius bic, quam Q. Pompeius, quo, cumin eadem cansa esset deprecante, acceptalex non est. Hicea, que videbainr viilitas; plus valuit, quambonestas. Loud superiores villitatis species falsa, ad honestatu antoritate superata est. At non debuit rain esse, quod erat actu per vim. Quasi vero fortiviro vis possit adhiberi. Cur igitur ad Senatum proficiscebatur, cum prasertim de captinis disfuasurus esset? Quod maximum in eo est idreprebeditis. Non enim suo indicio stetit, sed suscepit causam, vt esset indicium Senatus; qui nisipse autor fuisset, captini profesto Pænis readiti essent, ita incolumis in patria Regulus restitisset. Quod quia patrie non wtile putauit, ideirco honestum sibi & sentire illa, & pati credidit. Nam (quod ainnt) quodvalde viile sit, id sieri honestum: imò verò esse, non fieri. Est enim nihil vtile, quod idem non honestum: nec quia ville, bonestum: sed quia bonestum, viile. Quare ex multis mirabilibus exemplis, hand facile quis dixerit hoc exemplo aut laudabilius, aut prestantius. Sed ex tota hac laude Reguli, vnum illud est admiratione dignum, quod captinos retinendos censuerit. Nam

Quanta antiquitus iurifiurandi religio.

Pomponius iufiurandi etiam metu extortum præstandum putauit. Terquati cognomen.

M. T. CICERONIS 176 quad redit, nobis nunc mirabile videtur: illis qui. dem temporibus aliter facere non potuit. Itaq, ista laus non est hominis, sed temporum. Nullum enim vinculum ad astringendam fidem iureiurando maiores aritius esse voluerunt. Id indicant leges in Duodecem tabulis, indicat sacra, indicant foe. dera, quibus etiam cum hoste deuincitur sides: indicant notationes, animaduer sone sá Censoru, qui nulla de re diligentius, quam de iureiurando, iudicabant. L. Manlio Auli filio, cum Dictator fuisset, M. Pomponius Tribunus plebis diem dixit, quod is paucos sibi dies ad Dictaturam gerendam addidisset: criminabatur etiam, quod Titum filium, qui posteà est Torquatus appellatus, ab hominibus relegasset, & ruri babitare iussisset. Quod cum audinisset adolescens filius, negotium exhiberipatri, accurrisse Romam, & prima luce Pompony domum venisse dicitur. Cui cum esset nunciatum, quod illumiratum allaturum ad se aliquid contra patre arbitraretur, surrexit è le Etulo, remotifá, arbitris, ad se adolescentem iussit venire. At ille, vt ingressus est, confestim gladium distrinxit, iuranitý, se illum statim interfecturu, nisi iusurandum sibi dedisset, se patrem missum esse facturum. Iuranit hoc terrore coactus Pomponius: rem ad populum detulit: docuit cur sibi à cansa desistere necesse esset. Manliu missum fe-Epiphonema cit: tantum temporibus illis infiurandum valebat. Atque bic T. Manlius is est, qui ad Anienum

Galle.

im

res

20+

n-

242

16-

4.

t,

Galli, guem ab eo pronocatus occiderat, torque detracto, cognoman innenit : cuius tertio Confulsiu Latiniad Veferimfuli, or fugati. Magnu vir in primis, & qui perindulgens in patrem, idem a- Indulgens cerbus, & senerus in filium. Sed et landandus Re- quem acergulus in confernando inreinrando: sic decemilli tamen amaquos post Cannensem pugna invatos ad Senatum lium securi misis Annibal, se in castra redituros ea, quorum percustic. potiti erant Poeni, nisi de redimendis captinis impetrauissent : si non redierunt, vituperandi. De quibus non ornnes une modo. Nam Pelybius, bonus autor in primis, scribit ex decem nobilissimis, qui :um erant missi, nonem renertiffe, à Senature non impetrața: unu ex decem qui paulo post quam egressuserat è castris, redisset, quasi aliquid esset oblitus, Rome remansiffe. Reditu enim in castre Isberatum se esse inresurando interpretabatur: Ho rette. Frau enim distringit mon foluit periurium Pait igitur stulta callidit as pernerse imitata prudentiam. Itaque decrenit Senatus ve ille veterator, & callidus vinetus ad Annibalem duceretur. Sedillud maximum octo hominum millia tenebat Annibal, non quos in acie cepisset, aut qui pericule mortis diffugiffent, sed qui relicti in castrio fuifset à Paulo, & Varrone Cosulibus. Es Senatus non censuit redimendos, cum id parna pecunia fieri possisses:vt esses infitum militibus no--frie ant vincere, aut emori. Qua quidem re audien, fractum animu Annibalis scripsit ide, quod Senatur

M. T. CICERONIS

Senatus, populus que Romanus rebus affistus tam excelso animo suisset. Sic honestatis comparationes, ca que videntur villia, vincuntur. Acilius autem, qui Grace scripsit historia, plures ait fuisse; qui in castra renertissent, eadem frande, vi inreinrando liberarentur, eósq, à Censoribus omnibus ignominys notatos. Sic iam huius loci sinis. Perspicuum est enim, qua timido animo, bumimili, demisso, fractique siant, quale suisset Reguli satum, si aut de captiuis, quod ipsi opus esse viderenur, non quod Reip census est ant domiremanere voluisset) non esse visita, quia sint stagitiosa, foeda, & turpia.

DE TEMPERANTIAL

D Estat quarta pars, qua decore, moderatione, L'modestia, continetia, teperantia continetur. Potest igitur quicquam viile esse, quod sit buic talium virtue in Corocotrarium? Atqui ab Aristippo Cyrenaici, atq; Annicerij Philosophi nominati,omne bonuinvoluptate posuerunt:virtutemg, censuerunt ob eam rem esse laudanda, quod efficiens esset volupratis. Quibus obsoletis, floret Epicarus, etus dem fere adiutor, autora; fentetia. Cumbis velis, equisque (vi dicitist) si bonestatem tueri, ac retinere fententia est, decertandum est. Na fino modo vilitar, fed vira omnis beata corports firma constitutione eiufq; constitutionis fe explorata (vt à Metrodoro scriptumest) consinesur certe has villeds, & quide summa (fic enims censent)

Cyrenaici
Fpicurci ab
Aristippo
Cyrenaico,
Annicerij,
ab Annicere
qui priorem
sectam emé
danie 46
Obsoletis, id
est obscuratis velis equi que, prouerbialiter.

45

censent) eumhonestate pugnabit. Num vbi primum prudentia locus dabumr? An, Ot conquerat vidique suavitates? Quammiser virtuitis famulatus fernientis voluptati. Quod antemmunus prudentia? An legere intelligetur voluptates? Fac nibil isto effe incundius quid cogitari potest inpius? Iam que dolorem summum malum dicat, apud eum quem habet locum fortitudo, que est dolorum, laborumque contemptio? Quamuis enim multis in locis dicat Epicurus (sicut hic dicit) satis fortiter de dolore, tamen non id speltandu est quid dicat, sed quid consentaneu sit ei dicere, qui bona voluptate terminauerit: mala, dolore: vt si illum audia de continentia, & Temperantia: di- Aqua haret. cit ille quidem multamultis locis, sed aqua baret, est aiunt. Nam qui potest Temperantiam laudaere, is, qui ponat summum bonum in voluptate? Estenim Temperantia Irbidinum inimica: libidines autem consectatrices volupsatis. Atg, in his tamen tribus generibus, quoquo modo possunt, non ineallide terginersantur. Prudentia introducunt, scientiam suppedituntem voluptates, depellentems dalores. Fortitudinem quoque aliquo modo expediunt, cum tradunt rationem negligenda mortis, perpetiendig doloris. Etenim Temperantiam inducunt, non facilime illi quidem, sed tamen quogao mode posint. Ditunt enim voluptatis magnitudivem deloris destactione fieri. Institia vacellat veliacet potine,omneso, ea virtutes, qua in

communitate cernuntur, & in focietate generis humani. Neque enim bonitas, nec liberalitas, nec comitas effe potest, no plus, quam Amicitia, shas non per se expetantur, sed ad voluptatem, villitatemue referantur. Conferamus egitur in pauca. Nam vt viilitatem nullam effe documus, qua bonestati effet contraria, sic omnem voluptatem dicimus bonestati effe contrariam. Quò magis reprebendendos Calliphonem, & Dinomachum indico, qui se dirempturos contronersiam puranerut, si cum bonestate voluptatem, tanquam cum homine pecudem copulauissent. Non recipit istam coniunctionem bonestas, as pernatur, repellit. Nec verò finis bonorum & malorum, qui simplex esse debet,ex dissimilibus rebus misceri, & temperari potest. Sed de boc (magna enim res est) also loco pluribus. Nunc ad proposicum. Quemadmodum igitur siquando ea, qua videretur vilitas, hone-Statirepugnat, dyudicanda res sit, satis est suprà disputatum. Sin autem speciem viilitatis etiam voluptas babere dicatur, nulla petest esse ea cum bonestate conjunctio. Nam ve tribuamus aliquid velaptati, condimenti fortaffe nonnihil, viilitatic certe nibil babebit.

banorum & malorum.

De finibus

PERORATIO OPERIS.

Abes à patre munue, Marce fili, men quident fentétia magnum: sed perinde erit, vir necepéris. Quanquam & bi tibi tres libri inter Gracippi commeneommentarios tanquam bospites erunt recipiendi. Sed; ve sipse venissem Athenau (quod quidem este factum, nisi me è medio cur su clara voce patria reuocasset) aliquando me quoque audires: sic quoniam his voluminibus ad te profecta vox mea est, tribues his temporis quantum poteris: poteris autem quantum voles. Cum verò intellexero te hoc scientia genere gaudere, tum & prasens tecum propediem (vt spero) & dum aberis, absens loquar. Vale igitur, mi Cicero, tibió, persuade, te mihi quidem esse charissemm: sed multo fore chariorem, si talibus momumentis praceptis.

C

73

MARCI TVLLII CIGERONIS LIBRI TERTII DE OF-FICIIS FINIS.

to a familiar to a contract

R₃ M.T.

113

comment wrive tonguam baspites et LAELIVS, SIVE DE AMICITIA DIALOGYS

AD T. POMPONIVM and one of Airicant.

PRAFATYO.

Lelius, Scanolæ Augu. ris, & Fannij focer.

Winter Minins Augur Scanodu malta martare de C. Delio focero Juo memorwer, & racunde solebat, nec dubitave flator in ouni fermone appel-

Toga viriles mores exigebat.

lare Sapientem. Egountema patre ita eram deductus ad Scanolam sumpta virili toga, vt quoad possem, de liceret. à senis laterenunquam discederem. Tong miliant so prindestride putate, matta etia breuter & comod! Aitta membria mandabam, fierig; studebam eins prudentia doctior. Quo Scauola pon- mortuo, me ad l'ontificem Scauolam contuli: que unum nostra cinitatis & ingenie, & * industria

cifex: * institia.

Hemicyclus cathedra in modum medij circuli.

Pomponius. Atticus.

prastantissimu andeo dicene. Sed de boc alias, nuo redeo ad Augurem. Quim sape multanarraret, tum memini domi in hemicyclo sedente (vt solebat) quum & ego effem vnà & pauci admodum familiares, in eum sermonem illum incidere, qui tum fere multis erat in ore. Meministi enim profecto (vt opinor) Attice, & co magis, quod P. Sulpitio

LAELINS, SEV DE AMIC. pitio viebure multum, qui is tribunus Pleb. ca- P. Sulpitius pitali odio a Q. Pompeio, qui cum erat consul, deser peius, quofideret quicum countiffime & amantiffime vixerat, quanta hominum esset vel admiratio, vel verò consul querela: Iraque tum Scanola quum in eam ipsam mentionens incidiffet, exposuit nobis sermonem . Bely de amicitia habitum ab illo secum, & cum altero genere C. Fannio Marci filso, paucis diebus post mortem Africani. Cuius disputationis sentential memoria mandauit, quas in boc libro exposui meo arbitratu. Quasi enim ipsos introduxi loquemes; ne Inquam & Inquit, sapius interponen retur. Atque ideo feci, vt tanquam aprasentibus coram baberi fermo videretur. Cumenim sapa mecum ageres Attice, vt de amicitia scriberem aliquid digna mibires tum omnium cognitione, tum nostrufamiliaritate vifa est itaque feci non inuiture prodessen multist no regatu. Sed et in Catone majore feci (qui est scriptus ad te de Sen necente) Catoneminduxi sonem disputatem, quia Cato maior. unlla videbatur aptior persana, qua de illa atate loquerotur quam eius qui & dintissime senex fuista, d'in ipsa senecture pre cateris floruisset e sic quam accepiffem à patribus maxime memorabilem C. Laly & P. Scipionis familiaritate fuisse, P. Scipionis C.Ldis persanevisaest idenca mihi, que de amin familiaritas. citia coinfadifereres qua disputas a abeomemita millet Someta Genus antom boc sermonem positum in bondhum veterum antoricate, & comm

ersillar

illu-

184 M. T. CICERONIS

Plus habet gravitatis fermo politus in autoritate veterum & illustrium virorum.

illustrium, plus (ne scio que pacto) videtur babere granitatis. Itaq, ipfo mea legens fic afficiorinterdum, vt Catonem, no me loqui existimem. Sed vt tum ad ferem fenest de senectute ; se in boc libro ud amicum amiciffmus de Amicira feripfi.Tu eft Cato locutus, que erat nemo fere fensor semporibusillis, nemo prudentier: Nunc Lalius & fapiens (fic enim est babitus) & amecitiægteria excellons, de amicitia loquitur. Tu velim à me animum parumper anersus, Lalin loqui ipfum putes. C. Fannius, & Q. Mutius ad focera veniunt post mortem Africani, ub his fermo orune : respondet Lelius, cuius tota dis putatto est de amicitia: qua legens to ipfe cognofces. FANNIVS. Sunt ista vera Lali: nec enim melior vir fuit Africano quisquam, nec clarior: fed exist imare debes, omnium oculos in te ese contectos, unum te sapiente & appellant & exist mant, tribuobatur hoc modo M. Catoni: Svipin L. Acilium apud patres nostros appellatum effe sapientem y fed vierque alio quoda modo: Atolini, quia prudes effe in inre emili putabatur: Cato, quiamultarum rerum vsum baberet, multag eins din Senatu d'in foro vel provi sa prudenter, vel acta constanter, velresponsa acute ferebantur : proptered quasi comomen iam babebat in senetture sapientis: Te outen also quodam mode dicunt, non folim samas meribus, verumetiam findio, & dottrim effe fapienteus: uec sient unlg us, sed ut ernditisolent ap-

pellare

L. Acilius.

LARLINS SENIDE AMIC. pellare sapientem, qualem in reliqua Gracia ne- Septem Greminem. Nam qui septem appellantur, eos qui ista subtilius quarunt, in numero sapientum non babent. Athenis unum accepimus, & eum quidem Socrates A. etiam Apollinis oraculo sapientissimum indica-pollinis oratum. Hancesse in te sapientiam existimat, vt om tissimusiuniatua inte posita esse ducas, bumanosque casus dicatus. virtute inferiores effe putes. It agex me quarunt, eredo, & ex bec item Scanola quona patto morsem Africani feras, eog, magis quod his proximis Nonis cum su bortos D. Bruti Auguris comme- Comentaij. tandicausa(vt assolet) venissemus, tu no affuisti: qui diligentissime semper illum diem, & illud munus solitus esses obire. SCABVOLA. Querunt quidem C. Lali multi, vt est à Fannio dictum : sed ego id respondeo, quod animaduerti, te dolorem quem acceperis cum summi viere tum amatissimi morie ferre moderate nec potnisse non commone. ri,nec fuiffe ed humanitatis tone. Quodantem bis Nonis in nostro collegio no affuisses, valetados m causum; non mæstitiam fuisse. LAELIVS. Re-Ete in quidem Scanola & vere. Nec enim ab isto officio, quod semper vsurpani, cum valerem, abduci incommodo meo debus: nec ullo casu arbitror boc constanti homini posse contingere, vt vlla intermissió fiat offici. Tu autem Panni, qui mihi tantum tribui diçis, quantum egenecagnosco, nec postulo, facis amice : sed (ve mihi videris) nonvelle indicas de Catone: aut enim nemo (quod quidem

culo fapien-

quidemmagis credo) ans faquisquam, ille sapiens fuit. Quomodo enim (vralia omitta) mortem fily tulit? Memineram Raulum; videram Caium: sed hine comparentur Catoni maximo & spectato vira. Quamobrem caue Catoni anteponis ne istum quidem ipsum, quem Apollo (veais) fapientissimum indicanit. Huius enim facta illus dicta landameur. De me autem (vt sam cum verog los quan sio habetote. Ego si Scipionis desiderio me monerinegem, quamid relie faciam, viderint sas pientes, sed certe mentiar. Moneor enim talidmico orbatus qualis (ve arbstror) nemo unquam erit. & vt confirmare possum, nemo certe fuit. Sed no egeomedicina: me ofe confolor, os maxime illo solatio, quod eo errore carco, quo amico men decoffuplaria angi solet. Nihil enimmali accidesse Scipioni puto: m. bincoidis, si quid accides Suis antem incommodis graniter angi, non amicu, sed feip fum amant is est. Cum illo vero quia neget attu essepractare? Nistenim (quodille minime putde bat immortalitatem optare vellet, quid non est ndepins, quod homini fas effet optare ? Qui fumis mam spem cinium, quam de co iam puera habite. rant consinuo adole scens incredibili virente super rauit: qui Consulatum petit nunquam, factus est Confut bis: primum ante tempus, tterum fibe fue sempore, Reipub. pene sero: qui duahus prebibilis enersis, inimicissimis buis imperio, non modoprefentia, verumetiam futura bella delenit. Quid die cam

Scipionis

liberalitate in sorores? bonitate in snos? institua in omnes? Hac nota sunt vobis. Quam autem ciuitati charus fuerit, mærore funeris indicatum est. Scipionis Quid igitur hunc paucorum annorum accessio nois à tota innare potuisset? Senectus enim quamuis non st rata. grauis (vi memini Catonem uno anno antequam mortaus est, mecum & cum Scipione disserere) tamen aufert eam viriditate, in qua etiam * tunc 5. *nu erat Scipio. Quamobrem vita quidem salis fuis vel fortuna, vel gloria, ve nihil posset accedere. Moriendi auté sensum celeris as abstulit : quo de genere mortis difficile distinest: quid bomines sufpicientur, videtis. Hac tamen verè licet dicere, P. Scipioni ex multis dichus, quos in vita celeberrimos, letissimos g viderit, illum diem clarissimum fuiffe, cum Senatu dimifo, dynum reductus ad vesperamest à patribus conscriptis, à populi Romans socys, & Latinis, pridie quamex ceffit è vita,ve ex tam alto dignitatis gradu ad superos videatur potius, quam ad inferos permenisse. Neque Quod anim enim assentior is, qui hac nuper disserere cæpe- lis. runt, cum corporibus simulanimas interire, atque omnia morte deleri. Plus apud me antiquoru autoritus valet, vel nostrorum maiorum, qui mortuis tā religiosa iura tribuerunt : quod non fecissent profecto, si mibil ad eos persinere arbitraren. turiveleorum; qui in bac terra fuerunt, magnag, Graciam (que nuno quidem deleta est, tum flore-

LAELIVS SEV DE AMIC.

cam de moribus facilimis? de pietate in matrem?

5267a

rim

pri

mu

SAL

Ite

nis

tin

get gr

bat) institutu, & praceptis suis erudierunt: vel eius,qui Apollinis oraculo sapientissimus est indicatus qui non tum boc tu illud, ut in plarisque, sed idem dicebat semper, animos hominum esse dininos, is que, cun è corpore ex cessissent, reditum ad ecelum patere, optimoque & iustissimo cuique expeditissimum: quod idem Scipioni videbatur. Qui idem quasi prasagiret, perpaucis ante morte diebus, cum & Philus & Manilius adessent, & aliq. plures, tug, et am Scauola me couenisses, triduum disservit de Repub.cuius disputationis fuit extremum fere de immort alitate animorum: qua se in s quiete per visum ex Africano andisse dicebat. Id si ita est, ut opitimi cuiusq; animus in morte facilime eno!et,tanquam è custodia, vinculisque corporis: cui ce semus cur sum ad Deos faciliorem fuiste, quam Scipionis? Quocirca mærere boceius enetu, vercorne inuidi mazis, quam amici sit. Sin autem illa vereor, vt idem interitus sit animarung corporum, nec vlus sensus maneat : vt nibut toni est in morte, sic certe nibil est mali. Sensa enimamisso, fit idem quasi natus non esset omnino: quem tamen esse natum & nos gaudemus, & bac cinitas dum erit latabitur. Quamobrem cum ello quidem (vt supradixi) actum optime est, mecum autem incommodins : quem fuit equius, ve prius introieram in vitam, sic prim exire de vita. Sed tamen recordatione nostra amicitia sic fruor, vt beate vixisse videar, quia cum Scipione vixerim

Philus. Manilius.

LAELIVS SEV DE AMIC. rim,quicum mibi coniunctacura de repub. & de privata fuit: quo cum domus fuit, & militia communis: & id,in que est omnis vis amicitie, volun. Quid sitamitatum, studiorum, sententiarum summa cosensio. Itag, non sam ista me sapientia (quam modo Fanius commemorauit) fama delectat, falsa prasertim, quam quod amicitia nostra memoriam spero sempiternam fore, idque mibi eo magis est cordi, Viz tria ant quod ex omnibus seculus vix tria, aut quatuor no- quatuor amiminantur paria amicorum: que in genere sperare nominantur. videor Scipionis amicstiam, & Laly notam posteritati fore. FANNIVS. Istud quidem Leli ita necesse est: sed quoniam amicitia mentionem fecisti, o sumus otios pergratum mibi feceris, spero item Scanola, si quemadmodu soles de careris rebus, cum ex te quarentur, sic de Amicitia disputaris, quid sentias, qualem existimes, que pracepta des. S C. A. Mibi verò pergratum hoc erit, atq. idipsum cum tecum agere conarer, Fannius anteuertit:quamobrem virique nostrum graium admodum feceris. L. A. L. Ego vero non granare, si mibi ipse considerem. Nã & praclara visa resest, & Sumus (vt dixit Fanniss) otiofi. Sed quis ego 8. fum? aut que in me facultas? doctoru est ista consuetudo, eng. Gracorum, vi is proponatur de que disputent, quamuis subità. Magnum opus est,egerg exercitatione non parna. Quamobrem qua disputari de Amicitia possunt, ab eis censeopetatis, qui ista profitenzar. Ego vos hortari tantum PO THINE,

possum, ve amicitiam emnibus rebus humani

Amicitia omnibus rebus humanis anteponenda.

Amicitia nifi in bonis effe non potest, declarat au. tem qui fint boni.

Pingui Minerua.

ma : ecte vi .

uendi dux.

anteponatis. Nebil est enim tam natura aptum, tam conveniens adres vel secundas, vel aduer sa. Sedhac primum sentio, nisi in bonis amicitia este non posse. Neque id ad vinu reseco, vt illi, qui bac subtilius disserunt, fortasse verè, sed ad communem viilitatem parum. Negant enim quenquam virum bonum essenisi sapientem. Sit ita sane : sed eam sapientiam interpretatur, quam adhuc mortalis nemo est consecutus. Nos autemea qua sunt in v su, vitag, communi, no ca, que finguntur, aut optantur sperare debemue. Nunquam ego dicam C. Fabricium, M. Curium. T. Coruncanum, quos sapientes nostri maiores indicabant, ad illoru norma fuisse sapientes. Quare sibi habeant sapientie nomen & invidiosum, & obscurum, concedent que vt hi boni viri fuerint. Neque id quidem facient, negabunt id, nisi sapients, posse conceds. Agamus igitur pingui Minerua, vi aiunt. Qui ita se gerunt, ita vinunt, vt eoru probetur fides, integritas, equitas liberalitas: nec fit in eis vila cupiditas, vel libido, vel audacia sint que magna constantia, ut hi fuerunt, quos modo nominaui: hos viros bonos, vi habiti funt, sic etiam appellandos esse putamus : qui assequentur, quantum homines possent, natura optima recte vinendi ducent via. Sic enim 10. perspicere muhi videor : ita natos effe nos, vi inter

Natura opti- omne; esset societ as queda: maior autem, vi quisque proxime accederet. Itaq cines potiores funt, quam

LAELIVS SEVODE AMIC. quam peregrini: & propunqui, quam alieni; çum bis enim amicitiam natura ipla poperit, sed ea no satis habet sumitatis. Nag box prastat Amicitia Propinguitati, quod ex propinguitate benenolentia tolli potest, ex amicitia aute non potest. Sublata enim beneuolentia, amicitia nomen tollitur, propinquitatis manet. Quanta aute vis amicitie sit ex hoc intelligi maxime potest, quod ex infinita societate generis humani, quam concilianit ipsa u natura, ita contracta reseft, & adducta in angustum, vt omnis charitas aut inter duos, aut inter paucos iungeretur. Est aute amicitia nibil aliud, nisi omnium dininaru, bumanarumg, rerum cum beneuolentia, & charitate summa consensio. Qua Amicitiz dequidem haud scio an excepta sapientia, quicquam 13. finitio. melius homini sit à Diss immortalibus datum. Dinitias aly praponent, bonam aly valetudinem, aly potentiam, aly honores, multitain voluptates. Belluarum hoc quidem extremum est: illa autem superiora sunt caduca; & incerta, posita non tamin nostris cosilys, quam in fortuna temeritate. Qui autem in Virtute summum bonum ponut, Sine virtute preclare elle quidem : sed bac ipsa virtus amicitia amicitia esse gignit, & continet : nec fine virtute amicitia effe 14 vllo pacto potest. Iam virtutem ex consuetudine wita, sermonifg, nostri interpretemur: nec metiamur eam (ve quidam indoti) verborum magnificentia: virofq, bonos eos, qui babentur, numeremus: Paulos, Catones, Caias, Scipiones, Philos:

m,

25.

K

ac

14-

m

ed

Y-

nt

ut

M

75

52678

192

his communis vita contentaeft. Eos antemomit-

14 tames, qui omnino nusquam reperiuntur. Tales

aquis potest.

igitur inter viros amicitia tantas oportunitates habet, quantas vix queo dicere. Principio * cui potest esse vita vitalis (vt ait Ennius) quino in amici mutua beneuolentia conquiescat? Quid dulcius, quam habere, quicum omnia audeas sic loqui, vt tecum? Quis esset tantus fractus in proferis rebus, nisi haberes, qui illis aque ac tu ipse gauderet? Aduersas verò res serredissicile esset sine eo qui illas granius etiam quam tu, ferret.

16 Denique catera res, qua expetuntur, oportuna funt fingula rebut fere fingulis: dinitia, ot vtare: opes, vi colare: honores, vt landere: voluptates, vi gandeas : valetudo, vi dolore careas, & muneribus fungarecorporis. Amicitia plurimas res cotinet, quoquo te verteris, presto est mulla loco excluditur, nunguam intempestina, nunquam molestaest. Itag, non aqua, non igni, non acre(vt aiut) pluribus locis viimur;quam amicitia. Neque ego nunc de vulgari, aut de mediocri (que tamen ipsa delectat, & prodest) sed de vera, & perfecta loquor,qualis corum qui pauci nominatur, fuit. IVa & secudas res splendidiores facit amicitia, & ad-. nersas partiens, communicans que leutores. Cuma, plurimas, & maximas comoditates amicitiacotineat; tum illa nimirum prastat omnibus, qued

bona spe praluces in posterum: nec debilitari uni-

mos, ant cadere pasitur : verum etiam, amicum

qui

Amicitia zo què necessaria, ac elementa.

LAELINS, SEV DE AMIC. qui intuetur, taquam exemplar aliquodintnetur Jui Quocirca & absentes adsunt, & egentes abudant, & imbecilles valent, &, quod difficiline della eft, mortui viuunt: tantus cos banos, memorie, desiderium prosequitur amicorum. Ex qua illorum beatamors videtur, borum vita laudabilis. Quod si exemeris ex natura rerumbeneuglentia consunctionem, nec dommavlla, nec urbs stare poterit, nec agriquide cultus permanebit. Id simi- 18 nus intellegitur quanta vis amicitia, concordia go Omnia fine sit, ex dissensionibas, atque ex discordis pereipi amicitia corpotest. Qua enim domus tam stabilis, qua tam ruunt. firma cinitas est, que nonodys, atque de fidys funditus possit eueres? Ex que,quant um boni sit in a- Empedocles micitia, indicari potest. Agrigentinum doctum Agrige inus quendam virum carminibus Gracis vaticinatu bat omnes ferunt, qua in rerum natura, totoque mundo con- 1es, & mun-Starent, queg monerentur, en conceabere amici- dum totum tiam, dissipare discordiam. Atque boc quidem amicitia. omnes mortales & intelligant, & reprobant. Itaque siquando aliquod officium extitit amici in periculis, aut adeundis, aut communicadis, quis est, qui id non maximis efferat laudibus? Qui clamores tota caue a nuper in hospitis, & amici mei M. Pacuny fuerunt noua fabula: cum ignorante re- M.Pacunij ge,vter eorum effet Orestes, Pylades Orestem se tragadia de esse diceret, ve proillo necaretur: Orestes autem, Pylade. ita vt erat, Orestem se esseperseueraret? Stantes ansemplandebas in re ficta. Quid arbitramur in vera

it-

les

es

Ni

1-

Filum orationis.

vera fuisse facturos? Facile indicabat ipsanatura vim suam, cum homines quod facere ipsi non possont, idrecte fiere in altero sudicarent. Hadenus mibi videor de amicitia, quod sentirem potissime dixisse: siquapraterea sunt (credo aute esse multa) ab ys, si videbitur, qui ista disputat, queritote. FAN. Nos autem à le potius : quanquam etiam ab istis sape quasini er andini non innitus equidem, sed alind quoddam experimus filum orationis two. 5 CAE. Tumagis id diceres Fanni, finuper in bortes Scipionis, cum est de Repub.d sputatum, affuiffes: qualis tum patronus institua fuit contra accuratam orationem I hilt. FAN. Facile id quidem fuit, institiam instiffimo viro defendere.s CAE. Quid amicitiam? nonne facile ei erit, qui ob eam summa fide, constantia, institting fernatum, maximam ceperit gloriam? LAEL. Vim boc quidem of afferre. Quid enim refert, quame ratione cogatis? Cogitis certe: studys enim generorum, praferrimin re bona, cum difficile est, tum ne aguum quidem obsistere. Sapissime igitur mibi de amicitia conitanti, maxime illud consider andu videri solet,nami propter imbecillitatem, atg.inopiam desideranda sit amicitia: vt in dandis, recipiendisg, meritis, quod quisg, minus per se posset, id acceperet ab also vicissimg redderet: an esset

Antiquior, id boc quidem proprium amicitie, sed antiquior, & est, nobilior. putchrior, & magis à natura ipsa profecta alia Amor ex quo causa esfet. Amor enim (ex quo Amicitia est no-

minata)

52678

LAELIVS, SEV DE AMIC. minata) princeps est adbeneuolentiam coiungen- amicitia, à dam. Nam vilitates quidem etiam ab is perci- us quaniab piuntur sape, qui simulatione amicitia coluntur, imbecilitate & observanter causa temporis, In amicitia aute orta. nihil sictum, nihil simulatum : & quicquid in ea Fictum & siest, idem verum, & voluntarium est. Quapropter mulatum. ànatura mihi videtur potius, quam ab * imbecil- * indigentia litate orta amicitia: & applicatione mayis animi cum quodam sensu amandi, quam cogitatione. quantum illa res villitatis effet habitura. Quod quidem quale sit, etiam in bestiys quibusdam animaduerti potest, que ex se natos ita amant ad quoddam tempus, & ab cis ita amantur, vt facile earu apparent sensus. Quod in homine multo est euidentius. Primum ex ea charitate que oft inter natus. & parentes: qua dirimis nisi detestabili scelere) non potest. Deinde cum similis sensus extitit amoris, si aliquem nacti sumus, cuius cum moribus, & natura congruamus, quod in eo quasi lumen aliquod probitatis, es virtutis perspicere videamnr. Nihil est enim amabilius virtute, nihil Nihil amabilius viituquodmagis alliciat homines ad diligendu: quippe te, nibil quod cum propter virtutem, & probitatem eos etiam, magis alliciat homines ad quos nunqua vidimus, quodam modo deligamus. diligendum. Quis est qui C. Fabrity. M. Cury cum charitate De spurio Caffio T. Li. aliqua, & beneuolentia memoriam non vsurpet, mus lib 1. quos nunquam viderit? Quis autemest, qui Tar- De Spa. Melio lib. ab vrquinium Superbum, qui Sp. Caffium, Sp. Melium be condita non oderit? Cum duobus ducibus de imperio in quarto.

us

78

13

e

7

a

Pyrrhus & Annibal.

Italia decertatum est, Pyrrbo, & Annibale: Ab altero propter probitatem eius no nimis alienos animos habemus: Alterum propter crudelitatem eins semper hec ciuitas oderit. Quod sitanta vis probitatis est, vi cam velin eis, quos nuquam vidimus, vel quod mains est, in hoste etiam deligamus: quid morum, framimi hominum moneantur, cum eorum, quibe cum von coniuncti effe possint, virtutem, & bonitatem perspicere videantur? Quanquam cofirmatur amor & beneficio accepto, & studio perspecto, & consuctudine adiuncta: quibus rebus ad illum primum motum animi, & amoris adhibitis, admirabilis quedam exardescit beneuolentia magnitudo: quam si qui putant ab imbecillitate proficifei, ut fit per quam quifg, affequatur, quod desideret, bumilem sanè relinquant, & minime generosum (vi ita dicam) ortum amicitia, quam ex inopia, etq; indigentia na sci volut. Quod si ita effet, * vt quisque valetudinis minimum in se esse arbitraretur, ita ad amicitia esset aptissimus: quod longe fecus est. Ut enim quisque sibi plurimum confidit, & vi quisq; maxime virtute, & fapientia se munitus est, ut nullo egeat, suad omnia in fe ipsoposita indicet : ita in amicitys expetendis, colendifg, maxime excellit. Quid enim erat Africanus indigens mest Minime bercle. Ac ne ego quidem illius : sed ego admiratione quadam virtutis eius, ille viciffim opinione fortasse nonulla, quam de meis moribus habebat, mi dilexit:

*alias, vt quisque minimum in fe.

LAELIVS, SEV DE AMIC. dilexit:auxit beneuolentia consuetudo. Sed quanquam vilitates multe, & magna consecute sunt, non sant tamen ab earum spe causa diligendi profecta: vi enimbenefici, liberales q, sumus, non vi ex gamus gratiam, (neq; enim beneficium fæne- Non effe færamur) sed natura propensi ad liberalitat e sumus: nerandum benesicium. sic amicitiam, non spe mercedis adducti, sed quod Amicitia con omnis eius fructus in ipso amore inest, expetedam se mercedis, putamus. Ab is, qui pecudum ritu ad voluptatem amoris expeomnia referunt, longe dissentimua. Nec mirum: mbil enim aleum, nibil magnificum, ac dininum suspicere possunt, qui suas omnes cogitationes abiecerunt in rem tam bumilem, tamq; contempta. Quamobre bos quidem ab boc sermone remoueamus : ipsi autem intelligamus, à nacura gigni sensum diligendi, & beneuolentia charitatem, fatta significatione probitatis: quam qui appetiuerunt, applicant sefe, & propius admouent, vi & viu eius, quem diligere caperunt, fraatur, & moribus: fint g, pares in amore, & equales, propefiorefque ad bene merendu, quam ad reposcedum. Atque hac inter cos sit honesta certatio. Sic & vtilitates ex amicilia maxima capietur, & erit eius sicut natura ortus à natura, quam ab imberellitate et gravier, mutari non & verior. Nam si vilitas amicitias conglutina- micitia, que ret, eadem commutata di Solueret Sed quia natu- à natura est, ramutari non potest, ideireo vera amicitia sem- durat piterna sunt. Ortum quidem amicitia videtis, nis quid adhue forte vultis. SCAE. Tu verò perge

poteff,ita a-

Lali: probec enim, qui minor est natu, meo iure respondeo. FAN. Recte in quidem: quamobrem audiamus.

Nihil diffici lios, quam amicitiam vique .. d extremum vitæ diem permanere.

* Sumpta 2002.

Nulla maior peltis in amicitia, q'iam pecuniæcupiditas.

LAELIVS. A Vdite verò optimi viriea, que sapissime inter me: & Scipionem de Amicitia disserebatur: quanquam ille quidem nibil difficilius effe dicebat, quam amicitiam vsque ad extremum vita diem permanere. Nam vel vi non idem expediret virig; incidere sape vel vi de Repunon idem sentiret:mutari etiammores hominum sape dicebat, alias aduersis rebus, alias atate ingrausscente. Aig; earum reru exemplum ex similitudine caprebat incuntis atu:is, quod summi puerorum amores sepe una cum pratexta, * & toga deponerentur. Sin aute ad adolescentiam perduxissent, 19 dirimi tamen interdu contetione, vel luxuria, vel conditionis, velcommodi alicuius, quod idem adipiscs vierque non posset. Quod se qui longius in a-

micitia prouoctiessent, tamen sape tabefactari, si in honoris contentionem incidiffent. Pestemenim maiore effe nullam in amicitys, quam in plarify; pecunia cupiditatem, in optimis quibufq; bonoris certamen, or gloria : ex quo inimicitias maximas sepe inter amicissimos extitisse. Magna enim dissidia, o plarunque instanasci, cum aliquidabamicis,quodrectum non esset, postularetur, vt aut libidinis ministri, aut adiutores essent ad iniuria. Quod qui recusarent, quanto boneste id facerent,

145

LAELIVS, SEV DE AMIC. ius tame amicitia deserere arqueretur ab is,quibus obsequenollent: illos autem, qui quiduis ab amico auderei postulare postulatione ipfa profiteri omnia se umici causa esse facturos:corum querela inneterata non modo familiarisates extingui solere sederia odia gigni maxima, atg sempiterna. Hac itamulta quasi fata impendere amicitis,vt omnia subterfugere non modo sapientia, sed etiam felicitates diceret fibroiders. Quamobrem id primum videamus, si placet, quatenus amor in Ami- Quatenus a. citia progredi debeat. Num, si Coriolanus habuit mor in amiamicos, ferre cotra patriam arma illi cum Corio- di debeat. lano debuêre? Num Becellinum agniciregnum Coriolanus arma contra appetentem?num Sp. Melium inuare debuerunt? patriam ino-Tiberium quidern Gracchum Remp, vexavem à uens. Q. I uberone, equalibusq, amicis derelictum videbamus. At C. Blossius (umanus, hospes familia vestra Scanola, cum ad me qui aderam cum Lenate, & Rutilio consulibus in consilio, deprecatum venisses, banc, vt sibi ignoscerem, causam af cft à se crime ferebat, quod tanti Tib. Graochum fecisset, ut remouere. quicquid ille vellet, fibi faciendum putaret. Tum ego: Etiamne, inquam, si te in Capitolium faces ferre vellet? Nunquam, inquit, voluisset id quidem: sed si voluisset, paruisem. Videt is quam ne- Nefaria vox faria vox? & hercle ita fecit, vel plus etia, quam C. Blossij. dixit. No enim paruit ille Tibery Gracchitemeritati, sed prafuit: nec secomite illius furoris, sed ducem prabuit. Itaq hac ameria, questione noua perserrisus

culatio peccati, fi amici causa peccaueris.

perterritusin A samprofugit, ad hostes se contu-Nulla est ex. lit, pænas Reip. granes instafque per foluit. Nulla estigitur excusatio peccati. si amici cansa peccaueris. Nam cism conceliatrix amicitia virtutis spinio fuerit. difficile est amicitiam manere, si à virtute defeceris. Quod si rectu statuerimus, vel concedere amicis quicquid velint, vel impetrare ab amicis quicquid velimus perfecta quidem sapientia summus, sinibilhabeat res vitir sedloquimur de is amicis qui ante oculos funt, quos videmus, aut de quibus memoriam accepimus, aut quos nouit vita communis. Ex boc numero nobis exempla sumenda sunt, & eorum quidem maxime qui ad sapientiam proxime accedut. Vidimus Paulum Amilium C. Lucivio familiarem fuisse (sic à patribus accepimus) bis una Consules, & collegas in Censura: tum etiam cum is, & inter se comunctissimos fuesse M. Curium, & T. Coruncanum memoria traditumest. I gitur ne suspicari quidem possumus, quenquam bornos ab amico 20 quippiam contendisse, quod contra fidem, contra iusurandum, contra Rempu. esset: Nam bac quideminitalibus viris quid attinet dicere? si contendissent, scio impetraturos non fuisse, cum illi san-Etissimi viri fuerint. Aque autemnefas sit, tale aliquid & facere rogatum, & rogare. At vero Tiberium Gracchim Sequebanter C. Carbo, C. Cato, o minime tune quidem Cato frater, nune idem acerrimus * inimicus.

Shoffis.

Hec

HEcigitur prima lex in amicitia sanciatur, Prima lex in ot neg; rogemus res turpes, nec faciamis rogati. Turpis enim accusatioest, & minime acci- mus res turpienda, cum in cateris peccatis, tum si quis contra amus rogati. Remp.se amici causa secisse fateatur. Etenim eo loco, Fanni & Scauola, locate sumus, vt nos longe prospicere oporteat futuros casus Reip. Deflexit enimiam aliquantalum de spatio curriculog, cosuetudo maiorum. Tib. Gracchus regnum occupare conatus est, vel regnauit is quidem paucos meses. Nu quid simile pop. Ro. andierat, ant viderat? Huc etia post mortem secuti amici, & propinqui. Quid in P. Scipione Nasica effecerint sine lacrymis non queo dicere. Nam Carbonem quoque, que modo posuimus, propter recentens pænam Tib. Gracchi fustinuimus. De C. Gracchi aute tribunatu quid expectem, non libet augusari. Serpit enim deinderes, que proclinis ad perniciem, cum semel cœpit, labitur. Videtis in tabella iam antè quanta sit facta labes, primo Gabinia lege, biennio antem post, Cassia. Videre iam videor pop. Rom. a Senatu difiuctum, multitudinifg, arbitrio res maximas agi. Plures enim discet quemadmodum bac fiant, quam quemadmodum his resistatur. Quor sum hac? quia sine socies nemo quicqua tale conatur. Pracipiendum est igutur bonis, ve si in eiusmodi amicitias ignari casu aliquo inciderint, ne existiment ita se alligatos, vt ab amicis in magnare aliqua in Rempub.peccantibus non discedant.

amicitie, vt neque rogeres, nec faci-

cedant. Improbis autem pona statuendaest: nec minor verois, qui sequuti erant alteru, quamis, qui ipsi fuerint impietatis duces. Quisclarior in Gracia Themistocle' quis potentior? qui cum imperator bello Persico servitute Graciam liberasset.propterg, inuidiam in exilium missus efet, in-*alias iniu-grata patria * inuidiam non tulit, quam ferre debuit. Fecit idem quod xx, annu ante apud nos fecerat Coriolanus. His adeutor contra patriam inuentus est nemo: itaq mortem sibivierq; confciuit. Quare talis improborum consensio non modo excusatione amicii a tegenda non est, sed potius omni supplicio vindicanda: vt ne quis concessum putet, amicum, bellum patrie inferentem, sequi. Quod quidem, vt res capit ire, haud scio, an aliquanto futurum sit. Mibi autem non minori cur e est, qualis Kesbub. post mortem meam futura sit, quam qualis hodie fit.

> Hete igitur prima lex amicitia sanciatur, ve ab amicis bonesta peramus, amicorum causa honesta faciamus : neg expectemus quide du rogemur, sed studium semper adsit, cunstatio absit: consilium verum dare gandeamus libere. Plurimum in amicitia amicorum bene suadentiu valeat autoritas:eag, adhibeatur ad monendum non modo aperte, sed et iam acriter sires postulubit: & autoritati adbibite pareatur. Nam quibusdam, quos andio sapient shabitos in Gracia, placuisse opinor mirabilia quadam: sed nibilest, quod illi

riam. Coriolanus, & Themistocle; mortem sibi consciue. sunt.

esse nimias amicitias, ne necesse sit vnum solicitu

effe propluribus: satis superq; esse sibi suaru cuiq; Todopidia. rerum curam, alienis nimis implicari molestum ese : commodissimum ese quam laxissimas babenas habere amicitia, quas vel adducas, cum velis, vel remittas. Caput enim effe ad beate vinenduns securitatem: qua frui non possit animus, si tanguam parturiat unus propluribus. Alios autem dicere aiunt etiam multo inhumanius, quem locum breuter perstrinxi paulo ante prasidi adiumentiq, causa, non beneuoletia, neg, charitatis amicitias offe expetendas. Itaque vt quifq; minimu firmitatis habeat, minimumg virium, ita amicitias appetere maxime. Exeo fieri, ve mulu rcule magis amicitiarum presidia querant, quam viri: & inopes quam opuleti: & calamitos, quam i qui putantur beati. O praclaram sapientia! So- Solem è mundo tollelem enim è mundo tollere videntur, qui amicitiam re videntur è vita tollunt: qua à Dys immortalibus nihil me- qui amicitia lius babemus, nebel iucundius. Que est enim ista securitus? specie quidem blanda sedre ipsamultis locis repudianda est. Neque enim est consentaneum, vllam bonestam rem, actionémue, ne solicitus sis, aut non suscipere, aut susceptam deponere. Quod si curam fugimus, Virtus fugienda est, que necesseest ut cum aliqua cura ressibicontrarias aspernetur, atq; oderit: vt bonit as malitiam, temperantia libidinem, ignauiam fortitudo. Itaq; videas

virtute pradito, eo, qui vel amare, vel (vi ita di-

cam) redamare possit, non admodii delectari? Ni-

bilest enim remuneratione beneuoletia, nibil vi-

ci fitudine

Amicitia ex amore nafcens.

LAELIVS SEV DE AMIC. cissitudine studioru, officiorumg, incundius. Quod Morum sisi etia illud addimus, qued recte addi potest, nibil militudo aese quod ad se rem vllam tam allicist, & tam at- contrahit. trabat, quam ad amicitiam similitudo: conce- ouo iovo quein datur profecto verum ese, v: bonos boni diligant, pinos. adsciscant que sibi quasi propinquitate coniunctos. atque natura. Nibil est enim appetentius similiu sui, nihil rapacius, quam Natura. Quamobre boc quidem Fanne, & Scanola constat (vt opinor) bonis inter bonos quasi necessariam Beneuolentiam esse, que est amicitie fons, à natura constitutus. Sedeadem bonitas etiam ad multitudinem pertinet:non est eniminhumana virtus, acq immunis, neque superba qua etiam populos vniuersos tueri, eifg.optime consulere soleat: quod no faceret pro- 21 fecto, si à charitate vulgi abborreret. Atq etiam mihi quidem videntur, qui vtilizatis causa singunt amicitias, amabilissimum nodum amicitia tollere:non enim tam V tilitas parta per amicum, quamamici Amor ipse delectat. Tumq illud fit, quodab amico est profectum, incundum, si cum amore & studio est profestum. Tantumg abest, vt 22 amicitie propter indigentiam colantur. vt y, qui opibus, et copis, maximeg, virtute praditi (in qua plurimum est prasidy) minime alterius indigent, liberalissimi sint, & beneficeissimi:atg, baud scio, anne opus sit quidem nibil vnquam mnino deesse amicus. Obi enim studia nostra viguissent, si nunquam studio, nunquam consilio, nunquam opera nostra

ڼ

m

20

1-

~

13

206 M. T. CICERONIS nostra nec domi, nec militia Scipio equisset? Non igitur viilitatem amicitia, sed viilitas amisitia consequenta est. Non ergo erunt horaines dinities affluentes audiendi, si quando de amicilia, quam nec vsu.necratione babent cognită, d. sputabunt: iVam quis est (prob Denm sidem asque hominn) 21 qui velit, vt neque diligat quenquam, nec ipse ab vllo deligatur, circumfluere omnibus copys, atq; Tyrannorum in omnium rerum abundantia vinere? Hac enim est tyrannorum vita, nimirum in quanulla sides, nulla charitas, nulla stabilio benenolentia potest esse siducia: omnia semper suspecta atque solicita sunt, nullus tocus est amicitia. Quis enim aut en diligat quem metuit aut eum, a quo se metui putet? Coluntur tamen simulatione amicuia duntaxat ad tempus quod si forte (vt sit plarung) ceciderint, tum intelligitur, quam fuerint inopes amicorum Quod Tarquinium dixisse ferunt tum, cum exulesset, se intellexisse quos sidos amicos

In aduerfis cognolcuntur amici.

Fortuna caca

habuisset quosa infidos, cum iam neutre gratia referres posses. Quanquam miror in illa superbia & importunitate, si quequam habere potnit. Atque vi huius (quem divi) mores veros amicos parure non potuere, sic multorum opes prapotentium excludant amicitias fideles Non enim foliminfa Fortuna caca est, sed os etiam plerung, efficit cacos, quos complexa est: itaq, illi efferutur fustidio fere, & consumacia: neque quiequam insipiente 24 fortunato intolerabilius sieri potest. Atq; boc quidein

dem videre licet cos, qui ante à commo dis fuer unt mor vus, imperio patestate, prosperis rebus immusan, perniquo is veteres amecitias, & maulgeri nones. Quidante stultins quam (vi plurimis copis facultatibus, opibus possint) catera parare, que parant pecunia, equos, famulos, vestes oloria, vula preciola: amicos non parare, optimam, co pulcherromam vita (vi ita dicami) supellectileni? Eteniro carera cum parant, cui parent, nesaiunt, Melius, launec cuius caufa Laborent. Eius enim est istorum dabiliusque est amicos quicqued elt, qui vincit viribus: amecitiarum sua quam diviticasque permaget stabilis es certa possessio: vt e- as parare. tiam si illa maneant, que sent quasi donc Fortuna tamen vita inculta, & deserta ab amicis non pessit esse sucunda. Sed hec buctenus. Constituendi autem sunt, qui sint in amicitia fines & quasi termini deligendi: de quibus tres video sententias Qui sont in ferri,quaru nullamprobo. Vnam, vicedem modo amicitia lie ga amicum affecti simue, quo erga nosmetipsos. e Alteram, vt nostra in amicos benevolentia illorum erga nos beneuolentia pariter aqualitérque respondeat. Tertiam, vt quanti quisque seipsum facit tanti fiat ab amicis. Harum trium fententiaru nulli prorsus assentior inec enim illa prima veraeft, vi quemadmodum in se quisque, sic in amicum sit animaius. Quam multa enim, que nostra car sa nunquam faceremus, facimus causa a- 26 nucuram? precuri ab indigno supplicare, tum a- micos ab cer bius in alique inuchi,insectaria, vehementius: ind.

que in nostris rebus non satis honeste, in amicoru, funt bonestissime Multa quoqueres sunt, in quibus de suis commodis viriboni multa detrahunt, detrabique patiuntur, vt is amici potius, quans ipsi fruantur. Altera sentia est, que definit amicitiam paribus officies, ac voluntatibus. Hoc quidemest nimis exigue, & exiliter ad calculos vocare amicitiam, vi par sit ratio acceptorum, & datorum. Ditior mihi, & affluentior videtur esfe vera amicitia, nec observare stricte, ne plus reddat, quam acceperit. Neque enim verendum est. ne guid excidat, aut ne quid in terra defluat, aut ne plus aquo quid in amicitia congeratur. Tertius vero ille finis deterrimus, vi quanti quisque se ipse faceat tanti siat abamicis. Sape in quibusdam aut animus abiectior est, aut spes amplificanda fortuna fractior: no est igitur amici, talemesse in en, qualis ille in se est: sed potius eniti, & efficere, vt amici iacetem animum excitet, inducatque in hem, cogitationemq, meliorem. Alius igitur finis vera amicitia constituendus est, siprius, 27 quod maxime reprehedere Scipio solutus sit, edixero. Negabat vllam vocem inimiciorem amicitia potui e reperiri, quam eius, qui dixifet,ita amare oportere vt aliquando effet ofurus. Nec vero se adduci posse, vs boc (quemadmodum putaretur) à Biante di lum essecréderet qui sapiens habitus esset couse septem: sed impuricuiusdam, 6'

ambitiosi, aut omnia ad suam potetiam renocan-

113

Ad calculos vocare.

*potius debes enisi. 93

tis esse sentetiam. Quonamenim modo quisquam amicus eius effe poterit, cnius se putabit inimicum esse posse? Quin et iam necesse erit cupere, & optare, vi quam sapissime peccet amicus, quò plures det sibi tanquam ansas ad reprebendendum.Rursum autem rette fattis, commodisq, amicorunecesse erit angi, dolere, innidere. Quare boc quidem praceptum, cuiuscung, est, ad tolledam amicitiam valet. Illud pottus pracipiendum fuit, vt eam diligentiam adhibeamus in amicitys comparandis, vt ne quando amare inciperemus eum, quem aliquando odisse possemus. Quinetiam si minus fælices in deligendo frissemus, ferendum id Scipio potius, quani inimicitiarum tempus cogitandum, potabat. His igitur finibus viendum arbitror, vi Quosque acum emendati mores amicorum sint, tum sit inter ducenda. eas omnium rerum, consiliorum, yo voluntatum fine vlla exceptione communitas: vt etiam fi qua fortuna acciderit, vt minus iusta amicorum voluntares adinuande sint ; in quibres corum aut de capito ugatur ant fama, declinandum est de via, modone summa turpitudo sequatur. Est enim, 28 quatenus amicitia darivenia possit. Nec verò negligenda est fama. Nec mediocre relum adres ge- 29 rendasexistimare oportet benevoletiam cinium: quamblandities, & asentationibus colligere turpe est. Virtus quans sequitur Charitas minime repudianda est. Sed sape (redeo enim ad Scipionem, suius omnis sermo erat de amicitia) quarebatur, anod

quodin omnibus rebus homines diligentiores efsent; capras, & oues quot quisque haberet, dicerepusse: amicos quot haberet, non posse dicere: & in illis quidem parandis curam adbibere, in amicis eligendis negligentes esse, nec habere quasi signa quadam & not as, quibus eos, qui ad amicitiam effent idonei, indicarent. Sunt igitur firmi, & Stabiles, & constantes eligendi: cuius generis est magna penuria: or indicare difficile est sane nisexpertum. Experiendum autem est inipsa amicitiaita pracurrit amicitia indicium, tellitque experiendi potestatem. Est igitur prudentis sustiwere, ut cur sum, sic impetum beneuelentia: quo v-30. tamunquast aquis tentatis, sic amicitys, aliqua 31. parte periclitatis moribus amicorum. Quidam sepein parua pecunia perspiciuntur, quam sint leues: quida autem; ques parua mouerenon potuit, cognofcuntur in magna. Sivero erunt aliquirepersi, qui pecuniam praferre amicitie. sordidum existiment: vbieos inneniemus, qui boneres, magistratus, imperia, potestates, opes, amicitie non anteponat?vt,cum exaltera parte propofita has sint exaltera ius amicitie: non multo illa malint? Imbecilla enim * natura est ad contemnenda potentiam: quam etiam si neglecta amicitia cosecuti sint, excusatum iri se arbitrantur, quià non sine magna causa sit neglesta amicitia. Itaq vera a-

micitia difficilime reperittur in is, qui in bonori-

bus, Reg publica versantur. Vbi enim istum inue-

wias,

*aliàs hu= mana nasura.

Difficile est

dicarc.

LAELIYS, SEV DE AMIC. nias, qui bonore amici anteponat suo? Quid? (has vi omittam) quam granes, quam difficiles plarifa, videntur calamitatu societates ad quas no est facils innetus qui descedat. Quanquam Enn. rectes

Amicus certus in reincerta cernitur: Tamen hac duo leuitatis, & infirmitatis plarofg, connin- 34 cunt : aut sin bonis rebus contemnunt, aut si in malis deserunt. Qui igitur vtraque in re grauem, constantem. stabilem se in amicitia prestiterit, buncex maxime raro hominum genere indicare debemus, & penè diueno. Firmamentum autem lis,amicitiæ stabilitatis, constantiag, eius, quam in amicitia fundamenquerimus, Files est. Nibil enim stabile est, quod tum. ensidum est. Simplicem preterea, & communem, & consentiente, * & qui rebus is sdem moneatur, *alias,idest, eligi par est: que omnia pertinent ad sidelitatem. qui rebus. Neg enim sidum potest esse multiplex ingenium, er tortuosum:neg vero qui non issdem rebus mouetur, & natura consentit, sidus aut stabilis potest ese. Addendum eodem est, vt ne criminibus aut inferendis delecterur amicus, aut credat * oblatis: * illatis. que omnia pertinent ad eam, quam iamdudu tra-Ho, Constantiam. Ita fit verum illud quod initio dixi, Amicitiam nisinter bonos esse non posse. Est enimboni viri (quem eundem Sapientem licet dicere) bec duo tenere in amicitia. Primum, ne quid fictum sit, neue simulatum : Aperte enim velodisse,maois ingenuum est, quam frote occultare sententiam. Deinde, non solum ab aliquo, oblatas crieninationes

Triffitia & feueritas abesse debent
abamicitia.

Noui amici non funt veteribus ante ponendi.

Notandum prouerbium.

minationes depellere, sed ne ip sum quidem esse suspiciosum, semper aliquid existimantem ab amico esse violatum. Accedat huc suanit as quadamoportet sermonum at g, morum, baudquaqua mediocre codimentum amicitia. Tristitia autem, & en omnire seueritas absit. Habet illa quidem grauitatem, sed amicitia remissior esse debet, & liberior, & dulcier, & ad omnem comitatem, facilitatemque proclinior. Existit autem hoc loco quadam quastio subdifficilis: Num quando amici noui non indigni amicitia veteribus sint anteponendi, vi equis vetulis teneros anteponere solemus? Indiona homine dubitatio. Non enimamicitiarum esse debent, sieut aliarum rerum, satietates. Veterrima quaque (vt eavina, qua vetustatem ferunt effe debent suanissima: virumque illud est,

ferunt esse debent suanissima: virúmque illud est, quod vulgo dicitur: Multos modios salis simuledendos esse, virámicitia munus expletum sit. No-uitates autem, si spem afferunt, vi tanquã in herbis non fallacibus frustus apparent, non sunt illa quidem repudianda: vetustas tamen suo loco conseruanda est. Maxima est enim vis vetustatis, & consuetudinis. Atqui in ipso equo (cuius modimetionem feci) si nulla res impediat, nemo est qui non eo, quo consuenit, libentius viatur, quam intrastato. O nono. Nec modo in hoc quod est animal, sed in is etiam, qua sunt inanimata, consuetudo valet: cum locis etiam ipsis montuosis deletudo valet: cum locis etiam ipsis montuosis deletudo valet: cum locis etiam ipsis montuosis deletudo.

LAELTYS, SEV DE AMIC. rati sumus. Sed maximum est in amicitia, superiorem parem esse inferiori. Sape enim excellentia quedam sunt, qualis erat Scipionis in nostro (vt ita dicam) grege. Nunquam se ille Philo, nunquam Rutilio, nunquam Mummio anteposuit, nunqua inferioris ordinis amicis. Q.verò Maximum fratrem, egregium virum, omnino sbi nequaquam parem quod is anterbat etate, tanquam superiorem colebat: suosque omnes per se esse am- Superior ata. pliores volebat. Quod fisciendum, in it andum- te colendus que est omnibus : vt si quam prastantiam virtutis,ingeny, fortuna consecuti sunt, impertiat eam suis, communicent que cum proximis: vt si parentibus nati sint humilibus, si propinguos babeant imbecilliores velanimo, vel for iuna, eorum auxeant opes, eifq, honori sint & dignitati: vt in fabu. lis, qui aliquandin propter ignorantiam stirpis, & generis, in famulatu fuerint, cum cogniti sunt, & aut Deorum, aut Regum fily inventi, retinent tamen charitatem in pastores, quos patres suos multos annos esse duxerunt. Quod quidem est multo profecto magis in veris patribiu, certifque faciendum. Fruitus enim ingeniy & virtutis, omnisque prastantia tum maxime capitur, cum in proximum queng, confereur. Ve iguur y qui sunt in amisitia, consunctionifq; necessivadine superiores exequare se cum inferioribus debent: sic inferiores dolere non debent, se à suis amicis aut ingemo, aut fortuna, aut dignitate superari. Quo-7 14 733

Meminisse debet is, in quem collatinett benefició, non memorare qui consult.

rum plarique, aut queruntur semperaliquid aut etiam exprobrant, eog, magis, si aliquid haber fe putant, quod officiose, aut amice & cum labore a: lique suo factum queat dicere. Odiosum sanc genus hominum officia exprobrantium: que meninisse debet is, in quem collata sant: non commenorare qui cotulit. Quamobrem vt i, qui superiores sunt, submittere se debent in amicisia: sic quodammodo inferiores extollere. Sunt enim quidim qui molestas amicitias ficiunt, cum ipfe se conteniputant: quod non fere contingit nisigs, quietia contemnendos se arbitrantur: quibac opinione no modo verbis, sed etiam opere levandi sunt. Tantum autem cuique tribuendum est primum, quatum ipse efficere possit: Deinde etiam quantum ille, quem diligas, atque innes, poffit sustinere. Non enim the poffis (quantumuis licet excellas) omnes tuos ad honores amplissimos perducere: ve Scipio P. Rutslum potuit Consulem efficere, fratrem eius * Lucium non potust. Quid si etiam possis quiduis deferre ad alierum, videndum est tamen, quid ille possit sustinere. Omnino amicitia corroboratis iam confirmatifq & ingenis, & atatibus indicanda sunt. Nec si qui ineunte atato venandi, aut pilæ studiosi fuerunt, eos habere necessarios oportet, quos tum eodem studio preditos delexerunt: isto enim modo nutrices, & padagogi iure vetustatis plarimum beneuelentia postulabut : qui negligendi quidem no sunt, sed alio quodam

Scipio Rutilium confulem fecit.

* aliàs, Lælium.

Amicitiæ ætate prouecta iudicandæ funt.

LAELIVS, SEV DE AMIC. dam modo colendi: aliter enim amicitia stabiles 35 permanere non posunt. Dispares enim mores, difparia studia sequentur: quorum de similitudo disfociat amicitias: nec ob aliam caufam ollambons improbe, improbi bonis amici effe non possunt, nisi quod tanta est inter eos, quanta maxima potest 36 ese, morum studiorumque distantia. Recte etiam pracipi potest in amicitys, ne quis intemperata quadam beneuolentia (quod persape fit):mpediat magnas villitates amicorum. Nec enim (vt ad fabulas redeam) Troiam Neeptolemus Neoptolecapere potuisset, si Lycomedem, apud quem erat Licomedes. educaties, multis cum lachrimis iter suum impedientem audire voluisset. Et sape incidunt magna res, ve discedendum sit ab amicis: quas qui impedire vult, quod desiderium non facile ferat, is & infirmus est, mollisque natura, coob eam ipsam causam in amicitia parum instus. Atque in omni Consideranre considerandum est, & quid postules ab amico, dum est quid G quid patiare à te impetrari. Est enim quasi petatur. quedam calamitas in amicitys dimittendis nonnunquam necessaria. I am enim à sapientum familiaritatibus, ad vulgares amicitids oratio nostra delabitur. Erumpunt sape vitia amicorum tu in ipsos amicos, tum in alienos, quorum tamen ad amicos redundet infamia. Tales igitur amicitiæ 37 sunt remissione vsus eleuande, & (vi Catonem Dissuende magis quam dicere audini) dissuende magis, quam discindede discindende sunt: nisi quadam admodum intolerabilis iniuria amicitia.

exarferit, ut neg, rectum, neque bonestum sit, neque fieri possit, ut non statim alienatio, disunctioque faciende sit. Sin autem morum aut studiorum commutatio quadam (vt fiers solet) fasta erit, aut in Reip, partibus dissensio intercesserit, (loquor enim, ve paulo ante dixi, non de sapientum, sed de communibu amicitys) cauendum erit ne non solum amicitia deposite. sed inimicitia etiam suscepta videantur. Nibil enim turpius, quam cum co bellum gerere, quicum famil:ariter vixeris. Ab amicuta Q Pompey mconomine Q Pompeius se remouerat (vt scitis) Scipio : propier dissensio-

Merellus.

nem antem, que erat in Repub. alienatus est à collega nostro Metello, virumque egit grauiter, autoritate & offensione animi no acerba. Quamobrem primum danda opera est, nequa amicorum dissidia fiant : En tale aliquid enenerit, ut extin-Eta potius amicitia, quam oppressa esse videatur. Cauendum veroest, ne etiam in graves inimicitias connertant se amicitia: è quibus inroia, ma-. ledicta, contumelia gignuntur. Que tamen si tolerabiles erunt, ferende sunt : & bic bonos veteri amicitie tribuendissest, vt is in culpa sit, qui faciat non qui patiatur iniuriam. Omnino omnium horum vitiorum, at que incommodorum vna cautio est, atque una prouisio, ut ne nimis cito deligere incipiamus, neue indignos: Digni autem sunt amicitia, quibus in ipsis inest causa, cur diligantur. Rarum gensu (& quidem omnia praclara rara)

rara) nec quicquam difficilius, quam reperire, quod sit omni ex parte in suo genere perfectum. Sed plania; nea; in rebus humanis quicquam bonum norunt, nisi quod fructosum sit : & amicos, tanquam pecudes, eos potissimum diligini, ex quibus sperant se maximum fructum esse captures. Itaque pulcherrima illa, & maxime naturali carent amici:ia, per se, & propter se expetenda: nee sibilipsi exemplo sunt, bac vis amicitia qualis, & quanta sit. Ipse enim se quisque deligit, non vi aliquam à scipso mercedem exigat charitatis sua, sed quod per se sibi quisq charus est: quod nisi ide in amicitia transferatur, verus amicus nunquam reperietur. Est enim is Amicus quidem, qui est quid sit a-tanquam alter idem. Quod si hac apparent in be- micus. stys, volueribus, agrestibus, natātibus, cicuribus, feris, primum se vt ipsa diligant, id enimpæriter cum omni animante nascitur) deinds vt requirant, atgappetant, ad quas se applicent, eiusdem generis animantes : idá faciunt cum desiderio & cu quedam similitudine amoris humani: quanto id magis in homine fit natura? qui & se ipse diligit, & alterum acquirit, cuius animum it a cu suo 38 commisceat, vt efficiat penc vnum ex duobus? Sed plarique peruerse, ne dicam impudenter, amicum habere talem volunt, quales ipsi esse non possunt: queq ipsi non tribuunt amicis, hac ab is desiderant. Par est autem primum ipsum esse virum bo- Amicus wir num, tum alterum similem sui querere. In talibus debet.

Nunquam siss ho- 39 nestum, & rectum perendum est. Non debet verecundia ab amicitia abesse.

ea, quam iam dudum tractabamus, stabilitas amicitia confirmari posest, cum homines beneuoletia coniuncti. primism cupiditatibus ijs, quibus cateri serniunt, imperabunt de inde aquitate, institiaque gandebunt, omniag, alter pro altero suscipiet, neque quicquam vaquam nifihonestum, & restum alter ab altero postulabit :ne que solum colet se inter se, ac deligent, sed et ia verebuntur. Na maximum ornamentum amicitie tollit, qui ex eatollit verecundiam. Itag, in is perniciosus est error, qui existimant libidinum, peccatorumg, omnium par tere in amicitia licentiam. Virtutum enim amicitia adiutrix à natura data est, non vitiorum comes: vt quoniam solitaria non posset virtus adea que summa sunt, peruenire, consuncta & sociata cum altera perneniret : que si quos inter soctetas aut est, aut fuit gut futura est, eorum est habedus ad summu natura bonum optimus beatissimufq. comitatus. Hec eft, inquam, societas, inqua amnia insunt, qua putant homines expetenda, honestas, gloria, tranquillitas animi, atq incunditas: vt cum hac adfint, beat a vita sit, & sine his esseno post. Quad cum optimum, maximumque sit, sid volumus adipisci, virtuti opera dada est: sine qua neque amicitism, neque vllsm rem expetendam consequipossumus. Ea vero neglecta qui se amicos babere arbitrantur, tum se denique errasse sentiunt, cum cos granis aliquis casus experiri cogit. Quocirca (dicenda est enim sapius) cum indicameris,

LAELIVS, SEV DE AMIC. neris, dilivere oportet: non cum dilexeris, indicare. Sedeum multis in rebus negligentia plectimur: Apophthegtum maxime in amiois, & diligendis, & colendis. Indicandum Praposteris enim viimar sosilys, o acta agimus, est prius, que vetamur veteri prouerbio. Nam implicati quam diligavltro, & citro, vel vfu diuturno, vel etiam officies, Adumagere repente in medio cursu amicitias, exorta al qua offensione, dirumpimus. Quo etiam magis vituperanda est rei tam maxime necessaria tanta incuria. Vna est enim amicitia in rebus humanis, de cuises villitate omnes uno ore consentiunt: quanquam à multis ipsavirtus contemnitur, & venditatio quedam, at que ostentatio effe dicitur. Multi dinitias despiciunt; quos parno contentos tenuis victus cultufg, delectat: honores vero, quorum cupiditate quida inflammantur, quam multi ita contemnunt, ut nibil inagius esse, nibil leuius existiment. Ita catera que quibusdam admirabilia videntur, permulti sunt, qui pro nibilo putent. De amicitia omnes ad unum idem sentiunt,& hi,qui ad Remp se contulerunt : & y, qui rerum cognitione, doctrinag, delectantur: & ij, qui Suum negotium gerunt otiose: postremo y, que se totos tradiderunt voluptatibus, fine amicitiavitamesse nullam sentiunt, si modo velint aliqua ex parte liberaliter viuere. Serpit enim nescio quo modo per omnium vitam amicitia, nec vllam atatis degendarationem patitur esse expertem sui. Quinetiam si quis asperitate ea est. & immanita-

Timou.

tenature, vt congressus, & societatem hominum fugiat at que oderst, qualem fuisse Athenis Timonemnescio que accepimius: tamen is patinon posst, ve non acquirant aliquem, apud quem euomat virus acerbstatis sue. Atq boc maxime indicaretur, si quid tale posset contingere, vi aliquis nos Deus ex hac hominum frequentia tolleret, & in folitudinem vspiam collocaret, atque ibi suppeditans omnium r: rum, quas natura desiderat abudantiam, & copiain, hominis omniso aspiciendi potestatem eriperet: quis ta effet ferretu qui eam vitam ferreposset? cuique non auferret fructum voluptatum omnium solitud ? Verum igitur illud est quod à Tarentino Archita (ut opinor) dict soluum nostros senes commemorare audini, ab alys senibus auditum: Si quis cœlum ascendisset, naturang; mudi & pulchritudinem siderum perspexisset, insuauem illam admirationem ei fore: que incundifima fuisset, si aliquem cui narraret, babuisset. Sic natura solutarium nibil amat, sem-Natura nilil pérque ad aliquid tanguam adminiculum annititur: quoden amicissimo quoq dulcissimum est. Sed cumtot signis eadem natura declaret quidvelit, ac querai, quid desideret: obsurdescimus tamen nescio quomodo, nec ea que ab ea monemur, audimus. Est enim varius, & multiplex vsus amicitie, multaque caus suspicionum offensionimque dantur: quas tum exitare, tum eleuare, tum ferre Sapientis est. Vna illa subleuanda offensio est vi & veritas

folitarium

veritas in amicitia, & fides retineatur. Nam & monendi amici sepe sunt, & obiurgandi: & bac accipienda amice, cum beneuole fiunt. Sed nescio An verum sie quomodo verumest, quodin Andria familiaris illud, Obsemeus Terentias divie, Obsequiu amicos, veritas quium amiodium parit. Molesta veritas est, siquidem ex ea converitas odium parit. nascitur odium, quod est venenum amicitia: sed obsequium multo molestius, quod peccatis indulgens pracipitem amicu ferri sinit. Maxima autem culpa in coest, qui & veritatem aspernatur, & in fraudem obsequio impellitur. Omnis igitur hac in re habenda ratio & diligentia est, primum vt monitio acerbitate : deinde , obiurgatio centu. tumelia careat. In obsequio autem (quoniam Terentiano verbo libenter viimur) comitas adsit, affentatio vittorum adiutrix procul amoneatur, Fugiendam que non modo amico, sed ne liber quidem digna este assentaest: Aliter enim cum tyranno, aliter cum amico vinitur. Cum ante aures claufa veritati sunt, vt ab amico veru audire nequeat, buius salus despe- Audienda est randaest. Sciriest enim illud Catonis, multo meliiu de quibusdam acerbos inimicos mereri, quam eos amicos, qui dulces videant ur:ilios verum sape dicere, bos nunquam. Atque illud absurdum est, quod y scilicet qui monentur ea molestiam, quam debent, capere, non capiunt : eam capiunt qua debent carere. Peccasse enim se non angutur, obiurgarimoleste ferunt: quod contra oportebat, delicto delere, obiurgatione gandere. Vt igitur & mone-

Non.

re & moneri propriumest vera amicitia, & alterum libere facere, non aspere: alterum patienter accipere, non repugnanter. Sic habendum est, nullam in amicity's pesteme Je maiorem, quam ada, lationem, blanditias, a Jentatione: quamuis enim multis nominibus est boc vitium notadum, leuiu. bominum atg, fallacium, ad voluptatem loquennum omnia, nihil ad veritatem. Cum autem omnium rerum simulatio est vittosa (tolist enim 14dicium veri, sdá, adulierat) tum amicitia repugnat maxime: delet enun veritatem, sine qua nomen amicitia valere non potest. Nam cum ami-Amicilia vis. citia vis sit in eo, vi vnus quas animus fiat ex pluribus: qui id fieri poterit, si ne in uno quidens vnus animus erit, idema, semper, sed varius, commutabilis, multiplex? Quidenim potest esse tam flexibile, tam denium, quam animus eius qui ad alserius non modo sen sum ac voluntatem, sed etia vultum at que nutum connertuur? Negat quis? nego: ant laio. L'ostremo imperani egomet mihi, omnia affentari, vt ait idem Teretius: fed ille sub Gnathonis persona: quod amici geniu adhibere, omnino leuitatis est. Multi autem Gnathonu similes cum sint loco, fortuna, fama, superiores: borum est assentation lesta, cun ad vanitatem accessit autoritas. Secerni autem blandus amicus à vero or int. rnosci tam potest adhibita diligentia, quam omniafucata & simulata à sinceris, atque veris. Coneio, qua ex imperitifimis constat, tamé

indicare

indicare solet, quid inter sit inter popularem, idest, affentatorem, & leuem cinem, & interconstante, seuerum & grauem. Quibus blanditis C. Papy- Papyrius. rius Consul nuper influebat in aures concionis, cum ferret levem de Trib.pleb.reficiedis. Diffnasimius nos. Sed nibil de me, de Scipione dicam libentsus. Quantailli (Dijimmortales) fuit granitas, quanta in oratione maiestas? vt facile ducem Pop. Rom. non comitem diceres: sed affuistis, & est in manibus oratio. Itaque lex popularis suffragyspopuli repudiata est. At a, (vi adme redeam) meministis Q. Maximo fraire Scipionis, & L. Mancino consulibus, quam popularis lex de sacerdotys C. Liciny Crassi subebatur: cooptatio 41 enim collegiorum ad populi beneficium transferebatur. Atque is primum instituit in forum versibus agere cum populo. Tamen illius vendibilem orationem religio deorum immortaliu, nobis defendentibus, facile vincebat. Aque id allum est Pratore me, quinquennio ante quam Consul sum factus. Itaque re magis, quam autoritate causa illa defensa est. Quod si in scena, id est, in Scena. concione, in qua rebus fictis & adumbratis loci plurimum est, tamen verum valet, si modo id patefactum & illustratum est : quid in amicitia fieri oportet, qua tota veritate perpenditur? In qua nisi (vi cicitur)* aperium pectus videas, *aperium suumque ostendas, nihil sidum, nihil exploratum amicipehabeas: ne amare quide aut amari possis, cum id,

quam

CICERONIS

Affentatione amat, qui ipse libi all si-Mills.

224

quam vere siat, ignores. Quanquam istaassentatio quamuis perniciosa sit, nocere tamen nemini potest, nisiei, qui eam recipit, atque ea delestatur. Ita fit, vt is assentatoribus patefaciat aures suas maxime, qui ip se sibi affentetur. & se maxime ipse delectet,Omnino est amas sui virtus, optime enim se ipsu noui: ,quamque amabilis sit,intelligit. Ego autemnon de virtute nunc loquor sed de virtuis opinione. Virtuee enimipsa non tam multi pradise este, quam videri volunt. Hos delectat assenta-

voluntate, tio : his fictus ad corum * voluptatem sermo cum adhibetur, orationem illam vanami testimonium esse laudum suarum putant. Nulla est ivitur bac amicitis, cum alter verum audire non vult, alter ad mentiendam paratusest. Nec parasitorum in comudes affentatio nobis faceta videretur, nisi essent multes glorios. Magnas vero ageregratias Thais mihi? Satis crat respondere, Magnas: Ingentes, inquit. Semper auget affentatio id, quod is, cuius ad voluntaiem dicitur, vult esse magnum. Quamobrem quamus blandaista vanitas apud eos valeat, qui ipsi iliam allectant, & inuisant: tamen etiam grautores constantioresq; admonendi sut, vt animadueriai ne callida usentatione capiantur. Aperte enim adulantem nemo non va det, nisi qui admodum est excors. Callidus she, & occulium ne se insinuet, studiose cauendum estinec enim facile agnoscitur, quippe qui etiam aduersando sepe assente sur: & litigare se simulans bla. diatur

diatur, atque ad extremu det manus, vinciq; [e patiatur: vi is, qui iliulus sit, plus vicisse videatur. Quid autem turpins, quamillud? Quodne acciant, magis canendum est, vt in Epicureo:

Hudse me ante omnes comicos, stultos, senes 42

Ver jaris, atque luscris lantifime.

Hac ctiam in fabulis stulussima persona est improvidorum & credulorum fenum. Sedne (cio quo pacto ab amiciris perfectorum hominum, id eft, sapientum (de hac dico sapientia que videtur in homine cadere posse) ad leues amicitias defluxit Alias deflexit eratio. Quamolrem ad illa prima redeamus, eaq; putationis de ipsa concludamus aliquando. Virtus, inquam, C. anicina. Fanni, & th Q. Muti: & conciliat amicitias, & lirtus conconseruat. In ea est enim couenientia rerum, in ea tras, & con-Stabilitas, in ca costantia. Que cum se extulit, & feruat. oftendit lumen suum, & idem affexit agnouit q in alio, ad id se admonet, vicissing; accipit illud, quodin altero est: ex quo corum exardescit sine amor, sine amicitia: virumq; enim dictum est ab Amando. Amare autenibil alindest, nisteum maie. ipsum diligere,quem ames,nulla indigentia,nulla viilitate quesita. Que tamen ipsa efflorescit ex amicitia: etiam situ eam mirus sequetus sis. Hac nos adolescentes beneuolentia senes illos, L. Paulum, M. Catonem, C. Gallum, P. Nasica, T. Gracchum Scipionis nostri soverum dileximus. Hac etiam magis elncet inter aquales, vt inter me, & Scipionem, L. Furium, P. Rutilium. Sp. Mam-

Mummium. ViciJim autem senes in adolescentium charitate acquiescimus: vt in vestra & in Q. Tuberonis equidem admodu adolescentis, & P. Rutily Virginij familiaritats delector . Quadoquidem enimitaratio comparata est vita, naturaq; nostra, ut alia etas criatur ex alia: maximequidem optandum est, vt cum aqualibus pessis vinere, quibuscim tanqua è carceribus emijus, cum issdem ad calce (vt dicitus) peruerire pessis. Sed quoriares humans fragiles, caducaq; sunt, semper aliqui acquirendi sunt, quos deligumus, & à quibus deligamur. Charitate enim, beneuolentiag, sublata, omnis est è vita sublata incuncitas. Mihiquide Scipio, quanquam est subito creptus, viuit tamen ser perg, vinet. l'irtutem enim semper amaniillius viri, que extinctano estinec mihi soli versatur ante coulos, quillam semper in manibus babit. sed etia posteris erit clara, & insignis. Nemo unquam animo, aut spe maiora suscipiet, qui sibi non illius memoria, atq. imagine proponendam putet. Equidem ex omnibus rebus quas mibiant fortuna, aut natura tribuit, nihil babeo, quod cum amicitia Scipionis possit comparari. In hac mihi de Repub fuit consinsus, in hac rerum prinatarum confiliu, in eaderiquies plena oblectationis fuit: nur quaillem re minima quidemre offendi, quod quidem senserim:nibil audimi exeo isse, quod nollem. Vna domus erat, idem victus,ifg. communis:neg. solum militia, sed etia

LAELIVS, SEV DE AMIC. peregrinationes, rusticationés; communes. Nã quid ego de studys dicam cognoscendi semper aliquid, atque discendi? in quibus remotivo oculis populi, omne otium, tempuja; contrinta us? Quarum rerum recordatio & memoria, si una, cuillo occidiffet, desiderium coniunitifimi viri, atque amantissimiterre nullo mode pessim. Sed nec illa extincta sunt, alunturg; potius, & augentur cogitatione & memoria. Et si plane illis o bitus essem, magnum tamen afferret mini atas ipja jolatium: diutius enim iam in boc desiderio esse non possum. Omniatamen erruia tolerabilia este debent, etiam si magna sint. Hac habui de amicutia, qua dicerem. Vos autem borter, vt itazirtutem locetis (sine qua amicitia esse non potest)vi ca excepta, nihil amicitia prastan

M. T. C. LÆLII, SEV DE

bilius putetis.

V2 M.T.

5207a

228

M.T.CICERONIS CATO MAIOR, SEV DE SENECTYTE AD

T. POMPONIVM.
Atticum.

PRAEFATIO.

Attions:

TITE, signid ego adinto, curámue lenasjo,
Qua nunc te coquit, et versat sub pectore sixa,
Ecquiderst pretis?
Licetenim versibus eisdem
mihi affarite Attice, qui-

bus affatur Flaminium ille vir haud magnain re, fed sidei plenus: quanquàm certo scio, non vt Flaminium solicitari te Artice, sic noctes, diesg. Nomenim moderationem animi tui & aquitatem, tèq; no cognon en solim Athenis deportase, sed humanitatem etram & prudentiam intelligo. Et tamen suspicor insdevebus te, quibus meipsum interdum gravius commoveri: quaru consolatio e maior est, an aliud tempus differeda. Nunc autem mihi visum est de Senectute aliquid ad te scribere: hoc enim onere (quod mihi tecum commune est) aut iam vrgentis, aut certè aduentatis senectutis, & te, & meipsum levari volo: etsi te quidem

IN LIB. DE SEN. PRAEFATIO. quidem id modeste, as sapienter sicu: omnia, & ferro, & laturum effecerto scio. Sed mibicum de Senectute aliquid vellem scribere, tu occurrebas aignus eo munere, quo vterque nostrum communiter vteretur. Mibi quidem ita incunda huins libri confectio fuit, ve non modo omnes absterserit senectutis molestias, sed effecerit mollem etia, & incundam senectutem. Nunquam igitur satis landari dignè poterit Philosophia, cui qui pareat omne tepus atatis sine molestia possit degere. Sed de cateris & diximus multa, & sape dicemus. Hune verò librum de Senectute ad te misimus. Omnem autem sermonem tribuimus non Tithono, vt Aristo Chius, ne parum esset autoritatis Tithonus Atanguam in fabula: sed M. Catoni seni, quò ma- risto Chius. Personarun iorem autoritatem haberet oratio. Apud quem dignitas ad-Lalium, & Scipionem facimus amirantes, quod ditorationi autoritatem. is tam facile senectutem ferat, ijsq; eu respondentem. Qui si eruditius videbitur disputare, quam consuenit ipsein suis libris, attribuito Grecisliteris, quarum costat eum perstudiosum fuisse in senecture. Sed quid opus est plura? Iam enim ipsius Catonis sermo explicabit nostram omnem de senectute sententiam.

DIA.

DIALOGVS. P.

SCIPIO, C. LAELIVS, ET CATO, INTERLO-CVTORES.

SCIPIO.

E PENVMERO admirari soleo or cu boc C, Lalio, tu caterarum reru tuam excellentem, M. Cato, perfectamq; sapientia, tum vel maxime, quod senectutem tuam nun-

quam tibigrauem effe fenferim. Quaplarifq; lenibus sic odicsa est, vt onus je Atragranius dicant Sustinere. CATO. Rem hand sane, Scipio, & Lali, difficile admirari videmini. Quibus enim nihil opes est in ipsis ad bene, beareq; viuenda, is omnis granis est atas : qui aute omnia bona a seipsis perunt, ijs nihil potest malu videri, quod nature necessitas afferat. Quo in genere in primis Epiphodema est Senestus, qua vi adipiscantur, omnes optant: eande accufat adepticiata est incostantia, stultitia, atq; peruersitas. Obrepere aiut excitius, qui putassent. Primu, quis coëgit eos falsum putare? Qui enim citius adolescetia senectus, quam pueritiz adolescetia obrepii? Deinde, qui minus grauis esset ijs sencetus, si octingente simu annu agerent, quam si octogesimum? Praterita enim atas,

quamuis longa, cum effluxiset, nulla consolatione

per-

Nota.

permulcere posset staltam senestatem. Quocirca si sapientiam meam admirari soletis (que vicam digna effet opinione vestra, nostrog coonorsine) in bec samus supientes, quod naturam optimam q ducem tanqua Deum sequimur, eig, paremus. A Gato sapiens quan n verisimile est, cum cater spartes atatis ins Dis. bene descripta sint, extremum actum, taquam ab inertipoeta esse neglectum. Sed tame necesse fuit estediguod extremum, & tanquam in arborum baccis, terray, frugibus maturitate tempestina, quasi vietum, 6 caducum: quod ferendu est mol-8 liter sapienti. Quidenim est aliud, gigatum more Quidsitgi. bellare cum dis, nis natura repugnare? L AE L. dis bellare. Atqui Cito gratissimum nobis, vt etiam pro Sci. Θυμαχάν. pione pollicear, feceris, si (quoniam volumus, & speramus, quidem senes sieri) ante multo à te didicerimus, quibus facilime rationiles ingravescentem etatem ferre possinus. CATO. Faciam vero Leli presertim svirig vestrum gratum (vt dicis) futurum est. SCIP. Volumus sane (nisi molestum est Caro) tanguam aliquam viam longam confeceris, quanobis quoque ingrediendum sit istuc, que peruenisti, videre quale sis. CATO. Fasiam ut potero, Lali: sape enim interfui querelis meorum aqualium (pares auté cum paribus, veteri prouerbio facillime congregantur)*quaC. Prouerbium Salinator, que Spu. Albinus homines Consula- *quas. res,nostrifere aquales, deplorare solebant: tum quod valuptatibus carerent, fine quibus vitam nullana

Comi

bul

In moribus elt culpa, no in ætate.

Themistoclis re per lio ad

Seriphium quendam.

Senecturis arms.

nullam putarent: tum quod spernerentur ab is, à quibus effent coli soliti. Qui mibi non id videbatur accusare, quod esset accusandum. Nam si id Suculpa senectutis accideret, eadem mibivsu euenirent, reliquisque omnibuimairibus natu, quorum ego multorum cognoui senectatem sine querela, qui se à libidinum vinculis laxatos esse non molesté ferrent nec à suis despicerentur : sed omnium istius modi querelarum in moribus est culpa, non in etate. Moderationim, & nec dificiles senes,nec inhumani, tolerabilem agunt senectute. Importunitas autem, & inhumanitas omni atati molestaest. L AE L. Est ve dicis Cato: sed forrasse in mon dixerit quispiam, tibi propter apes, & copias, & to diquitate mans, tolerabile seneciatem videri: id autem non posse multis contingere. CATO. Est istud quidem, Leli, aliquid, sed nequaquă in isto sunt omnia: vt Themistoclem ferut Seriphio cuidam in iurgio respondisse, cum ille dixisses non eu sua, sed patriæ gloria splendorem assecutum: Nec hercle, inquit, si ego Seriphius effem, nobilis, nec situ Atheniesis eses, clarus vnquafuisses. Quod codem modo de seneciute potest dici. Neque enim in summa inopia lenis esse Senectus potest, nec sapienti quidem: nec insipienti in summa copianon granis. Aptissima omnino sunt Scipio, & Lali, arma senectutis, artes exercitationes, virtutu: qua in omni etate culta, cum multu, diug, vixeris, mirificos afferunt fructus: non soum quia nu-

quam

quans deserunt, ne in extremo quidem tempore atates (quanquam id maximum est) verum etiam quia conscientia bene acta vita muitoruma; benefactoru recordatio incundissima est. Egoqui- Q. Fabis dem Q Maximum eum, qui Tarentum resepit, Max. gestas adolescens ita dilexi sene, vi aquale. Erat enim in illo viro comita codita granitas, nec senectus mores mutauerat. Quanquam eu colere cæpi non admodum grandem natu, sed tamen in etate prouectam. Anno enim post, quamprimum Consul fuerat, egonatus sum: cumq; co quartum Consule adolescentulus miles profectus sum ad Capuam, 13. Capua quintòq; esmo post Tarentum Questor: Deinde Apulia ciui. Adilis: quadriennio post factus sum Prater: tas. quem magistratum gessi Consulibus Tuditano, & Cethego. Tum quidemille admodum senex suasor legis Cinthia de donis, & reuneribus suit, Cinthia les Hic & bella gerebat, vt adolescens, cum plane grandis esset: & Annibalem iuueniliter exultantem patientia sua molliebat: de quo praclare familiaris noster Ennius:

Unus homo nobis cun Lando restituit rem.

Non ponebat enim rumores ante salutem.

Ergo post g, magis q, viri nunc gloria claret. Tarentum verò qua vigilantia, quo consilio re- Vuga Salinacepit? Cum quidem me audiente Salinatori, qui toris. amiso oppido fugerat in arcem, glorianti, at quita dicenti: Mea opera Q Fabi Tarentum recepisti. Certe, inquit ridens : nam nisi tu amisisses, nun-

Cundator Fabius.

Medons du

quamrecepisens. Nec vero in armis prastantior quam in toga:qui cosul neru Sp. Carnilio collega quiescente, (. Flaminio tribuno plehis quoad potuit, restuit, agrum Picenum, & Gallicum viritimeontra Senatus autoritatem dividenti. Augirq, cum e set, dicere aus est optimis aust cys 4 en geri, qua pro Reip. salute sierent : que contra Rempublicam sierent, contra auspicia sieri. Multaineoviro prestaracognous fed nibil est a imirabilius quan quomodo illemortem M fily talit clari viri, & Conful iris. Eft in manibas viri laudatio quamcim legimus, quem Philosophumnon contemnimus? nec vero ill in luce modo, atque in ocules cinium magnus: sed inius, doming præstantior. Qui sermo que pracepta? quanta notitia antiquitatis? que scientia inris augurandi? multe ena, ut in home e Romano, litera: omnia memoriatenebat non domestica solum sedetiam externabella. Cuius sermone itatum cupide fruebar, qualitam divinarem id quod enenitalla extincto, vade discerem foreneminem. Quorsum igitur ta muslinde Maximo? Qua profe To videris, nefas essed tu, miseram suisse talem senestutem. Nec tameno mes possant esse Scipiones aut Maximi, vt urbit expugnationes, vt pedestres, naualifq; panjas, vi bella à se gesta, iriumphosq; recordentur.Est entm quiete, & pure, & eleganter acta ataris placida, ac lenis senectus qualem accepimus Plasonis, qui uno & otogesimo anno scribens mortuus

mortuus est. Qualem ijocratis, qui eum librum, Ifocrates ' qui Pan athenaicus inscribitur, quarto & nona- thenicum. gesimo anno scripsisse dicitur, vixita; quinquenniu postea, cuius magister Lcontinus Gorgias, cetu & septem compleuit announeque unquam in suo studio, atq; opere cessanit. Qui cum ex eo quereretur, cur tandin vellet esse in vita: Nibil habeo, inquit, quod accusem senectutem. Praclari responsum, & docto homine dignu. Sua enim vitia insipientes, & suam culpam in senectute conferunt: quod non faciebat is, cuius modo mentionem feci. Ennius

(Sicut forcis equus, spatio qui sape supre-

Vicit Olympia, nunc senso confectus quiescit)

Equifortis, & vistoris senectuti comparat suam: quem quidem probe meminisse potestis. Anno enim undenigesimo post eius mortem, hiconsules F. Flaminius, & M. Attilius factifunt : ille autem Capione, & Philippo iterum Colulibus mor- Lex Vocania tuus est (cum ego quidem v. & L x. annos natus, legem Voconiam voce magna, & bonis lateribus [uasissem] annos LXX.natus (tot enim vixit Ennius) ita ferebat duo, que maxima putantur onera, Paupertatem, & Senectute, vt eis pene dele-Etari videretur. Etenim quantu coplector animo, Cur senedas quatuor causas reperio, cur senectus misera vi- misera vidente. deatur: vnam, quod anocet à rebus gerendis: al-

terain.

M. T. C. CATO MAIOR. 236 teram, quod corpus facia: infirmum: tertia, quod princt omnibus ferè voluptatibus: quartam, quod hand proculabsit à morte. Earum si placet, causarum, quantu quag, valeat quantumq, iustasit unaqua q, videamus. Arebus gerendis senectus abstrabit. Quibus? an is que geruntur inuentute, & viribiu? Nallane igiturres seniles sant, qua vel infirmis corporibus, animo tame administretur? Nibiligitur agebat Q. Maximus? mbil L. Paulus pater tuns o Scipio, focerg, filij mei viri optimie Et cateri senes Fabritij Cury Ceruncani, cum Rep. confilio, & autoritate defendebat, nibil agebant? Ad Appij Claudij senectutem accedebat etiam, cacus effet, tamen is cum (ententia senatus inclinaret ad pacem, e fædus faciendum cum Pyriho, non dubitauit dicereilla, que versibus persecutus est Ennius: Quò vobis mentes, recta qua stare solebant Antehac, dementi sese flexere ruina?

Cateráq, grauissime. Notum enim vobis carme est: & tame ipsius Appij extat oratio: atq; hanc 17 ille igit septem & dece annis post alteru Consu-18 latum, cum inter duos Consulatus anni x. inter-fluxissent, Censorq; ante consulatum superiorem fuiset. Exquo intelligitur Perrhi bello grandem sanè suise : & tamen sic à patribus accepimus. Nihil igitur afferunt, qui in re gerenda versari senestute negant: similésq; sunt, vt si quis guber-19 naturem in nauigando agere nihil dicat, cum aliqualos

Prima vituperatio senecctuti , Senectuten impedimen o non esse rebusgereadis.

Appius cx.

0220

malos scandant, alij perfores cursitent, alij sentsnam exhauriant:ille aute clauum tenens sedeat in puppi quietus, nonfaciat ea, qua inuenes: at verò multo maiora, & meliora, facit. Non enim viribus, aut velocitatibus, aut celevitate corporum res magna geruntur: sed consilio, & autoritate & sentetia: quibus non modo non orbari, sed etiam angere senectus solet : nisi forte ego vobis (qui & miles & Tribunus, & Legatus, & Consul versatus sum in vario genere bekorum) cessarenue videor, cum bella non gero: at Senatui que sunt gerenda prascribo, & quomodo Carthagini male tandiu cogitanti bellum inferatur, muliò ante denuncio: de qua non ante reri definam, quamillam excisam ese cognouero. Quam palma viinam immortales Dig tibs Scipio reservent, vt anireliquias persequare: cuius à morte bic tertius & trigesimus est annus: sed memoriam ilius viriexcipies omnes anni consequetes. Anno ante me Censorem mortuus est nouem anuis post men consulatu, cum Consuliterum, me Consule creatus effet. Nu voitur si ad centesimu annu vixis- Senatus à se set, senectutis en sue pæniteret: nec enim excur- nio. sione, nec saltu, nec eminus hastis, aut comminus vertes gladijs vteretur, sed consilio, ratione, sententia. peparia Qua nisse csent in senibus, non summu consilium tummum maiores nostri appellassent Senatu. Apud Lace- apud Lacedemonies quidai, qui amplissimum magistratu demonios girunt, vi sunt, sic etia appellantur Senes. Quod

stegere, audire voletis externa, maximas Respirb. per adolescentulos labefactatas, à senibus per sentaras & restitutas reperietis. Cedò, qui vefiram Kemp. tantam amissitis tam citò? sic enim percontanti, vi est in Neuy Poëta Ludo, respondentur & alia, & hac in primis:

Cambicus te-

Proueniebant oratores noni, stulti, adolescen-

Memoriam in ieneciute non minut. Temeritas est videlicet florentis atatis, prudentia senectutis. At memoria minuitur. Credo, nisi exerceas eam aut etia si sis natura tardica. The-

I hemistoclis memoria,

exerceas eam, aut etiā si sis natura tardicr. Thelis mistocles om nium ciusum nomina perceperat: nu
igitur censetis eum, cum atate processisses, qui Aristides esset, Liebmachum salutare solitum? Equidem non modo eos noni qui sunt, sed eoru pa-

22 tres etiam, & auos. Nec sepulchro legens vercor (quod aiūt) ne perdam memoriam: his enim ipsis legendis redeo in memoriam mortuoru. Nec ve-

23 rò quenquam senem audiui oblitum, quo loco thesaurum obruisset: omnia, qua curant, meminerut
vadimonia constituta, qui sibi, quibus ipsi debeat.
Quid surisconsulti? quid Pontifices? quid Augures? quid Philosophi senes? quam multa meminerunt? Manent ingenia senibus, modò permaneat

sophodes. honoratis viris, sed in vita etia prinata, et quieta. Sophocles ad summam senectutem tragædias fecit: qui propter studium cum rem familiarem negligere videretnr, à silys in indicium vocatus

est:

est:vt quemadmodum, nostro more, malerem gerentibus patribus, bonts interdici folet : sicilium quasi desipiente are familiariremouerert indices. Tem fenex dienur eam fabulam, quain ma- Sencautem ribus habibat, & proxime scripserat, Oedifu non essere-Colonaurecitasse indicibus, quasifique nuilind bus gerendis. carmen desipientis videretmi Quo recitato, sententijs indiciums est liberatus, Num igitur hunc, num Hefiodum, num Simonid m,num Stefichorum, num ques ente dixi, focratem, Gorgiam, nh Homerum, num Philesuphorum principes, Pythagorem, Democritum, num Platone, num Socratem, rum postea Zenone, Cleanthem, aut cu, quem vos ciam Roma vidiftis, Diogenem Stoicum, ciegu in sais studijs obmutescere sencetus? Annon in omnibus is studiorum agitatio vita aqualisfuit? Age vt ista sindia dinina omittamus, possum non inare exagro Sab! Pornsticos vicinos, of familiares meos, quibus absentabus nuquamfere vlla in agro maiora opera fiunt, nonferer dis, non percipiendis fructibus, no condendis. Quaquam in illis bec mirus miru, nemo enim est tam senex qui se annu non putet posse vinere, sed isdem laborant in eis, qua sciunt nibil ad se omni-no pertinere. Scrunt arbores, qua alteri seculo sucrunt. prosint, vt ait Statins noster in Synephebis. Nec verò dubitet agricola, quamuis senex, quarenti, cui scrat, respondere, Dijs immortalibus, qui me non accipere tantummodo hac à maioribus voluerunt,

ali us.

Statius Con- volkerunt. sed etiam posteris prodere. Melius 15 Cacilius de sene alteri saculo prospiciente, quam illud:

> Adepol senectus sinihil quicqua alind vity Apportet secu, cum aduenerit: vnuidest satis, Quod din vinendo, multa, que no vult, videt. Et multa fortasse que vult. Asque in ea quidem, que non vult, sape etiam adolescentia incurrit. 16 Ilind verò Cacilins vitissius:

Tum etia in senecta boc deputo miserrimum, Sentire ea atate esse odiesum se alteri.

Iucundum potius, quam odiosum. Vt enim adolescentibus bona indole praditis, sapientes senes delectantur, la org; fit corum senectus, qui à inuent ute coluntur, & deliguntur : sic adolescentes senum praceptis gaudent, quibus ad virtutum studia ducuntur. Nec minus intelligame vobis quam vos mili effe incundos. Sed videtis, vt fenectus, no modolanguida, atq; iners no sit, verum etiam sit operosa, & semper agens aliquid, & moliens, tale scilicet, quale cuirsque studium in superiore vita fuit. Quid? quod etiam addiscunt aliquid: vi Solonem in versibus gloriantem vidimus, qui se quotidie aliquid addiscentem, senem fieri dicit:vt ego feci,qui Gracas literas senex didici. Quas quidem sic auide arripui, quasi diuturna sitim explere cupiens, vi caipsamibinota essent, quibus me nuc exemplis vi videtis Qued cum fecisse Socratem in fidibus audirem, vellem equidem

Solonis vermeaskw & wiel morna ofdronophy D. Caro lenex Gracas literas didicit, quas puer cotemplerat. equidem & illind (discebant enim sidibus anti-

qui) sed in literis certe elaborani.

TEc nunc quidem vires desidero adolescentis (is enim locus erat alter de vitijs senectu- secunda vitis) non plus, quam adolescens etiam vir es tauri, tuperatio seaut elephatis desiaeraba. Quod enim hominina- sen feutem turaiter insirum est, eo vis decet: & quicquida- hec i sera gas, agere pro viribus. Que enim vox posest esse quod corpus contemptior, quam Milonis Crotoniata? qui cu infirmum reddat. iam senex effet, at blet asque se in curriculo exer- Milonis quecentes videret, as pexisse lacertos suos dicieur, illa- rimonia. crymansq; dixisse, At hi quide iam mortus sunt. Non verò tamisti, quam tuipse nugator : neque enim ex te unqua es nobilitatus, sed ex lateribus @ lacertistuis. Nibil Sextus Emilius tale, nihil multis annis antè T. Coruncanus, nibil modo P.Crasus: à quibus iura cinibus prescribebatur, quorum vsque ad extremu spiritum pronect test prudetia. Orator metuo ne languescat seneciute. Senecutem est enim munus eius no ingenig solum, sed later u oratori. etiam, & viriam. Omnino canorum illudin voce splendescit, etia nescio quo pacto in senectute, qued equidens non antifi adhuc, & tamen videtis annos meos: sed tamé decorus est sermo senis, quietus, & remisus: facitg; persape ipsussibi audietia diserti senis compta oratio, & mitis. Quod si exequinequeas, pussis tamen Scipioni fracipere, & Lalso. Quid enim eft incundins senectute stipata studys inventutis? Anne eas quidem vires sene-EtHIS

242 M. T. C. CATO MAIOR.

Etutirelinguemus, et adolescentulos doceat, ir stithat, ad owne officij munus instruct? Quo quidem opere, quid effe potest praclarius? Mihi vero C. & P. Scipiones, & austriduo L. Amilius, & P. Africanus comitatunobiliu innenum fortunati videbantur. Nec vlli bonarum artiu magistri non beati purandi, quamuis confenuerint vires, atq; deseccrint : et fi ist aipsa defectio virin adolescentia vitus efficitur sepins, quam senectutis. Libidinosa etenim, & intemperans adolescetia effatum corpus tradit sencetuti. Cyrus quidem apud Xenophonte eo sermone, que morsens habuit, cum admodum senex est, negat se vnqua sensife senectutem sua imbecilliorem facta, qua adolescentia fuisset. Ego L. Metellu memini puer, qui cum quadriennio post alterum consulatum pontifex maximus factus effet (viginti & duos annos ei sacerdotio prafuit) ita bonis viribus effe in extremo tempore atatis, vt adolescentiam non requireret. Nikilnecesse est de meipso dicere mihi, quanquam est id quidem senile, atatique nostra conceditur. Videtisne, ot apud Homerum sapissime Nistor de virtutibus suis pradicet? Tertiam enimiam atate hominum vixerat, nec erat ci veredum, ne vera de se pradicans, nimis videretur aut infolens, aut loquax. Etenim (ve ait Homerus) exeius lingua melle dulcior

fluebat oratio, quamad suaurtatem nullis egebat

corporis viribus: tamen ille dux Gracianon-

quam

Cyri senilis

Seinsim laudare senex quis potest. Nessons senestus, & eloquentiain Iliad.primo.

quamoptat vt Aiacis similes decem habeat, at vt Decem Ne. Nestoris quandoq. Quod si acciderit, no dubitat optat. quin breut Trois sit peritura. Sed redeo ad me. agamemnon in tecundo Quartum annum ago & octoge simum, equidem shad. posse vellem idem oloriari quod Cyrus: sed tamen hoc queo dicere, non me quidem his effe viribus, quibus aut miles Punico bello aut Questor in eodem bello, aut Consul in Hispania fuerim, aut quadriennie post, cum Tribunu militaris depugnaus anus Thermopylas M. Attillio Glabrione consule: sed tamen, vt vos videtis, non planeme enernauit, non afflixit senectus: non curia vires meas desiderat, non rostra, non amici, non clientes, non hospites. Necenim unquam sum assensue illiveteri, laudatoque pronerbio, quod monet, Mature fieri senem, si din velis este senex. Ego vero me minus din senemeffe millem, quam effe senemantequamesem. Itag nemo adbuc conuenire me valuit, quin fuerim occupatus. At minus habeovirium quam vestrum vieruis. Nec vos quidem T. Ponty centurionis vires habetis. Num T. Pontijroidcirco ille est prestantior vobis? Moderatio modo virium adsit. & tantum, quantum quisque potest, vitatur: na ille non magno desiderio tenebitur virium. Olympia per stadium ingressum esse Mi- Milo. lo dicitur, cum humeris sustineret bouem: virum igitur bas corporis, an Pythagora tibi malis vires ingenij dari? Denique isto bono vtare dum adsit, cum absit, ne requiras: nisi forte adulescentes pue-

M. T. C. CATO MAIOR.

244 ritiam, paululum atate progressi adolescentia debeant requirere. Cursus est certus etatis, & via una natura, eaq; simplex: suaq; cuiq; parti etatis tempestinitas est data. Ut enim infirmitas puero. vu est, & ferocitas inque oum & granitas iam constantis atalis: sic senectutis maturitas naturale quiddam babet, quod suo tem pore percipi debent. Arbitror te audire Scipio hosses tuns Masinissa qua faciat bodie nonaginta annos natus: cum ingressus uer pedibus sit, in equum ommo non a-

scendere: cum equo ex equonon acscendere:nullo

imbre, nullo frigore adduci, ut capite operto sit:

summamineo effe corporis siceitatem: itaq; exe-

qui omnia regis officia, & munera. Potest igitur

Exercitatio & Temperantia etsam in senedute

conservare aliquid pristiniroboris. Non funt in

Maturias se nectutis. Malinifia rex Mauritania.

senectute vives. Nec postulantur quidem vives à Senectate. Erg "C'legibus & institutes vacat atas nostra muneribus is, qua non possunt line viribus sustineri. liaque non modo quod non possumus, sedne quantum possumus quidem cogimur. At ita welli sunt imbecilles senes, et nullum officy, aut omnino vita manus exequi possint estid quidem non proprium senectuis est vitium, sed commune valetudinis. Quam fuit imbecillis P. Atricani filius is, qui se adoptauit? quamtenui, aut nulla potius vaietudine? Quod nisita fuisset, alterum ille extitisset lumenciuitatis. Ed paternamenimmagnitudinem animi, doctrina vberior accesserat.

5207a

accesserat. Quid mirū igitur in senibus, si insirmi sunt aliquando, cum ne id quide adolescentes effugere possint? Resistendum Lali, & Scipio, senectutiest, & eins vitia diligentia* compensanda *corrigenda. sunt. Pugnandum tanquam contra morbum est, Documenta sic contra senectute. Habendaratio valetudinis: dum senecvtendum exercitationibus modicis. Tantii cibi, tuti. & potionis adhibendum, vt reficiantur vires, no opprimantur. Nec verò corpori soli subueniedum 31 est, sed etiam menti, atg; anime multo magis:nã- Corpus exerque hec quoque, nisi taquam lumini oleum instil- grauescir, ales, extinguuntur senectute: & corpora quide de- nimus leuafatigatione, & exercitatione ingranescunt : animi autem se exercendo leuantur. Nam quos ait Cacilius comicus fultos senes, hos significat credulos, obliniosos, dissolutos: que vitia sunt non sene-Etutis, sed inertis, igrane, somniculose senectutis. Vt petulantia, vt libido magis est adolescentum, quam senum, nec tamen omnium adolescentum, sed non proborum: sic ist a senilis stultitia (que deliratio appellari solet) senum leuium est, Deliratio nonomnium. Quatuar robustos filios, & filias quing; tantam domum tantas clientelas Appius Appius eçcus regebat & senex & cacus. Intentu enim animis sanguam arcu habebat, neclanguescens succubebat senestuti. Tenebat non modo autoritatem, sed etia imperium in suos: metuebant eum serui, verebatur liberi, charu omnes habebat: vigebaz in ca domo patrius mos, & disciplina. Ita enim lenectus

jenectus honesta est, si se ipsa desendit, si ius sun retinet, si nemini mancipata est, si vique ad extremum spiritu dominatur in suos. Vi enimado-lescentem, in quo scnile aliquid, sic senë, in quo adelescentis est aliquid, landamus: quod qui sequitur, corpore senex esse poterit, animo nunquam enit. Septimus mihi Originu liber est in manibus: omnia antiquitatis monumenta colligo: causaru illustriu qua sina; defendi, nue quam maxime consicio orationes, lus augurum, pontisicu, ciuile trasto; multum etiam Gracis literis vior: Pythagoreorum, more, exer, enda memoria gra-

tia, quid quog; die discrim, andinerim, egerim,

comemoro vefperi. He fant exercitationes inge-

ny, hec curricula mentis. In his defudans, atq; e-

laborans, corporis vires non magnopere desidero.

Adjuamicis, Wiloin Senatu frequens, vlirog;

affero res multum & din cogitatas, cásq; tucor animi, no corporis viribus. Que si exequi nequire,

tamen me lectulus oblectaret meus ipfacogitan-

tem, qua iam agere non possem: sed ut possim, fa-

cit acta vita. Semper enim in his studys, labori-

busq; viuenti non intelligitur quando obrepat se-

nectus. Ita sensim sine sensu atas senescis:nec su-

Originum libri a Catone feripti.

Pythagoreo.

Tertia vituperatio fenectutis: seneetu em miseram non esse
quòd prinet
voluptatibus.

Sequitur, sed diuturnitate extinguitur.
Sequitur tertia vituperatio sencetutis, quòd e a carere dicunt voluptatibus. O praclaru munus etatis! siquidem id aufert à nobis, quod est in adolescentia vitiosissimum. Accipite enim, optimi

adolescentes,

adolescentes, veterem orationem Archite Ta- Oratio Arrentini, magni in primis, & preclari viri: que chite contra mibitraditaest, cum essem adolcsees Tarenticus Q. Maximo. Nullam capitaliorem pestem, quam corporis voluptatem hominibus dicebat à Natura datam: cuius voluptatis auida libidines temere, & effranate ad potiunda incitarentur. Hinc patrix proditiones, binc Rerumpub. :uersiones, bine cu hostibus clandestina colloquia nasci disebat:nullum denig; scelus,nullum magnum facinus effe, ad quod suscipiendu non libido voluptatis impelleret: stapra verò, adulteria, & omnetale flagitiu nudis alus illecebris excitari, nisi voluptate. Canque homini sue natura, sue quis Deus nibil mente prastabilius didiffet, buic Menti vo. diuino muneri, ac deno nibil tam esse inimicum, luotas inimiquara voluptatem. Nec enim libidine dominante temperantia locum esse omnino, nec in voluptatis regno virtutem posse consistere. Quod quo magis intelligiposset, fingere animo aliquem iubebat, tanta incitatum voluptate corporis, quanta percipi posset maxima: nemini censebat fore 32 dubin, quin tandiu dum ita gauderet, nibil agitare mente, nibil ratione, nibil cogitatione consequiposset. Quocirca nibil tam detestabile, tamq; pestiferum, quam voluptatem. Siguidem ea cum maior effet, at que longior, omne animi lumen extingueret. Heccun C. Pontio Sanite, patrecias, à quo in Caudino pralio P. Posthumius, & T. Veru-

248 M. T. C. CATO MAIOR.

Plato quo tempore l'arentum venerat.

Veturius Confules superati sunt, locatum Architam Nearchus Tarentinus hospes noster, qui in amicitia populi Rom.permanserat, se à maioribus natu accepise dicebat: cum equidem et sermonimerfuisset Placo Atheniensis, quers Tarentum venisse E. Amilio, Appio Claudio Consulibus reperio. Quorsum hæc? vi intelligatio, si voluptatem aspernari ratione, & sapientia non possimus, magnam habendam senectuti gratiam, que effecerit, ut non liberet, quod non oparteret. Impeditenim consiliu voluptas rationi inimica, as mentis (vtita dica) perstringit ocules, nec habet vllucum virtute comercium. Innitus quidem feci, vt fortifimi viri T. Flammy fratrem L. Flammium è Senatu eijserem septem annis post, quans Consul suifet, sed notandam libidinem putaui. Ille enim sum effet Consulin Gullia, exoratus est in convinio à scorto, ve securi ferirer aliquem corum, qui in vinculis essent damnati rei capitalis. Hic Tito fratre juo Censore (qui proximus ante me fuerat) elapsus est: mihi vero, & Flacconeutiquam probari potuit tam flagitiofa, & tam perdita libido, qua cum probro prinato coniungeret Imperij dedecus. Sape à maioribus natu audiui, qui se porrò pueros à senibus audiuisse dicebant, mirari selitum C. Fabricium, quod gunm apud regem Pyrrhu legatus esset, audisset à Thessalo Cynea, Athenis quendam esse, qui se

sapientem profiteretur, eumq, dicere: Omnia que

facere-

Detestabile scellus à L. Flaminio sachum ob voluptatem, 34

Fabricius.
Pyrrhus.
Epicurus.
Philosophus.

faceremus, ad voluptase effereferenda. Quodex eo audientes, M. Curium, & Titum Coruncanis eptare solitos, vt id Samnitibus, ipsig, Pyrrho persuaderetur, quofacilius vincipossent, cum se vo-Inptatibus dedissent. Vixerat M. Curius cu P. P. Decius se Decio, qui quinquenio ante eum Consulem se pro deuouit. Repub.quarto consalatu de nonerat. Norat eundem Fabricius, norat Coruncanus: qui tu ex sua vita, tum ex eius quem dice, P. Decijfacto iudicabant effe profecto aliquid natura pulciri, atq; praclaru, quod sua sponte peteretur, quódq; spreta, contempta voluptate eptimus quisque sequeretur. Quorsum igitur tam multa de voluptate? Quia non modò vituperatio nulla, sed etians summa laus senectutis est, quod ea voluptates nullas magnopere desideret. Caret epulis, extru-Etifg; mesis, & frequetibus poculis caret ergo vinoletia, cruditate & insomnis. Sed si aliquid dadum est voluptati, queniam eius blanditijs non Voluptas facile obsistimus. (Dininus enim Plato escam naloru escal malorum voluptatem appellat, quod ea videlicet Aires The homines capiantur, ve hamo pisces) quanquam G Divillus immoderatis epulis careat senectus, modicis can- primus Pœuiuis tamen potest delectari. C. Duillum M.f. nos classe de lium, qui Pænos primus classe deuicerat, redeuntem à cœna senem'sape videbam puer: delettabatur * crebro funali, & tibicine, quasibinullo ex- *cereo fuemplopriuatus sumpserat : tantum licentia da- nali. bat gloria. Sed quid ego alios? ad meipsum iam

renertar.

Sodalitates. Idaa facra.

renertar. Primum habui semper sod iles. Sodaligates autem me Quaftore constitute sunt, sacris Ideis Migne matris acceptis. Equiabar igitur cum sodulibus omnino modice, sederat tame quidam feruer etatis, qua progrediente, omnia finnt etiam indies mitiora. Neg, enim ipjoris conuiniorum delectationem, corporis voluptatibus magis, quam cotu amicorum, & sermonibus metiebar. Bene coum maiores nostri accubationem epulare amicorum,quiavita consunctionem baberet conuinium nominarant, melius quam Graci:qui boc 36 idem tum Compotationem, tum Concenssionem vocat: vi quod in eo genere minimu est, id maxime probare videantur. Ezo verò propter sermonis delectationem tempestinis conninis delector, nec cum aqualibus solum, qui pauci admodum restant, sed cum vestra etiam etate, ato; vobiscum. bibeog; senectiti magna gratiam, que mibi serenonis anidicate auxit, potionis & cibi sustulit. Quad si quem etiam ista delectant (ne omnino bellum indixisse videar voluptati, cuius est etia

fortasse quida naturalis modus) non intelligo, ne

in istis quidem voluptatibus ipsis, carere sensuse-

nectutem. Me vero & magisteria delectat ama-

Quare diea-

प्रथमान्यात्र । अन्य

Xenophontis symposis. *Vicissim in hyeme aut Sol.

ioribus instituta: & is sermo, qui more maiorum à sumo adhibetur magistros npoculo: & pocula, sicut in simposio Xenophontis minuta, atq; rorantia: & refrigeratio estate, & vicissim aut Sol, aut ignis hybernus. Que quide in Sabinis etiam

persen

per

C 22

po

2:0

do

It.

ed

persegui seleo, cominiuma; vicinorum quotidie compleo: quod ad multam noctem quam maxime posumus, vario sermone producimus. At non est voluptatum tanta quasi titillatio in senibus. Credo, sed ne desideratio quidem. Nibil autem mole- Pulchra Sestam quod non desideres. Bene Sophocles, cum ex phocis reeo quida iam confecta atate quareret, vteretur- iponsio. ne rebus Venereis: Du meliora, inquit : libenter vereisthine, tangua à domino agresti, ac furioso profugi. Cupidis enim verum talium odiosum & molestum est fortasse carere: satiatis verò, cexpletis incuitdius est carere, quam frui. Quaquam non caret is, qui no desiderat. Ergo non desiderare dico effe incudius, quam frui. Quod si iftis ipsis voluptatibus bona atas fruitur, libetius primuns paruulis fruitur rebus, vt diximus : deinaeijs, quibus senectus etia si non abunde potitur, no omnino caret. Vi Turpione Ambinio magis delectatur,qui in prima cauea spectat, delectatur tamen etiam qui in vitima: sicadolescentia, voluptates Caucam, prope intuens magis fortaße letatur : sed delectatur etiam schectus procul eas spectans tantum, Emeritastiquantum sat est. At illa quanti sunt, animu tan- pendia. 38 qua emeritis stipendys libidinis, ambitionis, co- Senectutis tentionis, inimicitiarum, cupiditatum omnium, Senes studisecum esse, secumq; (vt dicitur) viuere? Sic verò of. habet aliquod tanqua pabulum study, atque do-Etrine, nibil est otiosa senectute incunains. Mori videbamus in studio demetiendi penè cœli, atque Gallus afts

terra gus.

M. T. C. CATO MAIOR. dent terra C. Gallum familiarem patris tui Scipio. ra,9 Quoties illu lux noctualiquid describere ingresline sum, quoties nor oppressit cum consset mane? tler Quam delestabatur, cum defestiones Solis, & den Luna multo nobis ante pradiceret Quid in lenio-AC I ribus studijs, sed tamen acutis? Quam gaudebat bello suo Punico Nanius! quam Truculento Plantins ! quam Pseudo! Vidieran senem Liиння, qui cum septe annos ante quam conatus som fabulam * edidisser, Cethego, Tuditaneque Conjulibus, vsq; ad adolescentiam meam processis esare. Quid de P. Licinij Crasi & pontificij, & circlis inris studio lequar? une de buius P. Scipionis, qui his paucis diebus pontifex maximus factus est: Atqui cos omnes ques commemorani, bis studijs stagrantes senes vidimus. M.vero (ethegum, quem recte Suada medullam dixit Ennius, quanto studio exerceri in dicendo videbamus etiam sonem? Qua sunt igitur epularum, aut ludorum, aut scortorum voluptates cum his veluptatibus comparanda? Atg; bacquide studia sunt doctrina, que quidem prudentibus, & bene institutis pariter cum atate crescunt: vt honestu illud Solonis sit, quod ait versiculo quoda (vt antè dici) senescere se multa in dies addiscentem: qua voluptate animi nulla certe potest esse maior. Venio nunc ad voluptates agricolarum, quibus ego incredibiliter delector: que nec vila impediuntur senectute, & mihi ad sapientis vita proxime videntur

bal

col

eft

di

q

Livius An. dronicus.

*done To legit ongt.

Sunda medulin Mi. Ce. spegus d'ceus

Solonisdic 24 327 100 8 de mwedt-Steens in Dr. Agricultura laus.

LAELIVS. SEV DE AMIC. dentur accedere. Habit enim rationem cum terra, que nunquam recusat imperium, nec vi quam sine vsura reddit quod accepit. sed alias minore, plerung, maiore cum fænore. Quaquam me quidemnon fructus modo, sed etiam ipsius terre vis, ac natura dele ctat: qua cum gremio mollito, ac sibacto semen sparsum accepit, primam id occatum Occatio. cohibet, ex quo occatio, que hoc efficit, nominata est, deinde tepefactum vapore, or complexu suo diffundit, & elicit berbescentem ex eo viriditate, que nixa fibris stirpium sensim adolescit, culmoq; erecta geniculato, vaginis ia quasi pubescens incleditur. E quibus cum emerserit fundit frugem free ordine structam, & centra autem minorum mor sum munitur vallo aristarum. Quidego vitium satus, ortus, incrementa commemorem? Satiari delectatione non possum, vt mea senectutis *requiem oblectametumq; noscatis. Christoenim *Requirtem vim ipsam omnium que generantur èterra, que ligit P ex ficitantulo grano aut ex acino vinaceo, aut ex anus, i.l.6. ceterarum frugum, aut stirpium minutissimis seminibus tantos trūcos, ramosq; procreet: malleoli, Malleoli. plata. sarminta, vites: traduces, propagmes, nonne, l'107:800 eaefficient, vt quemuis non sine admiratione delectent? Vitis que natura caduca est, & nisi fulta sit, ad terram fertur : eade, vt se erigat, clausculis Chuiculi. suis, quasi manibus, quicquid est nacta complectitur: quam serpente multiplici lapsu, & erratico, ferro amputans coercet ars agricolarum, ne silne scas

Ó

at

to

M. T. C. CATO MAIOR. nescut sarmentis, & in omnes parteis nimia fun. datur. Itag, ineunte Vere in is, que relicta sunt, existit tanquam ad articulos sarmentoru, ea que gemma dicitur, à qua oriens vua sese ostendit, que & succoterra & calore Solis augesces primo est peracerba gustatu, deinde maturata dulcescit, vestitaq pampinis nec modico topore caret, & nimios Solis * defendit ardores. Qua quid potest esse tu fructu latius, tum as pectu pulchrius? cuius quidem non villita: me solum (vi antedixit) sed etiam cultura. & ipsa natura delectat: adminicu. lorum ordines, capumin coningatio, religatio, propagatio virium, sarmentorumg, ca quam dixi, alierum amputatio & alierum immissio. Quidego irrigationes? quid agrifossiones, repastinationes, proferam, quibes fit mulio terra facundior? Quid de vilitate loquar stercorandi? dixi meo libro, quem de rebusrusticis scripsi: de qua doctus Hesiodus ne verbum quidem fecit, cum de cultura agriscriberet. At Homerus, qui multis, vt mihi videtur, ante seculis fuit, Lacrtem lenientem desiderium, quod capiebat e filio, colentem agrum, & en stercorante facit. Nec verò segetibus solum & pratis, & vineis, & arbustis res rustica lata sunt, sed pomarijs etiam & bortis, tum pecudum pastu, & apum examinibus, tum florum omnium varietate. Nec consitiones modo delectant, sedetia insitiones: quibus nibil inuenit agricultura solertius. Possum per segui multa oblectamenta

rerum

Smma,

#defugis legis,Gaza,

Repastinatio

Stercoratio. Cato de re Rustica.

Homerus an .

LAELIVS. SEV DE A'MIC. rerum rusticaru, sedeaipsa que dixi, sentiofuisse longiora. Ignoscetis autem, nam & studio rerum rusticarum pronectus sum, & senectus est natura loquacior, ne ab omnibus eam vitys videar vin- Senectus nadicare. Ergo in hac vita M. Curius cum de Sam-tura lequanitibus, de Sabinis, de Pyrrhotriumphasset, consumpsit extremum tempus etatis: cuius quidem M. Cuius in villam ego contemplans (abest enim non longe à agricultura me Jadmirari Satis non possum velipsius hominis sumpsit. continentiam, veltemporum disciplinam. Curio Cums auris ad focum ledentimagnu auri pondus Samnites Samnitibus cum attulissent, repudiati ab eo sunt. Non enim oblatum. aurum habere pracheru sibi videri dixit : sed eis qui haberent aurum, imperare. Poteraine tantus animus non incundam efficere senectutem? Sed venio ad agricolas, re à me ifforecedam. In agris erat tu senatores, idest, senes. Siquide I. Quin- Senatores, tio Cincimiato in agroaranti nuntiatum est eum A villa in Dictatorem esse factum : ensus Dictatoris insin fenatum acmagifter equitum C. Seruslius Hala Sp. Melium senes. regnum appetentem, & occupare volentem interemit. A villa in Senatu accersebantur Curius, Viatores vn-& caterisenes: ex quo qui cos accersebant, Via-de. tores nominati sunt. Num igitur ecrum senectus miserabilis funt, qui se*agricolatione oblectabai? *No. Mar-Meaquidem sentetia hand scio, hac an vlla vita celius legit, agricultione beatior esse possit neque solum officio, quod homi- duabus diai num generi minerso cultura agrorem est saluta- onibus, an vitio scriptoris, sed & delectatione quam dixi, & saiuritate, ris, nescio. copiaque

1320

dit.

no

11,

71-

57

HI

256 CATO MAIOR. C.

copiag omnium rerum, que ad victum bominu, & cultum etiam deorum pertinent. Et quoniam bec quidam desiderant, in gratiamiam cum vo-Iuptate redeamus. Semper enim bons, assiduig, domini referta cella vinaria, olearia, mellaria, o pennaria est, villaque tota locuples est: abundat porco, bædo agno gallina, latte, cafeo, melle. Iam bortumipsi agricola Succidiam alteramappellant: tum conditiona facit becetiam supernacanei operuaucupium atq venatio. Quidde pratorum viriditate aut arborn ordinibus, aut vinearum, olinetorumne specie dicam? Brenien pediam. Agro bene culto nihi! potest este, nec vsu vberiu, nec specie ornaticus: ad quem fruendum no modo non retardat, verumena invitat, atq, allectat senectus. Obsenimpotest illa aras, aut melius, aut aque calcfcere, velapricatione, veligni? velvicissim vmbris, aqui nerefrigerari (alubrius? babeant igirur aliy sibi arma, sibi equos, sibi bastas, sibi clauam, o pila, sibi natationes, o cursus:nobis senibusex lusionibus multistalos relinquant, et tesseras: idipsum tamen vt libebit: quoniam sine his beata esse senectns potest. Mult as adres perutiles Xenophontis libri sunt, quos legite, quaso studiose, vt facitis. Qu'm copiose ab eo agricultura lau-

datur in eo libro, qui est de tuenda re familiari, Renophontis qui Oeconomicus inscribitur. At qui vt intelligatis, nibil ei tam regale videri, quan, studium agri

colendi: Socrates in eo libro loguitur cum Crito-

bulo,

Succidia.

Ager bene sultus.

Apricari.

Tali. Tefferz.

Oeconomicus.

bulo: Cyrum minorem Persarum regemprastan- Cyrosi tem ingenio, atque Imperij gloria, cum Lysander Lysander. Lacedamonius vir summa virtutis venisset ad eum Sardis, eig, dona à socis attulisset, & cateris in rebus comem erga Lysandrum, as g, humanum fuisse, & ei quendam conseptum agrum dilioeter constum ostendisse. Cum antemadmiraretur Ly-Sander & proceritates arborum, & directos in quincuncem ordines, co humum subactam, atque Quincunx. puram, & suaustatem odorum, qui afflarentur è floribus, sum eum dixisse:mirarise non modo deligentiam, sed etiam solertiam eius, à quo essent illa dimensa, at q, descripta : & ei Cyrum respondisse : Atqui ego sum omnia ista dimesus, mei sunt ordines,mea descriptio: multæ etiam istaru arborum mea manu sunt sate. Tum Lysandrum intuente purpurameius, or nitorem corporis, ornatumque Persicu multo auro, multis q gemmis, dixisse: Re-He vero te (pre beatum ferunt, quoniam virtuti Cyrus beatus, tuaf reuna coniuncta est. Hac igitur frui licet à Lysandro senibus: nec et as impedit, quo minus & catera- Virtuti forrum rerum, & inprimu agri colendi studia tenea- tuna comes. mus vsque ad vliimū tempus senectutis. M.quidem Valerium Corninum accepimus ad centesi- Corninus. mum annu vitam perduxisse, cum esset exacta ia atate in agris, eofg, coleret : cuius inter primu és sextum Consulatum sex & quadraginta anni interfuerunt. Itaq; quantu spatium atatis maiores nostri ad senettutisinitium esse voluerunt, tan-1748

258 M. T. C. CATO MATOR,

tus illi car sus honorum fuit: at que eius extrema at as in hoc beatior, quam media, qued autoritatis plus habebat, laboris verò minus. Apex autem senecturis est Autoritas. Quanta fuit in L. Cacilio Metello? quanta in Attilio Collatino? in quem illud elogium unicum plurima * confintiunt gentes, Populi primarium fuisse virum. Notum est eius carme incisum in sepulchro. Iure igitur granis cuius de laudibus omnium esset fama consentiens. Quem virum P. Crassum nuper Pontificems maximum, quem poste à M. Lepidum codem [acerdotio praditum vidimus? Quid de Paulo, aut Africano loquar? aut, vi iam ante, de Maximo? quorum no in sententia solum sed etia in nuturesidebat autoritas. Habet senectus, honorata prasertim, tantam autoritatem, vt ea pluris sit, quam omnes adolescentia voluprates. Sed in omni oratione memetote eam me landare senertutem, que fundamentis adolescentia constituta sit. Ex quo id efficitur, quod ego magno quondam cum affensu omnium dixi: Miseram esse senectutem, que se oratione defenderet. Non cans, non ruga repente autoritatem afferre possunt : sed honeste acta superior etas fructus capit autoritatis extremos. Hac enim ipsa sunt honorabilia, que vident ur leuia atq; communia, salutari appeti, decedi, assurgi, deduci, reduci, consuli: que & apud nos, & in

alijs civitatibus, vt queg optime morata, ita dili-

gentissime observantur. Ly sandrum Lacedemo-

niups

*concinunt.
Elogium.

*concinunt.

Elogium.

*concinunt.

Cuiusmedi fenectus lau detur.

nium (cuius modo mentionem feci) dicere aiunt solitum: Lacedamone esse honestissimum domici- Aqua Lacelum senectutis. Nusquam enim tantu tribuitur honestissiaiati, un quam est senectus honoratior. Quin etia mum erat sememorie proditum est, quam est henis ludis qui- micilium. dam in the atrum grandis natu venisset, in magno consessa locum ei a suis ciuibus nusquam datum: cum autem ad Lacedamonios accessisset, qui cum legatie [ent, in loco certo co sederant, con surrexisse omnes illi dicuntur, & senem illum * sessim re- *alias fessi. cepisse. Quibus cum à cuncto consessuplausus effet Athenienses multiplex datus, dixissex his quendam, Athe- redaiunt, nienses scire que recta esent, sed facere nolle. sed facere Multainnestro collegio praclava sunt: sed boc de quo agimus, in primis, quod vt qui [q; etale antecellit,ita sententia principatu teneat. Neg enim solum honore antecedentibus, sed is etiam, qui cum imperio sunt, maiores natu Augures anteponuntur. Que sunt esitur voluptates corporis cum autoritatus pramys comparando? quibus qui spledide vsi sunt, y mihi videntur fabulam etatis peregisse, nec tanquam inexercitati histriones in extremo actu corrus Je. At sunt morosi & anxy, Giracundi & difficiles senes: si quarimus, etiam auari. Sed hac morum vitia sunt, non senectutis. tet non sene-At morositas tamen, & ea vitia, qua dixi habent ctucis. aliquidexcusationis, non illius quidem insta, sed que probari posse videatur. Contemnise putant, despici, illudi: pratereà in frageli corpore odiosa ominis

260 M. T. C. CATO MAIOR,

omnis offensio est squa tamen omnia dulciora sunt & bonis moribus, & artibus: idá tum invita, tu in scena intelligi potest ex is fratribus qui in Adelphis sunt: Quanta in altero duritas, in altero comitas? Sic se res habent. Vi enim non omne vinum, sic non omnis atas vetustate coacescit. Leueritatem in senestute probo, sed ami sicut aua) modicam: acerbitatem nullo modo. Auaritia vero senilis quid sibi velit, non intelligo: potest enim quicquam esse absurdius, quam quò minus via restat, eò plus viatici quarere?

Variarestat causa, que maxime angere, at q,

Terentius in Adelphis Senectutis coparatio ad vinum. Seueritas. Acerbitas. Nihil abfurdius fene a-uaro.

Quarta viruperatio icnecutis.

Senectutem hoc miferam non effe, auòd haud procel ablità morte,

Appropinguation ortis: qua certe de se ectute non potest longe abesse. O miserum senem, qui mortem contemnendam esse in tam long a atate non viderit? qua aut plane negligenda est, si omnino extinguit animum: aut etiam appetenda, si aliquò en deducit, vi sit suturus aternus. Atqui tertium certe nibil inueniri potest. Quid igitur timeam, si aut non miser post mortem, aut beatus etiam suturus sum? Quanqua quis est tam stultus (quamuis sit adolescens) cui sit exploratum, se ad vesserum esse victurum? Quinetiam atas illa multo plures, quam nostra, mortis casus habet. Facilius in morbos incidunt adolescentes. granius agrotat,

tristius curantur. Itag pauci veniunt ad senectu-

tem: quod nisi it a accideret, melius, & prudentius

vineretur. Mens enim, ratio, & confilium in fe-

nibus

Pho. Seniores iuuenibus plurimum ægrotant minus.

enim

0

i-

ò

n

nib es est, qui si nulli fui sent, nulla omnino cinitates essent. Sed redes ad mortem impendentem. Quod illud est crimen senectutis, cum illud videatis cum adolescentia esse commune? Sensiego rum in optimo filio meo, tum in expectatis ad amplissimano dignitatem fratribus tuis Scipio,omni Omni ztani arati mortem esse commune. At sperat adolescens mortem esse communem. din se victurum: quod sperare idem senex non poselt Insipienter sperat. Quidenim est stultius qua incertaprocertis babere falsa proveris? At sene & nec quod speret, habet quidem. At est eo me- Melior senis. liore conditione, quam adolescens: cum id quod lescentis cosperatille nic tam assecuius est. Ille vult ain vine- ditio. re:bic din vixit. Quanquam (ô Diy boni) quidest in hominis vita diu? Da enim supremum tempus: expectemus l'artessiorum regis etate: fuit enim Tartessiorum (vt scripium video) Argantonius quidam Gadi- 1:x. bus, qui octoginta regnauit annos, centum & vigintivixit. Sed mibi ne diuturnum quidem quicquam videtur in quo est aliquid extremum: cum enim idaduenerit, tuc illud quod prateryt. effluxit : tantum remanet quod virtute, & recle factis sis consecutus. Hora quidem cedunt, & dies,meses, & anni, nec prateritu tempus unquam renertitur,nec quidsequatur, sciri potest Quod cuique temporis ad vinendum datur, eo debet contentus 44. este. Negenimbistrioni, vt place t, peragenda est fabula, modo in quocug, fuerit actu, probetur: nec sapienti vsque ad Plandite, * viuendum. Breue *veniendi.

207a

Vei

dum fecun-

Adolescentis acerba, ienis verò matura mori.

Nota.

enim tempus atatis satis est longum ad bene honesteg, vinendum. Sin processeris longias, no mages dolendum est quam agricola doient praierita versitemporis suguitate, estatem autumnumque venisse. Ver enim tanguam adolescentiam signisicat, ostendingse frustus futuras: religina tempora demetendis fructibus, aut percipienais accommoduta funt. Fructus austern feneciute, est (vt iam pepedixi) ante partoria a bonor sm memoria, & copia. Omnia vere que secundam naturam fiunt, Sunt babenaa in bonis. Quid est autern tam secundum naturum, quam fenibus emori? quod idem contingit adolescentibies adversante, co repugnate natura. It aque adois scentes meri sic mibi videntur, vi enna aque multitudine vis fiamma opprimitur: senes autem, sicut sua fronte nulla adhibita vi consumptus ignis extinguitur. Et quast poma ex arbor bus, si cruda sunt, vi auellantur: si matura & costa, decident : sic vitam adolescentibus vis aufert, senibus maturitas. Que mihi quidem tam incunda est, vt quo propius ad mortem accedam, eò citius quasi terram videar videre, aliquando que in portum ex longa navigatione esse venturus: omnium atatum certus est terminus fenectutis autem nullus certus est terminus, rectéque in ea vinitur, quoad minus officy exequi, & tueri possis, & tamen mortem contemnere. Ex quo sis, et animosior esiam senectius sit, quam adolescentia, & fortior. Hocestillud, quod Pisi-Arato

stratotyranno à Solone responsum est : quum ille soionis requerenti, Qua tandem spe freius, sibi tam auda- sponsum. Eter obsiteret: respondisse dicitur, Senetture. Sed viuendi et sinis optimus, cum integra mente, caterifg, sensibus, opus ipsa suum, eadem qua coagmentauit Natura dissoluit. Vt enim nauem, vt edificium idem destruit facilime, qui construxit: sic hominem, ea optime que conglutinavit Natura, dissoluit. Nam omnis conglutinatio recens agre: inneterata, facile dineilitur. Ita fit, vt illud breue vita reliquum, nec anide appetendum senibiu, nec sine causa deserendum sit. Vetata, Pythagoras iniusu imperatoris, id est, Dei, de prasdio, & statione vita decedere. Solonis quidem sapientis elogium est, quo se negat velle suam mor-giumextat tem dolore amicorum, lamentisq, vacare. Vult se apud Plutarcharum, credo, suis ese. Sed band scio an melius Enning:

Nemo me lachrymis decoret, neg, funera fletu Ennij versus. Faxit: cur? volito vinus per ora virum.

Non esse lugendam mortem censet, quamimmortalitas consequatur. iam sensus moriendi, si aliquisesse potest, is ad exiguum tempus durat, prasertim seni: Post morte quidem sensus aut optan- Non estiudus, aut nullus est. Sed hoc meditatum ab adole- genda mors scentia debet esse, mortem vi negligamus: sine qua mortalitas meditatione tranquillo esse animo nemo potest. consequitur. Moriendum enim certe est, & id incertum, an eo ipso die. Mortemigitur omnibus horis impenden-

tems

Qui pro pa tria mo tui funt.

Varia etatú studia. Ætas media.

264 . M. T. C. CATO MAIOR, tem timens, quis possit animo consistere? De qua non ita longa disputatione opus esse videtur, cum r corder non solum L. Brutum, qui in liberarda patria est interfectus: non duos Decios, qui ad voluntariam mortem cursum equorum incitaveruntinon AI. Regulum, qui ad supplicium est proferius, ve fidem hosts datam cosernaret: non duns Scipiones qui ner l'ænis vel corporibus suis ob-Arnere voluerunt: non anum tuum L. Paulum, qui morte sua luit collega in Cannensi ignomina temeritatem: non M. Marcelling cuius interitu ne crudelissimus quidem hostis honore sepultura carere passins est? sed legiones quide nostras (quod scripsin Originibus) in eum locum sape profectus alacri animo, & erecto, unde se nunquamredinras arbitrarentur. Quod igitur adolescentes, & y quidem non solumindocti sed etiam rustici contemnunt, id doiti senes extime scent? Omnino (vt mihi quidem videtur) rerum omnium satietas, vita facit satietatem. Sunt puerma certa studia: num igitur ea desiderant adolescentes? Sunt & ineuntis adolescentia: numea iam costans requirit atas, qua dicutur media? Sunt etiam buius etatis: ne ea quidem in senectute quaruntur. Sunt autemextrema quada studia senectutis: ergo ve Superiorum etatum find:a occident, sic occident etiam senectutes. Qued cum enenit, satietas vita tempus maturum mortis affert. Equi em non video, cur quid ipse sentiam de morte, non audeam dicere dicere volus : quod eò melius ce nere mili videor, quod ad eam propius adsum. Egovestros patres 47 P.S pro, thique C. Lali, viros clarifimos, milia, vita veras ame: finos vinere arbitror, e eam quide vitam, que eft fola vita nominanda. Nam dum sumus in bis inclusi compagibis corporis munere quodam necessistim, er grant opere perfungimur. Est erim animus calettis ex altifimo domicilio depressus, co quali demer sus in terram, locum dinine nature eternit tique co rarium. Sederedo Deosim- Quare ani. r ortale : parfife animos in corpora humana, ve musimmorelent qui terras tuerentur, quique calestin ordi- pora human me contemplantes, imitarentur enen, vita modo ficat me constantia. Nec me solum ratto ac disputatio impulit, ut ita crederem: fed nobilitas etiam Summorum Philosophorum, & autoritas. Audu bum Pythagora Pythagoricosque, incolas pene Pythagoras. nostros qui esent Italici Philosophi quondam no- rici Philosom nati nunga a dubitasse, quin ex uniner sa men- phi Italia te dinina delibatos anirios baberemus. Demon- herunt, que Strubatur mihi preterea que Socrates supremo magna Gravite die de immortalitate animorum disseruisset, is qui esset spientissimus oraculo Apollinis iudicatus. Quidmulta? sic mibi per suasi, sic sentio, cum tanta celeritas animorum sit, tanta memoriapræteritorum, futurorum prudentia, tot artes, tanta scientia, tot inuenta, non posse eam naturam, quares eas continet, esse mortalem: cumque animus semper agitesur, nec principiu motus habeat.

& Pythagopartem inco.

Animorum immortalitas pro batur. Il anoniga.

beat quia ipse se moueat, nec sinem quide habituruesse motus, qui nunqua se ipse su relicturus. Et cum simplex animinatura effet, neque baberet in se quicquam admixtum dispar sui, at que dissinile, non pofe eum dividi: quod si nou poffit, non poffe interire. Magnog, ese argumento, homines scire plaraque ante, quan nau fint, quodiampueri cum artes difficiles discant, et a celeriter res innumerabiles arrifiant, ut eus no tum primiem accipere videantur sedrenimsci, & recordari. Hac Platonis sant fere. Apad Xenophontem autem moriens Cyrus maior hac dicit: Nol te arbitrari, o mibicharissimi fily, me, cum a vobis disc sero, nusquam, aut nullum fore: nec enim dumeravobifoum, ammun meum videbatis, fed eum effe in hoc corpore, ex his rebus, ques gerebam, intelligebatis. Eundemigitur effe creditote, etiam finullam videbitis. Nec verò clarorum virorum post mortem honores permaneret, & nihileorum ipforum animi efficerent, quo diutius memoriam sui teneremus. Mibi quidem nuquam per susderi potuit, animos, dum in corporibus essent mortalibus, viuere: cum exissent ex ys, emori: nec verò tum animu est inspientem, cum ex inspienti corpore enalisset: sed cum omni admixtione corporis liberatus, purus, & integer esse capisset, tum esse sapientem. Atgetiam cum hominis natura morte dissoluitur, caterarum rerum per spicuum est, quò queque discedant : abeunt enim omnia, vide orta

funt.

Verba Cyri morientis, octano Pædiæ, apud Xenophonté.

sunt, animus autem solus nec cum adest, nec cum Nihiltam d'scedit apparet. Iam vero videtis nibil morti esse quam sonus. tam simile, quam somnum. Atqui dormientium 48. animi maxime declarat dininitatem suam:multaenim cum remissi. & liberi sunt, futura prospicunt. Ex quo intelligitur, quales futuri fint, cum se plane corporis vingulis relaxancrint. Quare si hacita sini, sic me colite vt Deum: sin vna interiturus est animus cum corpore, vos tamen Deos verentes, qui hanc omnem pulcbritudinem tuentur, & regunt, memoriam nostri pie, inuiolatéque Sernabitus. Cyrus quidem bac moriens. Nos (fi placet) nostra videamus. Nemo unquam mihi, Scipio, persuadebit, aut patrem tuum Paulum, aut duos auos Paulum, & Africanum, aut Africanipatrem, aut patruum, aut multos prestantes viros quos enumerare necesse non est, tanta esse conatos, qua ad posteritatis membriam pertinerent: nisi animo cernerent, posteritatem ad se pertinere posse. An censes (vt de meipso aliquid more senum glorier) me tantos labores diurnos, no-Eturnósque domi militiag, suscepturum fuisse, si issdem sinibus gloria meam, quibus vitam essem terminaturus? Nonne melius muli o fuisset, otiosam atatem & quietam fine vilo labore, & contetione traducere? Sed nescio quomodo animus erigens se, posteritute semper ita prospiciobat, quasi cum excessisset è vita, tum denique victurus esset. Quod quidem ni ita se haberet, vt animi immortales

Stulti iniquo animo mortem ferunt: fipientes verò æquissimo

* Laurentius Valla cap. 98.lib. 5,legit.habe., arque ita legitle videtur. Theodo Oaza.

*Peliam

recoxeris.

Pronerbum

Stevixit Ca.
to, vt frustra
senatum non
existimet.
Commoran
di non habitandi diner
sorium habemus.

tales effent, hand optimi cuinfq, animus maxime adimmortalem gloria niteretur. Quid? quod fapientiffimus quifq, equissimo animo moritur, stultissimus intquissimo? Nonne vobis videtur animus is, qui plus cernat, er longins videre se,ad meliora proficifci: ille autem.cuius obtukor sit acies, non videre? Equidem efferer sindio parres vestros (quos colni & delexi) videndi. Neque eos vero solum connentre * auco, quos ipse cognoui: sed illos etiam, de quibus andui, & legi, & ipse conscrips. Quadquidem me prosiciscensem hand sane quis facile retraverit, nene tanquam * pilam retorferit. Quod si quis Deus mihilargiatur, vt ex hac ataterepuerascam, & in cunis vagiam, valde recusem: nec verò velim quasi decursospa-49 110. à calce ad carceres renocari. Quidenim habet vita commadiqued no poticu laboris? Sed habeat fane: habet certe tamen aut satietatem, aut modum. Non libet enim mihi deplorare vitam, quod multi, & hidosti sapè fecerut. Nec me vix: esse pænitet: quoniam ita vixi, vt frustra me natumnon existemem: & ex vita ista discedo tanquam ex bosbitio, non tanguam ex domo: commorandi enim natura dinerforium nobis, non babitandi dedit. O præclarum diem, cum adillud animorum cocilium, catuma, proficifear & cum ex turba, & collunione discedans? proficiscar enim non adeas solim viros, de quibus ante dixi, sedetiam ad Catonem men, que nemo vir melior na-1128

zus est, nemo pietate prastantior: cuius à me corpus crematu est, quod contra decuit, ab illo meum. Animus vero non me deserens, sed respectans, in ea profetto loca discessit, quo mibi ipse cernebat este veniendum. Quem ego meum casum fortiser ferre visus sum, non quod aquo animof rrem: sed me ipfe consolabar, existimans non longinguum inter nos digressim, & discessim fore. His mihi rebus Scipio (id enim tecum Lalin admirari folere dixisti)leurs est senectus,nec solum no molesta, sed etiamiucunda. Qued sin boc erro qued animos hominum immortales esfe credam, libeter erro: nec mihi bunc errore, quo delector dum viuo, extorquerivolo: sin mortuus (vt quidam minuti philosophicensent) nihil senti.m, non vereor ne buc errorem meum minuti Philosophi irrideant. Quod si non sumus immortales fusuri, tamen extingui homini suotempore optabile est. Nambabet natura, vt aharum emnium rerum, sic vinedi Senectus, modum. Senettus autemperactio atatis est, tan- peractio ætaquam fabula, cuius defatigationem sugere debemus prasertim adiuncta satietate. Habui hac de senectute, que dicerem: ad quam viinam perueniatis, vt ea que ex me audistis. re experti probare possitis.

M. T. CICERONIS SENECTYTE FINIS.

270 M.T.CICERONIS PARADOXA, AD MARCVM BRVTVM.

NIMADVERTI, Brute sape Catonem anunculum tuum, cum in Senatu sententiam diceret, locos granes ex Philosophia tractare, abborrentes ab hoc vsu forensi, co pu-

blico: sed dicendo consequi tamen, ut illa etiam populo probabilia viderentur. Quod eo maius est illi quam aut tibi, aus nobis : quia nos ea Philo-Sophia plus viimur, que peper it dicendi copiam, & in qua dicuntur ea, que non multum discrepant 2 abopinione populari. Caso autem perfectus (mea sententia) Stoibus & ea sentit, que non sanè probantur in vulgus: or in eaest heresi, que nullum Sequitur florem orationis, neque dilatat argumentum sed minutis interrogatiunculis, & quasi 3 punctis, quad proposuit, efficit. Sed nihil est tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile:nibil tam berridum, tam incultum, quod non splendescat oratione, & tanguam excolatur. Quod cum sta putarem, fect etiam audacius, quam ille ipfe, de quo loquor. (ato enim duntaxat de magnitudine animi, de Continentia, de Morte, de omni lande Virtutis, de Dis immortalibus, de Charitate patrix, Stoice solet, nullis oratorus ornamen-

tis adhibitis, dicere. Ego autem illa ipfa. que inc in gymnasis, & in otio Stoici probant, ludens conieci in communes locos. Que quia sunt ad- 4. mirabilia, contraque opinionem omnium, ab ipfisettam mees niga appellantur: tentare volui possent- Paradoxa. ne proferri in lucem, id est, in forum, contadici, idest, prater vt probarentur: an alia quadam effet erudita, aliap palaris oratio. Eoque scrips libentius quod milit ista meexiota, que appellantur, maxime videnturesse Socratica, longéque verissima. Accipies igitur hoc parnum ozuļculum lucubratum his iam contractionibus noctibus : quoniam illud 5. maiorum vigiliarum munus in tho nomine apparuit. Degustabis & hoc genus exercitationum 6. mearum, quibus vii consueui, cum en, que dicuntur in scholis demed, adnostrusa bac or atorium transfero dicendi genus. Hoc tamen opus in apertum vt proferas nibil postisloinon enim est tale vt marce ponipossit, quasi illa Minerna Phidia: sed tamen vt ex eadem officina existe appareat.

O'm whom the restain dealer; id eft,

Quodbonestum sie, id solum bonum effe.

TEREOR, recui vestrum ex Stocorum kominum disputationibus, nonex meo sex su deprompta hac videatur oratio. Dicam tamen quod sentio, & dicam bremus, quin res tan- Pecania ? ta dici possir. Nunquam meherente ego neque est intonis pecunias istorum, neque tecta magnifica, neque compume-

272 opes, neque imperia, neq; eas, quibus maxime ad-Stricti sunt voluptates in bonis rebas, aut experedis effe numerandas duxi: quippe cum videre bomines rebiu bis circufluentes ea, tamé dels crare maxime quibus abundarent. Neque enim unqua expletar, nec satiatur capiditatis suis : neque ea folim qua baben libidine augendi cruciatur. sed etiam amittendi metu In quo equidem continentissimorum hominum masorum nostroru sape requiroprudentia, quibac imbecilla & commutabiha pecunie membra, solo verbo, Benaputane unt appellanda.cum re, ac factis loge alner indican: ffent. Pot eft ne bonum cuiquam maloeffe? aut potest quisquarin abundanua bonorum ipse esse no bonus? Atque ista omnia talia videmus, vi etia improbi habeant, & offint probis. Quamobrem licet irrideat si quis vuli plus apud me tamen veraratiovalebu, quam valgi opinie. Neque ego unqua bona perdidife dicam si quis pecus, ant supellectile amiserit. Nec non sapelandabo sapiente illum Biantem, ve opinor, que enumeratur inter septem sapientes. Cuius cum patriam Prienen cepisset hostis, cateria, ita fugerit, vi multa de suis rebus secum asportarent, cun esset admonitus à quodam, vt idem ipse faceret: Ego vero, inquit, facio:nam omnia mea mecum porto. Ille hac ludibria fortuna, ne sua quidem putauit, qua nos appellamus etiam bona. Quidest igitur, quæret aliquis, Bonum? fi quid recte fit, & honeste, & cum virtule

Ppiphonema que concludit Biantis Ententiam.

virtute,id bene sieri, & recte dicitur : & quod rectum & honestum, & cum virtute est, id folum opinor Bonum. Sed hac videri possunt obscuriora, cam fine appositione exemplorum lentius disfusantur: vita atq; factis illustranda sunt summorum virorum hac, qua verbis subtilius, quam satis est, disputari videntur. Quero enim à vobis, num vllam cogrationem habuisse videatur y, qui hanc Rempublicam tam praclare fundatam no- thibutio. bis reliquerunt, aut auri, aut argenti ad auari- probat diuitiam, aut amænitatum ad delectationem, aut su- tias à verei. pellectilis ad delirias ant epularu ad voluptates? bus Roman s Ponite ante oculos vnumqueng, regum, vultis in- in sibo bocipiam à Romulo? vultis post liberatam ciuitatem ab us spsis, qui liberauerunt eam? Quibus tandem gradibus Romulus ascendit in cœlum? Iisne, que istibona appellant? an rebus gestis atque virtutibus? Quidautem Numa Pompilius? minusne gratas Dysimmortalibus capedines, ac fictiles vrnulas fuisse, quam delicatas alsorums pateras arbitramur? Omittoreliquos: sunt enim omnes pares inter se, prater Tarquinium Superbum Brutum vero si quis roget, quidegerit in patria liberanda: si quis reliquos item einsdem consily socios, quid spectauerint, quidsequuti sint: Enumeratio num quis existat, cui voluptas, cui diuitie, cui de- copiosa. nique prater officium fortis, & magni viri quicquam aliud propositum fuise videatur? Qua res ad nece Porsenna Q. Mussum impulit, sine vlla Spe.

* Alias, An putabinus quenquam horum cogl-taffe quic-quam in vita fibi exp. permiffio a matulenta.

Voluptas no est summum bonum.

the Salutis Sua? Quavis Horatium Coclitem conracmnes bostium copias tenni: in ponte solum? Que vis patrem Decium, que silium deunnit ac immifit in armatas hostium copias? Quid contimentia C. Fabrity? quid tenuitas victus M Cury sequebatur? Quid duo propugnacula belis Punici C.& P. Scipiones, qui Carchagmenfrum aduentum corporibus suis intercludendum putauerunt? Quid . fricanus minor? quid maior? Quid inter borum etates interiectus Cato: Quid innumerabiles ali? Na domesticis execlis abundamus.* An cogitale quicquam put amus in vita fibi expetendum, nifi quod land ibile effe, & praclarim videretur? Veniant igitur irrifores huins orationis, ac sententia: & iam veli; sind: cent. virum je horum aticuius, qui marmoreis tectis, ebore, & auro fulgentibus qui signis, qui tabulis, qui celato auro, & argento, qui Corinthis operibus abundant, an C. Fabrity, qui nibileoru babuit, nibil babere voluit, similes esse malint? Atque bec quidem que modo huc, modo illuc transferunt, facile adduci solent, vt inrebus bonis esse negent: illudtamen artie tenent, accurateque defendunt, volupsatemese summum Bonum. Que quidem mihi vox pecudum videtur effe.non hominum. Tu, cuns tibi, fine Deus, fine mater (vt it a dicam) rerum omnium Natura dederit animum, quo mbil est prastantius, neque divinius, sie te ipse abijcies, atque prosternes, vi nibil inter te, aique inter qua-

drupedem aliquid putes interesse? Quicquamne Repugnat bonum est, quod non eum, qui possidet, melsorem rem non fafacil? Vi enim quisq est maxime boni particeps, ceic. ita & laudabilis maxime: neggest vllum bonum, de quo non is qui id babeat, honeste possit gloriari. Quidante est borum in voluptate? Melioremne Assumptio efficit, aut laudabiliorem virum? an quisquam in arguments potiundis voluptatibus gloriando se & pradicatione extellet? Miqui si voluptas (qua plurimorum patrocinis defenditur) in rebus bonis habenda non est, eaque quo est maior, co magis mentem è Conclusio. Sua sede, & statu dimonet : professo nihilest alind bene, & beate vinere, nisi honeste, & recte viuere.

Eri aurapine i a bern apis de Sainoviar : ideft,

In quo virtus sit, ei nibil deeffe ad beate viuedum.

Ecvero ego M. Regulu arunosum, nec infalice, nec miseru vnqua putaui. No Induction enimmagnitudo animi eius cruciaba- loco consu-

tur à Pænis, non grauit as non fides, non

constatia, non vlla virtus, non denig, animus ipse, qui tot virtutu presidio munitus, tanto q, comitatuvirtutis septius, cum corpus eius * carperetur, *capereturs carpi certe ipse no potuit. C. verò Maria vidimus, capi. qui mihi sesudis in rebus unus exfortunatis hominibus, in aduersis vnus ex summis viris vide batur, quo beatius esse mortali nihil potest. Nescis insane, nescis quantas vires virtus babeat, nomentantum virtutis vsurpas, quid ipsa valeat,

igno=

ignoras. Nemo potest non beatissimus esse, qui est totus aptus ex sese, quique in se uno sua ponit omnia. (ui autem ses omnis & ratio, & cogitatio pende: ex fortuna: buic nibil potest esse certi, nibela quod exploratum habeat permasurum sibi, ne vnum quidem diem Eum tu hominem terreto, si quem eris nactus istiusmodi, mortis, aut exily minis: mihi verò quicquid acciderit inta ingrata ciuitate, ne recusanti quide enenerit non modo non repugnanti. Quidenim ego laborani, aut quid egi, aut in quo euigilauerunt cura, & cogitationes mea? Siguidem nibil peperi tale, nibil consequutus sum, vt eo statu essem: quem ne g fortune temericas, neg inimicorum labefactaret iniuria. Mortemne mihi minitaris, ut amnino ab hominibus: an exilium, vt ab improbis demigrandu sit? Mors terribilis est is, quorum cum vita omnia extinguuntur: non is, quorum laus emorinon potest: exilium autem terribile ijs, quibus quasi circunscriptus est babitandi locus: non is, qui omnem orbem terrarum vnam vrbem esse dicut.Te miseria, e arumna premut omnes, qui te beatum, quis te florentem putas: tua libidines te torquent: tu dies, noctesque cruciaris, cui nec satis est quod est, & ide fum qued babes, ne non diuturnum sit futurum, times. Te conscientia stimulant malesiciorum tuorum: te metus exanimat indiciorum, atg, legum. Quecung, aspexisti, vt furia, sic tua tibi occurrunt iniuria, qua te respirare non sinunt,

Probat nec mortem, nec exilium inala esse.

nunt. Quamobrem vt improbo, & stulto, & inerti nemins bene esse potest: sic bonus vir, & sapiens, & fortis miser esse non potest. Nec verò cuius virtus, more [9, laudande sunt, eius no laudanda vita est: neque porro fugienda vita est, qua landanda est. Esset autem fugienda, si esset misera. Quamobre quicquid est laudabile, idem & beatum, & flores, & expetendum videri debet.

on loa नवं वंभवन मंभवन सं वात eft, c Equaliae Sepeccata.

10

i-

i,

0,

1-

lò

d

A.

1-

ia

2-

7,

2:

d

îc

î-

3,

2

Arua,inquit,resest,atq magnaculpa. Nec enimpeccata rerum euentu, sed vitis hominum metienda sunt. In quo peccatur, id po- Aqualia peccata. test aliud alio maius esse, aut minus : ipsum quide illud peccare quoquo te verteris, vnum est. Auri nauem euert at gubernator an palea, in re aliquatum, in gubernatoris inscitia nibil interest. Lapsa Declarat exest libido in mulicre ignota: dolor ad pauciores empla, qua pertinet, quam si etiam petulans fuisset in aliqua sumuntur generosa ac nobili virgine: peccauit vero nibilo- per inducti. minus: si quidem est peccare, tanquam transilire lineas. Quod cum feceris, culpa comissa est: quam Similitudo. longe progrediare cum semel transieris, ad augen- Argumenta-! dam transeudi culpă nibil pertinet. Percare certe nicionis. licet nemini. Quod aute non licet, id hoc uno tenetur, si arquitur no licere. Id siquide nec maius, ne c minus unquam sieri potest: quonia in eo est peccatum, si no licuit. Quod semper vnum, & idemest, que ex eo peccata nascuntur, aqualia sint opor-

tet.

tet. Quod si virtutes pares sunt inter se. paria esse etiam vitianecesse est. Atqui pares esse virtues, nec bono viro meliorem, nec temperante temperantiorem, nec forti fortiorem, nec sapienti sapietiorem posse fieri, facilime potest perspici. An virum bonum dices, qui depositum nullo teste, cum Incrari impune posset auri pondo decem, redd derit: hidem in decem millibus pondo arrinon idem fecerit? sint temperantem eum, qui so in alique Epiphonema libidine continuerit in aliqua effuderit! Vna virtus est consentiens cum ratione, & perpetua constantia. Nibil buic addi potest, quo magis virtus sit; nibil demi, ut virtutis nomen relinquatur. E-

> tenim si bene facta, redie facta sunt, & nibil recto rectius est: ceriènec bono quide melius quicquam

> inueniri po'est. Sequitur igitur, vi ciiam viiia sint paria: siquidem prauitales animirecte villa

> dicuntur. Atqui quoniam pares virtutes sunt re-

Heetiam fieta, quoniam à virtutibus proficiscun-

sur paria esse debent liemg, peccata, quoniam ex vuijs manant. sint equalianecesse est. A Thilo-

sophis,inquit,ista sumus. Metuebam,ue à lenoni-

bus diceres. Socrates disputabat isto modo. L'ene

bercule narras : nam istum dostum, & sapientem

virum fuisse memorie traditum est. Sed tamen

quaro ex te (quando verbis inter nos contendi-

mus, non pugnis) vtrum potius de bonis est que-

rendum, quid baiuli, at q operary, an quid homimes doctissimi senserint? prasertim cum hac sen-

tentia

Approbatio. ex coning4-

tentianon modo versor, sed ne vtilior quidem bominum vitareperiri vlla possie. Qua vis est enim que magis arceat homines ab omni improbitate, gram fi fenferint nullum in delictis effe diforime? er aque peccare se, si prinatis, ac magistratibus manus inferant? quancung in domum stupruintulerint, eadem esse labem libidinus? Nihilne igitur interest (nam bac dicet aliquis) patrem quis necet, an seruam? Nuda ista sic pones, indicari qualia sint, non facile possunt. Patrens vita priuare, si per se scelus est, Saguntini, qui parentes suos liberos emori quam seruos viuere maluerut, parricida fuerunt. Ergo & parenti nonnunquam adimi vita. sine scelere potest : & serno sape, sine iniuria non potest. Cansa igitur bac, non natura distinguit : que quando alteri accessit, id fit propensius: si virique coiuncta est, paria fiant necesse est. Illudiamen interest, quod in seruo necando, si id fit inturia, semel peccatur: in patris vita violanda multa peccantur. Violatur is qui procreanit: is,qui aluit: is, qui erudinit: is,qui sede, ac domo, at q, in Repub collocauit. Multitudine peccatorum prostat, cog pæna maiore dignus est. Sed nos in vitanon que cuique peccato pæna sit, sed quantucuig licear, fectare debemus. Quicquid non oportet, scelus ese: quicquam non licet, nefas putare debemus. Etiamne in minimis rebus? Etiam. Siquidem rerum modum fingere non possis- Exemplum & mus, animorum modum tenere possumus: Histrio minore.

fi paulo se moneat extra numerum, aut si versus pronuntiatus est syllaba una breusor, aut longior, exibilatur, & exploditur in vita, qua omni gest u moderatior, omni versu aptior est debet, ut in syllaba te peccare dices? Poëtam non audioin nugis : in vita societate audiam ciue, digitis peccata demetientem sua? Quast vija sint breusora, leniora qui possint vider? cum quicquid seccatur, perturbatione peccetur rationis, atq; ordinis:perturbata autem semel ratione, & ordine, nint possiti addi, quò magis peccari pose videatur.

on martes ci pare i parvoctaj: idest.

Omnes stultos infanire.

Vide num rationibus fit legendum.

Goverote non stuitum, vt sape, nen impro-L'bum, vi semper, sed demeniem, & insanum *rebus addicam necessarys. Sapientis animus magnitudine consilij, tolerantia rerum humanarum, contemptione fortuna, virtutibus denique omnibus ve mænibus septus, vincetur, & expugnabitur, qui nec ciuitate quidem pelli potest. Qua est enim ciuitas? Omnisne conuentus ferorum, & immanium?Omnijne etiam fugitinorum, ac Latronum congregata unum in locum multitudo? Certe negabis. Non igitur erat illa tum ciuitas, cum leges in ea nihil valebant, cum indicia iacebant, cum mos patrius occiderat, cum ferro pulsis magistratibus, Senatus nomen in Repub.non erat. Pradonum ille concursus, & te duce latrocinium in fero conflitutum, & reliquie coniurationis

templa

tionis à Catilina furijs ad tuam scelus, furorem q;

connerse, num cinitas erat? Itaq; pulsus ego cinitate non (um qua tum zulla erat: accersitus in ciuitatem sum, cum esset in Republica Consul, qui tum nullus fuerat: eßéig; Senaiu; qui tu occiderat : effet conser sus populi liber :: esset iuris, & aquitatis (que vincula funt civitatis) repetita memoria. At vide quam ist a tui letrocinij tela contempserim. last im, & immisam ate nefaria in me iniuriam semper duxi: peruenisse tamé ad me nuquam putaui:nisi forte cum parietes disturbabas, aut cu tectis sceleratas faces inferebas, meorum aliquid ruere, aut deflagrare arbitrabare. Nihil neg; men est, neque cuiusqua, quod auferri, quod eripi, quod amitti potest. Si mihi eripuisses *diuturnans animi mei constantiam, meas curas, *diuinam. vigilias, consilia, * quibus Resp. inuicta stat, si *quibus te huius aterni benesici immortale memoria dele- fiat Resp. uisses:multo etiam magis, siliam mentem, unde hac consilia manarunt, mihi eripuisses: tum ego accepisse me confiterer iniuriam. Sed si bec ne fecisti, nec facere potuisti: reditum mihi gloriosum tua dedit iniuria, non exitum calamitosum. Ergo ego semper ciuis eram, & tum maxime, cum mea Conclusio Calutem Senatus exteris nationibus, vt cinis opti- contrario. mi commendabat: tu ne nunc quide es ciuis, nisi forteidem hostisese, & cinis potest. Antucine ab hoste natura, ac loco, no animo, factisq; distinquis? Cadem in foro fecisti, armatis latronibus

52078

semplatennisti: priuntorum domos, adesq, sacras incendisti. Cur hostis Spariacus, situ ciuis? Potes autem este tu ciuis, propter quem aliquando ciuitas non fuit? Et me exulem, tuo nomine, appellas, cun omnes meo discessue xulasse Rempub puteni? Nunquamne homo amentissime te circumspicies? nunquamne quid facias considerabis, nec quid loquare? Nescis exilium, scelerum esse pænam?men illuditer ob preclarissimas res a me ante gestas, esse susceptum? Omnes scelerati ato impi, quoris tute ducem esse profiteris, ques leges exilio affici volunt, exules sunt, etiam si solum no mutarunt. An quum omnes leges te exulem esse iubeant, non eris tu inimicus? Non appellatur inimicus? QVI CVM TELO FVERIT: ante Senatum tua sica deprehensa est, QVI HOMI-NEM OCCIDERIT: tu plurimos occidisti. QVI INCENDIVM FECERIT: ades Nympharum manu sua deflagrauit. QVI TEM-PLA DEORVM OCCVPAVERIT: in foro etiam castra posuisti. Sed quid ego communes leges profero, quibus omnibus es exul? Familiarisimus tuus Cor. de te prinilegium tulit, vt & in opertum Bona Dea accessififes, exulares. At teid fecisse etiam gloriari soles. Quomodo igitur tot legibus in exilium eie Jus, nomen exulis non perhorrescis? Roma sum, inquis. Et tu quide in* Ponto fu sti. Non igitur vbi quisque erit, eius loci ius renebit : fibieum legibus e se non oportebit.

Argumentů à finitione exulis, & à legum autoritate.

Clodius repertus in templo Bonæ Deæ.

*operto.
*este subteElumno op.

อีก กน่างระ เร อะอุด : วิเยา อิเลย, กน่างระ ปะ แลลด โยบังอ : ideft. Omnes sapientes liberos effe, & stultos omnes ser-

Audetur verò hic Imperator, aut etiams cui lur? Quomodo? aut cui tande hic libero imperabit, qui non potest cupiditatibus suis imperare? Refranct primum libidines spernas v slaptates, iracundiam teneat, coerceat auaritia, cateras animi labes repellat: tum incipiat alijs imperare, cum ipse improbissimis dominis dedecors ac turpitudini parère desierit. Dum quide his obediet, no modo Imperator, sed liber habedus omninononeris. Præclare enim est hoc vsurpatum å doctissimis, quorum autoritate non vterer, si mibi apud aliquos agrestes bac habenda esset oratio: cum vero apud prudentifimos loquar, quibus hec inauditanon sunt, cur ergo simulem me, si quid in his studys opera posuerim perdidisse? Dictu est igitur ab eruditissimis virus, nisi sipiente liberum esse neminem. Quidest enim libert as? potestas vi- nifi sapiens. uendi, vt velis. Quis igitur viuit, vt vult, nisi qui restasequitur.qui gaudet officio: cui viuendi via considerata at que provisa est: qui legibus quidem no propter merum paret, sed cas sequitur, atg, colit,quia id salutare maxime esse indicat:qui nibil dicit, nibil facit, nibil cogitat denig, nisi libenter, ac libere, cuitu omnia consilia, résque omnes, quas gerit

gerit, ab ipsoproficiscuntur, endemque feruntur. nec est vilares, que plus apudeum polleat, quam ipsius voluntas, atg, indicium? Cui quidem etiam 8 (que vim habere maxima dicitur) Fortuna ip (a cedit, sient supiens poëta dixit: Suis quisq fungitur moribus. Soli igitur hoc continget sapienti, ve nihil faciat inuitus, nihil dolens, nihil coalius, Quodetsi staesse pluribus verbis disserendum est:

illud tamen, & breue, & confirendum est, nisi qui

ita sit a fectus esse liberum neminem. Iguur om-

nes improbi, serui. Nec hac tam re est, quam dicto

inopinatum at que mirabile. Non enimita dicunt

eos esse seruos, vi mancipia, que sant dominorum factanexu, aut aliquo sure ciusti: sed si serustus

* direui confaciendis cft.

fententiam.

Similitudo.

bitror leru

tamen ferin

zque actu.

st, scut est, obedientia fracti animi, or absecti, co arbitrio carentis suo, quis neget omnes leues, omnes cupidos, omnes denique improbos ese seruos? An ilie mihi liber videtur, cui mulier imperat? cui leges imponit, prascribit, inhet, vetat quod videtur? qui nihil imperanti negare poicst, nihilrecusare audet? poscit, dandum est: vocat, veniendum:encit, abeundam: minatur, extime scendum? Epiphonema quod landit Ego vero istum non modo seruum, sed nequissimum seruum, etia sin amplissima fimilia natus sit.appellan aum puto. Atque vt in magna familia * Mire variat hic codices : stuliorum, sunt aly lautiones (vt sibi videntur) legendum ar serni, sed tamen serni Atrienses, actu paristul-Atrienles, led titia sunt quos signa, quos tabula, quos calatum agentu, quos Corintbia opera, quos adificiamagnitica

nificanimio opere delectant. At sumus, inquiunt, principes ciutatis. Vos vero ne conseruorum quidem vestrorum principes estis. Sed vi in samilia, quitraclant ista, qui tergunt, qui vngut, qui verrunt, qui sparqunt, non bonestissimum locum seruitutis tenet: sic in ciuitate, qui se estarum rerum cupiditatibus dediderunt, ipsius ciuitatis locum pene infimum obtinet. Magna inquis, bella vessi: magnis imperies, & provincies prafui. Gere igitur animu laude dignu. * Æchionis tabula te stupi- * Hieloeus dum detinet, aut signum aliquod Polycleti. Mit-variar, de queto unde sustuleris, & quomodo habeas: intuen- videe: que post l'innotatem te, admirantem, clamores tollentem cum vi- tiones Brasmi deo, serunm te este ineptiarum omnium iudico. Nonne igitur sunt illa festina? Sunt : nam nos gnog, oculos eruditos habemus. Sed obsecrote, ita venusta habeantur ista, non vi vincula virorum sint, sed ut oblectamenta puerorum. Quid enim censes? si L. Mummius aliquem istorum videret matellionem Corini hium cupidissime tractantem, cum ipse totam Corinthum contempsisset, vtrum illum ciuem excellentem, an Atriensem seruum diligentemputarei? Reniuiscat Marcus Curius, aut eorum aliquis quorum in villa, ac domo nibil folendidum, nihil ornatum fuit, prater ipsos, & videat aliquem summis populi beneficijs vsum, barbatulos mululos * acceptantem de piscina, & *captatem. pertractantem, & murenarum copia gloriantem, lampeedam nonne hunc hominem ita scruum indicet, vi ne in vocavit.

fanni-

familia quidem dignum maiore aliquo negotio putet? An eoru seruitus dubia est, qui cupiditase peculy nullam conditionem recufant durissime servitutis? Hareditatis spes, quid iniquitaits in serviendo non suscipit? Quem nutum locupletis orbi senis non obseruat? Loquitur ad voluntatem: quicquid denuncatum sit, fecit : assentatur, assidet, miratur. Quid borum est liberiquid denique non serui inertis? Quid iam illa capiditas (que videtur e (se liberalior) bonoris, Imperi, proninciaru? Quam dura est domina, quam imperiosa, quam vehemens? Cethego bomininon probatifimo servire res cocgit cos, qui sibiesse ampl simi videbatur, munera mittere, noctu venire domum ad eum precari, denique supplicare. Qua servitus est, si bac libertas existimari potest? Quid? cum cupiditatum dominatus excessit, & alius est Dominus exortus ex conscientia peccatorum timor? Quamest illa misera, quam dura servitus! Adolescentibus paulo loquacioribus est serviendum: omnes qui aliquid scire videntur, tanquam domini timentur. Iudex verò quantum habet dominatum? quo timore nocentes afficit? An non est omnis metus seruitus? Quid valet igitur illa eloquetissimi viri L. Crassi copiosa masis, quam sapiens oratio.ERIPITE NOS EX SERVITVTE? Qua est ista servisus, tam claro homini, tamque nobili? Omnis animi debilitata, & humilis, & fracta timiditas, sernitus est. NOLITE SINE-

Seruitus ex conscientia Adolescentes dicit qui malos ciues accusabant.

Servicus quid sit. RE NOS CVIQVAM SERVIRE. In libertatem vindicari vult? Minime. Quid enim? ad- 10
iungit, Nisi vobis vniuersis: Dominum mutare, non liber esse vult. QVIBVS ET POSSV- vobis veimelius, Nisi
re, non liber esse vult. QVIBVS ET POSSV- vobis veimelius, Nisi
ne, non liber esse vult. QVIBVS ET POSSV- vobis veiuersis, quibus & possunimo excelso, & alto, & virtutibus exaggerato a us, & debesumus, nec debemus nec possumus. Tu posse te disumus
cito: quandoquidem potes, debere ne dixeris, quomuta, &c.
niam utbil quisquam debet, nisi quod est turpe no
Reditad Anreddere. Sed hac hastenus. Ille videat quomodo
tenium, &
abruptè conImperator esse possu: cùm eum ne liberum quisem eludit.
esse, ratio & veritas ipsa conuincat.

ετιμόνος ο σοφεπλέσιος: idest, Quod solus sapiens dines sit.

Va est istu in commemoranda pecunia tua tam insolens ostentatio? solusne tu (3) dines? Prob Disimmortal's! egone me audinisse aliquid, & didicisse non gaudea? Solusne tu dines? Quid sine dines quide? quid si pauper etia? Que enim intelligimis dinite: aut boc verbu, in quo homine ponimus? Opinor in eo, cui tanta possessio est, vt ad liberaliter vinendum facile contentus sit: qui nibil querat, nibil appetat, nihil eptet amplicus. Animus enim tuus oportet se indicet dinitem, non hominum sermo, neque possessiones iua. Qui nibil sibi dee se putat, nihil curat amplius, satiatus est, aut contentus etiam pecunia: concedo, dines est. Sin autem propser auditatem pecunia nullum quasium turpem PH! AS 8

52078

putas, cum isti ordinine honestus quidem possit esse ellus: si quotidie fraudas, decipis, poscis, pacisceris. aufers, eripis: si socios spolias: ararium expilas: si testamenta amicorum expectas, aut ne expectas quidem, at ipse supponis: hac virumabundantis, an egentis signa sunt? Animus hominis dines, non arca appellari solet. Quamuis illa sit plena, dum te inan: m videbo, divitem no putabo. Etenime veo, quantum cuique satisest, metiuntur nomines divitiarum modum. Filiam quis habet? pecunia est opus. Duas? maiore. Plures? maiore et iam. Si,vt aiunt, Danai quinquaginta funt filia: tot dotes may nam quarunt pecaniam. Quantu enim cuig, * spus est, ad id accomodatur, vt ante dixi, dinitiarum modus. Qui igitur non filias plures, sed innumerabiles cupiditates habet, que breus tempore maximas copias exhaurire possint : hunc quomodo ego appellabo dinitem, cum spse egere se sentiat? Multiex te audierunt, cum diceres neminem esse divitem, nisi qui exercitum alere poffet suis fructibus: quod populus Romanus ex tantis vectionlibus iampridem vix potest. Igitur hoc proposito nunquam eris dines, ante quam tibiex tuis possessionibus tantum reficiatur, vit eo tueri sex legiones, o magna equitum, ac peditum auxilia possis. lam fater is igitur non esse te dinitem: cuitantum dest, vt expleas id quod exceptas. Itaq, istam paupertatem, vel potius egestatem, ac menaicitatem tuam nunquam obscure tulisti. Na

*fatis.

Quem diuitein appellabat Crassus.

ut is, qui boneste rem quarunt mercaturis face. Declaras endis, operis dandis, publicis sumendis, intelligi- litudine. mus opus esse que sito: sic qui videt domi tue pariter accusatoru, atque indicum consociatos greges, qui nocentes, & pecnniosos; reos eodem te autore corruptelam indici molientes, qui tuas mercedum padiones in patrocinis intercisas, pecuniarum in concionibus candidatorum, dimissiones li- Dimissiones bertorum ad fænerandas, diripiendasque pronin- missiones. cias, qui expulsiones vicinorum, qui latrocinia in agris,qui cum seruis,cum libertis,cum clientibus societates, qui possessiones vacuas, qui proscriptiones locupletum, qui cades municipiorum, qui illam Syllani temporis messem recordetur, qui testaméta subiecta, qui sublatos tot homines, qui denique omnia venalia, delectum, decresum, alienam, sua sententiam, forum, domu, vocem, slentium, quis bunc non putet confiteri, sibi que sito opus esse? Cui aute quesito opus sit, quis unqua bunc verè dixerit dinitem? Est enim divitiarum fructus in co- Colligitarpia : copiam autem declarat satietas rerum, at- gumentatio. que abundantia : quam tu queniam nunqua asse-cludit. quêre,nunqua emnino es futurus dines. Meam autem queniam pecunia contemnis, & recte : est enim ad vulgi opinione mediocris, ad tuam nulla, ad meam modica: de me silebo de te loquar. Si censenda nobis atque estimandares sit, viru tandem pluris astimabimus pecunia Pyrrhi, quam Fabricio dabat, an continentiam Fabricy, qui il-Lans

lam pecuniam repudiabat? virum aurum Samnitum, an responsam M. Curis hareditatem L. Pauli, an liberalitatem Africani, qui eius hereditatis Q. Maximo fratri partem suam concessit? Epiphonema Hac profecto, qua sunt summarum virtutum, pluris astimanda sunt, quam illa, qua sunt pecu-

excuo concludit.

nia. Quis igitur (signidem vt quisq; quoà plurimi sit, possideat, ita ditissimus habendus sit) dubitet, quin in virtute diuitie sint? quoniam nulla possessio, nulla vis auri, & argenti, pluris quam virtres astemanda est. O dij immortales! non intelligunt bomines, quam magnum vectigal sit parsimonia? Venio enimiam ad sumpruosos: relinquo istum quastuosum. Capit ille ex suispradys sexceta sestertia, ego centena ex meis: illi auratate-Etain villis, & sola marmorea facienti, & signa, tabulas, supellectilem, & veste infinite concupiscenti, non modo ad fruitum ille est sumptus, sed etiam ad fænus exiguus: ex meo tenui vectigali, detractis sumptibus cupiditatis, aliquid ettamredundabit. V ter igitur est ditior, cui deest, an cui superat? qui eget, an qui abundat? (nius possessio quo est maior, eò plus requirit ad se tuendum: an que suis se viribus sustinet? Sed quid ego de me loquor, qui morum, ac temporum vitio aliquantumetiam ipse forta le in buius seculi errore verser? M. Manilius patrum nostroru memoria (ne Semper Curios, & * Luscinios loquamur) pauper tandem fuit: habuit enim adiculas in Carinis, & fundum

Cenclusio per contentionem.

Licinios.

fundam in * Licopo:nos igitur ditiores sumus,qui * Labicant. plura habemus? V tinam quidem essemus. Sed non Coliatio, cui subiungit exaftimatione census, verum victu, atque cultuter- positionem minatur pecunia modus. Non esse cupidum pecu-icntentiz. nia est: non ese emacem, vestigal est. Contentum vero suis rebus este, maxima sins, certissime q diuitie. Etenins sifticallidirerum estimatores prata,& areas quasdam magno æstimant, quod ei gencri possejsionu minime quasi noceri potest:quanti est astimanda Virtus, qua nec eripi, nec surripi Notavirtu. potest unquam:nec naufragio, neg, incedio amit-tis potentitur: nec tempestatum, nec temporum permutatione mutatur? qua praditi qui sunt, soli sunt diuites. Soli enim possidet res & fructuosas, & sem- 11 piternas: solig (quod est proprium divitiaru) contenti sunt rebus suis: satis esse putant quodest, nibil appetunt, nulla re egent, nibil sibi deesse sentiunt, nihil requirunt. Improbi autem & auari, quoniam sucertas, atque in casu positas possessiones habent, & plus semper appetunt, nec corum quisquam adhuc inuentus est, cui quod haberet effet satis: non modo non copiosi, ac dinites, sed etiam inopes, ac pauperes existimandi sunt.

M. T. CICERONIS PARA-DOXORYM FINIS.

A2 2

M.T.

193 M. T. CICERO-NIS DE SOMNIO, SCIPIONIS.

Ex libro de Repub.sexto.

2 Manlio Confule du-Elasad.9.

Vm in Africam venissem" Anitio Wanilio Consule, ad quartam legionem Tribunus (vt (citis) militum, nibil mibi poticu fuit quam vt Masinissam convenirem, regem

familia nostra instis de cansis amicissimum. Ad quem ut veni, complexus me senex collachrymanit, aliquant oque post suspexit in colum, &, grates,inquit, tibi ago summe Sol, vobisque reliquis cælites, quod ante quam ex hac vitamigro, conspicio in meo regno, & his tectis P. Cornelin Scipionem, cuius ego nomine ipse recreor: ita nunquam ex animo meo discedit illius optimi, at q, inmistissimi viri memoria. Deinde ego illum de suo regno,ille me de nostra Rep.percontatus est: multisque verbis vitro citrog, habitis, ille nobis consumptus est dies. Post auté regio apparatu accepti, sermonem in multa noclem produximus, cum senex nihil nisi de Africano loqueretur, omniaque eius non solum facta, sed etiam dicta meminisset. Deinde vt cubitum discessimus,me, & fessum de via, & qui admultam noctem vigila sem, arctior, **GRATTS**

5207a

quam solebat, somnus complexus est. Hic mihi (credo equidem ex hoc, quod eramus loquuti: fit enim fere, ut covitationes, sermonés que nostripareat aliquid in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet sapissime vigilans Solebat cogitare, & loqui) Africanus se ostendit illa forma, qua mibi ex imagine eius, quam ex ipso erat notior. Quem vt agnoui, equide cohorrui. Sed ille, Ades, inquit, animo, & omitte timorem, Scipio & qua dicam, trade memoria. Videsne illam vrbem, que par ere pop. Rom. coasta per me, renouat pristina bella, nec potest quiesceres ostendebat aute Carthaginem de e celso, & pleno stellarum illustri & claro quodam loco, ad quam tu oppugnandum nunc venis pæne miles: hanc hoc biennio COs, euertes, erit q cognomen id tibi per te partum, quod habes ex nobis adhuc bereditarium. Cum autem Carthaginem deleueris, triuphum egeris, censora, fueris, & obieris legatus Ægypium, Syriam, A siam, Graciam, delegêre iterum absens cos. bellumg, maximum cosicies, Numantiamg, excindes. Sed cum eris curru Capitolium innectus, offendes Rempub. perturbatam consilys nepotis mei. Hic tu Africane, ostendas oportebit patria lumen animi, ingeny, consily q, tui. Sedeius temporis ancipitem video quasi fatorum viam. IVa cum atas tua septenos octies Solis anfractus, reditusque connerterit, duoque hi numeri (quorum vierg, plenus, alter altera de causa ba-Aa 3 betur)

betur) circuitu naturali summā tibi fatalem confecerint: in te vnum at q tuum nomen se tota conuertet ciuit as. Te Senatus, te omnes boni, te foci, te Latini intuchuntur. Tu eris unus, in quonitatur civitacis salus. Ac ne multa, DICT. Remp. constituas oportet, simpias propinguorum manus effugeris. Hic cum exclonaffet Lalius, ingemussenta, octori vebementius, lenner arridens Scipio, Quaso, inquit, neme à somno exciteris, & pax furebus: andere catera. Sed quò fis Africane alacrior ad tatand in Rempublicam, sic babeto: Omnibus qui pairia conseruauerunt, adiunerint, auxerint, certum esse in coelo, ac definitum locum, vbi beati aus sempiterno fraatur. Nihilest enim illi principi Deo,qui omnem bunc mundam regit, quod quidem in terris fist, acceptius, quam concilia catusque hominum sure sociati, que cinitates appellantur: harumrectores, & coferuatores hinc profecti, buc renertentur. Hic ego, etsteram perterritus, non tam metu mortis, quam insidiarum à meis, quasini tamen, vinereine ipse pater Paulus, & aly, quos nos extinctos arbitraremur. Imo vero, inquit, is vinunt, qui ex corporum vinculis sanquam è carcere euclauerunt. Vestravero que dicum vita, mors est. Quin tu aspicias ad tevevientem l'aulum patrem. Quem vi vidi, equidem vim lachrymaru profudi. Ille autem me amplexses at q, of culans, flere probibe bat : at q, ego vt primum fletu represso loqui posse cæpi, Queso, inquem

quam pater sanctissime, at que optime, quando hec est vita (vt Africanum audio dicere) quid moror in terris, quin buc ad vos venire propero? Non est ita, inquit ille. Nisi enim Dezu is, cuises boc templumest omne, quod conspicis, istis ie corporis custodys liberauerit, buc tibi adicus patere non potest. Homines enim sunt hac lege generait qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium vides, que terra dicitur. Hifg, animus datwest ex illis sempiternis ignibus, que sydera, & stellas vocatis, que globose, & rounde deninis animata mentibus circulos suos, orbésa, conficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi Publi & pijs omnibus retinendus est animu in custodia corporis: nec iniussuesus, à quo ille est vobis datus, ex hominum vita migrandum est, ne munus humanum assignatum à Deo defugisse videamini. Sed sic, Scipio, vt auns bie tuns, vt ego, qui te genui, institiam cole, & pietatem : que cum sit magnain parentibus, & propinguis, tum in patri i, maxima est: quiaea vita, via est in cælum, or in hunc cætum corum, qui sam vixerunt, & corpore laxati illum incolunt locum quem vides (erat autem is splendidissimo candore inter slammas elucins circulus) quem vos (vt à Grays accepistis) orbem la-Eteum nuncupatis. Ex quo omnia mili contemplanti preclara cetera, & mirabilia videbantur. Erant autemea stella, quas nunquamen hoc loco vidimus: & ea magnitudines omnium, quas esse Aa 4 731373-

207a

nunqua suspicati sumus. Ex quibus erat illa minima, que vliima cœlo, citima terris, luce lucebat ali:na. Stellarum autem globi, terra magnitudinem facile vincebant. lam verò ipsa terra ita mihi parna visa est, vi me Imperij nostri, quo quast punctum eius attingimus pæniteret. Quam cum magis intuerer, Quaso, inquit Africanus, quonsq. bumi defixa tua mens erit? Núme aspicis, que in templa veneris? Nonem tibi orbibus, vel potius globis, connexa sunt omnia, querum unus est cælestis extimus, qui reliquos omnes complectitur, summe us ipse Deus, arcens, & continens cateros: in quo infixi sunt ille, qui voluutur. stellarum cursus sempiterni : cui subiesti sunt septem, qui versantur retro, contrario motu at que cœlum. Ex quibus vnum globum possidet illa, quam in terris Sasurniam nominant. Deinde est hominum generi prosper, & salutaris ille sulgor, qui dicitur Ionis. Tumrutilus, horribilisq, terris, que Martem dicitis. Demde subter mediam fere regione Solobinet, dux, & princeps, & moderator luminum reliquorum, mens mundi, & temperatio, tata magnitudine, vt cuncta sua luce lustret, & compleat. Hunc vt comites consequentur alter Veneris, alter Mercury cursus. In infimeg orbe Lunaradys Solis accensa convertitur. Infrà antemiam nibil est, nisi mortale, & caducum, prater animos generi bominum Deorum munere datos. Supra Luxam sunt eterna omnia. Nam ea,

que est media, & nona tellus, neg, mouetur, & in- *alias num fima est, c' in eam feruntur omnia suo*motu pondera. Qua cam intuerer stupens, vt me recepi, Quis hic,inquam, quis est, qui coplet aures meas sancus, & tam dulcis sonus? Hic est, inquit ille, qui internallis coniunctus imparibus, sed tamen pro rata portione distinctis, impulsa & motnipsorum orbium conficitur : qui acuta cum granibus temperans, varios aquabiliter concentus efficit. Nec enim silentio tanti motus incitari possunt, & natura fert, vi extrema ex altera parte graniter, ex altera autem acute sonent. Quam ob causans summus ille cœli stelliferi cur sus, cuius conner sio est concitatior, acuto & excitato monetur sono, gravissimo autembic lunaris, atq, insimus. Nam terranona immobilis manes, ima sede semper haret complexa medium mundi locum. Illi antem o-Eto cursus, in quibus eadem vis est duorum, Mer-Hic locus cury, & Veneris, * modorum septem efficient di- vanat: vide stinctos internallis sonos: qui numerus rerum om- in annotation nium ferè nodus est. Quod docti homines neruis imitati, atque cantibus, aperuêre sibi reditum ad hunc locum: sicut ali, qui prestantibus ingenis in vitahumana dinina studia colnerunt. Hoc sonitu oppleta aures obsurduerunt: nec est vilius hebetior sensus in vobis: sicut in illis, vbi Nelus adilla, que Catadupa nominantur, precipitat ex al-catadupa. tissimis montebus, ea gens, que illum locum accolit, propter magnitudinem sonitus. sensu audiendi

CAYET.

caret. Hic verotantus est totius mundi incitatissima conuersione sonitus, vt eum aures hominum capere non possint: sicut intueri solem nequitis aduersum, eius q, radiys acies vestra, sensus q, vincitur. Hac ego admirans, refereba tamen oculos ad terramidentide. Tum Africanus, Sentio,inquit, te sedem etiam nunc hominum contemplari, ac domum : qua si tibi parua (vt est) ita videtur, bac calestia semper spectato, illa humana contenito. Tu enim quam celebritatem sermonis homisum, aut quam expetendam gloriam consequi potes? Vides habitari in terra raris & angustis in locis, o inipsis quasi matulis, vbi habitatur, vastas solitudines interiectas. Hosque qui incolunt terram, non modo interruptos ita esse, vt nihil inter ipsos ab alis ad alios manare possit, sed partim obliquos, partim * auersos. partim etiam aduersos stare vobis, a quibiu expectare gloriam cerie nullam potestis. Cernis autem terram eandem, quasi quibusdam redimitam, & circund stam cinqulis, è quibus duos maxime interse dinersos, & cæli verticibus ipsis ex viraque parte subnixos obriguisse pruina vides: medium aute illum, & maximum Solis ardore torreri. Duo sunt habitabiles, quorum Australis ille (in quo qui insistunt, adnersa vobis vrgent vestigia)nihil ad vestrum genus. Hic aute alter subsectus Aquiloni, que incolitis, cerne quam vos tenuiparte cotingat. Omnis enim terra, que colitur à vobis angustata verticibus.

*sransuer-

cibus, lateribus latior, parua quada insula est: circunfusaillo mari, quod Atlanticum, quod magnum, quod Oceanum appellatis in terris: qui tamentantonomine, quam sit paruns, vides. Ex his ipsis cultie, notifque terris, num aut tuum, aut cuinfquamnostrum nome vel Caucafam hunc que cernis, transcendere potnit, vel illum Gangem transnare? Quis in reliquis Orientis, aut obeutis Solis vliimis, aut Aquilonis, Austrine partibus tuum nomen audiet? Quibus amputatis, cernis profecto quatis in angustus vefera gloria se dilatari velit. psi ante, qui de vobis loquintur, quam loquentur diu? Quinetiam si cupiat proles illa futuxorum hominum deinceps laudes vniuscuiusque nostrum à patribus acceptas posseris prodere, tamen propter eluuiones, exustion esquerrarum. quas accidere tempore certo necesse est, non mode non aternam, sedne duturnam quidem gloriam assequi possumus. Quid autem interest ab ijs, qui posteànascentur, sermonem fore de te, cum ab is nullus fuerit, qui antenati sunt? qui nec pauciores, & certe meliores fuerunt viri: cum prasertim apudeos ips sa quibus nomen nostrum potest audiri, nemo unius anni memoriam consequi possit. Homines enim populariter annum tantummodo solis,idest, unius astri reditumetiuntur: re ipsa autemoum ad idem unde semel profecta sunt, cu-Eta astraredierint, eandémg, totius cœli descriptionem longis internallis retulerint: tum ill: vere vertens

207a

Annus ver-

for aire barne (crip/il

vertens annus appellari potest: in quo vix dicere audeo, quam multa secula bominum teneantur. Nama vt olim deficere sol hominibus, extinguiá, visus est, cum Romuli animus hac ipsa in templa penetranit: ita quandocunque eadem parte sol, eodemg, tempore iterum defecerit, tum fignis omnibus ad idem principium, stellifg, renocatio, expletam annum habeto. Huius quidem anni nondum vigesimă partem scito esse conuersam. Quocirca s reditum in hunc locu desperaueris, in quo omnia sunt magnis, & prastantibus viris quanti tande est ista hominu gloria, qua pertinere vix advnius anniparté exiguam potest? Igitur altè spectare si voles, atque hanc fedem, & aternam domum contueri, neque sermonibus vulgi dederis te, nec in pramys humanis spem posueris rerum tuarum: suis te illecebris oportet ipsa virtus trabat ad verum decus. Quid de te aly loquantur, ipsi videat: sed loquent ur tamen. Sermo autem omnis ille, & angustijs cinquur ijs regionem, quas vides, nec unquam de ullo perennis fuit, & obruitur hominum interitu, & oblimone posteritatis extinguitur. Qua cum dixisset, Ego verò, inquam, ô Africane, si quidem bene meritis de patria, quasilimes ad cæli aditumpatet, quanquam à pueritia vestigus ingressus patrijs & tuis, decors vestro non defui: nunc tamen tanto pramio proposito enitar multo vigilantius. Et ille: Tu vero enitese, & sic habeto, te non esse mortalem, sed corpus boc.

301

boc. Nec enim tu is es, quem forma ista declarat: sed mens cuiusque, is est quisq:non est figura, que digito demonstrari potest. Deu te igitur scito esse: siquide Deus est qui viget, qui sentit, qui meminit,qui prauidit,qui tam regit, & moderatur, & mouet id corpus, cui prapositus est, quam buc mudum princepsille Deus: & vt mundu ex quadam parte mortalem ipse Deus aternus, sic fragile corpus animus sempiternus mouet. Na quod semper mouetur, aternum est: quod autem motum affert alicui, quodg, ipsum agitatur aliunde, quando fin e habet motus, vinendi finem habeat necesse est. Solum igitur, quod sese mouet, quia nunquam deseritur à se, nuquam ne moueri quidem desinit: quin etiam cateris qua mouentur, bic fons, boc principium est mouendi. Principio autem nulla est origo: nam ex principio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re fieri potest nec enim idesset principiu, quod gigneretur aliunde. Quod si nunquam oritur, nec occidit quidem unquam. Nam principium extinctum nec ipsum ab alio renascetur nec ex se aliud creabit: siquidem cesse est, à principio omnia oriri. Ita fit, vomet principium ex eo sit quod ipsum à se monet in id autem nec nasci potest, nec mori: vel concidat omne calum, omnisque terra consistat necesse est, nec vim ullam vansciscatur, * que à primo impulsu moueatur. *que. Cum pateat igitur eternum idesse, quod à seipso monetur: quis est hic, quibanc naturam animis

207a

M. TAC. DE SOM. TS elle tributamneget? Inanimalum est enigt grine, quod impulsu agitatur externo. Quod antem animaest, id motucietur interiore, & fe becest natura propria anime, atq vis. .. . selt unaex omnibits que sese moneat, neque nata est certe. & aternaest. Hanc tu exerce in optimisrebus Sunt autemba optima cura de salute patria, gubus agitaius, & exercitatus animus velocius in hare sedem. & domum suam peruolabit. Idg. ocyus faciet, friam turn cism erit inclusus in corpore, & eminebit soras, & ea que extra erunt, conseplar s quamma sime se à cos pore abstrabet. Nam corum animi, qui se corporis voluptatibus dedicterunt, earunque se quas ministros prabuerunt, impulsag, Lividinem voluptatibus obedientium, Deorum, & hominum iura violanerunt: corporibus elapse circum terram ipsam volutantur, nec in hune locum, nife multis evagitats seculis renerismant. Ille discesfit : ego fomno statim folutus fum.

Reto Day HH 54/18 'n nome 5267a theere mp le Cicero jobs. mpareth himselie to the pa To the tuje offloue filler we'll Dauke fre a fill that flies, Musiconer sh constraine: re to range the ground on Ager aga .e. cant oll, he may le. es trig cheen Iman is he are even in si hes to by nat he full goss to be, sait to her wis by becker I bending eyes, suno ? grakes, But fics, Wheners. locali nay with weerie i.m und e round abous, sa Abattering pies, Afound out. a in seges had feene t flight. empete gozg'o,